



Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Pero Mihaljević

Kriminološka i kaznenopravna analiza prostitucije u Republici Hrvatskoj

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2021.



University of Zagreb

Faculty of Law

Pero Mihaljević

A Criminological and Criminal Law Analysis of Prostitution in Croatia

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2021



Sveučilište u Zagrebu

Pravni fakultet

Pero Mihaljević

Kriminološka i kaznenopravna analiza prostitucije u Republici Hrvatskoj

DOKTORSKI RAD

Mentor:

dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac, izv. prof.

Zagreb, 2021.



University of Zagreb

Faculty of Law

Pero Mihaljević

A Criminological and Criminal Law Analysis of Prostitution in Croatia

DOCTORAL THESIS

Supervisor:

Assoc. Prof. Dr. Anna-Maria Getoš Kalac

Zagreb, 2021

Izjava o izvornosti

Ja, Pero Mihaljević, potvrđujem da je moj doktorski rad izvorni rezultat mojega rada te da se u njegovoj izradi nisam koristio drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Dr. sc. Anna-Maria Getoš Kalac je izvanredni profesor na Katedri za kazneno pravo. Akademske godine 2017/2018 i 2018/2019 provela je kao Visiting Foreign Professor na Max Planck institutu za poredbeno i međunarodno kazneno pravo u Freiburgu. 2012. godine je imenovana voditeljem Max Planck partnerske grupe za "Balkan Criminology", a od 2018. godine je voditelj Laboratorija za istraživanje nasilja (Violence Research Lab). Nakon mature na jezičnoj gimnaziji u Osijeku studirala je na Visokoj policijskoj školi u Zagrebu, gdje je diplomirala 2002. godine. Kao stipendist DAAD-a magistrirala je na kaznenopravnim i upravnopravnim znanostima 2004. godine, a doktorirala 2010. godine na Pravnom fakultetu Albert Ludwig Sveučilišta u Freiburgu, pod mentorstvom prof.dr.sc. Hans-Jörg Albrechta, direktora Max Planck instituta za poredbeno i međunarodno kazneno pravo u Freiburgu. Od 2018 je gostujući profesor (professeur invitée) na University of Lausanne's School of Criminal Sciences te pozvani predavač (Lehrbeauftragter) na University of Hamburg's Faculty of Business, Economics and Social Sciences. Član je grupe eksperata za European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics, koordinator za države Balkana te korespondent za 6. ediciju ESB (prethodno je bila istraživač za Hrvatsku za 3. i 4. ediciju).

Sažetak

Fenomen prostitucije, odnosno pružanja seksualnih usluga za novčanu ili drugu naknadu (korist) se proteže kroz cijelu povijest te je tema aktualna i u današnje vrijeme. U tom kontekstu se propituje uloga države, i pitanje potrebe i načina reguliranja prostitucije, ili njezinog potpunog prepuštanja zakonitostima tržišta. Sama koncepcija istraživanja prostitucije ima uvodni dio, u kojemu su iznesena glavna pitanja i povod istraživanju, zatim slijedi pregled pojave i razvoja prostitucije, te modela društvene reakcije. Potom je učinjen povjesni osvrt, etiologija i fenomenologija prostitucije te pregled međunarodnih istraživanja fenomena prostitucije. U četvrtom poglavlju je dan povjesni i aktualni prikaz hrvatskoga kaznenog zakonodavstva, dok je u petom poglavlju komparativno prikazano uređenje prostitucije u izabranim zemljama. U posljednjoj, šestoj glavi je okosnica empirijskog istraživanja prostitucije u RH sa zaključcima i prijedlozima. Središnja hipoteza rada o tome kako dostupni službeni podaci o rasprostranjenosti prostitucije ne odgovaraju realnom stanju je potvrđena. Službene statistike donekle realno oslikavaju stanje ulične prostitucije, dok su svi ostali aspekti prostitucije uglavnom izvan dohvata službenih evidencija. Druga hipoteza rada, kako postoje određene zakonitosti pojavnosti prostitucije u RH, a koje su dio šireg makrosociološkog konteksta, dijelom je potvrđena. Analizom prikupljenih podataka o prostituciji po razinama (niska, srednja, visoka), zakonitosti i pravilnosti se ogledaju u: osobnim karakteristikama uključenih osoba, obiteljskom statusu, obrazovanju, starosti, mjestima i načinima pružanja usluga, cijenama usluga, mogućnosti prelaska iz jedne razine u drugu, pa čak i policijskom postupanju. Treća hipoteza rada kako prostitucija, kao dio ilegalnog tržišta, prati zakonitosti ponude i potražnje, potvrđena je uz jednu iznimku (bez obzira na potražnju za uličnom prostitucijom, ona je uglavnom preusmjerena i premještena u zatvorene prostore). Četvrta hipoteza rada, kako su pojavnost i uzročnost prostitucije pod utjecajem raznovrsnih čimbenika ovisno o razini prostitucije koja se promatra, uvelike je potvrđena. Proizlazi kako se u kontekstu prostitucije isprepliću mnogobrojni čimbenici, gdje osobne crte ličnosti igraju presudnu ulogu, na što se onda nadovezuju ekonomski čimbenici, društveni, i drugi, dok je potvrđeno kako ima mnoštvo čimbenika specifičnih za svaku pojedinu razinu, uz one koji su zastupljeni na svima trima.

Ključne riječi: prostitucija, razine prostitucije, i/legalno tržište, društvena reakcija, uređenje

Summary

The phenomenon of prostitution, i.e. the provision of sexual services for financial or other compensation (gain) extends throughout history and the topic is still relevant today. In this context, the role of the state is questioned, as well as the issue of the need and manner of regulating prostitution, or its complete surrender to the laws of the market. Compared to more distant history, changes have taken place in this area in recent decades, the aim is to look at the phenomenon as a whole, while taking into account all the relevant factors that determine it. However, most public policy debates on prostitution are still polarized between liberal political options that seek to decriminalize, normalize, and humanize prostitution, and more conservative ones that believe prostitution should be abolished. The research of prostitution itself, after the introductory part of the paper, in which the main issues and the reason for the research are presented, is conceived on the review of the phenomenon and development of prostitution, as well as models of social reaction. Then, a historical review, etiology and phenomenology of prostitution was made, as well as the overview of international research on the phenomenon of prostitution. The fourth chapter provides a historical overview of Croatian criminal legislation and the current legislative regulation of prostitution, while the fifth chapter provides a comparative overview of the regulation of prostitution in selected countries. The last, sixth chapter is the backbone of the empirical research of prostitution in the Republic of Croatia with conclusions and proposals. The central hypothesis of the paper on how the available official data on the prevalence of prostitution do not correspond to the real situation has been confirmed. According to the research, official statistics somewhat realistically depict the state of street prostitution, while all other aspects of prostitution are mostly beyond the reach of official records. The second hypothesis of the paper, as there are certain laws of the occurrence of prostitution in the Republic of Croatia, which are part of a broader macro-sociological context, has been partially confirmed. The paper divides prostitution into levels (low, medium, high), and the analysis of data and knowledge from the collected interviews is made in accordance with the same principle, which reflects the laws and regularities in: personal characteristics of the persons involved, family status, education, age, places and ways of providing services, prices of services, the possibility of moving from one level to another (or leaving the world of prostitution), and even the way the police treat them. The third hypothesis of the paper, that prostitution, as part of the illegal market, follows the supply and demand, was confirmed with one exception. Despite the demand for street prostitution, it has been largely diverted and relocated to enclosed spaces. The fourth hypothesis of the paper, how the incidence and

causality of prostitution is influenced by various factors depending on the type of prostitution observed, is largely confirmed. The conducted research largely shows that in the context of prostitution and its occurrence and causality, many factors are intertwined. Therefore, one can start from the assumption that personality traits play a crucial role, which is then followed by economic, social and other factors mentioned in the paper. The conducted research and the division of prostitution by levels confirmed that there are many factors specific to each level, in addition to those represented in all three. Possible interventions (improvements) in this area should, above all, relate to improving the position of persons engaged in the provision of sexual services (primarily at the lowest level). Research has shown that street prostitution is practiced by a small number of people, most often with difficult life circumstances, and it is therefore prudent to claim that street prostitution ultimately affects them personally. Therefore, in these cases, a solution modeled on the decriminalization of possession of drugs for personal use should be considered, where the emphasis would be on treatment rather than punishment. That is, it would be appropriate to advocate for a solution according to which the Police Directorate would issue instructions to police officers on the street to desist from reporting street prostitution. In this context, equal legislative treatment of all presented forms of prostitution (having in mind all the similarities and differences of persons by levels) remains a topic for discussion and possible changes, having in mind the reasons of criminal policy. In relation to middle and, primarily, high-level prostitution, the role of upbringing and education in terms of prevention of engaging in prostitution is crucial, for which it is necessary to sensitize society (especially young people) occasionally and through targeted campaigns. The existing legislation on prostitution needs to be improved and modernized by adopting a new (or amending the existing) Act on Misdemeanor Offences against Public Order, which, in addition to the above recommendations, would also sanction the buyer of sexual services. Problems that occur in other European countries that deal with the phenomenon of prostitution in different ways indicate that there is no simple and "successful" solution to this layered problem, and that the model of criminalization is by no means a failure, but only one possible way to find the optimal solution.

Key words: prostitution, levels of prostitution, il/legal market, social reaction, regulation

SADRŽAJ

POPIS TABLICA IV

POPIS GRAFIKONA V

PRVO POGLAVLJE: UVODNA RAZMATRANJA 1

1.1. UVOD.....	1
1.1.1. Cilj i hipoteze	4
1.1.2. Kompozicija	5

DRUGO POGLAVLJE: POJAM, POJAVA I RAZVOJ PROSTITUCIJE TE RASPRAVA IZABRANIH FENOMENOLOŠKIH POSEBNOSTI..... 8

2.1. POJAM, POJAVA I RAZVOJ PROSTITUCIJE	8
2.2. DEFINICIJE PROSTITUCIJE I NJEZINE GLAVNE ODREDNICE	10
2.3. UVOD U IZABRANE TEORIJSKE ASPEKTE KRIMINALA I PROSTITUCIJE	15
2.3.1. Kriminološki aspekti prostitucije	15
2.3.2. Biološki aspekti prostitucije.....	17
2.3.3. Psihološki aspekti prostitucije.....	19
2.3.4. Ekonomski aspekti prostitucije	21
2.4. DRUŠTVENI ODNOS PREMA PROSTITUCIJI	25
2.5. MODELI DRUŠTVENE REAKCIJE	27
2.5.1. Prohibicija prostitucije	31
2.5.2. Abolicija prostitucije.....	32
2.5.3. Legalizacija prostitucije	34
2.6. PROSTITUCIJA KAO DIO ILEGALNOG TRŽIŠTA	37
2.7. PROSTITUCIJA I TRGOVANJE LJUDIMA	39
2.8. PROSTITUCIJA I ORUŽANI SUKOBI	42

TREĆE POGLAVLJE: POVJESNI RAZVOJ TE PREGLED DOSADAŠNJIH SPOZNAJA O PROSTITUCIJI 45

3.1. POVJESNI OSVRT NA PROSTITUCIJU	45
3.1.1. Stara Grčka.....	47
3.1.2. Antički Rim.....	48
3.1.3. Srednji i Novi vijek	50

3.1.4. Suvremena povijest (Povijest 20. i 21. stoljeća)	55
3.2. UZROCI BAVLJENJA PROSTITUCIJOM	59
3.3. PODJELA PROSTITUCIJE PREMA STRATIFIKACIJSKIM RAZINAMA.....	62
3.3.1. Prostitucija niske razine	65
3.3.2. Prostitucija srednje razine	67
3.3.3. Prostitucija visoke razine	69
3.4. MEĐUNARODNA ISTRAŽIVANJA PROSTITUCIJE	72
3.4.1. Najznačajnija saznanja vezana uz prevalenciju	73
3.4.2. Najznačajnija saznanja vezana uz zaradu	76
ČETVRTO POGLAVLJE: PROSTITUCIJA U RH – POVIJESNI PRIKAZ HRVATSKOGA KAZNENOG ZAKONODAVSTVA I AKTUALNO STANJE.....	79
4.1. POVIJESNI PRIKAZ POZITIVNOPRAVNOG HRVATSKOGA KAZNENOG ZAKONODAVSTVA	79
4.1.1. Hrvatsko srednjovjekovno kazneno pravo	79
4.1.2. Prikaz odredaba o prostituciji u statutima odabranih srednjovjekovnih hrvatskih gradova.....	80
4.1.3. Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih od 27. svibnja 1852.....	86
4.1.4. Osnova novoga kaznenog zakona o zločinstvih i prestupcih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju iz 1879.	88
4.1.5. Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju.....	89
4.1.6. Krivični zakonik.....	91
4.1.7. Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske	92
4.1.8. Osnovni Krivični zakon Republike Hrvatske i Krivični Zakon Republike Hrvatske	93
4.1.9. Ostali propisi koji su se odnosili na prostituciju tijekom reglementacije	94
4.2. PREGLED NACIONALNOGA PRAVNOG OKVIRA	97
4.2.1. Kazneni zakon iz 1997.....	97
4.2.2. Kazneni zakon iz 2011.....	100
4.2.3. Prostitucija u prekršajnom zakonodavstvu	102
PETO POGLAVLJE: UREĐENJE PROSTITUCIJE U DRUGIM ZEMLJAMA - KOMPARATIVNI PRIKAZ	107
5.1. UREĐENJE PROSTITUCIJE U ŠVEDSKOJ	107
5.1.1. Zakonodavni okvir	109
5.1.2. Afirmativni pogledi na „švedski“ model uređenja prostitucije	112
5.1.3. Argumenti oponenata „švedskog“ modela uređenja prostitucije.....	113

5.2. UREĐENJE PROSTITUCIJE U NJEMAČKOJ	117
5.2.1. Zakonodavni okvir	118
5.2.2. Učinci legalizacije prostitucije u Njemačkoj	121
5.2.3. Specifičnosti prostitucije u Njemačkoj: tržište prostitucije i vrste prostitucije	123
5.3. UREĐENJE PROSTITUCIJE U SLOVENIJI	125
5.3.1. Zakonodavni okvir	126
5.3.2. Učinci dekriminalizacije prostitucije u Sloveniji	127
5.3.3. Specifičnosti prostitucije u Sloveniji	128
5.4. UREĐENJE PROSTITUCIJE U NEVADI	131
5.4.1. Zakonodavni okvir	134
5.4.2. Budućnost prostitucije u Nevadi i SAD-u.....	138
ŠESTO POGLAVLJE: KRIMINOLOŠKA I KAZNENOPRAVNA ANALIZA PROSTITUCIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ	143
6.1. METODOLOŠKI OKVIR RADA	143
6.1.1. Cilj istraživanja	143
6.1.2. Metodologija: uzorak i instrumentarij.....	143
6.1.3. Način provođenja istraživanja i obrade podataka	145
6.2. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA (OBRADA PODATAKA) I DISKUSIJA	146
6.3. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA (INTERVJUI S PROSTITUTKAMA I POLICIJSKIM SLUŽBENICIMA) I DISKUSIJA	173
6.3.1. Prikaz općih saznanja policije (stav prema regulativi) te nekih specifičnosti u postupanju	187
6.4. RASPRAVA REZULTATA	190
6.5. ZAKLJUČAK S PRIJEDLOZIMA	193
LITERATURA	198
PRILOG 1. PREDLOŽAK, NACRT PITANJA ZA INTERVJUIRANJE.....	216

POPIS TABLICA

Tablica 1. Karakteristike određenih tipova prostitucije.....	65
Tablica 2. Prikaz analiziranih izvora u odnosu na prostituciju.....	105
Tablica 3. Prikaz glavnih obilježja, prednosti i nedostataka predstavljenih modela.....	142
Tablica 4. Broj kaznenih djela za koja su podnesene kaznene prijave u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2018. od strane MUP-a.....	146
Tablica 5. Kaznena djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. – 2014.....	147
Tablica 6. Dob počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. – 2014.....	149
Tablica 7. Spol počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	150
Tablica 8. Bračni status počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	150
Tablica 9. Stručna spremu počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	150
Tablica 10. Motiv počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	151
Tablica 11. Način izvršenja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	152
Tablica 12. Nadležna policijska uprava prema mjestu počinjenja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	153
Tablica 13. Državljanstvo počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	153
Tablica 14. Spol oštećenih osoba/prostitutki u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	154
Tablica 15. Dob oštećenih osoba/prostitutki u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	154
Tablica 16. Prebivalište oštećenih osoba/prostitutki u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	156
Tablica 17. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2009. - 2012. u odnosu na kazneno djelo Međunarodna prostitucija iz čl. 178.....	157
Tablica 18. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2009. - 2012. u odnosu na kazneno djelo Podvođenje iz čl. 195.....	158
Tablica 19. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2013. - 2018. u odnosu na kazneno djelo Prostitucija iz čl. 157.....	159
Tablica 20. Broj evidentiranih prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. – 2018.....	163
Tablica 21. Vrsta prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. – 2018.....	164
Tablica 22. Spol počinitelja prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. – 2014.....	164
Tablica 23. Dob počinitelja prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. – 2014.....	164
Tablica 24. Nadležna policijska uprava u odnosu na prijavu prekršaja u vezi prostitucije u razdoblju 2010. – 2014.....	166

Tablica 25. Državljanstvo počinitelja prekršaja u vezi prostitucije u razdoblju 2010. - 2014.....	166
Tablica 26. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na prekršaje u vezi prostitucije (zajednički prikazani čl. 7. i čl.12.).....	167
Tablica 27. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na dob počinitelja prekršaja u vezi prostitucije (zajednički prikazani čl. 7. i čl.12.)....	169
Tablica 28. Niska razina prostitucije – Odgovori na glavna pitanja.....	173
Tablica 29. Srednja razina prostitucije – Odgovori na glavna pitanja.....	177
Tablica 30. Visoka razina prostitucije – Odgovori na glavna pitanja.....	183
Tablica 31. Opća saznanja policije, stav prema regulativi te specifičnosti u postupanju.....	188

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Broj kaznenih djela za koji su podnesene kaznene prijave u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2018. od strane MUP-a.....	146
Grafikon 2. Kaznena djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. – 2018.....	148
Grafikon 3. Dob počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. – 2014.....	149
Grafikon 4. Dob oštećenih osoba/prostitutki u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.....	155
Grafikon 5. Prikaz prijava, optužbi, presuda i drugo iz statističkih izvješća u razdoblju 2009. - 2012. u odnosu na kazneno djelo Međunarodna prostitucija iz čl. 178.....	157
Grafikon 6. Prikaz prijava, optužbi, presuda i drugo iz statističkih izvješća u razdoblju 2009. - 2012. u odnosu na kazneno djelo Podvođenje iz čl. 195.....	158
Grafikon 7. Prikaz prijava, optužbi, presuda i drugo iz statističkih izvješća u razdoblju 2013. - 2018. u odnosu na kazneno djelo Prostitucija iz čl. 157.....	159
Grafikon 8. Prikaz izrečenih sankcija i vrsta iz statističkih izvješća u razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na kaznena djela iz čl. 178., čl.195. i 157.....	160
Grafikon 9. Broj evidentiranih prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. – 2018.....	163
Grafikon 10. Dob počinitelja prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. - 2014.....	165
Grafikon 11. Prikaz okrivljenih osuđenih i oslobođenih iz statističkih izvješća u Razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na prekršaje u vezi prostitucije.....	168
Grafikon 12. Prikaz sankcija iz statističkih izvješća u razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na prekršaje u vezi prostitucije.....	168
Grafikon 13. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na dob počinitelja prekršaja u vezi prostitucije (zajednički prikazani čl. 7. i čl.12.).....	169

PRVO POGLAVLJE: UVODNA RAZMATRANJA

1.1. UVOD

Fascinacija fenomenom prostitucije proteže se kroz cijelu povijest, a tema je aktualna i u današnje vrijeme. U društvenom odnosu prema fenomenu prostitucije ogleda se i odnos prema moralnosti, etičnosti, ženskim pravima, i mnoštvo drugih društvenih odnosa i prava.¹ Ključni izazov koji se nameće u razmatranju fenomena prostitucije je uloga same države. Postavlja se pitanje potrebe (kaznenopravnog) reguliranja prostitucije (a onda i načina), odnosno pitanje možebitnog prepuštanja prostitucije „tržištu“ i njezinoga tretiranja kao jedne u nizu vrsta legitimnih uslužnih djelatnosti. U tom smislu je početna točka rada prvenstveno kriminološkom analizom, koja je lišena ideoloških i teleoloških ograničenja, već je sama po sebi empirijska i objektivna, kritički razmotriti različite pristupe i koncepte prostitucije, te iste dovesti u smislenu vezu s aktualnom situacijom prostitucije u Republici Hrvatskoj (RH), njezinim specifičnim kaznenopravnim i društvenim okvirom, a kako bi se, temeljem takve analize, dao znanstveno utemeljen odgovor na prethodno postavljena pitanja. U tom smislu predmetni rad nastoji ispuniti ne samo znanstveno-istraživačka te teorijska očekivanja, već i udovoljiti imperativu primjenjivosti kriminoloških spoznaja na tragu zahtjeva za tzv. *evidence-based criminal policy*, odnosno politikom suzbijanja kažnjivih ponašanja utemeljenom na empirijskim spoznajama.

U odnosu na udaljeniju povijest, posljednjih desetljeća fenomen prostitucije je u fokusu nacionalne i međunarodne politike te na tom području dolazi do zamjetnih promjena. Promjene su zahvatile prije svega licemjeran društveni stav i odnos u kojemu su samo osobe koje pružaju seksualne usluge „krive“, te se teži sagledavanju fenomena u cjelini, uvažavajući sve relevantne čimbenike koji ga određuju.² Ono što bi valjalo imati na umu pri sagledavanju prostitucije jest njezin socioekonomski kontekst, a koji uključuje čitav niz aktivnosti države, vladinih i nevladinih institucija (agencija) koje rade sa ženama i osobama koje se bave prostitucijom, zatim nejednakost u dohotku, obrazovanju, mogućnostima zapošljavanja i osposobljavanja,

¹ Činjenica je da se prostitucija kroz povijest uglavnom nije odobravala, ali se preko nje veći dio vremena prešutno prelazilo (bez ozbiljnog društvenoga i državnog djelovanja), vjerojatno zbog spoznaje da je riječ o fenomenu koji je, na neki način, imantan samom društvu. S druge strane, postoji toliko oblika i vrsta prostitucije da čak ne postoji opće prihvaćena definicija fenomena (već svaka znanstvena disciplina svojim diskursom određuje pojavu), dok postojeće definicije često imaju ishodište u ideološkim predrasudama.

² Scambler & Scambler 2005, 15.

realnost seksualnoga i društvenog podčinjavanja, sve veću feminizaciju siromaštva, muško nasilje, rodne odnose i slično.³

Sama je ideja istraživanja nastala uslijed rasprava o raznim modelima uređenja prostitucije u RH, koja se najčešće vode upravo tijekom političkih izbora, pri čemu se kao uporište ne uzima provedeno istraživanje i na njemu utemeljena analiza (tzv. *evidence-based policy*), nego najčešće osobni dojam. Tome u prilog ide činjenica kako je obim stručne literature, kao i broj provedenih istraživanja na tu tematiku, kod nas prilično oskudan. Tako se dolazi do selektivne percepcije novih trendova u odnosu na prostituciju u zapadnim društvima, s kojima se često uspoređujemo, i koja su nam u mnogočemu uzor, iako su nam istovremeno, socioekonomski gledano, potpuno strana.

Također, pregledom policijskih izvješća po godinama za kaznena djela povezana s prostitucijom (2000. - 2014.),⁴ i prosječni broj podnesenih kaznenih prijava (115), te za prekršaje (2010. - 2014.) i prosječni broj podnesenih prekršajnih prijava (232), stvara se dojam kako je fenomen prostitucije zapravo iznimno rijetka pojava u RH, odnosno ukazuje na možebitno vrlo visoku tamnu brojku. Slična je situacija i u odnosu na podatke za recentnije razdoblje, tj. broj podnesenih kaznenih i prekršajnih prijava je čak i značajno manji (2015. - 2018.).⁵ Analiza, pak, medijskog izvještavanja o prostituciji ukazuje kako je fenomen puno dinamičniji, i kako statistički podaci ne otkrivaju fenomenološke specifičnosti prostitucije u RH.⁶ Od 2014. Državni zavod za statistiku (DZS) počeo je primjenjivati ESA 2010 metodologiju⁷ pri izračunu Godišnje bruto državne proizvodnje (GDP), pa su tako u izvješće

³ Scambler & Scambler 2005, 15.

⁴ Statistika MUP-a i Bilteni o sigurnosti cestovnog prometa 2016.

⁵ Statistika MUP-a i Bilteni o sigurnosti cestovnog prometa 2020.

⁶ Brojne objave ukazuju da je fenomen prostitucije kudikamo dinamičniji te otkrivaju neke specifičnosti, npr. Radman (2019), „Za 100 kuna se nude tablete za potenciju, za 200 oralni seks, 400 je robovanje domini. Besplatan je tek voajerizam: 'Skinuo bi se pred tobom i masturbirao, bez ikakve obvezе'“, *Jutarnji list*, 3. 6. 2019.; *Net.hr* (2019), „Novinari dežurali pred 'salonom za masažu': Ono što su otkrili doista je uznemirujuće, stanari zgrade su s punim pravom uznemireni“, 17. 5. 2019.; *Jutarnji list* (2019), „U Hrvatskoj u roku od pet minuta možete pronaći prostitutku. Oralni seks se plaća već od 200, a 'sve zajedno' 500 kuna. Jedini tabu (barem preko telefona) jest analni seks“, 13. 5. 2019.; *Net.hr* (2019), „Bivši inspektor progovorio o aferi koja je protresla zemlju: 'Usluge prostitutki koristio je vrh policije, sudstva i politike'“, 6. 3. 2019.; Čikić (2019), „Prostitucija preselila s ulica: U dva dana otkrili smo više prostitutki nego policija u cijeloj godini“, *Rtl.hr*, 9. 1. 2019.; *24 sata* (2018), „Nisam našla posao, otišla sam u Zadar i тамо prodavala tijelo“, 19. 12. 2018.; Merdanović (2017), „ZG prostitucija: 'Za dan s tajkunima zaradim 1000 eura'“, *Express*, 19. 8. 2017.; *Net.hr* (2017), „Seksualne usluge nudili na jahtama i po apartmanima u okolici Zadra: Klijenti djevojkama plaćali i po šesto eura“, 22. 8. 2017.; *Net.hr* (2017), „Okrutni Splićani 'sredili' im 'posao u Njemačkoj': Tri Hrvatice okrutno prevarene i prisiljene na prostituciju“, 2. 2. 2018.; Jandrijević T. (2017), „Hrvatske sponzoruše, među njima i gomila mladića, u masovnoj potrazi za bogatašima 'Ambiciozna sam i zabavna, zaposlena, ali nemam love za silikone'“, *Jutarnji list*, 28. 5. 2017.

⁷ Europski sustav nacionalnih i regionalnih računa (ESA) odnosi se na harmoniziranu metodologiju koja se obavezno koristi u proizvodnji podataka o nacionalnim računima u Europskoj uniji. Posjedovati jedinstvenu

uvršteni procijenjeni iznosi udjela kojega čine ilegalne aktivnosti, između ostalih i prostitucija.⁸ Prema novoj metodologiji iskazani udio koji čini prostitucija za 2012. je procijenjen na oko 850 milijuna kuna.⁹ Nakon objave tih podataka za potrebe je ovoga istraživanja službeno zatraženo pojašnjenje DZS-a u odnosu na procjenu udjela prostitucije, prilikom čega je zaprimljen odgovor kako su kao izvori podataka za procjenu ilegalnih aktivnosti prostitucije korišteni: službeni izvori Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) i DZS-a te mišljenja stručnjaka iz područja kriminalistike. Od podataka MUP-a korišteni su podaci o broju prijavljenih - oštećenih osoba, kaznenih djela i prekršaja u RH u svezi s prostitucijom, po članku 178. i 195. Kaznenog zakona (KZ)¹⁰ te članku 12. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira (ZPPJRM)¹¹. Procjene ilegalnog dohotka od prostitucije utemeljene su na sljedećim parametrima: procijenjeni broj aktivnih prostitutki, pri čemu stručnjaci iz područja kriminalistike vrše općenu klasifikaciju prostitutki na „profesionalne“ (30 % - 40 %), „prigodne“ (50 % - 60 %) i „elitne“ prostitutke (7 % - 10 %); procijenjeni broj radnih dana u godini; procijenjeni broj klijenata dnevno (po vrsti prostitucije); procijenjena prosječna cijena po usluzi (po vrsti prostitucije); procijenjeni godišnji prihod od prostitucije (po vrsti prostitucije i ukupno); procijenjeni troškovi aktivnosti (25 % od prihoda za „profesionalnu“ prostituciju, 20 % od prihoda za „prigodnu“ i „elitnu“ prostituciju).¹²

Temeljem navedenoga službenog pojašnjenja DZS-a, a s obzirom na to kako su iskazane procjene prostitucije utemeljene na literaturi i istraživanjima starim u rasponu od 30 do 50 godina,¹³ ukazala se jasna potreba te znanstveno-istraživačka znatiželja u pogledu aktualnih saznanja o fenomenu prostitucije u RH. Navedeno se primarno odnosi na ona ponašanja koja određuju srž i glavninu fenomena prostitucije, odnosno sva ona ponašanja obuhvaćena netom navedenim inkriminacijama, u prvom redu pružatelja usluga ženskog spola.

metodologiju na razini Europske unije izuzetno je važno kako bi se ostvarila ujednačena, usporediva, pouzdana i osuvremenjena proizvodnja ekonomskih statistika u zemljama članicama. (Vidi Priopćenje DZS-a 2014)

⁸ Vidi Priopćenje DZS-a 2015.

⁹ *Slobodna Dalmacija* (2014), „Seks i droga podigli BDP za 1,7 milijardi kuna“, 10. 9. 2014.

¹⁰ NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12.

¹¹ NN 41/77, 55/89, 5/90, 30/90, 47/90, 29/94.

¹² Odgovor DZS-a, Načelnice sektora ekonomskih statistika, e-poštom od 3. 4. 2015.

¹³ Vidi Marković 1965; Petak 1981; Radulović 1986.

1.1.1. Cilj i hipoteze

Predmetno istraživanje ima za cilj, temeljem prikupljenih podataka i empirijskih spoznaja, prikazati objektivnu analizu postojećeg stanja u RH, zatim, kroz kritičku analizu različitih koncepata i pristupa fenomenu prostitucije, dobivene rezultate usporediti i, temeljem svega navedenog, iznaći odgovor na pitanje potrebe (kaznenopravnog) reguliranja prostitucije (a onda i načina), odnosno pitanje možebitnog prepuštanja prostitucije „tržištu“ i njezinog tretiranja kao jedne u nizu drugih vrsta legitimnih uslužnih djelatnosti. U tom smislu predmetni rad nastoji udovoljiti imperativu primjenjivosti kriminoloških spoznaja na tragu zahtjeva za tzv. *evidence-based criminal policy*, odnosno politikom suzbijanja kažnjivih ponašanja utemeljenom na empirijskim spoznajama.

Svrha je, dakle, disertacije: provjeriti oslikavaju li dostupni statistički podaci realno stanje prostitucije u RH, postoje li posebnosti i određene zakonitosti ove ilegalne aktivnosti te, u tom kontekstu, je li potrebna (i kakva) promjena aktualnoga kaznenopravnog pristupa uređenju prostitucije.

U nastavku slijede hipoteze doktorskog istraživanja:

Središnja hipoteza rada je kako dostupni službeni podaci o rasprostranjenosti prostitucije ne odgovaraju realnom stanju. Preliminarna analiza medijskih sadržaja, ali i vlastito kriminalističko iskustvo ukazuju na postojanje značajne tamne brojke u ovom području, pa tu preliminarnu presumpciju valja provjeriti empirijskim istraživanjem te ujedno rasvjetliti pitanja opsega i uzroka takve prepostavljenog značajne tamne brojke. U tu svrhu je provedeno istraživanje i analiza službene statistike te su intervjuirani sami akteri, a dobiveni će rezultati omogućiti provjeru središnje hipoteze, i ujedno omogućiti rasvjetljivanje problema tamne brojke u kontekstu prostitucije.

Druga hipoteza je kako postoje određene zakonitosti pojavnosti prostitucije u RH, a koje su dio širega makrosociološkog okvira. Kroz rad je predviđena podjela prostitucije u razine (niska, srednja, visoka), s obzirom na to da članovi svake razine imaju zajednički identitet, slične interese i sličan životni stil, i jer se kroz tu podjelu mogu iščitati neki od najbitnijih parametara koji određuju pojavu prostitucije, te će se nastojati utvrditi postojanje određenih zakonitosti.

Treća hipoteza rada je kako prostitutija, kao dio ilegalnog tržišta, prati zakonitosti ponude i potražnje. Pored istraživanja osnovnih karakteristika ilegalnih tržišta, kao i njihove determiniranosti zakonitostima ponude i potražnje, intencija je kroz ta saznanja sagledati prostitutiju te otkriti koji je oblik u RH dominantan, kao i postojanje određene zakonitosti.

Četvrta hipoteza rada je kako na pojavnost i uzročnost prostitucije utječu raznovrsni socioekonomski čimbenici, prvenstveno ovisno o samom tipu prostitucije koji se promatra. Iako je danas poznato da na pojavnost i uzročnost prostitucije utječu raznovrsni čimbenici, namjera je istraživanjem provjeriti ima li, i kakve, razlike ovisno o samom tipu prostitucije koji se promatra.

1.1.2. Kompozicija

Doktorsko je istraživanje podijeljeno u šest poglavlja. Nakon uvodnog poglavlja, u kojemu su iznesena glavna pitanja i povod istraživanju, u drugom poglavlju je izvršen pregled pojave i razvoja prostitucije te njezinih izabranih fenomenoloških posebnosti. Pored uvida u postojeće definicije i odrednice prostitucije, za potrebe rada je izrađena i vlastita definicija. Posebno su, kao značajni, raspravljeni kriminološki, psihološki, biološki te, do novijeg doba prilično zanemareni, ekonomski aspekti prostitucije. Uvažavajući društveni odnos prema fenomenu prostitucije, bit će prikazani dominantni modeli društvene reakcije. Pored toga, izvest će se odrednice fenomena prostitucije koje ga čine dijelom ilegalnog tržišta, a nadalje njegova uzročno-posljedična isprepletenost s fenomenom trgovanja ljudima. S obzirom na to kako je RH u bliskoj prošlosti bila suočena s agresijom i Domovinskim ratom, analiza prostitucije u uvjetima oružanih sukoba je, s osvrtom na specifične prilike u RH (u kontekstu rata) te susjednih država, od posebnog značaja te zasebno obrađena.

U trećem poglavlju je učinjen povijesni osvrt na fenomen prostitucije, nakon čega se raspravlja o etiologiji i fenomenologiji prostitucije, primarno kroz njezinu podjelu prema stratifikacijskim razinama. Ova podjela je napravljena s obzirom na to da članovi svake razine imaju zajednički identitet, slične interese i sličan životni stil (obuhvaća tri široka i različita segmenta „profesije“), i jer se kroz tu podjelu mogu iščitati neki od najbitnijih parametara koji određuju pojavu prostitucije. Zatim slijedi pregled međunarodnih istraživanja o fenomenu prostitucije, s naglaskom na prevalenciji i zaradi, s obzirom na to kako obje ove odrednice u mnogočemu definiraju samu pojavu.

U četvrtom poglavlju je dan povijesni prikaz hrvatskoga kaznenog zakonodavstva te aktualno zakonodavno uređenje u pogledu odredbi koje se tiču fenomena prostitucije u užem smislu.¹⁴ Peto poglavlje rada bavi se komparativnim prikazom uređenja prostitucije u drugim pravnim sustavima, pa je tako dan prikaz njemačkoga zakonodavnog rješenja zbog velikog utjecaja na hrvatsko, kao i činjenice da je Njemačka (pored Nizozemske) postala simbolom legalizacije prostitucije. Bit će predstavljen švedski pravni sustav zbog specifičnog rješenja u kojem se inkriminira kupac, dok pružatelj usluge prestaje biti inkriminiran, te pravni sustav Republike Slovenije – s obzirom na to kako se radi o susjednoj državi, i često u medijskom prostoru razne nevladine udruge promiču njihovo rješenje kao poželjno. Nakon tога predstavljen je model američke savezne države Nevade kao predstavnika anglosaksonske pravne tradicije, gdje je prostitucija legalna isključivo u bordelima.

U posljednjoj, šestoj, glavi iznesena je kriminološka i kaznenopravna analiza fenomena prostitucije u RH, prilikom čega je izvršena sveobuhvatna analiza službenih podataka MUP-a, DZS-a te originalnih empirijskih podataka dobivenih temeljem vlastitog istraživanja provedenog među policajcima koji rade na poslovima otkrivanja i procesuiranja prostitucije, kao i provedenih intervjua s ispitanicima uključenim u samu prostituciju, a sve kako bi se upotpunila slika o tipovima prostitucije, zastupljenosti u društvu, kao i zakonitostima takvog ilegalnog tržišta. Intencija je rada da se provedenim istraživanjem i prikupljenim empirijskim podacima rasvjetli etiologija i fenomenologija prostitucije u RH, a što će, uz komparativnu analizu s drugim zakonodavstvima i rezultatima provedenih međunarodnih istraživanja, biti osnova za analizu postojećega hrvatskog kaznenopravnog uređenja, s konačnim ciljem predlaganja optimalnog rješenja utemeljenoga na znanstvenim spoznajama (tzv. *evidence-based criminal policy*). Također se predstavljaju i raspravljaju detektirane zakonitosti te posebnosti prostitucije u RH, pri čemu se kritički propituje adekvatnost trenutnog kaznenopravnoga i prekršajnog uređenja.

S obzirom na metodologiju, u radu se inicijalno rabi statistička metoda radi saznanja o općim odrednicama i pravilnostima pojave. U skladu s ciljem istraživanja, pored statističke metode, korišten je i kvalitativni pristup prikupljanju podataka, a zatim i njihova analiza. Zbog sličnosti i razlika inkriminacija u različitim pravnim sustavima, primjenom komparativne metode iznosi se poredbeni prikaz kako bi se jasno mogla pozicionirati trenutna i, eventualno,

¹⁴ Fokus je na kaznenim djelima koja predstavljaju prostituciju u kontekstu organiziranja i bavljenja prostitucijom te podvođenja, dok prikaz inkriminacija gdje se prostitucija javlja samo sekundarno, npr. ratnih zločina i slično, nije napravljen zbog zanemarive pojavnosti.

predložila adekvatnija hrvatska rješenja. Gramatičkom metodom, tj. tumačenjem se utvrđuje značenje osnovnih pojmoveva, a primjenom logičke i sustavne metode vrši tumačenje relevantnih zakonskih odredbi. Teleološkom metodom nastoji se utvrditi najbolje značenje, odnosno cilj i svrha promatranih zakonskih odredbi. Pored analize medijskog sadržaja na temu prostitucije, na istu temu je izvršen pregled relevantne domaće i strane literature (s gledišta različitih znanstvenih disciplina). Sve navedeno je bilo u cilju holističkog sagledavanja fenomena te dovođenja određenih znanstvenih spoznaja u vezu s praktičnim iskustvima aktera u RH, i izvođenja iz toga odgovarajućih zaključaka.

DRUGO POGLAVLJE: POJAM, POJAVA I RAZVOJ PROSTITUCIJE TE RASPRAVA IZABRANIH FENOMENOLOŠKIH POSEBNOSTI

2.1. POJAM, POJAVA I RAZVOJ PROSTITUCIJE

Prostitucija je posljednjih desetljeća izašla iz „nevidljivosti“ i postala sve aktualnija tema uslijed nekoliko važnih čimbenika, prvenstveno rastuće komercijalizacije seksualnih usluga, utjecaja interesnih grupacija, problema HIV-a/AIDS-a, trgovanja ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, migracija, prostitucije djece i mlađih, dok je pažnja usmjerena na položaj prostitutki i na adekvatnost postojećih oblika regulacije.¹⁵ Sam pojam izaziva polarizaciju u velikom dijelu javnih političkih rasprava o prostituciji između liberalnih političkih opcija koje žele prostituciju dekriminalizirati, normalizirati i humanizirati te konzervativaca koji su stava kako prostituciju treba iskorijeniti.¹⁶

Važno je istaknuti kako (i dalje) postoje brojni mitovi i zablude koji prožimaju literaturu o prostituciji (npr. kako je ona neizbjegjan odgovor na muške seksualne potrebe, kako se radi o zločinu bez žrtve, kako se radi o poslu kao i svakom drugom i sl.), a koji istovremeno djeluju kao prepreka razvoju progresivnih i realističnih politika uređenja ovog fenomena.¹⁷ Stalno ponavljana tvrdnja kako je prostitucija „najstarija profesija“ često se koristi za sugeriranje inherentnih ograničenja bilo kojeg oblika intervencije čiji je cilj radikalno mijenjanje ili poboljšanje trenutne situacije.¹⁸ A povrh svega, s aktualnim trendom globalizacije su došli i novi izazovi u vidu seksualnog turizma i trgovanja ženama i djecom u svrhu prostitucije, koja ima za cilj izvući što veću zaradu u ovom dijelu „seksualne industrije“.¹⁹ Međutim, prije opširnije rasprave o svim ovim i mnogim drugim značajnim aspektima prostitucije, potrebno je osvrnuti se ukratko na tezu o tome kako prostitucija nije ograničena samo na ljudsko društvo i civilizaciju, nego bi se moglo reći kako se radi o stanovitom prirodnom fenomenu. Istiće se kako zakoni tržišta, ponude i potražnje seksualnih usluga vrijede i u prirodnom svijetu gdje su neke životinje, navodno, sposobne prepoznati mogućnost zamjene snošaja za nešto drugo (adelijski pingvini za pronalazak i čuvanje stijena za gnijezdo, a makaki majmuni za

¹⁵ Vidi Bullough & L. Bullough 1996; Farley & Barkan 1998; Nussbaum 1999; Farley 2004; Outshoorn 2005; Agustin 2008; Matthews 2008; Della Giusta 2010; Kelly *et al.* 2010; McCarthy *et al.* 2012; Peršak *et al.* 2014.

¹⁶ Matthews 2008, 4 - 20.

¹⁷ *Ibid.*, 21 - 42.

¹⁸ *Ibid.*, 22.

¹⁹ Leheny 1995, 367 - 384.

sigurnost).²⁰ Predmetna se teza o „prirodnosti prostitucije“ često ističe u znanstvenim i stručnim raspravama koje su liberalno nadahnute, no, koliko god ova teza bila rasprostranjena u određenim krugovima, svakako je značajniji (i u znanstvenim istraživanjima zastupljeniji) pristup izučavanju prostitucije u širem kontekstu ljudske seksualnosti.²¹ I dok biološka strana seksualnosti utječe na seksualnu želju, a seksualno funkcioniranje (indirektno) utječe na seksualno zadovoljstvo, psihosocijalna strana seksualnosti osvjetljava to kako ljudi zapravo postaju seksualna bića.²² Potrebno je istaknuti i činjenicu kako su se seksualne teme, odnosno ono što se označavalo kao „moralno“ ili „prihvatljivo“ mijenjalo i razlikovalo u raznim kulturama tijekom stoljeća.²³

Kako bi se stekao opći uvodni dojam o fenomenu prostitucije, ovdje treba spomenuti sveobuhvatno izvješće koje je 2012. objavila *Fondation Scelles*,²⁴ prema kojemu prostitucija ima globalnu dimenziju, a uključuje oko 40 - 42 milijuna ljudi diljem svijeta.²⁵ Pored uvodno istaknutih značajki i dominantnih trendova vezanih uz fenomen prostitucije, iz navedenog izvješća nedvojbeno proizlazi kako se radi o iznimno složenoj pojavi koja ima polazišta i posljedice koje se reflektiraju u puno drugih aspekata života. Sama činjenica da se radi o globalnom fenomenu, u koji je uz to uključen nezanemariv broj osoba, jasno upućuje da će predstojeća rasprava o fenomenu zahtijevati interdisciplinaran pristup.

²⁰ Peršak 2014, 107.

²¹ U svakodnevnom životu riječ seks označava fizičku aktivnost koja uključuje spolne organe (u engleskom jeziku *sex* znači i spol - muški ili ženski, a u hrvatskom se riječ spolnost pojavljuje u značenju bliskom seksualnosti). Seksualnost označava dimenziju ličnosti, a ne samo sposobnost osobe za erotsko reagiranje. To je širok pojam koji se odnosi na sve aspekte toga da netko jest i da se osjeća seksualno. (Howell Masters *et al.* 2006, 4 - 6.)

²² Pri tome možemo i opisati različite vrste seksa, i vidjet ćemo da imamo premalo kategorija, npr. prokreacijski seks - seksualni odnos s jedinim ciljem reprodukcije (katkada ga zagovaraju neke Crkve i skupine kao jedini prihvatljivi razlog za seks), rekreativski seks - seksualna aktivnost prvenstveno radi ugode (namjerno se ograničavaju emocionalno uključivanje i intimnost), relacijski seks - seksualna aktivnost u okviru emocionalnog uključivanja i intimnosti u vezi. (*Ibid.*)

²³ Mnoga moralna pitanja koja se odnose na seksualnost u vezi su s određenim vjerskim običajima, no vjera nema monopol na moralnost. Ljudi koji se ne drže nijednog vjerskog načela mogu biti jednakо moralni kao i oni čije su vrijednosti čvrsto vezane uz vjerska stajališta. Ne postoji neki sveobuhvatni seksualni vrijednosni sustav koji bi bio ispravan za svakoga, i ne postoji jedno moralno načelo koje bi bilo nepobitno ispravno i univerzalno primjenjivo. (*Ibid.*, str. 8.)

²⁴ Udruženje praktičara i znanstvenika raznih disciplina koji se bave ženskim pravima, pitanjima ravnopravnosti žena i muškaraca te nasiljem nad ženama.

²⁵ Tako se u izvješću za 2012. navodi kako je 90 % osoba koje se bave prostitucijom ovisno o svodniku, a 75 % istih je između 13 i 25 godina starosti. (Schulze *et al.* 2014, 6.)

2.2. DEFINICIJE PROSTITUCIJE I NJEZINE GLAVNE ODREDNICE

Na početku je potrebno naglasiti kako, kao i u slučaju većine kriminološki relevantnih fenomena, ne postoji općeprihvaćena definicija prostitucije, dok je sam pojam duboko isprepletan s ideološkim i moralističkim raspravama.²⁶ Prostitucija je kroz povijest imala različita značenja ovisno o području gdje se promatrala, kao i vrsti društvenog uređenja, te se njezino poimanje kontinuirano mijenjalo i razvijalo.²⁷ Cilj je predmetnog poglavlja ukazati na glavne izazove jasnog pojmovnog određenja prostitucije i uzroke tih izazova, pružiti pregled najčešće korištenih definicija, kao i predstaviti vlastitu definiciju prostitucije korištenu u okviru operacionalizacije empirijskog istraživanja. U tom smislu valja napomenuti kako, zapravo, ne postoje točne ili netočne definicije, već se kvaliteta definicije ogleda u tome koliko dobro ili loše uspijeva obuhvatiti i opisati promatrani fenomen. Tako se i vlastita definicija koja će biti predstavljena u nastavku ne nameće kao točna, ili točnija u odnosu na ostale predstavljene, već isključivo kao najadekvatnija u smislu obuhvaćanja predmeta interesa provedenog istraživanja.

Prostituciju je izazovno definirati jer su ljudi oduvijek koristili seks kako bi dobili poželjne stvari, kao što su hrana, novac, vrijednosti, napredovanje i moć. Iz praktičnih razloga najbolje je prostituciju definirati kao djelatnosti/radnje osoba koje će za neposrednu nagradu u novcu ili drugim vrijednostima sudjelovati u seksualnoj aktivnosti²⁸ s bilo kojom osobom, nepoznatom ili poznatom, koja zadovoljava najosnovnije zahtjeve, kao što su spol, dob, čistoća, trijeznost, etnička pripadnost i zdravlje.²⁹ Iako većina definicija pod prostitucijom podrazumijeva pružanje seksualnih usluga³⁰ za novčanu ili drugu vrstu nagrade, sa sociološkog aspekta je i takva definicija problematična, jer je čak i sklapanje braka motiviranog stjecanjem doma i kvalitete života u tom smislu stanoviti oblik prostitucije.³¹ Jasno je da širina pojma „vrijednost“ ili „korist“ u kontekstu definiranja prostitucije uvelike određuje (sve)obuhvatnost uključivanja raznih ljudskih interakcija u pojam „prostitucije“, a što u konačnici utječe i na sam

²⁶ Prostitucija je svako pružanje seksualnih usluga drugoj osobi (ili osobama) za određenu protuvrijednost, najčešće novac, pri čemu je tako ostvarena zarada ili protuvrijednost isključiv ili pretežit izvor prihoda za osobu koja pruža seksualne usluge (Derenčinović 2004). Prostitucija je razmjena seksualnih usluga radi kompenzacije, obično u obliku novca ili drugih dragocjenosti (Ditmore 2006). Prostitucija je prodavanje tijela kao predmeta spolnoga zadovoljavanja uz novčanu ili kakvu drugu materijalnu naknadu (Pravni leksikon 2007). Prostitucija je čin ili praksa upuštanja u promiskuitetne seksualne odnose posebno za novac (Merriam-Webster 2018).

²⁷ Espinosa Narag & Royo Maxwell 2009, 572.

²⁸ Ljudska seksualna aktivnost ili ljudsko seksualno ponašanje se odnosi na načine na koje ljudi doživljavaju i izražavaju svoju seksualnost. (Marshall Cavendish 2010, 384.)

²⁹ Usپoredi Howell Masters *et al.* 2006, 492. Pojam „prostitutka“ je zamijenjen pojmom „prostitucija“, a što se u kontekstu predmetnog istraživanja čini znatno primjerenijim (op. a.).

³⁰ Za prepostaviti je da se radi se o nedefiniranoj vrsti i tipu usluga seksualne naravi koje je teško jednoznačno definirati, ali u svakom slučaju u svojoj srži podrazumijeva zadovoljenje seksualnih potreba korisnika.

³¹ Edlund & Korn 2002, 1.

predmet i opseg vlastitog istraživanja. Jedna od sveobuhvatnijih definicija je i ona s početka 20. stoljeća, koju je dao Iwan Bloch,³² a smatrao je da prostitucija podrazumijeva različite oblike manje ili više promiskuitetnih³³ izvanbračnih seksualnih aktivnosti, koje su rijetko bez nagrade, zapravo u obliku profesionalne trgovine u svrhu bilo spolnog odnosa, ili drugih seksualnih aktivnosti, što je u određenom vremenu rezultiralo formiranjem posebnog tipa zanimanja (prostitucije).

Prostituciju se, nadalje, može definirati kao izravnu razmjenu seksualnih usluga za novac ili druge koristi, pri čemu ovakva definicija proizlazi iz sudske prakse i zakonodavstva, dok ponekad zakoni zahtijevaju da takve aktivnosti budu uobičajene, ali često i ne.³⁴ Spolnost, emocionalna ravnodušnost, materijalna korist i zdravstveni rizik prilikom razmjene seksualnih usluga za materijalne vrijednosti su najčešće konstante kod svih definicija prostitucije, pri čemu se uglavnom na osobe koje prodaju seksualne usluge gleda s averzijom, a na kupce indiferentno, što dobro oslikava i starija definicija iz našeg rječnika stranih riječi.³⁵ Sam pojam „prostitucija“ stavlja naglasak na aktivnost ponuđača (u povijesti su to bile žene) seksualnih usluga, i odnosi se na praksu žene da čeka klijente pred svojim prebivalištem.³⁶ Izuzetno je zanimljivo što ni danas, čak ni u liberalnim znanstvenim i stručnim krugovima, nije uočljiva tendencija, ili makar pokušaj, da se na, vrlo bitnoj, pojmovnoj, a time i konceptualnoj razini u raspravu unese „kontrapojam“ kojim bi se označilo korisnika usluga prostitutki. Barem pojmovno gledano, sva se rasprava i dalje koristi terminom koji označava isključivo „ponudu“ ili „ponuđačicu“, dok uopće nemamo pojam za „kupca“, a kojim bi se jasno ukazalo na nesporну činjenicu kako se radi o transakcijskoj vrsti odnosa/kriminala u kojemu jednako važnu ulogu igraju i prostitutka i klijent.

Ovdje svakako treba spomenuti i definiciju iz Medicinskog leksikona, koja na prostituciju gleda kao na obavljanje (povremenog ili stalnog) spolnog odnosa radi novčanih ili

³² Bloch 1912, 38.

³³ Promiskuitet je oblik seksualnog ponašanja kod kojeg je prisutna promjena seksualnog (ili seksualnih) partnera, odnosno neodrživost zadovoljenja seksualnih potreba u vezi s jednim stalnim partnerom. (Vidi *The Free Dictionary 2016*)

³⁴ Danna 2014, 6.

³⁵ Prostitucija (lat. *prostituere* - javno izvrći na blud), 1. bludništvo kao zanimanje, bludničenje, 2. oskviranjivanje, sramočenje, obeščaćenje, 3. potkupljivost, podmitljivost, beznačelnost, besprincipijelnost, kurvarluk; prostituirati 1. navesti na blud, izvrgavati bludu, 2. izvrgavati sramoti, osramotiti, oskvrnuti, obeščastiti, poniziti, sramotno iznakaziti; prostituirati se - prokurvati se, preneseno sebe, svoja načela i svoje tijelo prodavati za novac; prostitutka - bludnica od zanata, javna žena, uličarka. (Klaić 1988, 1102.) Za razliku od ove, pomalo zastarjele i moralno visoko osuđujuće definicije, može se naći i druga, gdje je prostitucija definirana kao 1. zadovoljavanje tuđih seksualnih želja za novac kao zanimanje ili djelatnost, 2. pren. potkupljivost, neprincipijelnost, obeščaćivanje, gubljenje dostojanstva (prostitucija umjetnosti; prostitucija znanosti). (Vidi *Hrvatski jezični portal*)

³⁶ Danna 2014, 5 - 7.

drugih probitaka a bez emotivne veze.³⁷ Rječnik kaznenog prava, pak, definira prostituciju kao „pružanje seksualnih usluga uz naknadu“ slijedeći tradicionalno shvaćanje o prostituciji,³⁸ dok kriminološki rječnik u svojoj definiciji navodi da se radi o „socijalno-patološkoj pojavi, poznatoj od najstarijih vremena, u različitim sredinama i s vrlo različitim društvenim vrednovanjima“, gdje ženska ili muška osoba za novčanu ili drugu naknadu bludniči s unaprijed neodređenim krugom ljudi, a može biti heteroseksualna ili homoseksualna.³⁹ Dok se većina zakonodavaca u odnosu na ovu pojavu koristi terminom „prostitucija“, znanstvenici koji se bave ovom problematikom zbog stigme izbjegavaju koristiti postojeću terminologiju, već koriste termin „seksualni rad“, odnosno „seksualne radnice“.⁴⁰ Iako i ovdje стоји primjedba kako nije pojmovno usvojen adekvatan termin za korisnika takvog „seksualnog rada“, a što predstavlja jednostran terminološki pristup i zamjetan konceptualni propust. Tim više što se radi o transakcijskom deliktu kojega u istoj mjeri određuju i osoba koja pruža uslugu, kao i ona koja tu uslugu koristi. Unatoč mnoštvu definicija prostitucije, valja ukazati na još jednu sveobuhvatnu koja glasi „prostitucija obuhvaća sve seksualne čine, pa i one kod kojih ne dolazi do snošaja, što ih obično izvode jedne osobe s drugima vlastitog ili suprotnog spola, a uz naknadu koja nije seksualne naravi (emocionalna angažiranost može, ali i ne mora postojati)“.⁴¹ Jasno je kako je ovakvom definicijom uistinu obuhvaćen najširi spektar svih mogućih radnji seksualne naravi te da ista nije prihvatljiva kao pojmovna osnova za jasno i nedvojbeno određivanje predmeta i opsega vlastitog empirijskog istraživanja.

Iz netom predstavljenih definicija jasno proizlazi kako stajališta o prostituciji nisu jedinstvena. To je sasvim razumljivo, već i stoga jer postoje, ili su postojali prilično različiti empirijski oblici i sadržaji, najvjerojatnije, „univerzalne“ društvene pojave.⁴² O univerzalnosti

³⁷ Predstavlja medicinski, sociološki psihološki i pedagoški problem koji ima dugu povijest kao i ljudsko društvo, a uvjetovana je prije svega socijalnim uvjetima. Najčešće je ženska heteroseksualna, ali se pojavljuje i muška heteroseksualna i homoseksualna prostitucija. (Padovan 1992, 724.)

³⁸ Horvatić *et al.* 2002, 479.

³⁹ Modly & Korajlić 2002, 521.

⁴⁰ Aronowitz 2014, 223.

⁴¹ Henriques 1968, 10.

⁴² Za neke je prostitucija (bilo koja i bilo kakva) „zlo“: a) jer krši Božja pravila (kako ih shvaćaju crkveni službenici), b) jer je nemoralna (za ženu, za muškarca ili, pak, za oboje jednakom), c) jer je protupravna (legalizacija bi taj razlog odbijanja prostitucije odmah uklonila), d) jer ugrožava patrijarhalno društvo, odnosno njegovu moralnu (vrijednosnu i normativnu) „infrastrukturu“, e) jer podržava patrijarhalno društvo koje se temelji na podređenosti, manjoj vrijednosti i iskoristavanju žena. Za druge je prostitucija relativno (ne i apsolutno) nužno, ili čak funkcionalno „zlo“: a) jer učvršćuje ugledne društvene institucije (na primjer obitelj i monogamnu bračnu vezu) koje se zasnivaju na ograničavanju seksualnosti, b) jer je zbog nje manje silovanja i drugog spolnog nasilja, c) jer omogućuje spolno općenje osobama koje zbog svoje neprivlačnosti (ili nekih drugih, tjelesnih i psihičkih, nedostataka) imaju poteškoće u uspostavljanju spolnih kontakata s osobama istog ili drugog spola, d) jer omogućuje zaradu (i time i preživljavanje ili čak posve zadovoljavajući životni standard) osobama koje se njome bave. (Kanduč & Grozdanić 1998, 33.)

se govori s obzirom na to da je fenomen prostitucije zabilježen od početka ljudskih civilizacija te se održao do današnjeg doba, iako je tijekom vremena mijenjao uloge i oblike, o čemu će biti više govora u drugim poglavlјima. Nakon pregleda glavnih tipova definicija, pored spomenutih gledišta na pojavu i zaštitni objekt koji će detaljnije biti obrađeni u drugim dijelovima rada, nedvojbeno je da okosnicu definicije prostitucije čine osnovni elementi zbog kojih se određena spolna praksa (seksualna aktivnost) „pretvara“ u prostituiranje, a to su komercijalizacija seksa, promiskuitet i, najčešće, emocionalna indiferentnost prema spolnom činu,⁴³ dok su svi ostali elementi predstavljenih definicija zapravo pojašnjenja i razrade spomenutih temeljnih elemenata, uz posebnosti znanstvene discipline koja proučava samu pojavu. Iako će u kasnijim poglavlјima biti spomenuti i radovi u kojima se problematiziraju sastavnice definicija prostitucije, kako na teorijskoj, tako i na praktičnoj razini, holističkim sagledavanjem navedeni se osnovni elementi čine nezaobilaznim dijelom svake od njih.

Imajući u vidu sve prethodno navedene definicije i vodeći računa o samoj izazovnosti jasnog terminološkog određenja prostitucije, za potrebe predmetnog istraživanja pod pojmom prostitucije se podrazumijeva „obavljanje promiskuitetnih seksualnih aktivnosti u vidu povremene ili profesionalne djelatnosti za određenu protuvrijednost.“ Pri tome se pod sintagmom „obavljanje promiskuitetnih seksualnih aktivnosti“ ciljano koristi množina kako bi se jasno naznačila široka lepeza seksualnih aktivnosti i veći broj različitih partnera.⁴⁴ Navedena definicija obuhvaća i kontinuitet⁴⁵ jer se podrazumijeva višekratno bavljenje djelatnošću, na što nedvojbeno upućuje i sintagma „povremena/profesionalna djelatnost“. Ista sintagma upućuje i na određeni tip specijalizacije, te je to glavni ili dodatni izvor sredstava za život određene osobe. Protuvrijednost/korist/kompenzacija se uzima neodređeno, jer se danas ne može ni zamisliti šarolikost kompenzacijskih mogućnosti (pored novca), kao nagrada za određenu seksualnu aktivnost. Iako se ovoj radnoj definiciji može naći priličan broj prigovora (kao i većem broju postojećih), intencija je bila jasno odrediti granice predmeta istraživanja, odnosno da se

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ Prema Hrvatskom leksikonu, aktivnost (aktivitet; lat.). podrazumijeva djelovanje, rad; immanentna a. svojim je posljedicama ograničena na biće koje je obavlja; tranzitna a. posljedicama zahvaća dr. bića. Pored toga, sama seksualna aktivnost se ogleda u seksualnom uzbuđenju te fiziološkim promjenama kod uzbudjene osobe, od kojih su neke izražene, dok su druge više suptilne. Pod seksualnim aktivnostima, u kontekstu radne definicije, se svakako podrazumijevaju sve vrste seksualnih odnosa (vaginalni, analni ili oralni seks), kao i bezbroj drugih radnji seksualnog karaktera koje kod kupca/korisnika seksualne usluge izazivaju seksualno uzbuđenje te određene fiziološke promjene.

⁴⁵ Time osoba koja je jednom imala komercijalni seks nije zastupljena istraživanjem jer je u fokusu istraživanje komercijalnog seksa kao trajnog ili povremenog izvora prihoda pružatelja usluge.

metodološki odredi koja ponašanja/aktivnosti/fenomeni ulaze u predmet istraživanja, a koja ne ulaze.

Radna definicija je vođena idejom da bude prikladna za sve razine prostitucije, dok je ciljano izostavljen aspekt emocionalne ravnodušnosti, jer se on izrijekom uglavnom veže uz uličnu prostituciju, koja, iako najzapaženija, čini gotovo najmanji segment prostitucije. Pored toga, pokušaj definiranja emocionalne ravnodušnosti, osim što je empirijski gotovo neuhvatljiv, bi odveo u drugom smjeru te udaljio od srži fenomena prostitucije i onoga što prostitucija predstavlja, a to je: pružanje promiskuitetnih seksualnih usluga za novčanu ili drugu vrstu nagrade.

2.3. UVOD U IZABRANE TEORIJSKE ASPEKTE KRIMINALA I PROSTITUCIJE

Kroz povijest su se razvile razne kriminološke teorije koje su pokušale objasniti uzroke činjenja kažnjivih ponašanja, a tradicionalno ih se svrstava u tri skupine: psihološke, biološke i sociološke.⁴⁶ I dok biološke teorije naglašavaju kako čovjek u sebi nosi naslijedene biološke osobine koje u potpunosti ili djelomično mogu uzrokovati kriminalno ponašanje, psihološke teorije su usredotočene na utjecaj mentalnih procesa u sklonosti nasilju.⁴⁷ Sociološke teorije polaze od pretpostavki da se zločin javlja pri nastanku nepovoljnih društvenih pojava kojima se pojedinac ne može oduprijeti.⁴⁸ Iako se o samoj prostituciji raspravlja i raspravlja kao o etičkom, društvenom, socijalno-medicinskom, psihološkom, psihopatološkom, ekonomskom, pravnom ili kulturnom problemu, kontekst je prostitucije u istraživanjima kriminologa i sociologa najčešće bio „pokriven“ istraživanjem, tek, ženske delinkvencije.⁴⁹ U nastavku rada izneseni su određeni aspekti prostitucije bez ulaska u teorijske koncepte i raspravu uzroka kriminalnog ponašanja (jer je njima prožet rad u cjelini), iako se u svakome aspektu ujedno ogleda i neki teorijski koncept.

2.3.1. Kriminološki aspekti prostitucije

U odnosu na kriminološki aspekt prostitucije, neizbjegno je započeti raspravu interpretiranjem odnosa spola i kriminala.⁵⁰ Naime, činjenica je da se žene i muškarci u svom ponašanju (kao i biološki) razlikuju, a to vrijedi i u kriminologiji: čine različite delikte, neravnomjerno su zastupljeni među počiniteljima (ali i žrtvama) i slično.⁵¹ U današnje vrijeme se može postaviti i pitanje treba li prostitucija uopće biti tema kriminoloških rasprava (pa tako i kaznenog prava), s obzirom na dominirajuće trendove i gledišta na samu pojavu diljem svijeta, o čemu ima riječi na više mjesta u radu.

⁴⁶ Vidi Singer 1996.

⁴⁷ Vidi Martinjak & Odeljan 2016.

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ Radulović 1986, 66.

⁵⁰ Umjesto izraza „kriminal“ često se u literaturi, ali i u zakonodavstvu, u nazivima pojedinih zakona ili međunarodnih konvencija upotrebljava izraz „kriminalitet“ (npr. Zakon o uredi za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta ili Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta. Premda su oba naziva ispravna, u ovom se radu koristi izraz „kriminal“ zbog toga što je on bliži latinskom izvorniku (lat. *crimen*: zločin) dok je „kriminalitet“ izvedenica toga pojma koja dolazi iz njemačkog jezika (njem. *Kriminalität*). (Derenčinović & Getoš 2008, 4.)

⁵¹ *Ibid.*, 163 - 169.

Proučavanje prirode i opsega kriminala uglavnom je bazirano na muškom kriminalu.⁵² Istraživači u 20. i 21. stoljeću osporavaju ideju da su ženski počinitelji identični muškima, da čine zločine iz istih razloga, i da s njima treba postupati na isti način od strane kaznenopravnog sustava.⁵³ Poseban fokus na ženske počinitelje počinje 1970-ih godina, uglavnom zbog rada feminističkih znanstvenika.⁵⁴ Prije tog razdoblja istraživanja o djevojkama/ženama i kriminalu uglavnom su stigmatizirana stereotipima o „zlim“ i „lošim“ ženama, a radovi su se gotovo isključivo fokusirali na prostituciju.⁵⁵ U suštini, biološka orientacija tradicionalnog razmišljanja o kriminalnoj ženi je u mnogim poznatim djelima općenito prepoznata i kritizirana.⁵⁶

Kod mnogih feminističkih kritičara, ne samo početkom dvadesetog stoljeća, već i u suvremenoj kriminologiji, su se mogla naći zastarjela⁵⁷ stajališta o ženi, kao kod Lombrosa,⁵⁸ za kojega su žene osobito pod biološkim utjecajem.⁵⁹ Prema Lombrosu i Ferriu,⁶⁰ razlog što žene čine manje zločina je što su manje razvijene od muškaraca, one su primitivnije, a posljedica toga je manji prostor za degeneraciju (najčešći oblik regresije kod žene je, prema njima, bila prostitucija).

Temeljem statističkih pokazatelja i povijesnog iskustva nedvojbeno je kako su žene rjeđe počiniteljice kaznenih djela od muškaraca.⁶¹ Neki od najvažnijih aspekata spola, u odnosu na kriminal i kaznenopravni sustav (naglašen feminističkim istraživanjima), daju utisak kako djevojčice i žene u kaznenopravnom sustavu češće od dječaka imaju povijest seksualne i fizičke viktimizacije, kako su žene u sustavu kaznenog pravosuđa često jedini skrbnici uzdržavane djece, i kako se zlostavljanje koje je karakteriziralo njihova djetinjstva, nastavilo u odrasloj dobi.⁶² Uz ove razlike, kriminalizirane djevojke i žene dijele sa svojim muškim kolegama određene atribute, pri čemu je primarni da najčešće dolaze iz ekonomski marginaliziranih zajednica.⁶³ Sadašnja istraživanja pokazuju kako je složenost i kontekst ženskog života često

⁵² T. Davidson & Chesney-Lind 2009, 76.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ Derenčinović & Getoš 2008, 225.

⁵⁵ T. Davidson & Chesney-Lind 2009, 77.

⁵⁶ Naflne 2016, VII.

⁵⁷ Ne radi se tu samo o pitanju „zastarjelosti“, nego je prije riječ o pitanju perspektive (biološke), a toga ima i danas, i sve više nalaza iz neurobiologije, ali i antropologije ide u tom smjeru.

⁵⁸ Newburn 2017, 321.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Derenčinović & Getoš 2008, 163.

⁶² T. Davidson & Chesney-Lind 2009, 77.

⁶³ *Ibid.*

korijen njezinog počinjenja kaznenih djela i uključenosti u kaznenopravni sustav.⁶⁴ Istraživanja pokazuju kako su čimbenici kao što su trauma, zlostavljanje, podređene uloge žena u društvu, zdravstveni problemi, loša slika o sebi te poteškoće u odnosima često izravno povezane s uporabom droge, kao i sa ženskim počinjenjem kaznenih djela.⁶⁵ Ukratko, žene imaju znatno veću povijest traume, ovisnosti, poteškoća u odnosima, zlostavljanja i ekonomске marginalizacije nego njihovi muški kolege.⁶⁶

Iz prethodno navedenog razvidno je kako se o kriminalnom ponašanju žena zapravo još uvijek zna prilično malo, uz činjenicu kako se velik broj teorija u kriminologiji temelji na muškom kriminalu i, općenito, muškarcima.

Gledajući prethodno istaknute značajne razlike između ženskog i muškog (kriminalnog) ponašanja, u kontekstu prostitucije je ta značajka još izraženija. Da bi se mogao dati sveobuhvatan odgovor o kriminalnom ponašanju žene u kontekstu prostitucije (ako se polazi od postojeće pretpostavke/trenutnog stanja da se radi o ponašanju koje treba sankcionirati),⁶⁷ svakako bi moralo biti provedeno više specifičnih (interdisciplinarnih) istraživanja o prostituciji, jer se postojeća odnose uglavnom na delinkvenciju žena općenito (pa se iz tog razloga mogu jedino dedukcijom izvesti određeni zaključci). Sami kriminološki aspekti prostitucije (dob, spol, obrazovanje, ekonomski status i slično) su značajnije raspravljeni u analizi prostitucije prema stratifikacijskim razinama u nastavku rada. Također su iznesena promišljanja i kritike feminističkih znanstvenika (ali su raspravljena i druga gledišta na prostituciju), s obzirom na to da su isti bili i pokretači i glavni akteri slojevitog proučavanja ženske delinkvencije u svim oblicima.

2.3.2. Biološki aspekti prostitucije

Pretpostavka o determinizmu ljudske prirode održala se vrlo dugo, posebno u proučavanju devijacija žena, pa se tako tvrdilo da žene koje krše zakon treba tretirati kao osobe na čije ponašanje presudni utjecaj imaju biološki procesi (kao što su: menstrualni ciklusi,

⁶⁴ *Ibid.*, 78.

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Pokret (predstavnici) radikalne kriminologije se zalaže za redefiniciju tradicionalnog i pravnog pojma/definicije delinkvencije. Prema istima „kršenje pravnih normi samo je posljedica nepravednosti tih normi koje same po sebi predstavljaju 'kriminalno ponašanje' jer su uspostavljene radi dominacije društvene manjine nad obespravljenom društvenom većinom“. (Derenčinović & Getoš 2008, 220 - 223.)

menopauza, hormonalni poremećaji, i slično).⁶⁸ Tako se smatralo kako osobna biologija žena određuje njihov temperament, inteligenciju, sposobnost i agresivnost te da postoji „prirodna averzija“ žena prema kriminalu, odnosno da je kriminal znak neke temeljne fizičke (ili mentalne) patologije.⁶⁹ Pored ovakvoga shvaćanja (biološke određenosti), sva devijantna ponašanja žena (pa tako i prostitucija) su razmatrana u perspektivi homogenosti skupine te se čimbenici poput klasne pripadnosti, obrazovne razine, uzrasta, društvenog položaja i slično, nisu istraživali.⁷⁰

U današnje su vrijeme istraživači medicinskih i bioloških znanosti zainteresirani za učinke nepovoljnog okruženja na fizičke i psihičke probleme te su zaokupljeni mogućnostima koje im se pružaju kroz razumijevanje tih procesa.⁷¹ Tako je utvrđeno kako, iako biološki procesi mogu pridonijeti antisocijalnom/kriminalnom ponašanju, oni ne jamče negativne ishode.⁷² S obzirom na činjenicu kako na mnoge aspekte biološkog rizika značajno utječe socijalno okruženje, intervencije u različitim sferama mogu pomoći ublažavanju tih rizika za antisocijalno ponašanje.⁷³

Iako je mali broj recentnih medicinsko-bioloških istraživanja koja su išla u smjeru utvrđivanja bioloških stanja i promjena kod pojedinca, a koje onda vode prostitutuiranju, ovdje je istaknuto jedno koje je u indirektnoj vezi s tom temom. Prema njemu, pronađeni su dokazi značajne povezanosti određenoga genetskog lokusa te promiskuitetnoga seksualnog ponašanja i nevjere.⁷⁴ Prema istom istraživanju, individualne razlike u seksualnom ponašanju vjerojatno su djelomično uzrokovane (posredovane) pojedinačnim genetičkim varijacijama gena (DRD4 VNTR genotip) koji kodiraju motivaciju i nagradu u mozgu.⁷⁵ Unatoč značaju ovakvih

⁶⁸ Ovo usmjerenje je glavno uporište imalo u primjeni teorije evolucije i prepostavci determiniranog karaktera ljudske prirode. (Radulović 1986, 73-74.)

⁶⁹ *Ibid.*, 74.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Sadašnja i buduća saznanja u tome području bi trebala pomoći kriminalistima u dubljem razumijevanju kriminalnog ponašanja. Znanje kako bi društveni kontekst mogao pomoći u sprečavanju bioloških rizika je obećavajuće jer sugerira da bi promjena okoliša pojedincu mogla umanjiti biološki kriminogeni rizik. (Walsh & Yun 2014, 411 – 431.)

⁷² Ling *et al.* 2019, 626 - 640.

⁷³ Psihofiziologija (dvije uobičajene psihofiziološke mjere su otkucaji srca i kožna provodljivost – znojenje), odnosno razina uzbudjenosti kod pojedinaca, danas je postala važno biološko objašnjenje antisocijalnog i kriminalnog ponašanja, s obzirom na to da obje mjere bilježe funkcioniranje autonomnog živčanog sustava. Socijalne intervencije kojima je cilj pružiti sigurno okruženje mogu biti korisne za sve, naročito mogu biti od važnosti za pojedince koji imaju veći biološki rizik za antisocijalno ponašanje. (*Ibid.*)

⁷⁴ Vidi Garcia JR *et al.* 2010.

⁷⁵ *Ibid.*

istraživanja, opravdana je određena sumnja i strah da bi se prenaglašavanjem genetskih predispozicija za delinkventno ponašanje izazvale neke neželjene društvene reakcije.⁷⁶

U konačnici, većina empirijskih istraživanja ukazuje kako su biosocijalni čimbenici samo dio cjelovitog objašnjenja ljudskog i kriminalnog ponašanja,⁷⁷ te oni imaju svoj značaj i nezanemarivu vrijednost samo ako se fenomen kriminala (pa i prostitucije) sagledava holistički, pri čemu su uključeni mnogostruki čimbenici.

2.3.3. Psihološki aspekti prostitucije

Odnos između psihologije i (kažnjivog) ponašanja je značajan.⁷⁸ Stoljećima su znanstvenici pokušavali objasniti zašto netko počini zločin, a i ranija razmatranja o prostitutiji najčešće su se odnosila na psihofizičke osobine ličnosti prostitutki (prevladavalo je mišljenje da su one jedini uzrok pojave prostitucije). Za psihologiju prostitucija je oblik devijantnog ponašanja, te jedan broj psihologa nastoji uzroke prostitucije objasniti strukturom ličnosti, odnosno njezinim psihološkim karakteristikama.⁷⁹ S druge strane, prostitutiju karakteriziraju i psihološki faktori koji navode pojedine muškarce da radije traže odnos s prostitutkom nego pokušaju stvoriti seksualnu vezu na osjećajnoj osnovi.⁸⁰ Neki navode kako u našoj modernoj kulturi društveni i ekonomski uvjeti imaju vrlo malu ulogu (ako ju uopće imaju) u odluci djevojaka da postanu prostitutke (dok su u drugim povijesnim vremenima isti djelovali kao stalni uzroci).⁸¹ Posljednjih desetljeća su se socioekonomski uvjeti za žene promijenili. Pametna i vrijedna žena može postati profesorica, doktorica, odvjetnica, liječnica, političarka te poslovna žena na visokom položaju, no, unatoč tome, prostitucija je i dalje prisutna.⁸²

⁷⁶ Poput izostanka investiranja u programe socijalne prevencije; identifikacijom gena odgovornih za delinkventno ponašanje moglo bi doći do utvrđivanja presumirane odgovornosti i slično. (Derenčinović & Getoš 2008, 218.)

⁷⁷ Walsh & Beaver 2009. (Prema Shutt *et al.* 2011, 167.)

⁷⁸ U razmatranju psiholoških teorija kriminala, prema Clarku, ono što valja imati na umu su tri glavne teorije. Prva je psihodinamska teorija (osobnost pojedinca kontrolirana je nesvjesnim mentalnim procesima zasnovanim u neuobičajenom djetinjstvu), koja je usredotočena na ideju da rano iskustvo pojedinca utječe na njegovu vjerojatnost za počinjenje budućih zločina. Druga je teorija ponašanja (bihevioralna teorija tvrdi da se ljudsko ponašanje razvija kroz iskustva učenja). Treća je kognitivna teorija, a glavna premissa joj je da percepcija pojedinca i njezina manifestacija utječe na njegov potencijal da počini zločin. Psihološkim teorijama također pripadaju osobnost i inteligencija. (Clark 2009, 271 - 278.)

⁷⁹ Šarić & Karić 2010, 145.

⁸⁰ Prostitucija katkad privlači mlade, nezrele muškarce, a među odraslim muškarcima s prostituiranim ženama druže se neurotične ličnosti koje nisu kadre stvoriti prirodnu spolnu zajednicu, kao i oni koji kupovanjem ženskog tijela nastoje sebi stvoriti mogućnosti da se spolno iživljavaju na nastran način. (Salebi 2002, 20.)

⁸¹ Choisy 1961, 14.

⁸² *Ibid.*, 17.

Jedan od prvih autora koji je raspravljao o psihološkim aspektima prostitucije bio je Ellis Havelock,⁸³ koji je tvrdio kako moraju postojati psihološki čimbenici, jer ekonomski motivi nisu dovoljni za objašnjenje prostitucije. Drugi autori, osobito iz područja psihijatrije, su se nadovezali na tu predodžbu. Tako je Karl Abraham⁸⁴ nastavio ideju o nedostatku seksualnosti u prostitutki argumentirajući (bez puno empirijskih dokaza) kako se žena utoliko osjeća primoranom da stalno mijenja partnere, ukoliko nije u stanju ostvariti seksualno zadovoljstvo samo s jednim. Pored toga, Greenwald⁸⁵ je u svome istraživanju došao do zaključka kako je predispozicija za prostituciju gubitak majčine ljubavi, a gdje otac nije uspio pružiti potrebnu emocionalnu potporu. Prostitucija je tada nastala kao traženje sigurnosti, topline i ljubavi koju odrasla žena nije primila kao dijete.

Psihološkom analizom dvanaest prostitutki, od čega je s dvije provedena detaljna psihoanaliza (slična je provedena i sa svodnicima, te kupcima), utvrđen je u biografiji inicijalni nedostatak ljubavi ili od strane oca prema kćeri, ili od majke prema sinu.⁸⁶ Ono što je utvrđeno prilikom ispitivanja slučajeva prostitutki, njihovih partnera, svodnika i klijenata koji djeluju na tržištu ponude i potražnje, jest degradacija njihovih ljubavnih vrijednosti te devalvacija seksualnosti u čijoj je podlozi odnos mržnje.⁸⁷

Zanimljivo je i istraživanje provedeno nad devedeset i pet prostitutki, razvrstanih u pet kategorija prema načinu „bavljenja“ prostitucijom (podjela učinjena prema razinama, s time da je bilo više podvrsta/grupa uličnih prostitutki). Uz napomenu i zadršku od moguće generalizacije, podaci su ukazali kako osobe koje se bave prostitucijom na ulici (najniža razina, naročito ovisnice) pokazuju glavne indekse psihopatije, koji nisu izraženi kod prostitutki na

⁸³ Havelock 1936. (Prema Bullough & L. Bullough 1996, 168.)

⁸⁴ Abraham 1942. (*Ibid.*)

⁸⁵ Greenwald 1958. (*Ibid.*, 169.)

⁸⁶ Nakon toga ta frustrirana djeca razvijaju kao glavni obrambeni mehanizam – sigurnu udaljenost, koja se izražava kao bezosjećajnost (anestezija). Ispod ove lažne ravnodušnosti prema samom činu krije se neka stara ljutnja i rastuća agresija. Događa se da su oblici ove agresije komplementarni. Da bi se osvetila svom ocu, djevojka nastoji poniziti njegovu kćer, tj. samu sebe. S druge strane, da bi uprljao mentalnu sliku majke, dječak u svojim fantazijama bludniči nad majkom i ponižava ju. Tako se samopovrijedeni i onaj koji povređuje susreću u sadomazohističkom seksualnom činu. Dvije neurotske strukture se, dakle, mogu ujediniti ne radi stvaranja, već radi uništavanja. (Choisy 1961, 62 - 63.)

⁸⁷ Projekcija koju je naša civilizacija ostvarila na vrijednost novca dovodi djevojke do posla/kupnje. Prostitutka koja od čovjeka uzima novac, kastrira ga. Novac je u kapitalističkom društvu simbol muževne/seksualne moći. U isto vrijeme muškarac koji plaća za korištenje lijepog tijela koje mu se sviđa, uz zakonsko dopuštenje da ga prlja, tretira žene kao robu. On poriče njihovu dušu. Žene i novac su međusobno zamjenjivi, on ih objektivizira. Novac povećava uzajamni prezir partnera u radnji/činu. Stoga se lako može zaključiti kako su odnosi između prostitutke i njezinog ljubavnika, bilo svodnika ili stranke, neprobojni; mrziteljica muškaraca i mrzitelj žena čvrsto su povezani. (*Ibid.*, 62 - 64.)

višoj razini (primarno djevojke na poziv i one koje rade u zatvorenom).⁸⁸ Do sličnog zaključka je došlo i novije istraživanje (osobnih karakteristika) nad četrdeset i jednom prostitutkom u Belgiji, koje je također ukazalo na ozbiljne probleme s mentalnim zdravljem mnogih profesionalnih prostitutki (psihopatologiju), pri čemu je takvo stanje značajno izraženije kod starijih žena koje se bave prostitucijom (i koje bi zapravo trebale psihološki tretman).⁸⁹

Psihoanalitičke studije o prostituciji predstavljaju pokušaj premještanja rasprave o ovoj pojavi na individualni aspekt same osobe te su bile posebno aktualne u pedesetim godinama ovog stoljeća, kada je bilo ideološki neprihvatljivo govoriti o siromaštvu ili procesu industrijalizacije kao glavnim uzrocima ulaska u svijet prostitucije (odnosno bavljenja prostitucijom).⁹⁰ Glavni prigovor koji je upućen istraživačima u ovom području je kako su svoja otkrića zasnovali na nekolicini klijenata ili povremenim promatranjima slučajnosti i generalizirali ih, te iz vlastitih psihoanalitičkih pretpostavki objašnjavaju sve slučajeve prostitucije.⁹¹ Očiti problem psihoanalitičkih studija poput gore spomenutih je što su uzorci vrlo mali, a pretpostavke o seksualnosti teško je, ako ne i nemoguće, dokazati.⁹²

2.3.4. Ekonomski aspekti prostitucije

Seksualna tržišta su i dalje u svojim brojnim oblicima uglavnom slabo istražena, dok su određeni oblici (uglavnom oni koji imaju veze s kriminalnim aktivnostima) znatnije proučavani i predmet su rasprava. Prema nekim, s velikom sigurnošću se može tvrditi kako ekonomski faktori igraju jednu od važnijih uloga pri donošenju odluke pojedinca o bavljenju prostitucijom (kao što je slučaj i pri izboru profesije u legalnim zanimanjima).⁹³ Tako, prema istima, svi ljudi (osim bogataša i nezaposlenih) zarađuju novac iskorištavajući svoje tijelo/sebe (npr. profesori, odvjetnici, pjevači, doktori, prostitutke i dr.), neki imaju veću, neki manju zaradu, jedni imaju dobre, drugi loše uvjete rada, neki su u društvu zbog svog rada stigmatizirani, drugi nisu.⁹⁴ Iako se u nastavku, uz ovaj, spominju i ostali motivi „bavljenja“ prostitucijom, nedvojbenim ostaje

⁸⁸ Exner *et al.* 1977, 474 - 485.

⁸⁹ De Schampheleire 1990, 343 - 350.

⁹⁰ Radulović 1986, 82.

⁹¹ Bullough & L. Bullough 1996, 158 - 180.

⁹² *Ibid.*, 170.

⁹³ Peršak 2014, 101 - 119.

⁹⁴ Vidi Nussbaum 1999.

kako je finansijski aspekt, odnosno relativno „jednostavna“ mogućnost ostvarivanja prihoda, dominirajući čimbenik ulaska u svijet prostitucije.⁹⁵

Iako je prostitucija odavno poznata, spominje se kao „najstarije zanimanje“, sve donedavno ekonomisti nisu bili zainteresirani za izučavanje i analiziranje ovog oblika ljudske transakcije.⁹⁶ Recentni radovi (teorijski i empirijski) su se fokusirali na visinu cijene, čimbenike opskrbe, zdravstveni rizik i korištenje zaštite kao odrednicama zarade, zatim razvoju tržišta seksualnih usluga i preferiranju seksualnih transakcija u urbanim područjima.⁹⁷ U dijelu zajednice ekonomista, čak i feministički nastrojenih, sve donedavno je vladala odbojnost prema istraživanju prostitucije kao područja društveno-ekonomskog života u koji je uključen velik broj ljudi i velika količina novca.⁹⁸

Iako se na prvi pogled tržište za komercijalne seksualne odnose ne čini različitim od bilo kojeg drugog tržišta (ponuda i potražnja međusobnim djelovanjem određuju cijenu i količinu prodanih usluga), nijedno drugo tržište zapravo mu nije slično.⁹⁹ Prema teoriji iz citiranog rada, jedinstvena karakteristika (koja ga razlikuje od ostalih) jest tabuiziranost tržišta seksualnih usluga.¹⁰⁰ Norme i moral utječu na mnoga tržišta, i to vrlo različito, ali ona su rijetko tako podložna stigmatizaciji.¹⁰¹

Prostitucija je (prema ekonomistima) „zanimanje“ koje ne traži posebne vještine, uključuje sudjelovanje većeg broja ljudi i dobro je plaćena, radi čega je sve češće slobodni izbor „zanimanja“ osoba koje na drugi način ne mogu doći do sredstava za život.¹⁰² Prihodi, čak i u njezinom najlošijem i najmanje plaćenom obliku (ulična prostitucija), su višestruko veći od redovnih zanimanja koja zahtijevaju određeno obrazovanje i vještine.¹⁰³ Gledajući osobe koje se bave prostitucijom kao zanimanjem stječe se dojam da bi ekomska kriza mogla imati velik

⁹⁵ Uz napomenu da se, za razliku od ranije navedenih zanimanja, teško može napraviti izravna poveznica istih s prostitucijom, uvezši u obzir da je ulazak u svijet prostitucije rezultat „slobodnog“ izbora, te ne postoji mogućnost usmjerenja, odnosno sustavnoga (obrazovnog) stjecanja znanja i kompetencija osobe za „bavljenje“ prostitucijom kroz odrastanje.

⁹⁶ Della Giusta *et al.* 2009, 501 - 502.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Della Giusta 2010, 1 - 14.

⁹⁹ Heberer 2014, 73.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 74.

¹⁰¹ Uz svaku reformu politike vlada daje amoralni smjer za liječenje prostitucije. Žene koje su uhvaćene, suočene su s vjerojatnošću gubitka ugleda. Gubitak ugleda znači da žene gube svoj položaj u društvu, ili barem moraju živjeti s moralnom stigmom nakon što su uhvaćene nudeći seksualne usluge. (*Ibid.*)

¹⁰² Edlund & Korn 2002, 182.

¹⁰³ *Ibid.*

utjecaj na to.¹⁰⁴ Uzimajući u obzir da ekomska kriza nesrazmjerno utječe na pojedine društvene slojeve, pritisak ulaska u prostituciju (primarno uličnu) u iznalaženju načina preživljavanja je najviše izražen kod najnižih društvenih slojeva.¹⁰⁵ Pokazatelji zabilježenih izvještaja o krizi u sektoru seksualne industrije se mogu promatrati u nekoliko parametara, tj. u povećanju broja prostitutki, smanjenju broja klijenata, njihovom prelasku na druga mjesta ili na internet, gdje su usluge povoljnije, migraciji prostitutki u potrazi za više posla u bogatije gradove te područja zapadne i sjeverne Europe koje su odoljele recesiji, novim načinima privlačenja klijenata koje koriste bordeli, i slično.¹⁰⁶ Ipak klijenti i potražnja za prostitucijom nije nestala, a prostitucija se dokazala kao jako otporna pojava na sve uvjete, uključujući i recesiju.¹⁰⁷

Kad se govori o formiranju cijena usluga, zanimljiv je jedan od zaključaka rada *A Theory of Prostitution*, koji govori kako značajan udio u cijeni prostitucije (bavljenja prostitucijom) ima izgon takvih osoba s bračnog tržišta (*marriage market*), zatim je tu i kompenzacija radi zdravstvenog rizika.¹⁰⁸ Sugerira se zaključak, u pogledu prostitucije, kako će doći do njezinog smanjenja sa smanjenjem prihoda muškaraca, jer se oni tada tradicionalno okreću više bračnim partnerima.¹⁰⁹ Isto tako su zanimljivi i drugi zaključci istog rada, koji podržavaju tezu kako prostitutke zarađuju znatno više od ostalih zanimanja neovisno o rizicima kojima su izložene (zdravstveni rizici, nasilje i sl.).¹¹⁰ Jedini razlog visokoj cijeni je čisto ekomske naravi, tj. cijena ovisi o troškovima osoba koje se bave prostitucijom (bila to elitna, prostitucija u bordelju ili ulična prostitucija).¹¹¹ U konačnici, kao i na radnom tržištu, bolje obrazovane, udane, ljepše i bijele prostitutke zarađuju znatno veće iznose, tj. postižu puno bolje

¹⁰⁴ U vrijeme ekomske krize prostitucija, slično kao i općenito siva ekonomija, ima tendenciju rasta i mijenjanja oblika (karakterizira ju fleksibilnost i brza adaptacija na nove uvjete). Njezina nevidljivost, fleksibilnost i nestabilnost mogu djelovati kao loše strane, no istovremeno mogu biti i prednost. Karakteristike sektora prostitucije (s ekomskog aspekta) su različite ovisno o državnom sustavu u kojem je ista legalizirana, dekriminalizirana ili kriminalizirana. (Persak 2014, 101 - 102.)

¹⁰⁵ Tako je *The International Business Times* izvjestio da je od početka finansijske krize u 2008. broj osoba uključenih u „seksualnu trgovinu“ porastao, dok je broj seks klubova, bordelja i slično u padu za oko 10 – 20 %. Isto tako, upravitelji bordelja u SAD-u, Pragu i Berlinu su iskazali veliko nezadovoljstvo smanjenjem ukupnih prihoda, što dovode u vezu s recesijom, pa su tako izjavili da su njihovi prihodi smanjeni za oko 20 - 30 % u odnosu na predrecesijsko razdoblje. Grčka je jedna od zemalja najjače pogodenih recesijom, što se također reflektiralo i na seksualnu industriju, pa je tako izvješteno da je samo četvrtina od 300 - 400 trgovanje seksualnim uslugama/opremom u Ateni preživjelo krizu. (*Ibid.*, 103 - 105.)

¹⁰⁶ *Ibid.*, 105.

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ Edlund & Korn 2002, 211.

¹⁰⁹ *Ibid.*

¹¹⁰ Sachsida *et al.* 2010, 50 - 67.

¹¹¹ *Ibid.*

cijene.¹¹² Suštinski, sama gospodarska razmjena između prostitutke i kupca se odvija na isti način kao i bilo koji drugi komercijalni odnos, u kojem cijene određuju okolnosti ponude i potražnje na tržištu, i s prodavateljem koji općenito nastoji pružati svoje usluge na najmanjoj razini (te uvijek postavlja granice za vlastitu uključenost, npr. odbijanje poljupca, dodirivanja, osim ako se ne naplaćuje dodatni iznos i slično), dok kupac nastoji dobiti bolju uslugu za isti novac.¹¹³

Dok su neki autori vidjeli visinu zarade u bavljenju prostitucijom kao kompenzaciju za izostanak s bračnog tržišta, tj. mogućnosti ostvarenja bračnog života, drugi su dobru zaradu vidjeli kao kompenzaciju zbog socijalne isključenosti, rizika i drugih sličnih posljedica; treći su isto doveli u korelaciju s dužinom trajanja odnosa, lokacijom, godinama starosti prostitutke i slično.¹¹⁴ Zajednička pretpostavka svih autora je kako je objekt prostitucije seksualni odnos, te je to jedan od načina na koji žene pružaju muškarcima seksualne usluge, dok je interes muškaraca nužni uvjet u potražnji te usluge.¹¹⁵ Pored svega navedenog, važno je naglasiti kako su ekonomske poteškoće (izostanak prihoda, zaposlenja) oblik psihološkog stresa. Mentalni stres bilo koje vrste jedan je od najčešćih čimbenika sudjelovanja u devijantnom ponašanju.¹¹⁶ Stoga bi se trebali uložiti napor i ne samo za ublažavanje svih vrsta psihološkog stresa, već i za razvijanje osjećaja sigurnosti i pripadnosti kod mladih, a koji su nužni za njihovo pravilno upoznavanje životnih činjenica, jer u protivnom se ne može očekivati da će voditi normalan život. Prethodno navedeno u konačnici zahtijeva reorganizaciju cjelokupnog problema skrbi i odgoja djece i mladih,¹¹⁷ kako bi borba protiv prostitucije bila čim uspješnija.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Danna 2014, 18.

¹¹⁴ Della Giusta *et al.* 2009, 502 - 504.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ Haveripeth 2013, 38.

¹¹⁷ *Ibid.*

2.4. DRUŠTVENI ODNOS PREMA PROSTITUCIJI

Povijesno gledano, stavovi o prostituciji i seksualnom iskorištavanju široko su razmatrani i s različitim fokusima u politici, organizacijama civilnog društva i akademskoj zajednici. Općenito se može reći kako je u pravu i literaturi prostitucija teško odvojiva od seksualnog iskorištavanja i trgovanja ljudima, dok neki noviji radovi upućuju na složenost problema prostitucije koja se odvija na sjecištu kultura i razlika.¹¹⁸ Prosudba koju društvene i političke snage daju fenomenu prostitucije (od njezina tumačenja do posljedica u smislu zakonodavnih mjera) najčešće se razlikuje u dva negativna gledišta prostitucije (društvena ili pojedinačna šteta) i dva pozitivna (kao resurs i prilika za rad).¹¹⁹

Jedno od najstarijih i najdugotrajnijih uvjerenja je kako je prostitucija moralno i društveno devijantno ponašanje te kao takva protivna državnim i božjim zakonima, dok prostitutke imaju nisku razinu samokontrole i samopoštovanja.¹²⁰ Isto tako se smatra kako čak i ako se prostitucija vrši na način da ne uzrokuje nikakve javne smetnje, pa i ako je uz vlastiti pristanak, samo postojanje prostitucije ipak je moralno korozivno u društvu, i stoga bi trebala biti zabranjena.¹²¹

Dok stav religije kako je prostitucija prijetnja moralnom temelju društva počiva na ugrožavanju obitelji, radikalni feministi gledaju na prostituciju kao oblik ugnjetavanja. Oni smatraju da je prostitucija spolno uvjetovano nasilje nad ženama od strane muškaraca te podčinjavanje žena.¹²² Suvremene feminističke rasprave o moralnom statusu prostitucije velikim su dijelom rasprave između onih koji u najamnom seksu vide uslužnu djelatnost, koja je sama po sebi legitimna kao i svaka druga, i koju ne treba osuđivati ili ograničavati i

¹¹⁸ Schulze *et al.* 2014, 12 - 13.

¹¹⁹ Kao društvena šteta (tradicionalno; vidi u fenomenu prostitucije društvenu kugu koja se odnosi, na primjer, na prakticiranje seksualnosti izvan braka i opasnosti od spolne zaraze, korištenje seksa kao robe, kvarenje maloljetnika koji su svjedoci toga, remećenje javnog mira, degradaciju područja u kojima se provodi, kao i podržavanje aspekta ženskog spola kao nečega što se može kupiti i prodati, itd.); kao pojedinačna šteta (tvrdnja da oni koji se prostituiraju pate od moralne degradacije, gubitka dostojanstva ili vrlo ozbiljne psihičke štete, što može dovesti i do šizofrenije, te potiče pribjegavanju opasnim tvarima, alkoholu, heroinu, kokainu, a sve kako bi se olakšala bol); kao resurs (vidi prostituciju kao resurs koji bi legitimno trebalo koristiti kao osobni izbor, i stoga bi trebalo držati izvan zakonske regulacije, dopuštajući samo oblike samostalnog upravljanja organizacijom); kao rad (vidi ju kao posao i zato se naglašava potreba njezinog punog priznanja kao aktivnosti koja se otvoreno prakticira, sa zaštitom onih koji rade u njoj, kao i onih koji imaju koristi od pružene usluge, uvođenjem standarda sigurnosti na istoj razini s drugim strukama). (Danna 2014, 10 - 12.)

¹²⁰ Greenwald 1958. (Prema Espinosa Narag & Royo Maxwell 2009, 575 - 576.)

¹²¹ Meadowcroft 2008, 189.

¹²² Farley 2004, 1094 - 1096.

sprječavati, osim u slučajevima izrabljivanja ili podvale, i onih koji tvrde da je prostitucija bitno vezana uz degradaciju žene.¹²³

S druge strane, tijekom zadnja tri desetljeća seksualni moral mnogih zapadnih društava pretrpio je radikalne promjene. Mnoge zabrane karakteristične za tradicionalno, krajnje restriktivno poimanje spolnog odnosa, koje je suvereno vladalo sve do pedesetih godina ovoga stoljeća (zabrana izvanbračnog odnosa, homoseksualne veze i sl.), danas su ukinute. Međutim, moralna osuda prostitucije nije ukinuta, pa čak niti ublažena, te je i dalje rasprostranjeno mišljenje kako je komercijalni spolni odnos nemoralan.¹²⁴

Gledano u široj retrospekciji, prostitucija nije uvijek imala isti status i nije bila uvijek jednako tretirana kroz povijest. Tako i danas, s jedne strane se poduzimaju mjere za njezino iskorjenjivanje, dok se s druge strane traži legalizacija i radno pravno uređenje „djelatnosti prostitucije“ kao slobodnog izbora. S obzirom da se prostitucija kao pojava kroz povijest pokazala prilično „otpornom“ na državne intervencije, izvjesno je kako će i nadalje biti podjele u iznalaženju učinkovitog načina „nošenja“ društva s tim izazovom. Ono što bi se kao tekovina modernog doba moglo istaknuti pozitivnim je zajednički stav društva u protivljenju prisilnoj prostituciji (i iskorištavanju osoba uključenih u prostituciju), kao i zalaganje za adekvatnu zdravstvenu skrb i pomoć osobama koje su u prostituciji ipak završile.

¹²³ Primorac 1991, 679 - 680.

¹²⁴ Konvencionalni moral osuđuje prostituciju, no ne govori ništa o tome je li ona nemoralna. (*Ibid.*, 675.)

2.5. MODELI DRUŠTVENE REAKCIJE

Većina prethodno opisanih stavova proizlazi iz osobne perspektive autora koji istražuju pojavu, pa su time prožete i ideje kako bi se društvo trebalo postaviti prema samoj prostitutiji. Kada se govori o prostitutiji u današnje vrijeme (pored intencije vlasti da ju regulira, odobri ili zabrani), mora se imati u vidu razvoj modernog društva i zagovaranje svih vrsta sloboda, tako da mnogi argumenti koji su ranije isticani u prilog zabranjivanju prostitutije, zapravo više ne postoje (barem u razvijenim zemljama).

Tretiranje prostitutije kao zločina izravno je povezano sa stigmom seksualnog rada, kao i strahovima koji se odnose na moralnost, javni red i spolno prenosive bolesti.¹²⁵ U prilog tezi kako država treba preuzeti kontrolu i regulirati prostitutiju kao glavni argumenti se ističu održavanje javnog reda, održavanje morala, zaštita žena i maloljetnika od prisilne prostitutije i seksualnog iskorištavanja, zaustavljanje i sprječavanje širenja HIV virusa i ostalih spolno prenosivih bolesti.¹²⁶

Od sredine 19. stoljeća pa do kraja 20. stoljeća postojala su dva dominantna stajališta: jedno abolicionista koji su pokušavali ukinuti instituciju prostitutije, drugo regulacionista koji su nevoljko prihvaćali neizbjegnost prostitutije i odgovornost države da je regulira.¹²⁷ Unazad nekoliko desetljeća pojavile su se i druge mogućnosti u vidu legalizacije i dekriminalizacije, od kojih obje nastoje, na različite načine, prostitutiju dovesti u središte društvene i ekonomске politike.¹²⁸

Javna pozornost prema prostitutiji povijesno je bila usmjerenata na ponudu.¹²⁹ Političke mjere za suzbijanje prostitutije ili regulacije do najnovijih vremena su se odnosile samo na žene, koje su činile njezinu ponudu, moralno krive jer su odstupile od ženske uloge čiji je glavni uvjet bila čednost izvan braka.¹³⁰ Pozornost usmjerenata na korisnike u novoj regulativi počevši od kraja 90-ih, predstavlja inovaciju.¹³¹ Pristup koji zagovara depenalizaciju vidi prostitutiju kao oblik nasilja i kršenja ljudskih prava te smatra da osobe uključene u nju trebaju pomoći.¹³²

¹²⁵ Thukral 2006, 123.

¹²⁶ Prema tome pristupu, četiri su modela reguliranja tržišta prostitutije: potpuna zabrana, tj. kriminalizacija, djelomična dekriminalizacija ili djelomična legalizacija, legalizacija i dekriminalizacija. (Aronowitz 2014, 231 - 232.)

¹²⁷ Kelly *et al.* 2009, 5.-6.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ Espinosa Narag & Royo Maxwell 2009, 578.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ *Ibid.*

¹³² *Ibid.*

Intencija je da se naglasak državnih politika sprječavanja prostitucije prebaci na kupce tih usluga, kao i na organizatore te da ih se oštro kažnjava, dok bi se prostitutkama trebalo na svaki način pomoći da napuste tu djelatnost.¹³³

Radi utvrđivanja usklađenosti promišljanja šire javnosti, tj. građanstva sa službenim zakonodavstvom i državnom politikom prema prostituciji, provedeno je istraživanje stavova u svijetu, gdje su bila postavljena pitanja: „mislite li da prostitucija uvijek može biti opravdana, ne može nikada, ili nešto između“.¹³⁴ Pokazalo se kako je u nekoliko zemalja podudarna i usklađena društvena te zakonska prihvatljivost pojave prostitucije (Švicarska, Nizozemska, Njemačka, Australija).¹³⁵

Neki znanstvenici tvrde kako je prostitucija pojava koja je otporna na društvene, tj. političke pokušaje da na bilo koji način utječu na njezino postojanje, pa je mogući utjecaj na nju ograničen, ili nikakav.¹³⁶ Drugi, pak, takve tvrdnje odbacuju kao neodržive, jer nemaju znanstveno i praktično uporište, a što se vidi iz primjera državnih uređenja gdje je prostitucija zabranjena (Švedska, Francuska, SAD), odnosno, gdje je legalizirana (Njemačka, Nizozemska, Australija), tj. gdje su vidljivi značajan utjecaj državnog uređenja na pojavu, kao i posljedice na sudionike i šire društvo.¹³⁷

Dakle, u suvremenoj povijesti postoje tri glavna modela odnosa spram fenomena prostitucije, odnosno komercijalizacije spolnih aktivnosti: prohibicionizam koji smatra kako je širenje prostitucije nemoralno te sankcionira i prodavatelja i kupca; regulacionizam koji prostituciju smatra neophodnim zlom koje treba ograničiti i kontrolirati (tako što se fokusira na prostitutke a kako bi ih se spriječilo da rade ako pate od spolno prenosivih bolesti); abolicionizam koji se bori za ukidanje prohibitivnih propisa prema prostitutkama (jer prostituciju vidi kao manifestaciju muškog ugnjetavanja žena) i liberaliziranje čina prostitucije, dok pokušava progoniti svodnike, trgovanje ženama i organizaciju prostitucije, njezino pomaganje i poticanje.¹³⁸

¹³³ *Ibid.*

¹³⁴ Iako se samom istraživanju stavova i rezultatima mogu naći mnoge manjkavosti, isto je važno radi provjere usklađenosti državne politike s ukorijenjenim kulturnim i ideološkim stavovima nacije, podaci bi mogli biti primjenjivi za neke buduće političke reforme spram prostitucije.

¹³⁵ Weitzer 2017, 59 - 60.

¹³⁶ Agustin 2008, 73 - 86.

¹³⁷ Weitzer 2017, 48 - 49.

¹³⁸ Uz klasične modele spominju se i dva nova modela, neoprobucionizam s kriminalizacijom klijenta i neoregulacijski sustav s izbjegavanjem kažnjavanja prostitutki. Abolicionizam je modificiran dopuštajući legalno prostituciju u zatvorenom prostoru. (Danna 2014, 12 - 15.)

Unatoč brojnim preprekama, način uređenja prostitucije može imati velike posljedice, pozitivne i negativne, za javni red, prava i kvalitetu života seksualnih radnika.¹³⁹ Učinkovito „upravljanje“ prostitucijom zahtjeva stalnu, pažljivu i strpljivu pozornost u njegovom oblikovanju i primjeni. „Pravi“ rad politike prema prostituciji nije toliko izbor političkog režima, već odabir, provedba i evaluacija različitih instrumenata.¹⁴⁰

U ovome dijelu će se, prije razmatranja i rasprave o pravnim modelima (te specifičnostima) tretiranja fenomena prostitucije, raspraviti koncept dekriminalizacije prostitucije (s obzirom na to da raste broj zagovaratelja iste). Razlika između legalizacije i dekriminalizacije prostitucije sastoji se u tome što legalizacija znači donošenje zakona kojima bi se točno odredilo kada, gdje i kako bi se prostitucija mogla prakticirati, dok dekriminalizacija prepostavlja eliminiranje svih zakona i zabrana vezanih uz aktivnosti prostitucije.¹⁴¹

Uobičajen liberalni prijedlog u vezi s prostitucijom glasi da prostituciju treba tretirati kao običnu poslovnu transakciju, kao prodaju usluge (u ovome slučaju seksualne).¹⁴² Budući da se prostitutka upušta u prostituciju iz ekonomskih motiva, prostituciju se shvaća kao ugovor poput svih ostalih ugovora, koji svaki pojedinac sklapa radi vlastite koristi, pri čemu svaki od njih zaključuje najbolji sporazum za sebe.¹⁴³ Država ima isti interes prema ugovoru prostitucije kao i svim ostalim ugovorima, da pomoću zakona regulira neke njihove aspekte (radni uvjeti, plaćanje poreza i socijalnog osiguranja itd.).¹⁴⁴

U skladu sa stavovima zagovaratelja dekriminalizacije prostitucije (uglavnom organizacije koje se bore za prava seksualnih radnika), i njihove aktivnosti idu u smjeru ukidanja svih zabrana bavljenja prostitucijom, jer se u protivnom krše temeljna ljudska prava na izbor zanimanja i zaposlenja.¹⁴⁵ Dekriminalizacija omogućava osobama koje prodaju

¹³⁹ Wagenaar *et al.* 2013, 91.

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ Vidi Hughes 2004.

¹⁴² Središnji liberalni argument naglašava jednakost pred zakonom i važnost individualnih prava. Zalaže se da upitanje države u životu pojedinaca bude minimalno, uz pretpostavku da postoji privatna sfera ljudskog postojanja koja obuhvaća onaj dio pojedinčeva života i ponašanja koji utječe na njega samog ili, ako utječe i na druge, onda samo uz njihov slobodni, dragovoljni i iluzija lišeni pristanak. (Jaggar 1991; Prema Primorac 2003, 199.)

¹⁴³ Središnji liberalni argument naglašava jednakost pred zakonom i važnost individualnih prava. Zalaže se da upitanje države u životu pojedinaca bude minimalno uz pretpostavku da postoji privatna sfera ljudskog postojanja koja obuhvaća onaj dio pojedinčeva života i ponašanja koji utječe na samo njega ili, ako utječe i na druge, onda samo uz njihov slobodni, dragovoljni i iluzija lišeni pristanak. (*Ibid.*)

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ Banach & Metzenrath 2000, 18.

seksualne usluge da se bave prostitutijom kao bilo kojim drugim poslom, jer ne sankcionira ni prostitutiju, ni ostale aktivnosti povezane s njom.¹⁴⁶

Promatrajući postojeće oblike u praksi, evidentirane su tri vrste dekriminalizacije.¹⁴⁷ Potpuna dekriminalizacija uklanja sve kazne i prostitutiju ostavlja nereguliranom, iako podložnu konvencionalnim zakonima protiv neugodnosti, snošaja u javnosti, neurednog ponašanja ili prisile. Pod potpunom dekriminalizacijom prostitutija bi mogla postojati na bilo kojem mjestu, sve dok stranke ne narušavaju mir ili ne krše druge propise.¹⁴⁸ Djelomična dekriminalizacija smanjuje, ali ne i ukida sankcije, optužba može biti smanjena s kaznenog djela na prekršaj, a kazna može biti novčana umjesto zatvorske kazne.¹⁴⁹ Treća opcija je *de facto* dekriminalizacija, što znači da djelo ostaje u kaznenom zakonu, ali se zakon ne provodi.¹⁵⁰

Potrebno je za kraj spomenuti i činjenicu da poziv na dekriminalizaciju prostitutije, iako dolazi od strane vodećih organizacija za ljudska prava, prema nekim autorima ne odgovara dokumentima Ujedinjenih naroda (UN), koji se bave ovim problemom.¹⁵¹ Konvencija UN-a iz 1949. specifično navodi kako su „prostitucija i trgovanje ljudima i druge prakse slične ropstvu (...) nekompatibilne s dostojanstvom i vrijednosti ljudskih bića (...).“, dok članak 9.5. protokola iz Palerma poziva države članice na poduzimanje mjera za obeshrabrenje potražnje koja potiče eksploraciju osoba, što vodi do trgovanja ljudima.¹⁵²

Posljednji dokument Ujedinjenih naroda koji se odnosi na pitanje prostitutije jest ažurirana Opća preporuka br. 19., sada Opća preporuka br. 35., o rodno zasnovanom nasilju nad ženama, donijeta od strane Odbora za eliminiranje diskriminacije žena, u kojoj se u okviru preporuka za opće zakonodavne mjere preporučuje „ukidanje zakonskih odredbi koje kriminaliziraju žene u prostitutiji“ (članak 31A), što ukazuje na potrebu dekriminalizacije osoba u prostitutiji, ali ne i na potrebu dekriminalizacije korisnika.¹⁵³

¹⁴⁶ Ditmore 2006, 129.

¹⁴⁷ Weitzer 2012, 49.

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ Dekriminalizacija može, ili ne mora, biti prethodnica legalizaciji. (*Ibid.*)

¹⁵¹ Pavlović & Cvetinčanin Knežević 2018, 39 - 42.

¹⁵² *Ibid.*

¹⁵³ Pavlović & Cvetinčanin Knežević 2018, 39 - 42.

2.5.1. Prohibicija prostitucije

Radi se o najstarijem pravnom uređenju a podrazumijeva kažnjavanje osoba koje se odaju prostituciji (najčešće žena), te ima uporište u javnom mnjenju kako je prostitucija neželjena pojava za određeno društvo, pa treba biti iskorijenjena.

Kriminalizacija seksualnih djelatnika ukazuje na to kako se prostitucija smatra moralno neprihvatljivim dijelom urbanog života, više ili manje neizbjježnim, koji se mora urediti provođenjem kaznenog prava.¹⁵⁴ Kriminalizacija klijenta izražava namjeru ukidanja svih vidova prostitucije iz društva.¹⁵⁵ Prema nekim autorima, kriminalizacija prostitucije posljedično dovodi do povećanja troškova poslovanja, nedostatka pravne zaštite za neovisne „poduzetnike“ te uključivanja već postojećih kriminalnih organizacija, tako da, na neki način, kriminalizacija modernizira prostituciju.¹⁵⁶ Samo tržište ilegalne aktivnosti ne nestaje, nego se prilagođava novim uvjetima, povećanim troškovima i rizicima poslovanja (novčanim i drugim kaznama).¹⁵⁷ S druge strane, kriminalizacija prostitucije čini prostitutke ranjivim na nasilje, prisilu i izrabljivanje.¹⁵⁸ U svakom slučaju, oštре kazne su institucionalizirale ranije neorganiziranu ili slabo organiziranu aktivnost.¹⁵⁹ Veza između kriminalizacije i institucionalizacije je vidljiva u više slučajeva (npr. kriminalizacija marihuane, motorističke bande u Australiji i dr.), što bi trebao biti zakonodavcima jasan znak da dobro odvagnu prije kriminalizacije određene aktivnosti.¹⁶⁰ Često su posljedice dalekosežne, događa se da sve ranije navedene pojave nakon institucionalizacije postanu dostupnije i raširenije, što često dovodi do povećanja proizvodnje i poboljšane distribucije.¹⁶¹ Prema drugima, zabrana prostitucije i drugi pokušaji vlada da ograniče tržište seksualnih usluga krše temeljna prava građana i predstavljaju lošu javnu politiku. Oni smatraju kako takve intervencije krše temeljna prava pojedinaca da slobodno sudjeluju u seksualnim odnosima s partnerima po svom izboru.¹⁶² Pored toga, nameću se troškovi prostitutkama, klijentima i društvu u cjelini, koji nemaju ekonomsko opravdanje.¹⁶³ Neka su provedena istraživanja ukazala na to kako je industrija komercijalnog seksa nepropusna

¹⁵⁴ Wagenaar *et al.* 2013, 15 - 16.

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ Simowitz 2013, 417 - 453.

¹⁵⁷ *Ibid.*

¹⁵⁸ O'Connell Davidson 1998, 16.

¹⁵⁹ Simowitz 2013, 453.

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² Meadowcroft *et al.* 2008, 21 - 36.

¹⁶³ *Ibid.*, 37 - 53.

za zabrane i ne može se ukloniti.¹⁶⁴ Nacionalno reprezentativne seksualne ankete provedene diljem svijeta potvrđuju da je „mit“ o muškarcima koji imaju veću seksualnu motivaciju (interes) nego žene činjenica, zbog čega su moderni pokušaji uklanjanja seksualne industrije osuđeni na neuspjeh i gubitak javnog novca.¹⁶⁵ Prema njima, u svim kulturama postoji muški seksualni deficit različitih proporcija, a trendovi ukazuju na to kako se problem neravnoteže u seksualnoj motivaciji između muškaraca i žena ne smanjuje, nego raste.¹⁶⁶

Pružanje seksualnih usluga i podvođenje je nezakonito u gotovo 100 država.¹⁶⁷ Što se tiče Europske unije (EU), prostitucija je ilegalna, kazneno djelo, a prostitutke podložne kaznama u četiri države članice: Hrvatskoj, Litvi, Malti i Rumunjskoj (do dekriminalizacije u 2013.), što čini 1,63 % bruto domaćeg proizvoda (BDP) EU-a i 5,5 % ukupnog stanovništva u 2010.¹⁶⁸

2.5.2. Abolicija prostitucije

Uvodno je potrebno naglasiti kako abolicija doslovno znači ukidanje,¹⁶⁹ poništenje, i treba je razumjeti kao zahtjev za potpunim ukidanjem prostitucije. Ovakav koncept je proveden u švedskom zakonodavnom sustavu 1999.¹⁷⁰ Ključno je u njemu gledište na osobe u prostituciji kao žrtve nasilja (omogućavaju im se programi pomoći kako bi napustile prostituciju), zbog čega i ne mogu biti zakonski odgovorne za odavanje prostituciji.¹⁷¹ S druge strane, u zakonu se prepoznaje potražnja kao ključni uzrok i pokretač prostitucije, zbog čega se kažnjavaju osobe koje koriste usluge prostitucije.¹⁷² Ovaj model su, nakon Švedske, usvojile i Norveška, Island, Sjeverna Irska, Kanada, Francuska te Irska.¹⁷³

Model abolicionista u povijesti je bio prvi koji je pokušao zaustaviti prostituciju.¹⁷⁴ Od 19. stoljeća do poslije Drugoga svjetskog rata europske zemlje usvojile su zakone kojima prodaju i kupnju seksa, kao i sve srodne djelatnosti (npr. vođenje bordela, podjelu i nabavu),

¹⁶⁴ Hakim 2015, 30.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ *Ibid.*

¹⁶⁷ McCarthy *et al.* 2012, 255 - 271.

¹⁶⁸ Adair & Nezhivenco 2017, 117. Bez obzira na ukupni rast gospodarstva, omjeri se nisu značajnije mijenjali do danas. (Vidi Službene internetske stranice Europske unije)

¹⁶⁹ Abolicija (lat. *abolitio*: ukidanje). Vidi Hrvatska enciklopedija.

¹⁷⁰ Pavlović & Cvetinčanin Knežević 2018, 36 - 39.

¹⁷¹ *Ibid.*

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ Schulze *et al.* 2014, 14.

proglašavaju nezakonitim, iz vjerskih i moralnih stavova.¹⁷⁵ Danas abolicionistički pristup valja interpretirati u kontekstu bliske veze trgovanja ljudima za seksualno iskorištavanje i prostitucije, visoke razine nasilja što doživljavaju žene koje prodaju tijelo u spolnom odnosu, kao i, u novije vrijeme, činjenice kako su načela ravnopravnosti spolova i ljudskih prava nespojiva sa situacijom u kojoj muškarci kupuju seksualne usluge od žena, ali i evolucije samog pojma i današnje opće prihvачene percepcije nasilja (pored fizičkog, svakako i psihičko, ekonomsko i sl.).¹⁷⁶ Takav pristup, koji se također može nazvati neoabolicionističkim, potiče vlade da poduzmu korake prema kažnjavanju potražnje.¹⁷⁷ Abolicioniste u mnogim državama EU-a podržavaju skupine koje se zalažu za prava žena, a koje upozoravaju na kršenja ljudskih prava u prostituciji, i koje prostituciju kvalificiraju nespojivom s načelom ravnopravnosti spolova.¹⁷⁸

Abolicionizam je ukinuo prostituciju u mjeri u kojoj je to moguće, potaknuo je stvaranje zakona koji su usmjereni na represiju bilo kakve ekonomске eksploracije prostitucije drugih, i poduzeo je aktivnosti s ciljem ohrabrenja žena koje se time bave da napuste ovu profesiju.¹⁷⁹ U praksi se ekonomskim iskorištavanjem prostitucije smatraju sve vrste aktivnosti poput iznajmljivanja soba ili stanova u kojima se provodi prostitucija (čak i kada se primjenjuju tržišne cijene), pružanja pomoći u organiziranju susreta, pratnji prostitutke do radnog mjesta i dr. Čak su i partneri i odrasla djeca prostitutki, koji žive s njima i ne mogu opravdati svoj životni standard vlastitim prihodom, kriminalizirani.¹⁸⁰

Ovaj režim politika odnosi se na 20 zemalja članica EU-a čiji BDP u 2010. iznosi 69,1 % BDP-a EU-a i obuhvaća 71,2 % ukupnog stanovništva.¹⁸¹

U današnje vrijeme su najznačajnija promišljanja i rasprave koje idu u smjeru regulacije (prostituciju treba legalizirati te regulirati), te abolicije (kupovinu seksualnih usluga treba kriminalizirati, a pružanje istih dekriminalizirati). Iako zagovornici svakog smjera imaju svoje

¹⁷⁵ *Ibid.*

¹⁷⁶ Vidi Getoš Kalac & Šprem 2020.

¹⁷⁷ Schulze *et al.* 2014, 14.

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ Danna 2014, 13 - 15.

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ Belgija, Bugarska, Cipar, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Mađarska, Irska, Italija, Latvija, Luksemburg, Poljska, Portugal, Slovačka, Slovenija, Španjolska, Švedska i Ujedinjeno Kraljevstvo. U Švedskoj se samo naručitelj procesuirao, stoga se švedski neoabolicionizam može dodati tipologiji kao četvrti režim, a koji je Francuska također usvojila 2016. (Adair & Nezhyvenk 2017, 117.) Uzevši u obzir da Ujedinjeno Kraljevstvo više nije dio EU-a, ukupni su omjeri/parametri umanjeni za oko 15 %, dok se u odnosu na ostale članice omjeri nisu značajnije mijenjali do danas. (Vidi Službene internetske stranice Europske unije)

argumente, svakako treba istaknuti pozitivnim kako koncept abolicije senzibilizira društvo prema izloženosti žena (i djevojčica) seksualnoj eksploraciji (i nasilju) te u tom kontekstu promišljaju načine kako dokinuti prostitutiju.

2.5.3. Legalizacija prostitucije

U slučaju legalizacije prostitucije postoje dva glavna pitanja koja se nameću, a to je pitanje prostitucije kao legalnog seksualnog rada (tržišna ekonomska aktivnost), odnosno pitanje prisilne prostitucije u smislu žrtava seksualne eksploracije ili prisilnog rada (ilegalna trgovina).

Regulacija je ono što razlikuje legalizaciju od jednostavne dekriminalizacije.¹⁸² Primjeri uključuju licenciranje bordela, registraciju radnika, teritorijalna ograničenja (poput zoniranja u određenim područjima s crvenim svjetlom ili zabrane u blizini škola, crkvi itd.), zdravstvene preglede i zahtjeve (npr. obvezna upotreba kondoma, testovi na HIV i STD), dobna ograničenja i druga pravila za radnike, menadžere i klijente.¹⁸³ Prostitucija je uklonjena iz kaznenog zakona i uređena je građanskim zakonom, no kazneni zakon se i dalje primjenjuje na propisane slučajeve koji uključuju prisilu, eksploraciju i slično.¹⁸⁴

Bez obzira na postojeću stigmu prostitucije, neke osobe koje se njome bave (bez prisile) imaju visoko mišljenje o sebi (visoko samopouzdanje), naročito prostitutke koje se bave visokom prostitucijom i ostvaruju veliku zaradu uz mali obrtaj klijenata i mogućnost biranja istih.¹⁸⁵ Zagovornici ovoga oblika se kritički odnose prema pojmanju prostitucije kao devijantne pojave i kriminalizaciji pružatelja usluga, te predlažu potpunu legalizaciju, jer se takvo ponašanje odraslih osoba smatra u potpunosti prihvatljivo, od čega bi društvo moglo imati višestruke koristi, kao ekonomsku dobit kroz plaćanje poreza i smanjenje broja nezaposlenih.¹⁸⁶

U svim zemljama gdje je prostitucija legalizirana uspostavljena je regulativa u odnosu na osnivanje i upravljanje bordelima, nuđenje/oglašavanje prostitucije na javnim mjestima, angažiranje osoba za bavljenje prostitucijom i način života, tj. pravila kojih se osobe koje se

¹⁸² Weitzer 2012, 76 - 77.

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ *Ibid.*

¹⁸⁵ Vanwesenbeeck 2001, 242 - 289.

¹⁸⁶ Espinosa Narag & Royo Maxwell 2009, 578.

time bave moraju pridržavati.¹⁸⁷ Zakonodavci su legalizacijom imali intenciju ukinuti kriminal, iskorištavanje žena i nasilje nad njima, dokinuti stigmatizaciju žena, odnosno kontrolirati tržište prostitucije u okviru koga će one uživati zaštitu države.¹⁸⁸ Države koje su na ovaj način uredile status prostitucije, istu vide kao oblik rada koji se mora zakonski urediti kao i svaki drugi posao, u odnosu na radno vrijeme, zdravstvenu skrb, mirovinsko osiguranje, bolovanje i sl.¹⁸⁹ Od prostitutki se očekuje da se kao takve registriraju i plaćaju državi poreze.¹⁹⁰

Nizozemska je, uz Njemačku, postala sinonim za legalizaciju prostitucije, gdje se one mogu legalno baviti prostitucijom, samostalno, ili kao uposlenice eskort agencije, ili u bordelima.¹⁹¹ Bez obzira na tretiranje prostitucije kao legitimnog zanimanja, društvena stigma i dalje ostaje, pa velik broj prostitutki izbjegava registriranje za legalno bavljenje prostitucijom, što ih opet vodi u kaznenu sferu i pripadajuće rizike (nasilje, zlostavljanje i dr.) kojima su bile izložene i ranije.¹⁹²

Neki drugi, pak, podaci iz država (Njemačka) gdje je prostitucija legalizirana ukazuju na to kako je došlo do širenja prostitucije i povećanja trgovanja ljudima u svrhu seksualne industrije koja se lakše odvija ispod paravana legalno uređenog poslovanja.¹⁹³ Određeni autori u provedenom komparativnom istraživanju devet režima prostitucije smatraju kako je ideja o seksualnoj prodaji kao „legitimnom obliku zaposlenja“ nastala 1980-ih godina, zapravo u suprotnosti s Konvencijom o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena.¹⁹⁴ Ta je ideja podrazumijevala i razliku između dobrovoljne i prisilne prostitucije koja je glavna tema

¹⁸⁷ Vidi Kavemann & Rabe 2007.

¹⁸⁸ Vidi Ingeborg Kraus 2018.

¹⁸⁹ Seals 2015, 784 - 796.

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹ Regulacija tržišta prostitucije ovisi o lokalnoj upravi. Sistem davanja odobrenja ili licenci za bavljenje prostitucijom provode udruženo policija, lokalna vlast, zdravstvene službe, inspektorat građevine i rada, nadležna porezna vlast. Sustav registracije i licenciranja (inače je podložno kažnjavanju) je neophodan radi zakonitog bavljenja djelatnošću, socijalnog osiguranja i poreznih obaveza. Zdravstveni pregledi nisu obavezni, no preporučuju se 4 puta godišnje i u potpunosti su anonimni i besplatni za seksualne djelatnike, dok se traži dostupnost kondoma i postojanje „panic alarma“, kao i pridržavanje određenih higijenskih standarda u bordelima. Istraživanja provedena nakon legalizacije prostitucije su pokazala kako je došlo do opadanja potražnje za seksualnim uslugama, a tako i do opadanja ponude. (Vidi *Ministry of Justice and the police* 2004, 24 - 44.)

¹⁹² Ulična prostitucija je ograničena na određene dijelove grada i u određenom vremenskom razdoblju. Daljnji negativni aspekti legalizacije prostitucije su da osobe koje se bave pružanjem seksualnih usluga kao zanimanjem primaju za to redovnu plaću kao i kod drugih zanimanja, što često nije osnovni motiv bavljenja prostitucijom. U želji za većom zaradom, osobe koje se bave pružanjem seksualnih usluga registriraju se kao samozaposlene, te se na takav način bave prostitucijom u bordelima i na drugim mjestima (radi veće zarade), što ih zapravo čini socijalno ugroženijim jer im se ne uplaćuju pripadajuća davanja, kao i izloženijim riziku od eksploracije, tj. iskorištavanja od strane upravitelja bordela. (*Ibid.*)

¹⁹³ Vidi Ingerborg Kraus 2016.

¹⁹⁴ Vidi Kelly *et al.* 2009.

današnje žestoke rasprave.¹⁹⁵ Legaliziranje prostitucije stoga se može promatrati kao pokušaj razdvajanja seksa od seksualnog iskorištavanja.¹⁹⁶ Podaci iz istraživanja i analize pokazuju kako su se svi pokušaji tretiranja prostitucije kao „posla poput svakog drugog“ suočili s nepremostivim preprekama, ne samo zbog otpora seksualnog miljea da postanu poslodavci, već i zbog njihove sklonosti prilagodbi, umjesto okončanja svoje izrabljivačke prakse.¹⁹⁷ Na formalnim razinama u Nizozemskoj, Novom Zelandu i Njemačkoj sve se više priznaje kako je to politički cilj koji je složeniji od zamišljenog.¹⁹⁸ Outshoorn¹⁹⁹ tvrdi kako se čak i u Nizozemskoj prodaja seksa smatra oblikom rada koju nijedna žena ne bi slobodno izabrala, napominje da politika Novog Zelanda tretira prostituciju kao pitanje dobrovoljnog odnosa između odraslih, a ne kao oblik zaposlenja. Drugim riječima, legalizacija ne može u potpunosti riješiti problem ilegalne prostitucije, iako je namijenjena njezinom smanjenju.²⁰⁰

Ovakav režim, uključujući prikupljanje poreza od strane države te postojanje radnog ugovora za seksualne radnike, postoji u četiri zemlje članice EU-a koje doprinose sa 29,2 % BDP-a EU-a i čine gotovo četvrtinu (23,26 %) ukupnog stanovništva u 2010. godini.²⁰¹

U kontekstu svih opisanih modela društvene reakcije, za uspjeh aktivnosti na području prostitucije potrebna je radikalna promjena samog društva. Promjena bi uključivala područje društvenih običaja, običaja vezanih uz brak, razvod, seksualno obrazovanje, kao i socioekonomski uvjete, a također bi se morao razviti i prikladan i sveobuhvatan program za podizanje ekonomski razine i društveno-moralne i emocionalne razine ljudi.²⁰² Evidentno je kako je odabir jednog od navedenih modela prvenstveno političko, ideološko, pa i svjetonazorsko pitanje, prilikom čega ostaje dojam da pristup *one size fits all*, pri odabiru jednog od modela, zanemaruje regionalne i nacionalne sociološke, kulturološke, ekonomski, pa i vjerske tekovine. Upravo u takvim situacijama, i pri konceptualnom opredjeljenju za jedan od navedenih modela, valja poći od imperativa *evidence based crime policy* te temeljem znanstvenih kriminoloških spoznaja osmisliti optimalno rješenje u danim prostornim i vremenskim okvirima.

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*, 60.

¹⁹⁸ *Ibid.*

¹⁹⁹ Vidi Outshoorn 2004; Jordan 2005; Prema Kelly *et al.* 2009, 60.

²⁰⁰ Weitzer 2012, 100 - 101.

²⁰¹ Austrija, Njemačka, Grčka i Nizozemska. (Adair & Nezhvynko 2017, 117.) Bez obzira na ukupni rast gospodarstva, omjeri se nisu značajnije mijenjali do danas. (Vidi Službene internetske stranice Europske unije)

²⁰² Haveripeth 2013, 38.

2.6. PROSTITUCIJA KAO DIO ILEGALNOG TRŽIŠTA

Osim što prostitucija u prvi plan stavlja moralna i ekomska pitanja poput društvene stigme, zdravstvenih rizika i utaje poreza, zaslužuje posebnu pozornost i radi *Eurostata* (statistički ured EU-a), jer su ilegalne aktivnosti, između ostalog i prostitucija, uključeni u nacionalne izračune godišnje bruto društvene proizvodnje od 2010.²⁰³ Uobičajena tržišta (legalna) su arene redovne voljne razmjene dobara i usluga za novac sukladno uvjetima tržišnog natjecanja.²⁰⁴ Tržišta su ilegalna kada sam proizvod, njegova razmjena, način na koji je proizведен ili prodan, krši zakonske odredbe.²⁰⁵ Zajedničko je oba vida tržišta da nastaju samo onda kada postoji potražnja i ponuda za dobrima i uslugama, iako za ilegalna tržišta moraju biti ispunjeni i dodatni uvjeti. Na potražnoj strani da legalno tržište nije uspostavljeno, ili se dobra na ilegalnom tržištu nude jeftinije nego na legalnom, dok je prodavatelj spremjan na određeni popust zbog moralnog aspekta nezakonite trgovine i potencijalnog rizika iste.²⁰⁶ Na strani ponude ilegalna tržišta ovise o očekivanoj zaradi opskrbljivača, kao i financijskim i organizacijskim mogućnostima proizvodnje i/ili distribucije dobara i izbjegavanja snaga koje provode zakon. Poput kupca, i opskrbljivač mora biti spremjan prijeći preko moralnih aspekata i rizika koji proizlaze iz nezakonite aktivnosti.²⁰⁷

Teela Sanders²⁰⁸ je, uvažavajući složenost problematike zakonitoga i nezakonitog poslovanja (sive ekonomije), naročito u odnosu na seksualnu industriju, u svome radu izložila četiri moguća ekomska modela u kojima postoji seksualna trgovina. Formalno zakonito poslovanje u kojem su seksualne usluge sastavni dio tržišta i gdje su tretirane kao i ostala zanimanja (prostitutke plaćaju poreze, najčešće su registrirane, prolaze redovne zdravstvene testove, vlasnici bordela su tretirani kao i drugi poslovni ljudi itd.), a najbolji primjer takvog uređenja je u Nevadi, Njemačkoj, Austriji, Grčkoj, Turskoj, Australiji, Novom Zelandu. Drugi model (neformalno zakonito) je u društвima gdje je kupovina i prodaja seksualnih usluga

²⁰³ Vidi Eurostat.

²⁰⁴ Beckert & Wehinger 2013, 3.

²⁰⁵ *Ibid.*

²⁰⁶ Za pojašnjavanje različitih oblika ilegalnosti tržišta autori predstavljaju tipologiju koja razlikuje ilegalnosti prema četiri dimenzije: 1. ilegalnost zbog nezakonitosti specifičnih proizvoda (djeca pornografija, prisilni rad, trgovanje ljudima, i dr.), 2. ilegalnost trgovine inače legalnih proizvoda (trgovanje ljudskim organima radi transplantacije), 3. ilegalnost trgovine čiji je predmet rezultat krađe ili krivotvorenenja proizvoda (krađa umjetnina, krivotvorenenje umjetničkih slika, i dr.), 4. ilegalnost zbog kršenja zakonskih odredbi (kršenje sigurnosnih standarda, ilegalno raspolažanje otrovnim tvarima, i dr.). Većina recentnih radova o ilegalnim tržištima razlikuje dva tipa, prema tomu radi li se o zabrani proizvodnje određenog proizvoda, ili zakonskim ograničenjima razmjene određenih proizvoda. (*Ibid.*, 3 - 6.)

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ Sanders 2008, 704 - 716.

dopuštena, dok su aktivnosti vezane uz prostituciju zabranjene (oglašavanje, držanje bordela itd.). Tu se radi o velikom području sive ekonomije, usluge se pružaju na otvorenom, propisi su manjkavi kako za prostitutke, tako i za cjelokupnu aktivnost povezanu s prostitucijom (porezi se plaćaju za seks/aktivnost, ali osobe nisu evidentirane kao prostitutke ili seksualne radnice), najbolji primjer takve regulative je u Belgiji. Treći model je u društвima gdje je prostitucija zabranjena (ilegalna neformalna), ali se preko njezine pojave prelazi bez reakcije, tj. tolerira ju se. U takvim društвima je moguća eksploracija pod kontrolom organiziranog kriminala (npr. Irska, SAD, Kanada, Indija). Četvrti model (ilegalna i kriminalizirana) je slučaj gdje je prostitucija potpuno ili djelomično zabranjena te se strogo provodi primjena zakona za sve sudionike seksualne trgovine (npr. Kina, Švedska, Francuska, Japan, Iran).²⁰⁹ S druge strane, pored same prostitucije postoji velik broj pomoćnih aktivnosti/poslova koji omogućavaju ili podržavaju prostituciju (oglašavanje, zaštita, prijevoz itd.), i gdje se također ostvaruju veliki prihodi.²¹⁰ Primjenjujući navedene modele, Hrvatsku bi se moglo smjestiti u četvrti model, a što proizlazi iz postojeće zakonske regulative. Navedena klasifikacija će svakako biti provjerena u sklopu istraživanja i analize empirijskih podataka u šestom poglavlju.

Iako je procjenjivanje veličine ilegalnog tržista izuzetno izazovno (glavni akteri ne objavljaju svoje prihode i pokazatelje poslovanja) te je metodološki krajnje složeno, postojeće procjene Ureda za drogu i kriminal (*United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC*) o njegovoј vrijednosti se kreću preko bilijuna dolara.²¹¹ Nedvojbeno je kako se prostitucija u kontekstu seksualne industrije i finansijskog učinka (prometa) reflektira u mnogim aspektima života zajednice te bi svaka cijelovita i osmišljena politika upravljanja ovim područjem morala donositi odluke temeljem egzaktnih podataka. Međutim, zbog specifičnosti same pojave (ilegalna aktivnost, neprijavljeno „bavljenje“ u sustavima gdje je to dopušteno i slično), do egzaktnih podataka je gotovo nemoguće doći, stoga će se i nadalje procjene raditi indirektno kroz procjenu drugih odrednica pojave (broj prostitutki, broj radnih dana, visina cijene usluge i dr.).

²⁰⁹ Sanders 2008, 704 - 716.

²¹⁰ Boels 2014, 72 - 73.

²¹¹ Postojanje ilegalnog tržista predstavlja politički izazov za tijela koja provode zakone u svakoj državi, dok su društveno važna zbog izazova koje stavljuju pred moralni poredak društava. (Beckert & Wehinger 2013, 2.)

2.7. PROSTITUCIJA I TRGOVANJE LJUDIMA

Jedan od glavnih argumenata kriminalizacije prostitucije je kako legalizacija vodi povećanju trgovanja ljudima u svrhu prostitucije.²¹² Međutim, zasada ne postoje istraživanja čiji bi nalazi potvrdili ovu tezu.²¹³ S aspekta tržišta, legalizacija prostitucije može dovesti do širenja prostitucije, tj. porasta (posljedično i do trgovanja ljudima u tu svrhu), ali kako su u tom slučaju seksualne usluge lako dostupne, može doći i do smanjenja prostitucije (odnosno trgovanja ljudima u tu svrhu), kad kupci radije biraju seksualne usluge od legalnih prostitutki nego od prostitutki žrtava trgovanja ljudima.²¹⁴ Zbog skrivene naravi prostitucije i trgovanja ljudima, istraživanjima je teško utvrditi pravi uzročno - posljedični smjer i donijeti konačan sud.²¹⁵

Tijekom 1980. - 1990. je obnovljen interes među aktivistima za problem trgovanja ženama.²¹⁶ Jedno od prvih istraživanja se odnosilo na analizu procesa ulaska i zaposlenja migrantica u različitim zanimanjima i radnim mjestima u neformalnom sektoru. Istraživanje je pokazalo kako trgovanje ljudima uključuje prostituciju, prisilne brakove, rad u domaćinstvima, tvornicama/proizvodnji, kao i drugim granama.²¹⁷ Došlo se do spoznaja kako pretjerani fokus na sektoru seksualne industrije ide u smjeru zanemarivanja zlouporabe u ostalim sektorima (istraživanje je provedeno razgovorom sa seksualnim djelatnicama). Prikupljeni podaci ukazuju kako mnoge seksualne djelatnice, iako su u nekom trenutku „prisiljene“ na ulazak u svijet prostitucije, odlučuju se radije za ostanak nego za povratak u druga zanimanja.²¹⁸ Glavni razlog ne leži u nedostatku drugih vještina za zarađivanje novaca i velikoj zaradi u prostituciji, već je utemeljen na negativnim iskustvima pokušaja povratka u „normalan“ život i nemogućnosti nošenja sa stigmom (dok im život u bordelima nudi zajednicu u kojoj nisu osuđivane).²¹⁹ Isto tako, seksualne djelatnice su iskazale želju za percepcijom seksualnog rada kao i rada umjetnika

²¹² Outshoorn 2005, 141 - 155.

²¹³ Ovdje se javlja općeniti problem nedostatka empirijskih i metodološki čistih istraživanja o trgovaju ljudima, pogotovo u RH i na prostorima bivše države. Kao izuzetak ovakvog deficitarnoga istraživačkog stanja valja ukazati na znanstveno istraživački projekt TRANSCRIM te na istraživački projekt u sklopu *Balkan Criminology* istraživačke grupe. (Vidi HRZZ projekt)

²¹⁴ Cho *et al.* 2013, 67 - 82.

²¹⁵ Aronowitz 2014, 243.

²¹⁶ U tome periodu su bili izraženi trendovi radnih migracija iz ruralnih sredina u gradove, pri čemu su velik broj činile žene, često same (neudane). Mnoge zemlje u razvoju su otkrile i zakoračile u razvijanje industrije zabave, pa se termini poput seks turizma ili transnacionalne prostitucije počinju etabrirati i koristiti sve češće. (Pattanaik & Thorbek 2003, 217 - 229.)

²¹⁷ *Ibid.*

²¹⁸ *Ibid.*

²¹⁹ *Ibid.*

ili terapeuta, odnosno osoba koje posjeduju određene vještine, u njihovom slučaju, vještine potrebne u industriji zabave.²²⁰

Na području Europe trgovanje ljudima se aktualiziralo početkom 90-ih godina. Medijska izvješća o trgovajuženama s područja centralne i istočne Europe radi seksualnog iskorištavanja bila su toliko brojna da ih se nije moglo ignorirati. Pad komunizma je vodio do velikih političkih sloboda, no ujedno je doveo i do ekonomske krize i stagnacije, restrukturiranja postojećih industrija, sloma socijalnih službi, velikog broja nezaposlenih i dramatično niskog životnog standarda za veliki dio populacije s navedenih područja.²²¹ Pored toga, rat na području bivše Jugoslavije je prouzročio velik broj izbjeglica i prisilnih preseljenja, u svakom slučaju velik broj ljudi je napustio svoje domove.²²² Iako je zapadna Europa imala iskustva s useljenjima iz drugih područja i ranije, vrhunac je bio u navedenom periodu iz spomenutih razloga, dok je broj osoba/useljenika koji stižu s područja Azije, Afrike i Latinske Amerike u stalnom porastu.²²³ Prema *Europolu*, seksualno iskorištavanje je najpoznatiji oblik iskorištavanja u Europi, a žrtve trgovanja ljudima su uglavnom ženske osobe starosti od 18 do 35 godina.²²⁴ Žrtve se regrutiraju preko prijatelja i suradnika, bivših prostitutki koje su se vratile u svoju zemlju, oglasa itd., pri čemu se razlikuje nekoliko tipova (situacija) uključivanja u seksualno iskorištavanje.²²⁵

Najkonzervativnije službene statistike sugeriraju kako je jedna od sedam prostitutki u Europi žrtva trgovanja ljudima, dok neke države članice procjenjuju da su između 60 % i 90 %

²²⁰ U nekim dijelovima svijeta (npr. Indija, Bangladeš) seksualne djelatnice žive u izolaciji, tj. žive i rade u bordelima te nemaju kontakt s drugim osobama, ženama koje nisu u tom zanimanju, dok druge žene koje žive u susjedstvu nikada nisu vidjele kako izgleda bordel. Česta prepostavka, mit, da su seksualne djelatnice ranjive i izložene nasilju od strane klijenata, u istraživanju nije našlo uporište, štoviše, seksualne djelatnice u nekim zemljama (npr. Indija, Kambodža) su navele kako im nasilje prijeti najviše od policije i lokalnog stanovništva, a seksualne djelatnice – migrantice su prijavile i rasističke napade domaće konkurenkcije. (*Ibid.*)

²²¹ Gijsbert Van 2004, 1 - 2.

²²² *Ibid.*

²²³ Žrtve trgovine ljudima su nezakoniti migranti koji su prevarom ili obmanom dovedeni u takvo stanje, u kojem prisilno ostaju u svrhu radnoga ili tomu sličnog iskorištavanja. Nije problem utvrditi tko je nezakoniti migrant, no problem je utvrđivanje obmane/prevare na nedvosmisleni način. Gubitak slobode je očiti kada je žrtva izgubila mogućnost ili joj je ograničeno kretanje, ili je zatvorena na radnom mjestu. Postoji mnogo načina prisile, koji odmah nisu vidljivi (kriminalci imaju mnogo načina na koji ograničavaju ili poništavaju volju iskorištavane osobe). (*Ibid.*)

²²⁴ Vidi Europol

²²⁵ Uglavnom se radi o slučajevima žena koje su prethodno u svojoj zemlji radile u seksualnoj industriji te često same prilaze trgovcima ljudima da im organiziraju putovanje i bavljenje prostitucijom u inozemstvu (tek po dolasku u zapadne zemlje shvaćaju da su nasamarene oko radnih uvjeta i predviđene zarade). Drugi česti oblik je angažiranje prevarenih ženskih osoba za sudjelovanje u zabavnoj industriji (često su angažirane i preko agencija). Najrjedi način (čine najmanju grupu) su ženske osobe koje su otete, bez obzira na to čime su se ranije bavile. Takve osobe se često nude za prodaju svodnicima radi uspostave seksualnog ropstva i iskorištavanja. (Vidi Europol.)

prostitutki na njihovim tržištima prostitucije žrtve trgovanja ljudima.²²⁶ U EU-28, u skladu s procjenom ILO-a (*International Labour Organization*) iz 2012., prosječni broj žrtava seksualne eksploracije je više od jednog (1,16) na 100.000 stanovnika u 2010.²²⁷ Prema UNODC-u iz 2010. omjer detekcije je jedan od 20 žrtava seksualne eksploracije, a jedan seksualni radnik od sedam je žrtva trgovanja ljudima. Ako bi se iskoristile ove brojke (kalkulacije), u EU-28 je 2010. bilo 100.000 žrtava seksualnog iskorištavanja (5.000 zabilježenih žrtava) i preko 750.000 seksualnih djelatnika.²²⁸ Prema analizi podataka 31 europske zemlje, koristeći podatke ILO-a i UNODC-a, trgovanje ženama radi seksualne eksploracije najmanje je prisutna u zemljama u kojima je prostitucija ilegalna, najčešća u zemljama gdje je legalizirana, i između onih zemalja u kojima je legalna, ali gdje je nabava ilegalna. Studije slučaja Norveške i Švedske, koje su kriminalizirale kupovinu sekса, sugeriraju mogućnost uzročne povezanosti strožih zakona o prostituciji sa smanjenjem trgovanja ljudima.²²⁹ Ovdje je bitno spomenuti i provedeno istraživanje na 4.559 žena, žrtava trgovanja ljudima, koje je potvrdilo kada god i gdje god je prostitucija bila kriminalizirana, prostitutke su bile izdvojene na osamljena, izdvojena mjesta a što je za posljedicu imalo njihovu izloženost velikom broju različitih rizika (napad, prevara, nadzor i manjak slobode).²³⁰ Pokušaji prekidanja ili zaustavljanja trgovanja ljudima moraju ići u smjeru smanjenja koristi ili povećanja troškova uključenih aktera.²³¹ Međutim, kao i u drugim poznatim slučajevima stroge prohibicije, krajnje je dvojbeno može li se doista iskorijeniti bilo koja društvena pojava za koju postoje jasni indikatori postojanja od pamтивјека i kako se u svim društвима svijeta održala unatoč različitim modelima represije ili regulacije. Tijekom istraživanja će se kontekst trgovanja ljudima u svrhu prostitucije razmatrati u svjetlu činjenice kako je RH turistička zemlja, a ujedno i česta tranzitna ruta trgovaca ljudima prema razvijenim zemljama.

²²⁶ Schulze *et al.* 2014, 6.

²²⁷ Bugarska, Estonija i Rumunjska, kao i Cipar, nisu u potpunosti u skladu s Protokolom iz Palerma i stoje iznad prosjeka; takav je slučaj i kod Slovenije koja je sukladna. Potpuno sukladne zemlje, kao što su Irska, Luksemburg, Nizozemska i Španjolska, također su iznad prosjeka, dok je Francuska prilično blizu prosjeka. (Adair & Nezhivenco 2017, 129.)

²²⁸ *Ibid.*

²²⁹ Jakobsson & Kotsadam 2013, 87 - 107.

²³⁰ Di Tomasso *et al.* 2009, 143 - 162.

²³¹ Gijsbert Van 2004, 24.

2.8. PROSTITUCIJA I ORUŽANI SUKOBI

S obzirom na to da je područje RH i ostalih zemalja bivše Jugoslavije u razdoblju 1991. - 1995. godine bilo prožeto ratnim zbivanjima,²³² važno je sagledati stanje prostitucije u tome razdoblju. U prvom redu je potrebno razmotriti stanje prostitucije u vremenu nepovoljnih društvenih pojava, što rat zasigurno predstavlja, a onda pokušati doći do odgovora javlja li se rat (oružani sukob) u kontekstu prostitucije kao uzročni ili posljedični čimbenik.

Vojnu službu tradicionalno vrše muškarci, obično mlađi, odvojeni od svojih supruga, djevojaka i obitelji, i to na duži period, u stranim mjestima i pod teškim uvjetima.²³³ Seksualni odnosi traže se iz više razloga, uključujući izostanak ženskog društva, utjehu, usamljenost, seksualnu želju i rekreaciju.²³⁴ Prostitucija i trgovanje ljudima neselektivno obilježavaju razdoblja rata i vremena mira.²³⁵ Od prvih ratova do aktualnih sukoba povezanost prostitucije i vojnika je neupitna te se najčešće jedno ne vidi bez drugoga.²³⁶

Prisilna prostitucija u ratnim okolnostima se ogleda kao metoda ili taktika rata neprijateljskih snaga ili kao industrija regulirana od vlade koja služi trupama za „odmor i opuštanje“.²³⁷ Prva metoda uključuje situacije u kojima neprijateljske trupe žene zarobljavaju, siluju i prisiljavaju na prostituciju, ponekad radi pružanja seksualnih usluga vojnicima, a ponekad kao taktika genocida.²³⁸ U novije vrijeme, u operaciji etničkog čišćenja, velik broj muslimanskih i hrvatskih djevojaka i žena postale su žrtve prisilne prostitucije, silovanja i prisilne trudnoće tijekom rata u Bosni.²³⁹ Napade su sustavno izvršavale srpske civilne i vojne snage. Taktika je bila dio napora da se „ponižavaju žene kao izravne mete, kao i njihove zajednice“ te napora za kontrolom etničke pripadnosti, osiguravajući da će žrtva roditi srpsko dijete.²⁴⁰ Druga metoda uključuje žene koje u bordelima služe kao prostitutke vojnim snagama,

²³² Domovinski rat, obrambeni rat za neovisnost i cjelovitost hrvatske države protiv agresije udruženih velikosrpskih snaga – ekstremista u Hrvatskoj, Jugoslavenske narodne armije (JNA) te Srbije i Crne Gore. Domovinskomu ratu prethodila je pobuna dijela srpskoga pučanstva u Hrvatskoj, koja je izbila u kolovozu 1990. (Vidi Enciklopedija)

²³³ Vidi *The Encyclopedia of World Problems & Human Potential*.

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ Charpenel *et al.* 2017, 101.

²³⁶ *Ibid.*

²³⁷ Talleyrand 2000, 151.

²³⁸ Možda najšokantnije pojave prisilne prostitucije su one u kojima vojska vodi politiku prisiljavanja žena da rade kao prostitutke, kao dio ratne strategije. Na primjer, prije i za vrijeme Drugoga svjetskog rata tisuće žena i tinejdžerica iz Koreje, Kine, Filipina, Indonezije i drugih naroda japanska je vojska prisiljavala na prostituciju. (*Ibid.*, 151 - 154.)

²³⁹ *Ibid.*, 154.

²⁴⁰ Talleyrand 2000, 154.

ali pod posve drugačijim konceptom „sile“.²⁴¹ Vojne trupe ih ne drže u zarobljeništvu, ali su one žrtve općeg problema međunarodnog trgovanja ženama.²⁴²

Slučajevi *comfort women*, koje je koristila japanska vojska, jedni su od najčešćih prikaza seksualnog iskorištavanja koje su vojnici koristili za „zalječenje“ svojih ratnih rana.²⁴³ Početkom Drugog kinesko-japanskog rata (1937.) japanska vojska je svojim vojnicima stavljala na raspolaganje žene u „centrima za opuštanje“. Opravdanja su bila dobrobit vojnika, upravljanje spolno prenosivim bolestima i okončanje silovanja koje su počinili vojnici iz vlastitih redova.²⁴⁴

Drugaciјi slučaj nije bio ni s američkim vojnim snagama. Utjecaj prostitucije na ekonomsku aktivnost i društveno tkivo čitavih gradova koji se koriste kao centri za odmor i rekreatiju najbolje se ogleda u slučaju razvoja grada Saigona tijekom Vijetnamskog rata.²⁴⁵ Vojna prostitucija je uobičajena pojava, pa tako gotovo svaka američka vojna baza u Sjedinjenim Američkim Državama, Njemačkoj i Okinawi ima uspješan „crveni okrug“ u blizini.²⁴⁶

Pored toga, postoji obilna dokumentacija o uporabi žena i djece u prostituciji od strane trupa Ujedinjenih naroda u raznim dijelovima svijeta.²⁴⁷ Tijekom misija u Srednjoafričkoj republici, Kambodži i Timoru, mirovne snage su koristile usluge osoba koje se bave prostitucijom.²⁴⁸ Na ulicama Zagreba američke su trupe često pitale lokalne žene koliko koštaju. Postoje i izvještaji o ženama izbjeglicama koje su prisiljene na seksualno služenje američkim trupama kako bi dobile pomoć.²⁴⁹ Prema bivšoj članici Međunarodne policijske radne skupine

²⁴¹ *Ibid.*, 151 - 152.

²⁴² Trgovanje ženama oblik je seksualnog iskorištavanja koji je rezultat mnogih okolnosti. Jedna od takvih okolnosti je kada lažne agencije organiziraju legalnu ili ilegalnu migraciju žene u odredišnu zemlju i obmanjuju je ili prisiljavaju na prostituciju. Druga okolnost uključuje mlade žene i djevojke koje njihove obitelji izložene siromaštvu prodaju u prostituciju. Konačno, trgovanje ženama je također problem žena u inozemstvu koje se bave prostitucijom uz očajne finansijske naknade, ali ne mogu napustiti bordel zbog straha od fizičkog zlostavljanja svojih nabavljača. (*Ibid.*)

²⁴³ Vidi Tanaka 2002.

²⁴⁴ U tim centrima su se nalazile u užasnim životnim uvjetima uglavnom Korejke, ali i Kineskinje, Tajvanke, Filipinke i Indonežanke. Prisilno su bile angažirane u selima ili regrutirane s lažnim obećanjima da će raditi u tekstilnim tvornicama. (*Ibid.*)

²⁴⁵ Lokalne žene surađuju obično zbog finansijske nagrade, ali ponekad i iz drugih razloga, poput sigurnosti ili usluga (mnoge nisu bile prostitutke prije ratnih uvjeta). Vidi *The Encyclopedia of World Problems & Human Potential*.

²⁴⁶ Vojna prostitucija razlikuje se od drugih oblika industrijalizirane prostitucije po tome što postoje jasni koraci koje su poduzele državne institucije u zaštiti muškaraca (kroz obavezne medicinske preglede i nadzor nad osobama koje su zaražene spolno prenosivim bolestima). (Talleyrand 2000, 154 - 155.)

²⁴⁷ Raymond 2008, 1 - 9.

²⁴⁸ Charpenel *et al.* 2017, 102 - 103.

²⁴⁹ Talleyrand 2000, 157.

(IPTF), istražiteljici za ljudska prava u Bosni, Kathryn Bolkovac,²⁵⁰ UN-ovi službenici su tijekom 1999. bili uključeni u mreže seksualnog iskorištavanja u Bosni i Hercegovini.

U slučaju ratnih sukoba tijekom Domovinskog rata u RH, kako nema ozbiljnije znanstvene literature (istraživanja) koja bi dala uvid u stanje prostitucije i određene specifičnosti, preostaje nam se osloniti na medijsko izvještavanje i praćenje organiziranog kriminala te razgovore sa sudionicima tog vremena.²⁵¹ Tako se može doći do zaključka, s obzirom na to da su ratni položaji često bili u blizini velikih gradova, kako se prostitucija uglavnom odvijala u njima u dobro poznatim salonima za masažu, noćnim klubovima koji su, pored ugostiteljstva, pružali i usluge prostitucije, a sve je bilo kontrolirano i organizirano najčešće od strane nositelja organiziranog kriminala. Velik broj žena koje su bile uključene u prostituciju nije bio domaćeg porijekla, već su uslijed raspada sustava i krize u istočnoj Europi, u potrazi za boljim životom (nerijetko i kao žrtve trgovanja ljudima), završile u RH i susjednim zemljama. Pored istih, u manjem obimu je bio zastupljen i oblik „eskort“ prostitucije, kako za domaće korisnike značajnijeg imovinskog statusa, tako i za razne međunarodne aktere koji su u to doba boravili u zemlji. Najniži oblik prostitucije, ulična prostitucija se odvijala na sporednim ulicama oko središta gradova (primarno u Zagrebu) i uz željezničke/autobusne stanice te se najčešće nije radilo o organiziranim djelatnostima, dok policija zbog ratnoga stanja i preokupacije ratnim zbivanjima nije vodila sustavniji nadzor i kažnjavanje prostitucije (već isključivo pokušajem razbijanja organiziranih kriminalnih skupina).²⁵²

²⁵⁰ Vidi Bolkovac 2011.

²⁵¹ Tjedne novine *Nacional* i *Express*, kao i pojedini istraživački novinari iscrpno su pratili scenu organiziranog kriminala u RH tijekom ratnih i poratnih zbivanja, odnosno pisali su, i pišu na tu temu temeljem informacija iz službenih institucija, a tako i iz kriminalnog miljea.

²⁵² U smislu predmetnog rada se svakako postavlja pitanje jesu li oružani sukobi, seksualna viktimizacija i traumatizacija nezanemarivog dijela stanovništva u Hrvatskoj i susjednim državama, kao i naslijedena prisutnost stranih oružanih formacija imali značajniji učinak na fenomen prostitucije. Ukoliko bi se pokazala zanemarivost takvog utjecaja, utoliko bi se mogao izvući zaključak o čistoj podložnosti prostitucije zakonitostima ponude i potražnje, a na to bi odgovor trebali dati rezultati provedenog istraživanja.

TREĆE POGLAVLJE: POVIJESNI RAZVOJ TE PREGLED DOSADAŠNJIH SPOZNAJA O PROSTITUCIJI

3.1. POVIJESNI OSVRT NA PROSTITUCIJU

S obzirom na to da se prostitucija često naziva najstarijim zanimanjem na svijetu, u tome svjetlu treba naglasiti kako se javlja još u drevnim civilizacijama, gdje je bila prihvaćeni dio religioznoga i društvenog života.²⁵³ Kao potvrda toga, mogu se izdvojiti zapisi o prostituciji pronađeni u hramovima Mezopotamije još 2400. pr. Kr.²⁵⁴ Ti dokumenti ukazuju kako se na prostituciju gledalo kao na legitimnu poslovnu aktivnost i izbor zanimanja.²⁵⁵ Tako su 600. pr. Kr. kineski osvajači prepoznali javne kuće kao značajan izvor državnih prihoda, dok su nekoliko stoljeća kasnije grčki i rimski glavari na tome tragu uspostavili i uredili društvenu i ekonomsku ulogu prostitucije u društvu.²⁵⁶

Najvažniji dokument o oblicima vladanja u starobabilonskom razdoblju jest čuveni Hamurabijev zakonik.²⁵⁷ Iz Hamurabijeva zakonika se razabire da su pored žena koje su se udavale, kod Babilonaca postojale (kao posebni stalež) četiri vrste žena posvećenih hramskoj službi, koje se nisu smjele udavati (božje sestre, hramske bludnice, hramske djevice, božje žene).²⁵⁸ Za hramske bludnice zna se kako su bile poglavito posvećene službi božice plodnosti, zvanoj Ištar, i to tako da su se stavljale na raspolažanje onima koji su dolazili u hram da bludnim činima, po njihovu shvaćanju, izvrše službu božici.²⁵⁹ Kako je po Hamurabijevu zakoniku postojala, zapravo, legalizirana hramska prostitucija, bilo je zakonom predviđeno i zbrinjavanje djece rođene iz takvih odnosa, na način da bi se djeca povjeravala na odgoj državnoj ustanovi ili privatnim porodicama.²⁶⁰

²⁵³ Vidi više u Lerner 1986, 236 - 254.

²⁵⁴ *Ibid.*

²⁵⁵ Vidi više u Bullough & L. Bullough 1987.

²⁵⁶ *Ibid.*

²⁵⁷ Sve do nedavno se pretpostavljalo da su riječi *kar.kid* (sumerski) i *harimtu* (akadski) značile jednostavno „prostitutka“. Međutim, sada se češće priznaje da se ti pojmovi ne odnose na prostitutke, nego na neudane žene bez zaštite muškaraca. Takva žena može biti prostitutka, ali ne nužno, tako da sve prethodne studije o mezopotamskoj prostituciji temeljene na pojmovima *kar.kid* i *harimtu* se moraju ponovno procijeniti. (Lynn Budin 2006, 34.)

²⁵⁸ Oberški 1940, 221.

²⁵⁹ Obične posvećene djevice ili hramske bludnice nisu imale prava vlasništva, nego samo pravo uživanja dotičnoga nužnog dijela baštine, dok je „božja žena“ imala pravo vlasništva baštinjenog dijela, samo što nije smjela sama njime upravljati, nego netko drugi mjesto nje. (*Ibid.*, 221 - 224.)

²⁶⁰ *Ibid.*, 224.

Egipat je bio poznat po svojim kurtizanama,²⁶¹ dok dostupni izvještaji govore kako se radilo pretežno o religioznoj prostitutuciji.²⁶² Postanak hramske prostitutucije objašnjavao se time što su od davnine kod naroda Staroga orijenta seksualne pojave bile u tjesnoj vezi s religijom, u smislu da se moć rađanja smatrala kao tajanstveno participiranje u stvaralačkoj snazi božanstva.²⁶³ U odnosu na prostitutuciju u hramovima, treba imati na umu kako se radilo o dva tipa, od kojih se u jednom žena uključuje da bi se napoljetku udala na uobičajen način, dok se u drugom, zapravo, zaređuje kao bludnica, najčešće za cijeli život.²⁶⁴

Pojavom židovstva i objavom Starog zavjeta uspostavljeni su određeni seksualni stavovi i pravila o seksualnom ponašanju, pa je tako preljub zabranjen u Deset Božjih zapovijedi,²⁶⁵ dok se homoseksualne aktivnosti strogo osuđuju.²⁶⁶ Istodobno, spolni odnos se prihvaćao kao kreativna i ugodna aktivnost, što se može prepoznati u Pjesmi nad pjesmama.²⁶⁷ Prema Mojsijevim knjigama, prostitutke su bile uobičajene među Židovima u 18. stoljeću prije Krista.²⁶⁸ U prvim stoljećima poslije Krista, unutar Rimskoga Carstva, počela je rasti tendencija prema askezi (odricanju od strasti i tjelesnih potreba).²⁶⁹ Za samu prostitutuciju su postojala dvostruka moralna mjerila, osuđivala se kao nešto nemoralno i kažnjavala se, a uz to se konstantno prakticirala i prešutno odobravala u svrhu očuvanja obitelji i braka.²⁷⁰ Tako da je u danima rane Crkve prostitutucija bila već priznata djelatnost, koju su rimski carevi oporezivali.²⁷¹

U drugim dijelovima svijeta, osobito islamski, hinduistički i stavovi antičkog Orijenta su bili pozitivniji o seksualnosti (npr. Kama sutra i slični seksualni priručnici).²⁷² Dio Kama sutre koji se bavi prostitutkama završava klasifikacijom javnih žena. One se dijele na svodilje, služavke, nečiste žene, plesačice, rukodjelke, žene koje su napustile svoje obitelji, žene koje žive od svoje ljepote i regularne kurtizane ili javne žene.²⁷³ U prošlosti Indije bludnica je dobivala dostojanstvo i status koji je bio u Europi rijetko dosegnut, jer su joj mračni bogovi stvaranja podarili svoj blagoslov.²⁷⁴ Prvi autentični povijesni podatak o prostitutuciji u Kini datira

²⁶¹ W. Sanger 1858, 41.

²⁶² Henriques 1968, 330.

²⁶³ Oberški 1940, 222.

²⁶⁴ Henriques 1968, 13.

²⁶⁵ Biblija, Knjiga Izlaska, Izl 20, 1.

²⁶⁶ Biblija, Levitski zakonik, Lev 20, 1.

²⁶⁷ Howell Masters *et al.* 2006, 9 - 10.

²⁶⁸ W. Sanger 1858, 36.

²⁶⁹ Henriques 1968, 18 - 21.

²⁷⁰ *Ibid.*

²⁷¹ *Ibid.*

²⁷² Howell Masters *et al.* 2006, 10.

²⁷³ Henriques 1968, 143 - 144.

²⁷⁴ *Ibid.*, 192.

iz dinastije Čou (650. pr. Kr.). Car Kvan Čung je odredio posebne četvrti u gradu (nazvane *lu*) za stanovanje prostitutki.²⁷⁵ U nastavku će rada biti prikazan razvoj prostitucije, primarno, kroz povijest zapadnog svijeta.

3.1.1. Stara Grčka

Osjećaji, mišljenja i stavovi prema braku određuju i stav društva prema zabranjenim seksualnim odnosima.²⁷⁶ Najvažnija zadaća koju je žena mogla ispuniti u staroj Grčkoj bila je rađanje djece svome mužu.²⁷⁷ Podređenost žene prema muškarцу se očitovala i u odnosu na vlasnička prava, koja žene, zapravo, nisu imale, ili su ih imale, ali preko ovlaštenog muškarca (skrbnika).²⁷⁸ S druge strane, drevna Grčka je bila društvo u kojem se homoseksualne strasti nisu samo tolerirale, već su se smatrale duhovno vrijednima.²⁷⁹

Prostitucija u Ateni je, na neki način, bila mjesto gdje se politika i ekonomija spajaju. Ova formulacija otkriva blisku vezu između egalitarne politike i otvorenog tržišta.²⁸⁰ Tako, pored atenskih žena, na drugom kraju nalazimo prostitutke koje su javno izložene, spremne za javno korištenje i razmjenu za novac.²⁸¹ Prema brojnim zapisima, Solon, najveći atenski zakonodavac, bio je osnivač sistema državnih javnih kuća (*Dicteria*) koje su u staroj Grčkoj bile prilično rasprostranjene (ali ne u svim gradovima).²⁸² Uplaćene pristojbe, koje nisu bile velike, pripadale su državi te su se upotrebljavale za gradnju hramova i druge potrebe.²⁸³ Za otvaranje javne kuće je trebalo samo državi uplatiti pristojbu,²⁸⁴ dok je javne kuće nadgledala policija.²⁸⁵ Polazna osnova za Solonov zakon je bila pravo muškarca na prakticiranje svoje seksualne želje (koja je neizbjegna i nezaobilazna), te bi mogla imati utjecaj na integritet tuđih žena.²⁸⁶ Solonovo se rješenje, čineći robu (seksualne usluge) lako dostupnom svim atenskim ljudima, opisuje kao demokratska odluka.²⁸⁷

²⁷⁵ *Ibid.*, 235.

²⁷⁶ *Ibid.*, 36.

²⁷⁷ *Ibid.*

²⁷⁸ *Ibid.*

²⁷⁹ Vidi više u Addington Symonds 1983.

²⁸⁰ Keane Gilhuly 1999, 3.

²⁸¹ *Ibid.*, 4.

²⁸² W. Sanger 1858, 43 - 44.

²⁸³ *Ibid.*, 44.

²⁸⁴ Ryley Scott 1940, 79.

²⁸⁵ Henriques 1968, 48.

²⁸⁶ Keane Gilhuly 1999, 3.

²⁸⁷ *Ibid.*

Žene koje su radile u javnim kućama su se nazivale *dikterijade*, njih je kupovala država u ime puka kojemu su služile i nisu imale nikakva prava birati svoje mušterije, u neku ruku, one su bile javne službenice.²⁸⁸ Zauzimale su nizak društveni položaj, bile su lišene svojih građanskih prava i na ulicu su mogle izaći samo u posebnoj odjeći.²⁸⁹ Pored *dikterijada* su postojale i javne žene viših statusa. Tu su, prije svega, one najvišeg statusa, *hetere*, stupanj niže su bile zabavljačice, *auletride* ili frulašice, te *konkubine* koje su, zapravo, predstavljale posebnu kategoriju ropkinja u vlasništvu imućnih ljudi.²⁹⁰ S druge strane, za preljub se smatralo kako on poremećuje društvene odnose i šteti porodici, te je bio vezan uz oštре kazne.²⁹¹ Glasoviti Drakonov zakonik izrekao je smrtnu kaznu za silovanje, zavođenje i preljub, što je kasnije Solon izmijenio, no i dalje je ostala stroga kazna za brakolom.²⁹²

3.1.2. Antički Rim

I u antičkom Rimu su bila zastupljena dvostruka mjerila za muškarce i žene u seksualnom moralu, pa su se tako muškarčeve seksualne pustolovine smatrале nestalukom, dok su se ženine strogo osuđivale.²⁹³ U tome društvu je žena imala određena prava i privilegije, ali je uvijek ostajala pod vlašću muža, oca ili nekog drugog srodnika.²⁹⁴ U određenom smislu, prostitucija je funkcionalala kao samo još jedan oblik iskorištavanja ženskog rada, jedan od niza poslova u kojima su robovi radili za svoje gospodare, kćeri za svoje očeve, i žene za svoje muževe.²⁹⁵ Ono što se može nazvati emancipacijom rimske žene nepobitno je povezano s ekonomskim i političkim promjenama te izrastanjem države u ogromno carstvo. U tome novom društvu žena je smrću svoga oca mogla naslijediti njegov imetak.²⁹⁶

U procjeni čimbenika koji su stvarali seksualnu klimu u Rimu, od priličnog je značaja i religiozni aspekt (štovanje određenih božanstava i obredi), iako nije došlo do religiozne prostitucije.²⁹⁷ Unatoč nekim malim pokazateljima suprotnog, prostitucija je u velikoj mjeri bila fenomen niže klase u Rimu.²⁹⁸ Rimska sklonost kupanju dovela je do podizanja javnih kupališta

²⁸⁸ W. Sanger 1858, 46.

²⁸⁹ *Ibid.*

²⁹⁰ *Ibid.*

²⁹¹ Henriques 1968, 40 - 41.

²⁹² *Ibid.*

²⁹³ *Ibid.*, 86.

²⁹⁴ McGinn 2004, 73.

²⁹⁵ *Ibid.*

²⁹⁶ Henriques 1968, 87 - 88.

²⁹⁷ *Ibid.*, 100.

²⁹⁸ McGinn 2004, 72.

golemih razmjera. Pored državnih, postojala su i privatna, koja su vodili pojedinci za svoj račun.²⁹⁹ Identificiranje kupki s prostituticom imalo je stvarnu osnovu; sluge/sluškinje su često bili bludnici oba spola te su se specijalizirali za masažu, a sprega masaže i seksualnosti se održala i do danas.³⁰⁰ U Rimu četvrtog stoljeća, neki podaci govore o postojanju ukupno 45 - 46 bordela,³⁰¹ dok su znanstvenici s različitim stupnjevima provjerljivosti pronašli postojanje najmanje 41-oga mogućeg bordela.³⁰² Ono što posebno karakterizira rimsku prostituticiju, kao sustav eksploracije, jest stupanj autonomije prepušten eksploratorima.³⁰³

Prvo poznato registriranje prostitutki u Europi je provedeno upravo u Rimu, dok najranije zakonodavstvo za koje znamo u vezi s prostituticom u Rimu potječe iz vremena cara Augusta.³⁰⁴ U Rimskom Carstvu prostitutke su u zakonu bile definirane kao žene koje zarađuju od svoga tijela uz obaveznu registraciju.³⁰⁵ Osnovni element toga modela je prepostavka kako je prostitutica neizbjegljiva, i stoga su pokušaji potiskivanja beskorisni.³⁰⁶

Žena koja se htjela baviti tim „zanatom“ morala se pojaviti pred predstnikom vlasti, navesti svoje ime i mjesto rođenja, što bi se zapisalo, i zatim bi se izdala dozvola (*licentia stupri*), te je cijeli život bila određena svojim zanimanjem (uglavnom se radilo o ropkinjama).³⁰⁷ Nijedna žena čiji je djed, otac ili muž bio rimski plaćenik nije smjela postati prostitutkom.³⁰⁸ Predstavnici vlasti (*edili*) su se morali brinuti da ponašanje na ulicama bude pristojno, da se poštuje radno vrijeme, zatim su provodili inspekcijski nadzor vezan uz registriranje osoblja, poštivanje propisa o odijevanju, te o plaćanju djelatnica.³⁰⁹ Rimske su se prostitutke dijelile na registrirane, koje su se zvale *meretrice*, i neregistrirane, *prostibule* (daljnja podjela na *delicate* i *famose*).³¹⁰ Dok su prve bile podložne registraciji, plaćanju poreza, stigmi, itd., druge su, zahvaljujući ilegalnom bavljenju, izbjegavale sve to, pa ne treba isticati da je ovih drugih bio znatno već broj.³¹¹ S obzirom na raširenost prostitutice i javnih kuća, takav velik posao je

²⁹⁹ *Ibid.*, 221.

³⁰⁰ Henriques 1968, 93 - 94.

³⁰¹ McGinn 2004, 221.

³⁰² *Ibid.*, 34.

³⁰³ *Ibid.*, 263.

³⁰⁴ Henriques 1968, 112.

³⁰⁵ W. Sanger 1858, 64.

³⁰⁶ Što je još gore, u kojoj god mjeri oni bili uspješni, muška požuda će biti preusmjerena na žrtve uglednih žena. U međuvremenu, prostitutica, ako nije nadzirana i stoga je nekontrolirana, predstavlja još veću opasnost za društvo. (McGinn 2004, 110.)

³⁰⁷ Henriques 1968, 112 - 113.

³⁰⁸ *Ibid.*

³⁰⁹ *Ibid.*, 113.

³¹⁰ *Ibid.*, 114.

³¹¹ *Ibid.*

trebalo dobro organizirati, a to su činili vlasnici javnih kuća zvani *lenoi/lene*, upravitelji *lupanari* (oni koji su posjedovali ropkinje ili ih iznajmljivali, te vlasnici kuća koji su iznajmljivali samo sobe), te svodnici *adductores*.³¹² Osim žena koje su dobrovoljno ušle u prostituciju, velik broj regrutiranih su bile ropkinje, za koje je zakon dozvoljavao iskorištavanje u seksualnu svrhu.³¹³

Rasprostranjenost prostitucije u Rimu, njezina složena i raznovrsna struktura, ukazuju na žustru, prosperitetnu trgovinu, koja je privlačila i ulagače više klase, što u konačnici govori o ekonomskoj važnosti iste u tadašnjem društvu.³¹⁴ Unatoč generalno eksplorativnom karakteru poslovanja, pojedini svodnici, i čak neke prostitutke, su dramatično poboljšali svoje ekonomске pozicije. Zapravo, neki rijetki izuzeci pojavili su se na rubovima gornjih klasa, iako je položaj prostitucije na rimskoj socioekonomskoj skali bio vrlo nizak.³¹⁵ Nema nikakve sumnje kako je u nekim razdobljima rimske povijesti prostitucija cvjetala, i to se može pripisati velikoj fluktuaciji muškaraca i nedostatku žena slobodnog porijekla za udaju.³¹⁶ Za muškarce je seks bio široko dostupan i relativno jeftin.³¹⁷

Velika razlika između rimske i grčke prostitucije leži u načinu na koji su kupovina i odnos s prostitutkama promatrani u dvije zajednice.³¹⁸ U Ateni nije bilo ništa sramotno u posjećivanju *dikterijade* ili održavanju *hetaire*. U Rimu, naprotiv, oženjen muškarac koji je posjetio kuću loše slave (javnu kuću) bio je preljubnik i podložan kaznama za preljub.³¹⁹

3.1.3. Srednji i Novi vijek

U ranom kršćanstvu, car Justinian zaslužan je za brojne propise u vezi s prostitucijom.³²⁰ Za svodništvo je bila propisana smrtna kazna, dok je bivšim prostitutkama dopustio da se udaju za građane, što je po starim zakonima bilo zabranjeno.³²¹ Od samog

³¹² W. Sanger 1858, 69.

³¹³ Henriques 1968, 116.

³¹⁴ McGinn 2004, 71.

³¹⁵ *Ibid.*

³¹⁶ W. Sanger 1858, 67 - 68.

³¹⁷ Ova činjenica, uz očiglednu profitabilnost prostitucije, predstavlja neku vrstu paradoksa koji se može objasniti na način da je snažna konkurenčija smanjila cijene do određene mjere, s druge strane, povećana eksplotacija pojedinih prostitutki stvorila je više prilika za klijente (veća ponuda), te u konačnici, i više novca za ulagače više klase. (McGinn 2004, 73.)

³¹⁸ W. Sanger 1858, 66.

³¹⁹ *Ibid.*

³²⁰ Henriques 1968, 21.

³²¹ *Ibid.*

početka, kršćanske su se zajednice hvalile čistoćom svog morala.³²² Rana kršćanska tradicija u vezi seksualnosti jače se učvrstila u Europi tijekom dvanaestog i trinaestog stoljeća jer je Crkva postigla veću snagu.³²³ Teologija je postala sinonim za običajno pravo i postojaо je negativan „službeni“ stav prema snošaju, osim u svrhu prokreacije.³²⁴ S druge strane, unatoč skromnim podacima o društvu u srednjem vijeku, dostupna saznanja idu u prilog činjenici da je u razdoblju od 10. do 13. stoljeća nemoral prevladao u alarmantnom stupnju.³²⁵

Institucija od središnje važnosti u srednjem vijeku je bila bordel, građevina u vlasništvu ili u zakupu grada, podložna strogim propisima, dok se istodobno dobivao barem teoretski monopol na lokalnu praksu komercijalnog seksualnog odnosa (počeci ove institucije mogu se pratiti od početka 13. stoljeća).³²⁶ Povelje i gradski zapisi koji datiraju iz srednjeg vijeka potvrđuju prisutnost i toleranciju prostitucije i u Austro-Ugarskoj Monarhiji, kada su otvorene javne kuće na inicijativu lokalnih vlasti (gradskih vijećnika ili plemstva), jer su porezi i najamnine koje su generirali bordeli činili unosan izvor dohotka.³²⁷

Francuska je od ranih vremena imala značajnu ulogu u pogledu definiranja trendova fenomena prostitucije.³²⁸ U ranom srednjovjekovnom razdoblju bludnice su preplavile sve francuske gradove, zbog čega je kralj Luj IX. uspostavio zakone (1254.) kojima je pokušao iskorijeniti prostituciju (pri čemu se situacija ni u drugim europskim državama nije znatno razlikovala).³²⁹

Rijetki su trenutci u povijesti, kao u 14. i 15. stoljeću, kada je profesija prostitutke bila otvoreno priznata i opisana svojim pravim imenom, te visoko rangirana.³³⁰ Bordeli koji su se nalazili u kraljevskim palačama bili su raskošni stanovi, žene koje su izabrane da ih miloste/služe su bile elegantno odjevene.³³¹ Službenik koji je bio zadužen za kraljevski bordel, i čije su dužnosti adekvatne suvremenom svodniku, imao je značajan položaj u društvu.³³²

³²² W. Sanger 1858, 75.

³²³ Howell Masters *et al.* 2006, 11.

³²⁴ *Ibid.*

³²⁵ W. Sanger 1858, 82.

³²⁶ McGinn 2004, 110.

³²⁷ M. Wingfield 2006, 194.

³²⁸ Henriques 1968, 35.

³²⁹ *Ibid.*

³³⁰ Ryley Scott 1940, 86.

³³¹ *Ibid.*

³³² *Ibid.*

Prostitucija je do 16. stoljeća cvjetala u Europi gotovo 500 godina te su posvuda bili bordeli, bilo kao kupke, bilo pod drugim eufemiziranim imenima.³³³

Protivljenje prostituciji uglavnom je bilo povezano sa strahom od spolnih bolesti.³³⁴ Značajno je da je početak mnogih pokušaja ukidanja prostitucije u Europi bio podudaran s izbijanjem epidemije sifilisa ili gonoreje.³³⁵ Pretpostavlja se kako su pomorci koji su sudjelovali u ekspediciji Kolumba u Novi svijet odgovorni za donošenje sifilisa u Europu, i to nakon povratka u Španjolsku 1494.³³⁶ Iako je tvrdnja kako je prije toga sifilis bio nepoznat u Europi vrlo sumnjiva, činjenica je kako su u ranom 15. stoljeću sifilis i gonoreja dosegli vrhunac do tada nepoznat, te su se ubrzo proširili po cijelom kontinentu.³³⁷ Dok su pomorce optuživali za donošenje infekcije u Španjolsku, bordeli su optuženi za širenje zaraze među muškim članovima zajednice.³³⁸ Ubrzo na početku 16. stoljeća počinju napadi na bordele u svim zemljama Europe.³³⁹ Pored toga, vjerska reforma u 16. stoljeću doprinijela je zatvaranju bordela i represiji prostitutki jer se na obje pojave gledalo kao na prijetnje pobožnim ženama i obitelji, uz prethodno navedeno stajalište kako su se prostitutke smatrале nosiocima spolnih bolesti, koje narušavaju javni poredak.³⁴⁰

Tako je u Francuskoj 1560. Karlo IX. bio odgovoran za edikt kojim je ukinuo pariške bordele, prisilio prostitutke i sve povezane s profesijom da napuste grad.³⁴¹ U Italiji 1577. svakoj prostitutki i svakom bordelu dano je osam dana da se izvuku iz Cataline, u suprotnom, kazna je bila bičevanje.³⁴² U Španjolskoj, iako su prostitutke bile dopuštene u gradovima, bile su prisiljene podvrgnuti se pregledu liječnika, a ako se utvrdi kako su zaražene, nije im bilo dopušteno obavljati svoju profesiju.³⁴³

Širenje sifilisa u srednjoj Europi tijekom 16. stoljeća, međutim, pomoglo je u nekim gradovima zatvoriti bordele i potisnuti prostitutke na margine društva.³⁴⁴ Habsburški car Ferdinand I., veliki protivnik prostitucije, poduzimao je energičnu akciju protiv nje, uključujući

³³³ *Ibid.*, 90.

³³⁴ *Ibid.*, 141.

³³⁵ *Ibid.*

³³⁶ *Ibid.*, 91.-92.

³³⁷ *Ibid.*

³³⁸ *Ibid.*

³³⁹ *Ibid.*

³⁴⁰ Rodriques Garcia 2014, 29.

³⁴¹ Ryley Scott 1940, 92.

³⁴² *Ibid.*

³⁴³ *Ibid.*

³⁴⁴ M. Wingfield 2006, 194.

osnivanje Moralne komisije, koja je koristila snažne mjere u borbi protiv prostitucije.³⁴⁵ U drugoj polovici 18. stoljeća Marija Terezija koristila je pomoć Moralne komisije i donosila represivne zakone u pokušaju iskorjenjivanja prostitucije. Tijekom vladavine Marije Terezije neke prostitutke su bile zatočene ili poslane u ludnicu, a druge su deportirane u Banat (tada vojna granica s Osmanskim Carstvom). Prostitutke su također bile podvrgнуте prisilnom liječničkom pregledu i liječenju.³⁴⁶

Ideje humanizma i renesansne umjetnosti, koje su preplavile Europu u 16. i 17. stoljeću pratilo je i labavljenje seksualnih ograničenja, kao i sve manje prihvaćanje koncepcije čiste ljubavi (princip prihvatljivog ponašanja po kojemu su žene, barem one višeg položaja, bile podignute na razinu bezgrešnosti, a romantika, tajanstvenost i junaštvo slavljeni su u pjesmama, poeziji i književnosti).³⁴⁷ U 18. stoljeću prostitucija je procvjetala, Pariz se pretvorio u veliku javnu kuću, što se još pogoršalo revolucijom 1789., kada su svi postojeći zakonski propisi dokinuti, nakon čega je nova vlast donijela propise koji su regulirali mnoga područja, no prostitucija nije bila nigdje spomenuta.³⁴⁸

Francuska je u 18. stoljeću bila klasičan primjer prostitucije u visokim krugovima, pa su se tako dvorovi Luja XIV. i Luja XV. isticali razuzdanim ponašanjem.³⁴⁹ Sustav uveden 1778., kao prvi pokušaj registracije prostitutki u Francuskoj, bio je odgovoran za uspostavljanje prvoga stvarnog sustava liječničkog pregleda prostitutki u Parizu.³⁵⁰ Tijekom 1830-ih, liječnik Parent-Duchâtele razvio je sveobuhvatan i praktičan sustav koji se sastojao od zakonski reguliranih bordela, bolnica, zatvora i odgojnih ustanova, poznat kao „francuski sustav“, dok se slična regulacija proširila u mnogim gradovima diljem svijeta tijekom 19. stoljeća.³⁵¹ Prostitucija je bila raširena diljem Europe, a 1860. je legalizirana, a zatim i regulirana zakonom u britanskom parlamentu.³⁵²

U Engleskoj je 1864. usvojen Zakon o prevenciji zaraznih bolesti, koji je propisivao obvezno medicinsko ispitivanje svake žene za koju se vjeruje da je „uobičajena prostitutka“, a ako se utvrdi kako boluje od zarazne bolesti, bila je zadržana u bolnici na razdoblje od tri

³⁴⁵ *Ibid.*

³⁴⁶ *Ibid.*

³⁴⁷ Howell Masters *et al.* 2006, 11.

³⁴⁸ Henriques 1968, 130.

³⁴⁹ *Ibid.*, 118.

³⁵⁰ Zapravo, sustav je prvi put predstavljen 1802. godine, ali tek nakon dvadesetak godina je usavršen i postao općenito korišten u pariškim bordelima. (Ryley Scott 1940, 96.)

³⁵¹ Rodriques Garcia 2014, 31.

³⁵² Howell Masters *et al.* 2006, 13.

mjeseca.³⁵³ Dvije godine kasnije donesen je novi zakon, koji je proširio obilježja postojećeg, osiguravajući registraciju prostitutki i njihov obvezni redoviti liječnički pregled, te tako utjelovio glavne značajke sustava registracije koji je bio aktualan u mnogim kontinentalnim državama.³⁵⁴ Prvi pokušaji zakonske regulacije prostitucije u 19. stoljeću nastojali su osigurati zdravlje klijenata od spolno prenosivih bolesti jer su oni identificirani kao štetni za zdravlje vojnika. Takozvani akti o zaraznim bolestima doveli su do zlostavljanja i uhićenja žena koje prodaju seks od strane policije i liječnika. Ti su zakoni konačno povučeni pod pritiskom koji je u Velikoj Britaniji stvorila Josephine Butler, a ona se također smatra osnivačicom međunarodnog pokreta abolicionista.³⁵⁵

Kršćanska i postkršćanska politika prema „zoniranju“ prostitucije u gradovima, kao i sustavi koji su dizajnirani za protjerivanje prostitutki, proizašli su iz zabrinutosti da bi prisutnost prostitucije mogla dovesti do moralne, ako ne i medicinske zaraze, kao i javnog nereda.³⁵⁶ Politika zoniranja prostitucije dosegla je zenit u 19. i početkom 20. stoljeća, kada je zabrinutost radi moralnog zagađenja i društvene nestabilnosti popraćena strahom od spolno prenosivih bolesti.³⁵⁷

U nastojanju da se otkriju uzročni faktori stanja u kojem je prostitucija dosegla zastrašujući stupanj, ističe se ekonomski faktor.³⁵⁸ Industrija je bila u povoјima i nudila je ženama malo prilika za posao, glavna tržišta ženske radne snage su bila kućna služba, prostitucija ili njihova kombinacija.³⁵⁹ Bitno je istaknuti kako su ovom periodu povijesti kolonizacija, industrijalizacija, urbanizacija, poljoprivredna reforma, nastanak klasnih sustava, uspon nacionalnih država i državna kontrola, vojna modernizacija, revolucija i razvoj suvremenih oblika komunikacije i prometa imali značajan utjecaj na prostituciju i na društvene reakcije na nju širom svijeta.³⁶⁰ Krajem 19. stoljeća prostitucija je bila predmet stalnog sukoba između abolicionista i regulacionista, koji su prostituciju smatrali zlom, ali su predlagali oprečna rješenja tog problema.³⁶¹ Jedni su htjeli potpuno ukinuti prostituciju, dok drugi nisu mislili da je istrebljenje prostitucije moguće, te su je stoga nastojali kontrolirati.³⁶²

³⁵³ Ryley Scott 1940, 98 - 99.

³⁵⁴ *Ibid.*

³⁵⁵ Schulze *et al.* 2014, 18.

³⁵⁶ Te su politike bile obilježje srednjovjekovnog i ranoga modernog razdoblja. (McGinn 2004, 110.)

³⁵⁷ *Ibid.*, 111.

³⁵⁸ Henriques 1968, 179 - 180.

³⁵⁹ *Ibid.*

³⁶⁰ Vidi više u Clement 2006, 206 - 230.

³⁶¹ M. Wingfield 2006, 198.

³⁶² *Ibid.*

3.1.4. Suvremena povijest (Povijest 20. i 21. stoljeća)

Tijekom 19. stoljeća, postavljanjem francuskog sustava regulacije koji je zahtijevao jasniju kategorizaciju prostitucije, ekonomski aspekti seksualne razmjene postali su istaknutiji.³⁶³ Od kraja devetnaestog stoljeća očigledan neuspjeh sustava i frontalni napad na službenu i neslužbenu regulativu doveli su do usvajanja općinskih i nacionalnih zakona protiv vođenja javnih kuća, nabave i traženja žena u tu svrhu, kao i strogog migracijskog zakonodavstva u Europi, Aziji i Americi.³⁶⁴ Prvi i Drugi svjetski rat doživjeli su kratke obnove regulacije prostitucije (povećanje prostitucije radi potreba vojske), pri čemu su sljedbenice logora bile vezane uz vojsku i stvarno su služile vojnicima poput profesionalnih uličnih žena,³⁶⁵ ali ubrzo nakon 1919., i ponovno nakon 1945., ukidanje je postalo sve raširenije.³⁶⁶

Značajan utjecaj na prostituciju i trendove je imalo i Wolfendenovo izvješće iz 1957.,³⁶⁷ u kojem se zagovara dualistički pristup prostituciji. Ulična prostitucija definirana je kao javna smetnja i kao uvredljiva za javnost.³⁶⁸ Prema Izvješću, zakonske kazne trebalo je primjenjivati na „način na koji se inkriminiraju aktivnosti prostitutki i onih povezanih s njima kada vrijeđaju javni red i pristojnost, izlažu obične građane onome što je uvredljivo i štetno ili kada uključuje iskorištavanje drugih.“³⁶⁹ Budući da se ulična prostitucija smatrala prekršajem protiv javnog reda i pristojnosti, Izvješće je dalo preporuku da se strože kazne prostitutke koje rade na otvorenom (zamjenjujući postojeće sitne novčane kazne), i pojačaju kazne za ponovne prekršitelje.³⁷⁰ Prostitucija u zatvorenom prostoru bila je posve drugačija stvar, stav odbora je bio da funkcija zakona nije intervenirati u privatni život građana, stoga je trebalo dopustiti samo najskrovitiju i prostituciju manjeg obima (kako bi se izbjeglo povećanje prostitucije).³⁷¹

Tijekom druge polovice 20. stoljeća, vlade u razvijenim društvima bile su suočene sa sve većim društvenim zahtjevima reguliranja djelatnosti koja je tradicionalno skrivena ili kriminalizirana.³⁷² Napredak u građanskim pravima žena i rodna ravnopravnost (barem zakonski), zajedno s poboljšanjem metoda kontracepcije, značili su i promjenu seksualnih

³⁶³ Rodriques Garcia 2014, 27.

³⁶⁴ *Ibid.*, 33.

³⁶⁵ Ryley Scot 1940, 85.

³⁶⁶ Rodriques Garcia 2014, 33.

³⁶⁷ Izvješće Odjela za homoseksualne prijestupe i prostituciju objavljeno u UK-u. (Weitzer 2012, 53.)

³⁶⁸ *Ibid.*

³⁶⁹ *Ibid.*

³⁷⁰ *Ibid.*

³⁷¹ *Ibid.*

³⁷² Albert *et al.* 2007, 14.

obrazaca, što je očito imalo utjecaja na socijalni aspekt i stavove suvremenih razvijenih društava prema srodnim pojavama, poput prostitucije.³⁷³ Isto tako, seksualnost se počela istraživati na objektivnije načine.³⁷⁴ Nakon Drugog svjetskog rata, početkom 50-ih, pitanja seksualnosti se opet aktualiziraju, iako se u tome razdoblju od žena očekivalo da budu zamamne ljepotice, čije su primarne ambicije bile udati se i ostvariti majčinstvo.³⁷⁵ Takozvanu „seksualnu revoluciju“ 1960-ih omogućila je kontracepcijska revolucija.³⁷⁶ Po prvi put u povijesti pilule i drugi moderni oblici pouzdane kontracepcije (pod kontrolom žena) dali su ženama lakši pristup rekreativnom seksu bez straha od trudnoće. Istovremeno, rekreativni seks postao je važniji od reproduktivnog seksa, za ljudе svih dobnih i socioekonomskih skupina.³⁷⁷ Kasnih 70-ih, ranih 80-ih, dolazi do promjena u trendovima, naročito pojavom i širenjem spolno prenosivih bolesti i AIDS-a, uz već postojeću sklonost konzervativizmu.³⁷⁸

Također je bitno spomenuti glavne, ključne dokumente koji su imali direktnе implikacije na prostituciju novog vremena. Prvenstveno je to Konvencija Ujedinjenih naroda o suzbijanju zlostavljanja osoba i iskorištavanja prostitucije drugih iz 1949., koja se temeljila na stavu da je svaki oblik prostitucije kršenje ljudskih prava i da ga treba ukinuti, dok seksualne radnike treba rehabilitirati. Konvencijom je negirana sposobnost pristanka na prostituciju te zatraženo od država da poduzmu mjere za sprječavanje prostitucije i za rehabilitaciju i socijalnu prilagodbu njezinih žrtava.³⁷⁹ Zatim je tu Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979., koja je ponovila Konvenciju iz 1949., te se države pozivaju na poduzimanje svih odgovarajućih mјera kako bi suzbile sve oblike trgovanja ženama i iskorištavanje prostitucije žena.³⁸⁰ Isto tako je i Deklaracija o ukidanju nasilja nad ženama iz 1993. osudila „trgovanje ženama i prisilnu prostituciju“, implicitno priznajući da svaka prostitucija ne predstavlja kršenje ljudskih prava i da odrasle žene mogu pristati na istu.³⁸¹ Protokol iz Palerma 2000. godine o sprječavanju, suzbijanju trgovanja ljudima, osobito ženama i djecom, osuđuje trgovanje osobama u svrhu iskorištavanja, uključujući „iskorištavanje prostitucije drugih ili druge oblike

³⁷³ *Ibid.*

³⁷⁴ Howell Masters *et al.* 2006, 14 - 17.

³⁷⁵ *Ibid.*

³⁷⁶ Hakim 2015, 8.

³⁷⁷ *Ibid.*

³⁷⁸ Howell Masters *et al.* 2006, 20.

³⁷⁹ Schleifer 2006, 218.

³⁸⁰ *Ibid.*

³⁸¹ *Ibid.*

seksualnog iskorištavanja“.³⁸² Bordeli su bili široko zatvarani nakon Konvencije o suzbijanju trgovanja osobama i eksploracije prostitucije drugih iz 1949. godine, koja se odnosila samo na prostituciju (za razliku od *traffickinga* za rad na drugim poljima) i, konkretnije, na zaradu od prostitutki.³⁸³

U drugom dijelu 20. stoljeća pozivi na priznavanje prostitucije kao „seksualnog rada“ doveli su do liberalizacije u zemljama poput Njemačke, Nizozemske i Novog Zelanda.³⁸⁴ I u Istanbulu, gdje je sustav regulacije nastavljen većim dijelom 20. stoljeća, prostitucija je još uvijek legalna i regulirana.³⁸⁵ Međutim, od kraja 19. stoljeća trend je u većini zemalja bio *de facto* kriminalizacija trgovine seksom.³⁸⁶

Nekoliko zemalja, poput Švedske, Norveške, Islanda i, nedavno, Francuske, usredotočilo se na potražnju prostitucije, i sada se kažnjava klijente, a ne prostitutke.³⁸⁷ Diljem svijeta broj zemalja u kojima je prostitucija zabranjena, ili gdje je prostitucija legalna, a nabavka i traženje nije, mnogo je veći od broja zemalja koje dopuštaju prostituciju, nabavu i traženje.³⁸⁸ Pa ipak, unatoč naporima državnih i nedržavnih aktera, zakoni protiv prostitucije u obliku ukidanja, zabrane, zakonodavstva protiv trgovanja ljudima ili kriminalizacije klijenata nisu doveli do nestanka komercijalnog seksa.³⁸⁹ Međutim, oni su uvelike utjecali na organizaciju trgovine i radne uvjete ljudi koji su u njoj sudjelovali.³⁹⁰

Vezano uz moderne trendove i razvoj prostitucije, bitno je napomenuti da je Europski parlament 2014. usvojio neobvezujuću rezoluciju u kojoj je naglašeno da je prostitucija narušavanje ljudskog digniteta i ljudskih prava, bez obzira radi li se o prisilnoj ili dobrovoljnoj, te bi trebalo smanjiti potražnju za takvim uslugama sankcionirajući klijenta, a ne prostitutke.³⁹¹ Također su pozvali države članice da pronađu strategiju kojom će omogućiti ženama izlazak iz svijeta prostitucije te pronalazak novih način ostvarivanja prihoda.³⁹² Nadalje, *Amnesty*

³⁸² Sami pojmovi su namjerno ostavljeni nedefinirani, dijelom zato što se države nisu mogle složiti oko suštinskog pitanja je li sva prostitucija (uključujući dobrovoljnu i legalnu prostituciju) po definiciji eksploracijska. (Schleifer 2006, 218.)

³⁸³ Ditmore 2006, 536.

³⁸⁴ Rodriques Garcia 2014, 34.

³⁸⁵ *Ibid.*

³⁸⁶ *Ibid.*

³⁸⁷ *Human rights watch* 2008.

³⁸⁸ *Ibid.*

³⁸⁹ Rodriques Garcia 2014, 34.

³⁹⁰ *Ibid.*

³⁹¹ European Parliament 2014.

³⁹² *Ibid.*

International je s foruma u Dublinu (2015.) izdao preporuku/dokument o dekriminalizaciji prostitucije te osiguravanju pune zaštite od iskoriščanja, trgovine i nasilja seksualnim djelatnicima, koji je imao podlogu u njihovom dvogodišnjem istraživanju prostitucije i svih relevantnih sudionika iste.³⁹³ Samo priopćenje i u njemu izneseni stavovi su naišli na velike otpore u javnosti,³⁹⁴ te su žestoko kritizirani.³⁹⁵

Imajući u vidu sve netom izneseno u odnosu na povijesni razvoj prostitucije i promjenjivi društveni odnos prema istoj, zaključno valja istaknuti kako se radi o gotovo neizbjegnoj pojavi koja je opstala kroz cijelu povijest, prilagođavajući se svim društvenim promjenama. Pregledom prostitucije kroz povijest omogućen je širi uvid u fenomen prostitucije, kao i prikupljanje spoznaja o reperkusijama određenih mjera koje su poduzimane s ciljem ukidanja prostitucije, odnosno uređenja iste kako bi se spriječilo širenje zaraznih bolesti, narušavanje javnog morala kao i eksploracija osoba uključenih u prostituciju. Povijesni prikaz, i iz njega prikupljena saznanja, neizostavna su polazišna osnova za razumijevanje prostitucije danas te projekciju mogućih budućih trendova koji bi trebali biti konsenzus svih uključenih aktera (temeljem dosadašnjeg znanstvenog i empirijskog rada) u izboru optimalnog modela uređenja ovoga fenomena. Kada se govori o razvoju prostitucije u budućnosti, treba imati na umu da politika određuje pravo donošenjem i izmjenom zakona kojima se neka pojava tretira kao društveno štetna ili prihvatljiva, odnosno nekažnjiva pojava. U tome kontekstu treba imati na umu kako će lobistički utjecaji zainteresiranih skupina trasirati daljnji put društvenog odnosa prema prostituciji, čiji se smjer može jasno iščitati iz prethodno navedene rezolucije i preporuke *Amnesty Internationala*, a nastavak je politike začete u Švedskoj.

³⁹³ Vidi Rezoluciju Amnesty International 2015.

³⁹⁴ *Voxfeminae.net* (2015), Amnesty International usvojio Rezoluciju o potpunoj dekriminalizaciji prostitucije, 12.08.2015.

³⁹⁵ *The Conversation.com* (2015), Sorry Amnesty, decriminalising sex work will not protect human rights, 13.08.2015.

3.2. UZROCI BAVLJENJA PROSTITUCIJOM

Putevi koji vode do prostitucije su različiti. Neke se žene odlučuju na ovaj način života zbog realnosti ekonomskih potreba (u ozračju ekonomske recesije), neadekvatnih naknada, nezaposlenosti i sve većeg duga, dok se neke uključuju prijateljskim vezama s osobama koje se već bave prostitutijom.³⁹⁶ Sami uzroci, odnosno spoznaje o uzrocima koji dovode do toga da se netko profesionalno bavi prostitutijom su se mijenjale kroz povijest. Tako je Parent-Duchâtele³⁹⁷ kao glavni uzrok navodio nedostatak posla za žene i nedostatne plaće za njima dostupne poslove, Sanger³⁹⁸ je tvrdio da je žena koja ulazi u svijet prostitucije zapravo žrtva negativnih okolnosti, dok Ryley Scott³⁹⁹ dolazi do zaključka da je ulazak u svijet prostitucije rezultat slobodnog izbora žene koja se nalazi u određenim okolnostima.

Nije iznenađujuće što su brojni povjesničari Europe i SAD-a otkrili kako su niske plaće mnoge žene vodile u prostituticiju.⁴⁰⁰ Unatoč povremenim suvremenim primjerima žena srednje klase koje ulaze u prostituticiju (uz drevnu tradiciju dobro obrazovanih kurtizana), većina prostitutki je došla (i dalje dolazi) iz radničke klase.⁴⁰¹ Ipak, ekonomska motivacija ne odgovara na pitanje zašto toliko žena sa sličnim socio-ekonomskim položajem nije privučeno u prostituticiju.⁴⁰² Siromaštvo nije jedini uzrok i motiv bavljenja prostitutijom, ali ekonomski element je vrlo jak te većina onih koji se bave prostitutijom ističe kako je novac razlog što ostaju u industriji seksa.⁴⁰³ Dakle, prvenstveno brza mogućnost pronalaska posla, a osobito je to zastupljeno kod migrantske populacije, i kod domaćih žena srednje obrazovanog sloja i srednjeg statusa koje vide prostituticiju kao mogućnost zarađivanja.⁴⁰⁴ Kao značajan čimbenik može se istaknuti i omjer spolova te, ako on značajno preteže u mušku korist, bavljenje prostitutijom postaje puno profitabilnije i, samim time, primamljiviji izbor zanimanja za

³⁹⁶ Mlade žene se ponekad upuštaju u prostituticiju kroz vršnjačku povezanost i vršnjački pritisak, iako ni prisila svodnika nije neuobičajena. (Scambler & Scambler 2005, 14.)

³⁹⁷ Vidi više u Parent-Duchâtele 1836.

³⁹⁸ Vidi više u W. Sanger 1858.

³⁹⁹ Vidi više u Ryley Scott 1940.

⁴⁰⁰ Clement 2006, 214.

⁴⁰¹ *Ibid.*

⁴⁰² Dostupna literatura pruža dokaze o brojnim neekonomskim motivima za prostituticiju. Neki smatraju da je ključna bila negativna percepcija konvencionalnih radnih mesta dostupnih ženama. (Rodriques Garcia 2014, 44.)

⁴⁰³ Ditmore 2006, XXVIII.

⁴⁰⁴ Sivu zonu ekonomije seksualnih usluga također karakterizira spolna i rasna nejednakost (jedan od parametara koji formira cijenu usluge), koja ima uporište u kolonijalnim vremenima i međuovisnosti bogatih i siromašnih zemalja. (Sanders 2008, 710 - 711.)

slobodne žene (uz značajnu novčanu kompenzaciju zbog loše reputacije osoba koje se bave prostituticom).⁴⁰⁵

Iako se najčešće ističe nedostatak posla i laka zarada, očito ima više čimbenika koji su bitni u okretanju osoba prostituciji (uzrokovanih okolinom i osobnim razlozima). Osobitost socijalnih i ekonomskih uvjeta (siromaštvo, nedostatak obrazovanja, nezaposlenost itd.), međutim, nije rezultirala spoznajom kako su žene s takvim predispozicijama postale prostitutke, već kako mnoge nisu.⁴⁰⁶ S druge strane, neki tvrde kako je pravi uzrok prostitucije seksualni apetit muškarca.⁴⁰⁷ Taj apetit koji stvara zahtjev za bludom izvan braka te činjenica kako je muškarac spreman platiti za zadovoljavanje svojih seksualnih zahtjeva, dovodi do toga da netko postaje profesionalna prostitutka.⁴⁰⁸ Motiv prosječnih muškaraca kao kupaca usluga prostitutke (podjednako mlađih-starih, oženjenih-neoženjenih) je kod mlađih, primarno, ulazak u svijet seksualnih odnosa, dok je kod oženjenih muškaraca to želja za seksualnom avanturom koju ne mogu zadovoljiti u tradicionalnom bračnom odnosu.⁴⁰⁹ U tom kontekstu, McKeganey & Bernard⁴¹⁰ su intervjuirali 143 muška klijenta prostitutki, iz čega su izdvjili pet temeljnih motiva kupovine takvih usluga: mogućnost izbora određenih seksualnih usluga; pristup širokom spektru žena; mogućnost izbora određenog tipa žene; ograničen, kratkotrajan odnos/veza; uzbuđenje. Pored ovih, Atchison *et al.*⁴¹¹ su istaknuli još šest razloga kupaca: fizička neprivlačnost, društvena i psihička neatraktivnost i neprilagođenost, psihopatologija, očekivana ponašanja određena spolnim ulogama, izbjegavanje odgovornosti, igranje/kupovina moći. Vezano uz kupce, najnovija istraživanja ukazuju kako smo daleko od stereotipa marginalizirane osobe koja želi nadomjestiti svoju seksualnu bijedu prostituticom. Danas su klijenti gotovo isključivo muškarci, svih dobnih skupina i svih društvenih i profesionalnih pozadina.⁴¹²

⁴⁰⁵ U vrijeme i na područjima velikih seoba ili migracija, prostitucija je izraženija, jer dok domicilni stanovnici sudjeluju u bračnim zajednicama i u seksualnom tržištu, osobe u tranzitu isključivo sudjeluju u seksualnom tržištu. (Edlund & Korn 2002, 206.)

⁴⁰⁶ Većina ranije navedenih znanstvenika je zanemarivala i ignorirala prostituciju na visokoj razini te one žene koje nisu imale policijski dosje ili nisu bile široko identificirane kao prostitutke, vjerojatno uslijed nedostatka dostupnih informacija i saznanja o istima (čak i danas je to istraživačima najzahtjevnija razina). (Vidi više u Bullough & L. Bullough 1996, 158 - 180.)

⁴⁰⁷ Ryley Scott 1940, 21.

⁴⁰⁸ *Ibid.*

⁴⁰⁹ *Ibid.*, 41.

⁴¹⁰ Vidi više u McKeganey & Barnard 1996.

⁴¹¹ Vidi više u Atchison *et al.* 1998.

⁴¹² Vidi više u Charpenel *et al.* 2012.

Mnoge studije naglašavaju kako se rasprava o prostituciji odvija u društvu u kojem muškarci imaju veću ekonomsku i političku moć od žena.⁴¹³ One navode kako je, s obzirom na ovu neravnotežu moći, ideja kako se seksualni radnici moraju zauzeti za seksualnu jednakost ili čak težiti preokretanju seksualne dominacije u korist žena, prilično teorijska.⁴¹⁴ Empirijski dokazi ne podupiru tvrdnju protivnika prostitucije kako seksualni rad pružaju/poduzimaju samo žene (i muškarci) koji nemaju alternativu zbog očaja ili prisile.⁴¹⁵ Brojna empirijska istraživanja pokazuju kako prostitutke pripadaju cijelom socio-ekonomskom spektru.⁴¹⁶ Neke studije o ženskom eskortu su pokazale kako se time bave brojne studentice koje relativno brzo zarade velike iznose novca dok traže druge poslove, kao i žene koje imaju druge mogućnosti za zapošljavanje a nisu ušle u prostituciju kao jedinu alternativu siromaštву.⁴¹⁷ Jedna od najopsežnijih studija prostitucije u SAD-u otkrila je kako je trećina prostitutki došla iz okruženja (životne sredine) s visokim prihodima.⁴¹⁸

Zasigurno se može tvrditi kako ne postoji samo jedan uzrok zbog kojega žene postaju prostitutke,⁴¹⁹ odnosno, kao i kod ostalih kriminološki relevantnih fenomena, valja poći od premise multikauzalnog spleta čimbenika, koje valja tražiti kako u osobi (endogeno) tako i u okolini (egzogeno). Kao što je slučaj s većinom zanimanja, prilikom ulaska osoba u prostituciju su uključeni mnogi čimbenici, uz one neočekivane/slučajne čimbenike.⁴²⁰ Jedna od najjačih sila koja žene drži u seksualnoj industriji jest to što je gotovo nemoguće prijeći u drugu vrstu posla kad se sazna da su bile u industriji sekса.⁴²¹ S obzirom na to da se u prethodnom poglavlju iznose promišljanja o uzrocima prostitucije, tj. zašto se netko odlučuje time baviti, u ovom poglavlju su prikazani samo dominantni trendovi u tumačenju pojave.

⁴¹³ Schulze *et al.* 2014, 9.

⁴¹⁴ *Ibid.*

⁴¹⁵ Vidi više u Meadowcroft 2008, 178 - 196.

⁴¹⁶ *Ibid.*

⁴¹⁷ Vidi više u Lewis 1985.

⁴¹⁸ *Ibid.*, 45.

⁴¹⁹ Bullough & L. Bullough 1996, 171.

⁴²⁰ Vidi više u *Ibid.*, 158 - 180.

⁴²¹ Ditmore 2006, XXX.

3.3. PODJELA PROSTITUCIJE PREMA STRATIFIKACIJSKIM RAZINAMA

Prostitucija i dalje fascinira i postoji u svim društvima te ima bezbroj oblika.⁴²² Skrivena i otvorena prostitucija lako se može naći u suvremenim urbanim sredinama, a sve mjere protiv komercijalnog spolnog odnosa služe samo povećanju fascinacije.⁴²³ Profesionalna prostitucija danas cvjeta u mnogim oblicima, u različitim zemljama, te u različitim dijelovima iste zemlje, znatno varirajući. Primjerice, u Engleskoj nema prostitutki u bordelima, kao što postoje u mnogim kontinentalnim i drugim zemljama.⁴²⁴ S druge strane, ulične prostitutke, koji su uobičajene u engleskim gradovima, rijetko se vide u mnogim stranim zemljama.⁴²⁵ Zatim, u nekim državama prostitutke su registrirane, u drugima ne postoji sustav regulacije.⁴²⁶ Obično bordel i registracija idu zajedno, iako postoje registrirane prostitutke koje nisu uposlenice bordela, ili su na bilo koji način povezane s njima.⁴²⁷

Osim žena koje su u potpunosti ovisne o prihodima od prostitucije, postoji velik broj onih koje imaju druge izvore prihoda (njima pokrivaju djelomično ili u cijelosti životne potrebe), a koje se upuštaju u prostituciju u svrhu dopunjavanja prihoda - tzv. amaterske prostitutke.⁴²⁸ Složenost seksualnog rada (prostitucije) se ogleda i u činjenici postojanja velikog broja podvrsta direktnoga i indirektnog seksualnog rada, pa je tako u jednom istraživanju o prostituciji prepoznato 25 vrsta pružanja komercijalnog seksa u više od 15 zemalja.⁴²⁹ Temeljna podjela, i svima manje - više poznata, se odnosi na uličnu, bordelsku i eskort prostituciju.⁴³⁰ Osnovna i najjednostavnija podjela prostitucije je na onu koja se odvija na otvorenom, odnosno u zatvorenom prostoru.⁴³¹ Određeni oblici prostitucije su, bez obzira na zakonsku regulaciju, sveprisutni (ulična prostitucija), dok se drugi oblici uspostavljaju sukladno regulaciji u pojedinoj zemlji (bordeli).⁴³²

Organizacija tržišta prostitucije kao „grane gospodarstva“ može se modelirati kroz pokušaj minimiziranja tri posebna troška (iako su mnogi od tih troškova neizbjegni):

⁴²² *Ibid.*, XXVII.

⁴²³ *Ibid.*

⁴²⁴ Ryley Scott 1940, 119.

⁴²⁵ *Ibid.*

⁴²⁶ *Ibid.*

⁴²⁷ *Ibid.*

⁴²⁸ *Ibid.*, 131.

⁴²⁹ Harcourt & Donovan 2005, 201 - 206.

⁴³⁰ Aronowitz 2014, 223.

⁴³¹ *Ibid.*, 225.

⁴³² *Ibid.*

oglašavanja, osobne sigurnosti i izgradnje ugleda.⁴³³ Kao i sve tvrtke, prostitutke se moraju oglašavati potencijalnim klijentima, a to komplicira činjenica što oglasi moraju privući pažnju klijenta, no ne i pažnju policije.⁴³⁴ Zatim se mora osigurati zaštita od pokušaja krađe, razbojništva i nasilja kupaca i suparnika, no, budući da je prostitucija ilegalna, seksualni radnici se ne mogu u potpunosti osloniti na policiju koja obično pruža takvu sigurnost.⁴³⁵ Konačno, budući da se prostitutke ne mogu otvoreno oglašavati ili istaknuti svoju lokaciju, poteškoće u izgradnji ugleda kvalitetne usluge ograničavaju cijene, tako da se teško razlikuje visoka kvaliteta usluge od ponude niske kvalitete.⁴³⁶ S druge strane, korištenje interneta i drugih tehnoloških mogućnosti smanjuje relativni trošak oglašavanja i sigurnosti, posebno za prostituciju u zatvorenom prostoru, a vjerojatno i proširuje tržište prostitucije, usmjeravajući ju s ulice prema zatvorenim prostorima.⁴³⁷ Internet olakšava oglašavanje prostitucije u zatvorenom prostoru, omogućujući da uz niske troškove postave vlastite mrežne stranice, gdje se mogu pružiti fotografije i informacije o cijenama i dostupnosti. Količina informacija koje se mogu objaviti znatno je veća nego što je to moguće tijekom kratkog susreta na ulici ili u medijima poput novinskih oglasa.⁴³⁸ Osim toga, postoji niz mrežnih stranica koje nude povjerljivo oglašavanje prostitucije.⁴³⁹ Internet također olakšava pregled prostitutki klijentima, dok one mogu koristiti tražilice za pronalazak informacija o potencijalnim klijentima (radi provjere).⁴⁴⁰ Olakšao je i izgradnju ugleda, jer brojne *web*-lokacije nude recenzije korisnika seksualnih usluga.⁴⁴¹ Oglašavanje i pregledavanje mrežnih stranica također olakšava, unaprjeđuje podudaranje klijenta i prostitutke u segmentu prostitucije u zatvorenom prostoru.⁴⁴² Pored toga, današnje rašireno korištenje društvenih mreža je zasigurno još jedan od kanala komunikacije (oglašavanja) koji se koristi (iako zbog raznih ograničenja najčešće prikriveno) u istu svrhu.

U pogledu regionalne usporedbe u Europi, najvidljivija razlika između seksualnih radnika koji rade u zatvorenom i na otvorenom je između zapadne i sjeverne regije, gdje oko

⁴³³ Vidi više u Cunningham & Kendall 2009.

⁴³⁴ Vidi više u Brents & Hausbeck 2005, 270 - 295.

⁴³⁵ *Ibid.*

⁴³⁶ Vidi više u Cunningham & Kendall 2009.

⁴³⁷ *Ibid.*

⁴³⁸ *Ibid.*

⁴³⁹ *Ibid.*

⁴⁴⁰ *Ibid.*

⁴⁴¹ *Ibid.*

⁴⁴² *Ibid.*

73 % prostitutki radi u zatvorenom prostoru, dok je to na jugu i istoku brojka od oko 55 %.⁴⁴³ U prosjeku oko 65 % „seksualnog rada“ se odvija u zatvorenom prostoru, uglavnom u bordelima, privatnim stanovima, barovima i salonima za masažu, dok se samo oko 35 % odvija na otvorenom, a većina je na ulicama u velikim gradovima (često se radi o prostitutkama koje su konzumentice i ovisnice o drogama).⁴⁴⁴

U konačnici, kao što je i prethodno navedeno, prostitucija obuhvaća tri široka i različita segmenta „profesije“ koji se obraćaju kupcima, odnosno tržištu, a radi se o prostituciji visoke razine (pratnja/eskort i djevojke na poziv / *call girls*), zatim srednje razine, koja uključuje prostituciju u unutarnjim prostorima (bordeli, barovi, klubovi, saloni za masažu itd.), dok najniža razina obuhvaća prostituciju na otvorenom ili uličnu prostituciju.⁴⁴⁵

U kontekstu donošenja ispravne politike prema fenomenu prostitucije (kojim bi se dijelom fenomena trebalo baviti, ili svima zajedno), odnosno rješenja, u vidu se mora imati opća estradizacija spolnosti i seksualnosti koja je u današnjem društvu zastupljena. Uz eksploziju društvenih mreža (interneta) koje, između ostalog, služe za dodatnu promociju takvih aktivnosti (dijeljenjem, reklamiranjem, objavljivanjem seksualno eksplisitnih sadržaja) i komercijalnih TV mreža, gotovo se nameće ultimativni zahtjev da se ljepota i atraktivnost komercijaliziraju na „bilo koji način“.

Za potrebe ovoga rada načinjen je pregled prostitucije prema stratifikacijskim razinama (s obzirom na zajednički identitet, slične interese i sličan životni stil), i jer se kroz tu podjelu mogu iščitati najbitniji parametri koji određuju pojavu prostitucije. Tablica ispod daje plastični prikaz različitih razina prostitucije prema izdvojenim parametrima i tipovima prostitucije, a one su ujedno predstavljene dalje u tekstu: niska razina (ulična prostitucija), srednja razina (bordeli, saloni za masažu, prostitucija u ugostiteljskim objektima/kockarnicama i sl.) te visoka razina (*call girl*, eskort).

⁴⁴³ Pet najčešćih čimbenika ranjivosti među ispitanicima su bili: nasilje od klijenata, policije i organizatora unutar seksualne industrije (23 %); socijalna isključenost (16 %); stigma (14 %); konzumiranje alkohola i droga (10 %); nedostatak radnih prava (7 %) i nedostatak pristupa zdravstvenim i socijalnim uslugama (7 %). (Vidi više u Brussa *et al.* 2009)

⁴⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁴⁵ Adair & Nezhvienko 2017, 117.

Tablica 1. Karakteristike određenih tipova prostitucije⁴⁴⁶

	<i>Lokacija</i>	<i>Cijena</i>	<i>Iskorištavanje trećih osoba</i>	<i>Rizik od nasilja</i>	<i>Javna uočljivost</i>	<i>Utjecaj na društvo</i>
<i>Call girl</i>	Samostalno djelovanje, Privatne prostorije, Hoteli	Visoka	Nisko Ne postoji	Nizak	Niska Ne postoji	Nizak
<i>Eskort</i>	Agencije, Privatne prostorije, Hoteli	Visoka	Umjeren	Nizak Umjeren	Jako niska	Nizak
<i>Bordelska</i>	Bordeli	Umjerena Prosječna	Umjeren	Nizak	Niska	Nizak Diskretan
<i>U salonima za masažu</i>	Saloni za masažu	Umjerena Prosječna	Umjeren	Nizak	Niska	Nizak Diskretan
<i>ugostiteljskim objektima ili kockarnicama</i>	Kontakt u lokalima/kockarnicama Seks – lokacija po dogovoru	Niska Prosječna	Nisko Umjeren	Nizak Umjeren	Umjeren	Jednak kao i ugostiteljski objekti ili kockarnice
<i>Na ulici</i>	Kontakt na ulici Seks – u vozilu, parku i drugim mjestima	Niska	Visoko	Jako visok	Visoka	Štetan

3.3.1. Prostitucija niske razine

Ulične prostitutke obuhvaćaju najniži sloj i najjače su stigmatizirane.⁴⁴⁷ Provedena ispitivanja javnog mijenja pokazuju kako je javnost puno tolerantnija prema prikrivenoj prostituciji nego onoj koja se odvija na ulici.⁴⁴⁸ Uz stigmu izraženu u istraživanjima javnog mnjenja i iskazima samih „radnika“, tu je i neizbjegno cenzuriranje javnih osoba koje su se umiješale u seksualne afere.⁴⁴⁹ No, i pored činjenice manjeg intenziteta stigme radnika u višim slojevima (kao i muških radnika, za razliku od žena), ona i dalje predstavlja profesionalni rizik za sve seksualne radnike.⁴⁵⁰

Ulične prostitutke se dalje raslojavaju prema rasi, spolu, dobi, izgledu, prihodima i mjestu djelovanja.⁴⁵¹ Raslojavanje prostitucije ima implikacije, tj. utjecaj na uvjete rada, samopoštovanje, psihološku prilagodbu, i na društvo.⁴⁵² Značajan broj istraživanja koja su provedena među prostitutkama koje rade na ulici i onih koje rade u salonima za masažu, javnim kućama i na poziv pokazuju kako je kod ulične prostitucije veći rizik od nasilja i svakog vida

⁴⁴⁶ Uz napomenu da se ovdje radi o ženskim osobama koje se bave prostitucijom bez prisile. (Weitzer 2010, 8.)

⁴⁴⁷ Vidi više u Weitzer 2000, 159 - 180.

⁴⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁴⁹ Weitzer 2012, 30.

⁴⁵⁰ *Ibid.*

⁴⁵¹ Weitzer 2005, 215.

⁴⁵² *Ibid.*

zlostavljanja, dok se druge osjećaju prilično sigurno, odnosno rizik je puno manji.⁴⁵³ Nedvojbeno je kako je ulična prostitucija povezana s bezbroj problema, jer ju u velikom broju čine ovisnice o drogama, koje rade u područjima s visokom stopom kriminala, pored toga su socijalno izolirane, bave se rizičnim seksom, podložne su iskorištavanju i zlostavljanju svodnika te napadima, razbojstvima, silovanjima ili ubijanju na ulici (uz neizbjježno vrijedanje i negodovanje lokalnog stanovništva).⁴⁵⁴

Prostitucija na otvorenom ima sklonost spontano se koncentrirati oko stanica, mjesta intenzivnog prometa, u blizini luka, suprotno intencijama vlasti da ih ograniče na industrijska ili uredska područja, tamo gdje nema stanovnika koji bi mogli biti u nepovoljnem položaju zbog prisutnosti ove djelatnosti (pored stigme, prisutnost prostitutki u stambenim četvrtima uzrokuje visoku razinu odbijanja i zbog utjecaja na djecu/mlade koji primjećuju taj fenomen, kao i, čisto ekonomski gledano, gubitka vrijednosti nekretnine na tim područjima).⁴⁵⁵

Ulična prostitucija se odvija na način da se takve usluge nude na ulici, parku, javnom mjestu, vozilima i slično, raširena je u društвima gdje je ekonomija loše razvijena ili je doživjela slom, kao i u društвima s nedostatkом alternativnih vidova zaposlenja.⁴⁵⁶ Cijena usluge je minimalna jer ne postoje troškovi plaćanja infrastrukture (osim u slučaju korištenja hotelske sobe, trošak koji izravno snosi kupac).⁴⁵⁷ To je ekomska prednost za klijenta i prostitutku koja ne mora podnijeti nikakav fiksni trošak, niti mora planirati aktivnost, kao što je slučaj kod prostitucije u zatvorenom.⁴⁵⁸ Ulica, kao mjesto rada, može s gledišta nezavisnosti i upravljanja vlastitom zaradom predstavljati optimalnu okolnost za prostitutku, barem u najboljem slučaju.⁴⁵⁹

S druge strane, maksimiziranje njihovog udjela zarade od svakog seksualnog čina ovisi o okolnostima ulaska u svijet prostitucije (dobrovoljno ili prisilno), o osobnim odnosima prostitutke i njezinog partnera/svodnika (postoji li odnos psihološke ovisnosti ili zlostavljanja), o prisutnosti kriminalnih organizacija koje kontroliraju teritorij i naplaćuju ženi fiksni dnevni iznos od zarade.⁴⁶⁰

⁴⁵³ Vidi više u Church *et al.* 2001, 524 - 526.

⁴⁵⁴ Weitzer 2012, 18 - 19.

⁴⁵⁵ Danna 2014, 23.

⁴⁵⁶ Espinosa Narag & Royo Maxwell 2009, 575.

⁴⁵⁷ Danna 2014, 22.

⁴⁵⁸ *Ibid.*

⁴⁵⁹ *Ibid.*

⁴⁶⁰ *Ibid.*

Za samostalne ulične prostitutke oglašavanje, obično, znači fizičku prisutnost na određenim ulicama, sugestivnu odjeću i kontakt očima s kupcima.⁴⁶¹ One mogu pokušati izgraditi reputaciju tako što se često pojavljuju na istom mjestu i u isto doba dana.⁴⁶² Klijenti koji su kod njih ranije dobili kvalitetnu uslugu, vjerojatno će ih ponovno pronaći i biti spremni platiti višu cijenu.⁴⁶³

U uličnoj prostituciji najočitiji nedostatak za žene je da se nalaze same, uglavnom na izoliranom mjestu tijekom odnosa s kupcem.⁴⁶⁴ Izložene su muškom nasilju nad ženama, koje se društveno odobrava spram žene na koju se gleda kao kurvu, stoga su česte situacije u kojima muškarac odbija platiti ili uzima novac nakon seksualnog odnosa.⁴⁶⁵ U posljednjih 15-ak godina je u Europi zabilježen veliki pomak od ponude seksualnih usluga na otvorenom prema ponudi u zatvorenom prostoru, uslijed niza pravnih i zakonodavnih mjera koje imaju ograničen opseg djelovanja u industriji seksa.⁴⁶⁶ Slijedom svega iznesenoga dade se zaključiti kako su glavne karakteristike prostitucije niske razine izražena stigmatizacija, loši uvjeti rada te visok rizik od nasilja i zlostavljanja.

3.3.2. Prostitucija srednje razine

Dok ulična prostitucija nema znatnijih prepreka u pristupu tržištu, to je glavni problem prostitucije u zatvorenom, kategoriji koja uključuje sve objekte u kojima prostitutka čeka svog kupca: ovlašteni bordel, stan, eros centar gdje je iznajmila sobu, salon za masažu, saunu, noćni klub, bar, predvorje hotela, restoran i dr.⁴⁶⁷ Seksualne radnice u zatvorenom prostoru uglavnom pokazuju više zadovoljstva poslom nego one na ulici.⁴⁶⁸

Kada se prostitucija provodi u bordelima, klubovima, barovima, salonima za masažu i slično, uloga posrednika postaje izuzetno važna.⁴⁶⁹ Bordeli smanjuju transakcijske troškove za obje strane: za prostitutku, jer je u bordelu zaštićena od potencijalno opasnih klijenata; a isto

⁴⁶¹ Vidi više u Reynolds 1986.

⁴⁶² Vidi više u Sanders 2004, 1703 - 1717.

⁴⁶³ *Ibid.*

⁴⁶⁴ Danna 2014, 23.

⁴⁶⁵ *Ibid.*

⁴⁶⁶ Vidi više u Brussa *et al.* 2009.

⁴⁶⁷ Vidi više u Danna 2014.

⁴⁶⁸ Weitzer 2012, 28.

⁴⁶⁹ Rocio *et al.* 2007, 23.

tako i za kupca, jer može dobiti točniju procjenu kvalitete usluge koju će kupiti, sve dok bordel ima neku dosljednu reputaciju.⁴⁷⁰

Za uspješno odvijanje „posla“ neophodno je uspješno reklamiranje. Na ovoj razini to su uglavnom mali oglasi ili prostori za oglašavanje u tiskanim publikacijama, letci ostavljeni u telefonskim kabinama ili na drugim javnim mjestima i prometnim znakovima.⁴⁷¹ Međutim, ponekad može biti dovoljno slobodno oglašavanje usmenom riječju između kupaca ili sporazum s taksi vozačima koji svoje klijente upućuju na adresu lokacija unutarnje prostitucije.⁴⁷² Prije popularizacije i korištenja interneta, saloni za masažu su reklamirani u telefonskim imenicima, sportskim rubrikama lokalnih novina i u rubrikama oglasa tjednih novina, koristeći se pravnom zaštitom, spominjući druženja ili masaže kako bi se izbjegla neželjena pozornost policije.⁴⁷³

Prostitucija u javnim kućama, tzv. bordelska prostitucija, raširena je u društvima koja su dekriminalizirala prostituciju i toleriraju takav oblik rada i privređivanja (Australija, Novi Zeland i dr.).⁴⁷⁴ S obzirom na to da se takav vid prostitucije odvija u za to predviđenim objektima, viši su sigurnosni standardi za rad u odnosu na uličnu prostituciju. Takvi objekti su najčešće registrirani i odobreni od vlasti te je, sukladno propisima, obavljanje seksualne djelatnosti regulirano.⁴⁷⁵

Prostitucija u zatvorenom zaslužuje mnogo više pozornosti od ulične iz razloga što su u mnogim zemljama plaćene seksualne usluge daleko češće u zatvorenom prostoru nego na ulici.⁴⁷⁶ Ulična i zatvorena tržišta znatno se razlikuju, dok je većina nacija koje su legalizirale prostituciju učinila to samo u pogledu prostitucije u zatvorenom.⁴⁷⁷ U ovu razinu pripada i popularna *window prostitution* koja je, zapravo, i osmišljena da na neki način čuva javni poredak i na određenom prostoru ograniči odvijanje/poslovanje takvim uslugama.⁴⁷⁸ Karakteristični za ovaj tip prostitucije su niski higijenski standardi i velik obrtaj klijenata niže socijalne kategorije i financijske moći, dok su prostitutke porijeklom iz siromašnijih zemalja

⁴⁷⁰ *Ibid.*

⁴⁷¹ Vidi više u Danna 2014.

⁴⁷² *Ibid.*

⁴⁷³ Upravitelji su zaduženi za sigurnost i druge aktivnosti, što poskupljuje poslovanje i diže cijenu usluge, a u konačnici prostitutke ne dobivaju više od 50 % zarađenog iznosa. (Vidi više u Cunningham & Kendall 2009)

⁴⁷⁴ Espinosa Narag & Royo Maxwell 2009, 575.

⁴⁷⁵ *Ibid.*

⁴⁷⁶ Weitzer 2012, 22.

⁴⁷⁷ *Ibid.*

⁴⁷⁸ Boels 2014, 79 - 80.

istočne Europe.⁴⁷⁹ U ovu skupinu ulazi i barska prostitucija za koju je karakteristično da su tu higijenski standardi viši te klijenti prvo dolaze u bar, konzumiraju piće pa tek onda, po upoznavanju, dogovaraju seksualne usluge koje se odvijaju u odvojenim sobama uz bar, dok su moguće i druge povezane usluge (ples u krilu i sl.), a zarada se najčešće dijeli na pola, i to od pruženih seksualnih usluga i prodanog pića u lokalima.⁴⁸⁰ Za ovu razinu prostitucije bi se mogle izdvojiti kao glavne karakteristike: znatno veća diskrecija od ulične prostitucije, a kako se odvija najčešće u zatvorenim objektima te je najčešće organiziranog oblika, manje izražena stigmatizacija te smanjen rizik od nasilja.

3.3.3. Prostitucija visoke razine

Eskort prostitucija je tip prostitucije u kojoj klijenti angažiraju prostitutke telefonski ili posredstvom hotelskog osoblja. Takav vid prostitucije je najtajnovitiji i najskriveniji te ima najmanji obrtaj klijenata, pa je zbog svoje ekskluzivnosti i najskuplji. Odvija se najčešće u hotelskim sobama ili stanovima.⁴⁸¹ Žene i muškarci koji rade u eskortu vrlo su raznolika skupina, a mnogi rade na proširenju svoje klijentske mreže nudeći specijalizirane usluge koje odgovaraju određenim tržišnim potrebama. Neki od njih iskorištavaju fizičke osobine koje su marginalizirane u većoj seksualnoj industriji (poput prekomjerne težine ili zrele dobi), jer shvaćaju da postoji i takva potražnja.⁴⁸² Drugi su vješti u pružanju specijaliziranih usluga klijentima, poput igranja uloga ili razmjene moći, fetiš aktivnosti ili tanre.⁴⁸³

U ovom tržišnom segmentu uobičajeno je djelovati s posrednicima, odnosno agencijama za pratnju ili njima sličnima te je posljedica ovakvog načina rada visoka cijena usluge, ali ona zahtijeva i visoku razinu kvalitete (agencije jamče određeni kvalitativni standard).⁴⁸⁴ Agencije, prema tome, djeluju ne samo kao puki komunikacijski kanali koji povezuju potražnju i ponudu, već i kao kanali koji pružaju informacije klijentima, kao sredstvo označavanja proizvoda i pružatelji ugovornih zaštitnih mjera protiv kršenja, oportunističkog ponašanja i problema smanjenja kvalitete.⁴⁸⁵

⁴⁷⁹ Boels 2014, 79 - 80.

⁴⁸⁰ *Ibid.*, 75 - 81.

⁴⁸¹ Espinosa Narag & Royo Maxwell 2009, 575.

⁴⁸² Koken *et al.* 2010, 216 - 217.

⁴⁸³ Usprkos potražnji klijenata za njima (eskort pratiteljima s posebnim vještinama i osobinama), ove se usluge često vrednuju manje od usluga tradicionalne pratnje. (*Ibid.*)

⁴⁸⁴ Rocio *et al.* 2007, 21.

⁴⁸⁵ *Ibid.*

Za neovisnu pratnju (eskort) umjetnost oglašavanja, kako bi privukla željene klijente, jedna je od najvažnijih vještina koju pratitelji moraju razviti da bi bili uspješni u svom poslu.⁴⁸⁶ Javne smetnje, uznemiravanja uzrokovana eskort uslugama su minimalna; susjed, prijatelj ili, čak, partner može raditi kao eskort bez znanja drugih.⁴⁸⁷ U mnogim zapadnim zemljama tržište eskorta postalo je iznimno razvijeno, na što ukazuju i mrežne stranice koje su stvorili klijenti kako bi olakšali razmjenu informacija i „ocjenu“ različitih eskorta i agencija.⁴⁸⁸ Kontakt s klijentom obavlja se posredovanjem agencije za koju radi, dok se pratnja na večeru ili druge društvene događaje, kao i sve dodatne usluge ugоварaju izravno s njim.⁴⁸⁹

Dok djevojke na poziv, *call girls* srednje generacije, zarađuju od 200 do 500 dolara po satu, neovisne seksualne djelatnice (eskort) koje rade na najvišoj razini naplaćuju mnogo više (1.000 do 10.000 dolara po satu ili po seansi), a također im se pružaju povoljne beneficije, poput skupih poklona i plaćenog putovanja za susret s klijentima.⁴⁹⁰ Zarade u agencijama za pratnju, bordelima i salonima za masažu znatno su manje jer veliki dio (30 – 50 %) pripada vlasniku.⁴⁹¹

Vezano uz različite razine prostitutije, ovdje je potrebno spomenuti zanimljiv teoretski rad koji prepostavlja kako, u ekonomskom smislu, posebna pravna politika može biti opravdana, ali ne nužno i ujednačena za različita podržišta koja se lako mogu utvrditi na tržištu prostitutije (eskort usluge, bordelji, kućna prostitucija i ulična prostitucija).⁴⁹² Suprotno onome što se uobičajeno smatra, tvrdnja rada je kako se poželjnija pravna politika prema prostitutiji može postići diferenciranom strategijom koja prilagođava pravni odgovor obilježjima svakog podržišta.⁴⁹³ Na tom tragu, a zbog sličnog razmišljanja o prirodi prostitutije, začela se ideja prikaza prostitutije kroz stratifikacijske razine. Naime, umjesto nabranjanja svih dosada zabilježenih oblika prostitutije, pokušalo se definirati zakonitosti svake razine (s time da se u radu na više mjesta dotiče različitih oblika prostitutije), kako bi se donijeli neki relevantni zaključci.

Iz obimne literature koja je konzultirana na temu prostitutije, uistinu se naziru neke zakonitosti koje se tiču osoba koje pružaju seksualne usluge. Pored toga što dijele zajedničke

⁴⁸⁶ Koken *et al.* 2010, 213.

⁴⁸⁷ Vidi više u Lewis 1985.

⁴⁸⁸ *Ibid.*

⁴⁸⁹ Vidi više u Danna 2014.

⁴⁹⁰ Weitzer 2012, 29.

⁴⁹¹ *Ibid.*

⁴⁹² Rocio *et al.* 2007, 29.

⁴⁹³ Ne postoji jedan najbolji pravni i ekonomski odgovor na probleme koje predstavlja prostitutacija. (*Ibid.*)

značajke na svakoj razini, posebnosti se ogledaju u tome što je prelazak s niže razine prema višoj gotovo nezabilježena pojava, dok je na najvišoj razini velik broj slučajeva izlaska iz svijeta prostitucije i nastavak karijere u redovnim zanimanjima. Pored toga, srednja razina prostitucije, odnosno pojavnii oblici (kao i osobe koje se bave pružanjem seksualnih usluga) na ovoj razini se čine zapravo „profesionalcima“ profesije, te bi se politike koje odlučuju o odnosu društva prema prostituciji, primarno trebale fokusirati na tu razinu (što sada nije slučaj jer se uglavnom fokusiraju na uličnu prostituciju). Stoga, pored prostitucije na visokoj i niskoj razini koje predstavljaju otklone fenomena, jer se prvi oblik ne može spriječiti i na njega učinkovito djelovati, osim kroz moralni aspekt negativnosti pojave, dok je na najnižoj razini potrebna skrb i briga društva/institucija u pomoći socijalno i zdravstveno zanemarenom sloju građana, fokus treba prebaciti na prostituciju srednje razine, kako bi se pronašlo optimalno rješenje.

3.4. MEĐUNARODNA ISTRAŽIVANJA PROSTITUCIJE

U suvremenim međunarodnim istraživanjima postoje dva različita, ali srodnna pristupa proučavanju fenomena prostitucije. Jedan se bavi prostitutijom kao oblikom legalnoga seksualnog rada, tržišnom ekonomskom aktivnošću koja zaslužuje temeljitu analizu u pogledu ponude i potražnje, kao i procjene glede zapošljavanja (i eventualno dodane vrijednosti).⁴⁹⁴ Drugi se bavi pitanjem prisilne prostitucije u smislu žrtava seksualne eksploracije ili prisilnog rada (naglasak je na ilegalnoj trgovini unutar određene zemlje, kao i prekograničnim migracijama).⁴⁹⁵ Ona istraživanja koja polaze od pretpostavke kako je prostitucija slobodan izbor pojedinca najčešće pronalaze da je većina prostitutki izabrala tu djelatnost iz razloga brze i dobre zarade, to nije trajno zanimanje te ga napuštaju čim pribave dovoljan iznos novaca, tj. financijsku stabilnost.⁴⁹⁶

Prema nekim istraživanjima, novi dokazi pokazuju velike i kontinuirane razlike između perspektive muškaraca i žena o seksualnosti u većini kultura.⁴⁹⁷ Muška želja za seksom se manifestira barem dvostruko češće nego ženska, odnosno muškarci žele seksualne odnose dvaput češće nego žene.⁴⁹⁸ Taj jaz između muškaraca i žena raste tijekom vremena i nedostatak seksualne aktivnosti se ne može odbaciti kao zastarjeli patrijarhalni mit, kao što tvrde neki feministi.⁴⁹⁹ Seksualni deficit u heteroseksualnih muškaraca pomaže u objašnjavanju mnogih zagonetki, uključujući i zašto su muškarci glavni korisnici komercijalnih seksualnih zabava svih vrsta.⁵⁰⁰ Stoga ne iznenađuje kako seksualni radnici (većinom žene) pružaju usluge gotovo isključivo muškarcima, jer muška potražnja za seksom uvijek nadmašuje žensku.⁵⁰¹

„Pozitivni“ efekti bavljenja prostitutijom su što žene na taj način mogu privređivati, prehranjivati obitelj, a uz to i plaćati državi odgovarajuće poreze te na taj način pomažu državi kroz ekonomsku aktivnost i smanjenjem broja nezaposlenih, dok se istovremeno negira devijantnost takvog ponašanja (čak neki autori naglašavaju da je to jedini način da se žene oslobole muške seksualne dominacije).⁵⁰²

⁴⁹⁴ Vidi više u Adair & Nezhyvenko 2017.

⁴⁹⁵ *Ibid.*

⁴⁹⁶ Vidi više u Davidson 1995, 1 - 10.

⁴⁹⁷ Vidi više u Hakim 2015, 12 - 21.

⁴⁹⁸ *Ibid.*

⁴⁹⁹ *Ibid.*

⁵⁰⁰ *Ibid.*

⁵⁰¹ *Ibid.*

⁵⁰² Takva istraživanja polaze od pretpostavke da prostitutke koriste slobodu izbora što da učine sa svojim tijelom te na prostituciju gledaju kao na legitiman izbor zanimanja u kojem trebaju imati sva radna i ljudska prava, kao i u drugim djelatnostima. (Vidi više u Jenness 1990, 403 - 420.)

Radovi o stigmi i ugledu u pogledu prostitucije, uključujući i klijente i seksualne djelatnice su u stalnom porastu.⁵⁰³ Ključna značajka svih radova je kako je društvena stigma posljedica, između ostalih faktora, pristupa državne politike prema fenomenu.⁵⁰⁴ Tako je utvrđeno da pojedinci lakše odobravaju prostituciju u krajevima gdje je legalna i regulirana, a manje gdje je obrnuta situacija, bez obzira na vjerske, kulturološke i sociološke faktore.⁵⁰⁵ Prema jednoj opsežnoj analizi, glavne zablude (i lažne tvrdnje onih koji žele kriminalizirati seksualni rad), a protežu se u radovima autora koji se bave ovim područjem, su kako je tržište prostitucije homogeno, kako je prostitucija uvijek prisilna i kako je sinonim za trgovinu ljudima, kako je prostitucija nasilje prema ženama, kako su prostitutke traumatizirane i nemaju mogućnost izbora, kako je nasilje sveprisutno u prostituciji.⁵⁰⁶

Velik broj istraživanja o prostituciji pokazuje kako seksualni rad osnažuje, naročito marginalizirane skupine koje rade na području pružanja homoseksualnih i transrodnih seksualnih usluga.⁵⁰⁷ U drugom i petom poglavljju su obrađena i prikazana mnoga saznanja (istraživanja) o prostituciji, tako da je u ovoj glavi naglasak na prevalenciji iste i zaradi, s obzirom na to da su, prema današnjem poimanju, to jedni od najznačajnijih čimbenika koji definiraju pojavu. Prvenstveni razlog je i taj što „brojevi“ igraju značajnu ulogu u kreiranju politike. Oni ukazuju na veličinu i prirodu društvenog fenomena (problema), trendove u njegovu razvoju, sastav ciljanih skupina i učinkovitost postojećih intervencija.

3.4.1. Najznačajnija saznanja vezana uz prevalenciju

Prepostavlja se kako su glavni prediktori razine prostitucije u bilo kojoj zemlji stupanj društvene nejednakosti i priroda dominantne seksualne ideologije.⁵⁰⁸ Međutim, pored ove dvije odrednice, nužno je dodati i narav javne politike.⁵⁰⁹ Naime, hoće li prostitucija biti podložna regulaciji, dekriminalizaciji, legalizaciji ili zabrani, to će značajno utjecati na razinu „potražnje“ i „ponude“. Ti načini regulacije, stoga, nisu samo odgovori na postojeći fenomen, već dio strategije konstruiranja i oblikovanja same pojave.⁵¹⁰

⁵⁰³ Vidi više u Immordino & Russo 2015, 209 - 223.

⁵⁰⁴ *Ibid.*

⁵⁰⁵ *Ibid.*

⁵⁰⁶ Aronowitz 2014, 228 - 230.

⁵⁰⁷ Vidi više u Weitzer 2012.

⁵⁰⁸ Matthews 2008, 115.

⁵⁰⁹ *Ibid.*

⁵¹⁰ *Ibid.*

Kada se govori o prevalenciji prostitucije, potrebno je spomenuti prve ozbiljnije pokušaje učinjene 1836. od strane francuskog liječnika Parent-Duchâteleta. On je u ispitivanju policijskog registra u Parizu, koji je 1830. imao populaciju od oko 785.000 stanovnika, i gdje je prostitucija kontrolirana od strane općinske vlasti, utvrdio da je u gradu 3.558 prostitutki (otprilike 5 % žena između 15 i 25 godina).⁵¹¹ Istražujući tadašnji broj prostitutki, otkrio je kako je broj registriranih prostitutki porastao, ali ne brže od rasta broja stanovnika.⁵¹² Uključujući sve nedostatke i ograničenja, vrijednost ovoga istraživanja/studije iz Pariza je zaključak, odnosno sugestija kako se vjerojatno negdje između 5 i 15 % mlade ženske populacije bavi nekom vrstom prostitucije, bilo kraće ili duže vrijeme.⁵¹³

Iz studije koju je proveo Gilfoyle⁵¹⁴ o prostituciji u New Yorku između 1790. i 1920. proizlazi procjena kako su 10 - 15 % svih mlađih žena (oko 30 godina starosti) u New Yorku u 19. stoljeću bile prostitutke, privremeno ili na dugoročnoj osnovi. Veći dio razdoblja prostitucija je bio drugi najveći posao u New Yorku u smislu obrtaja novca (krojenje je bio prvi).⁵¹⁵ Prostitucija je generirala četiri puta više prihoda od industrije piva, tri puta više od preradivačke industrije, a dvaput više od prodaje kotlova i parnih motora.⁵¹⁶

Kako je posljednjih 30 godina mnogo autora pisalo na temu povijesti prostitucije, otklonjene su mnoge nejasnoće, te se na temelju njihovih zaključaka doznaje da se mnogo veći udio ženske populacije bavio prostitucijom u 19. i početkom 20. stoljeća, nego danas.⁵¹⁷

Prostitucija je šire rasprostranjena u siromašnim zemljama nego u razvijenim, pa tako studija Međunarodnog ureda za rad (ILO) iz 1998. procjenjuje kako u Indoneziji, Maleziji, Filipinima i Tajlandu grana seksualne industrije (u kojoj dominira prostitucija) sudjeluje u ukupnom društvenom proizvodu sa 2 do 14 %. Iste godine je vlada u Njemačkoj procijenila broj osoba koje se bave prostitucijom na 150.000.⁵¹⁸ Također, u Kini je politika od 1979. da

⁵¹¹ Također je utvrđeno da su upisane prostitutke na području Pariza u svojim 20-im godinama, nepismene, siromašne, uglavnom bez obitelji, ili iz razorenih obitelji i namjeravaju biti prostitutke samo kratko vrijeme, tj. spremne su se odreći iste, čim iskoči nešto bolje. (Bullough & L. Bullough 1996, 162.)

⁵¹² *Ibid.*, 161.

⁵¹³ *Ibid.*, 162.

⁵¹⁴ Gilfoyle 1992, 59.

⁵¹⁵ Ako se prostitucija u N.Y. može smatrati zanimanjem, treba napomenuti da je donijela više prihoda nego bilo koja od glavnih grana industrije, poput proizvodnje željeza, sapuna, destilerija, pekarnica. (*Ibid.*, 126.)

⁵¹⁶ *Ibid.*

⁵¹⁷ Vidi više u L. Bullough & Sentsz 1992.

⁵¹⁸ Vidi više u Edlund & Korn 2002, 181 - 214.

svaka obitelj može imati samo jedno dijete dovela do porasta prostitucije. Tako, Peking, grad s 12,5 milijuna stanovnika, ima oko 200 - 300 tisuća prostitutki.⁵¹⁹

Seksualnim radom u Europi još uvijek u velikoj mjeri dominiraju žene, koje čine 87 % ukupne populacije osoba koje se bave prostitucijom (ostalo su: muškarci 7 % i transrodne osobe 6 %).⁵²⁰ Iz istog istraživanja proizlazi kako je 47 % ženskih i transrodnih seksualnih djelatnika migrantska populacija, dok je u slučaju muškaraca taj udio 32 %.⁵²¹ U starim državama članicama EU-a, prosječno je oko 70 % svih seksualnih djelatnika migrantska populacija.⁵²² U novim zemljama Europske unije postoji znatno niža procjena migranata koji rade u industriji seksa.⁵²³ U prosjeku, samo približno 16 % do 18 % seksualnih djelatnika u srednjoj Europi su migranti. Uz sve razlike među promatranim zemljama, udio seksualnih djelatnika migranata u Europi je trenutačno 47 % do 50 %.⁵²⁴ Glavna regija podrijetla seksualnih djelatnika - migranata je srednja i istočna Europa, uključujući baltičke i balkanske zemlje, koje zajedno čine oko 70 % populacije seksualnih djelatnika.⁵²⁵ Prava seksualnih djelatnika u pojedinim zemljama imaju veliku ulogu u trendu migracija.⁵²⁶

Prema procjeni iz 2010., a na temelju podataka iz 28 zemalja EU-a, čije vođenje je obvezujuće u pogledu proračunskih pitanja i zatražene harmonizacije nacionalnih računa (pri čemu je prostitucija legalna za gotovo četvrtinu ukupne populacije EU-28), procjena donosi donju razinu postojanja od 542.000 prostitutki (iako su iskazana, i postoje, mnoga ograničenja u spomenutoj provedenoj studiji u pogledu različitog evidentiranja pojave sukladno različitoj regulativi, i sl.).⁵²⁷ U rezoluciji Europskog parlamenta 2014. je, između ostalog, konstatirano kako se prostitucijom na svjetskoj razini bavi oko 40 - 42 milijuna, uglavnom, žena i maloljetnih djevojaka, dok su kupci njihovih usluga uglavnom muškarci, te kako su uzroci i posljedice prostitucije rezultat spolne nejednakosti u društvu.⁵²⁸

⁵¹⁹ *Ibid.*, 206.

⁵²⁰ Vidi više u Danna 2014.

⁵²¹ *Ibid.*

⁵²² *Ibid.*

⁵²³ *Ibid.*

⁵²⁴ *Ibid.*

⁵²⁵ *Ibid.*

⁵²⁶ *Ibid.*

⁵²⁷ Adair & Nezhvienko 2017, 117.

⁵²⁸ Vidi Priopćenje European Parliament 2014.

3.4.2. Najznačajnija saznanja vezana uz zaradu

Osim što prostitucija u prvi plan stavlja moralna i ekomska pitanja, poput društvene stigme, zdravstvenih rizika i utaje poreza, ukupni obrtaj sredstava i vrijednost toga tržišta zaslužuje posebnu pozornost i radi *Eurostata*, jer je ilegalna proizvodnja, i to prostitucija, od 2010. uključena u nacionalne račune.⁵²⁹

Bavljenje prostitucijom, kontinuirano pružanje seksualnih usluga uz novčanu ili drugu kompenzaciju, same prostitutke izlaže rizicima kao što su spolno prenosive bolesti, neželjene trudnoće i s tim povezani troškovi, rizik od uhićenja i zatvora, zatim od nasilja klijenata i drugih osoba, od stigmatizacije i gubitka društvenog ugleda ako se otkrije činjenica prostituiranja te, u konačnici, gubitka mogućnosti udaje zbog svih navedenih faktora,⁵³⁰ a sve su to čimbenici koje treba imati u vidu kad se govori o visokoj zaradi u prostituciji.

Jedan od razloga zašto seksualne djelatnice (prostitutke) zarađuju dnevno iznose i veće od 1.000 američkih dolara može biti što izborom ovoga tipa zanimanja svjesno odustaju od udaje i života u bračnoj zajednici koja jamči određenu finansijsku, ali i druge vidove zaštite, pa visoki prihodi od bavljenja prostitucijom mogu biti novčana kompenzacija za izabranu ili nametnutu društvenu ulogu.⁵³¹ Prilikom istraživanja ulične prostitucije u Chicagu došlo se do saznanja kako žene zarađuju 25 - 30 dolara po satu, u Španjolskoj je to 5 - 50 eura po satu, a taj iznos kod najvišeg oblika prostitucije iznosi do 280 dolara po satu.⁵³² U usporedbi s drugim zemljama, cijene seksualnih usluga u Nizozemskoj su prilično niske. Prosječna transakcija u obliku *window prostitution* iznosi 50 eura za standardne usluge (vaginalni i oralni seks). Cijene standardnih seksualnih usluga u Beču i Gornjoj Austriji kreću se od 50 do 120 eura za pola sata, ali variraju, kao u Nizozemskoj, prema vrsti objekta.⁵³³ Prema nekim procjenama iz 1999. godine u Ujedinjenom Kraljevstvu je u legalnim bordelima ostvaren promet od oko 534 milijuna funti, što je te godine bilo na razini troškova/prometa od posjete kinima.⁵³⁴ Glavne odrednice koje imaju odlučujuću ulogu u definiranju cijene usluge u prostituciji su: vrijeme trajanja odnosa, starost pružatelja usluga, sporazum/priprema pružanju usluge (hotel, privatni smještaj i dr.), područje, tj. lokacija pružanja usluga (veći i bogatiji gradovi – bolja cijena).⁵³⁵

⁵²⁹ Adair & Nezhynenko 2017, 117.

⁵³⁰ Vidi više u Cunningham & Kendall 2009, 1 - 81.

⁵³¹ Edlund & Korn 2002, 182.

⁵³² Aronowitz 2014, 225.

⁵³³ Vidi više u Wagenaar *et al.* 2013.

⁵³⁴ Vidi više u Moffatt & Peters 2004, 684 - 686.

⁵³⁵ *Ibid.*

A Havoscope Report je ukazao da se prihodi u prostituciji mogu procijeniti na oko 186 milijardi dolara godišnje širom svijeta. Cijene ulične prostitucije kreću se od 13 do 63 eura (27 eura prosječna cijena za dvanaest zemalja). Što se tiče bordela, raspon je od 30 do 67 eura s prosječnom cijenom od 45 eura (za osam zemalja) koja je gotovo duplo veća od one u uličnoj prostituciji. Eskort djevojke naplaćuju od 37 do 225 eura u pet zemalja, s prosječnom cijenom od 125 eura, što je četiri i pol puta više nego u uličnoj prostituciji.⁵³⁶ Postoje kvalitativna istraživanja na malim odabranim uzorcima u tri zemlje EU-a koje imaju režim regulacije prostitucije, a sugeriraju da su zarade u prostituciji općenito niske.⁵³⁷ Bruto plaća po satu rijetko prelazi 8 eura, vlasnici obično traže 40 do 50 % zarade, stoga seksualni radnik na kraju ima oko 1.000 eura mjesечно neto zarade.⁵³⁸ Bitno je ovdje istaknuti kako samo oko 60 % domaćih seksualnih radnika i 40 % migranata ima kontrolu nad svojim radnim uvjetima, što ih čini podložnjima nasilju i eksploraciji.⁵³⁹ Regionalna usporedba pokazuje kako oko dvije trećine svih domaćih seksualnih djelatnika zadržava svoju zaradu, dok je migrantima situacija suprotna.⁵⁴⁰ Prema nekim podacima, preko 180 milijardi dolara godišnje se okreće u svjetskoj trgovini seksualnim uslugama, s preko 10 milijuna ženskih osoba uključenih u pružanje takvih usluga.⁵⁴¹ Dok je veći dio ženskih osoba uključen u prostituciju zahvaljujući teškim financijskim uvjetima, manji dio je rezultat trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploracije.⁵⁴² Prema drugim procjenama, promet seksualne industrije seže više od 1,5 milijardi eura u Grčkoj, više od 2 milijarde eura u Ruskoj Federaciji, u Španjolskoj do 18 milijardi eura.⁵⁴³ Prihodi od prostitucije, puno više od preostale sive ekonomije, imaju utjecaj na društvo u cjelini.⁵⁴⁴ Različite ekonomske grane imaju koristi/prihoda od prostitucije, npr. putničke agencije, barovi,

⁵³⁶ Ovisno o tipu prostitucije, mjestu i gradu, ulična prostitucija je u rasponu cijene od 50 do 100 dolara. Bordeli u Nevadi 200 - 600 dolara, Washington 200 dolara; Silicon Valley 350 - 500 dolara po satu; saloni za masažu 200 - 400 dolara; eskort u New York Cityju 10.000 dolara za noć. Prosječna cijena oralnog seksa je 20 - 50 dolara po odnosu, te 50 - 100 dolara po seksualnom odnosu kada se govori o tipičnoj uličnoj prostituciji u SAD-u. Tako je vlasnik bordela Dennis Hof u Nevadi u intervjuu za *Bloomberg* istaknuo kako prosječni korisnik bordela potroši od 200 do 600 dolara. Tijekom 2012./13. godine 4 legalna bordela su platila 360.000,00 dolara za poslovne licence/odobrenja, 17.800,00 dolara za radne dozvole prostitutki te je samo jedan bordel prijavio poreznih davanja u iznosu od 500.000,00 dolara. Prostitutke koje rade u bordelima posluju kao neovisni ugovaratelji usluga koje rade za sebe, dok pola zarade plaćaju bordelu za organizaciju. Ovisno o tipu prostitucije, mjestu i gradu: Hotel-Spa 130 dolara; Peking 100 - 400 dolara; Dongguan 160 dolara; Shanghai 650 - 1600 dolara. (Vidi više u *A Havoscope Report 2015*)

⁵³⁷ Vidi više u Wagenaar *et al.* 2013.

⁵³⁸ *Ibid.*

⁵³⁹ Vidi više u Danna 2014

⁵⁴⁰ *Ibid.*

⁵⁴¹ Vidi više u *A Havoscope Report 2015*

⁵⁴² *Ibid.*

⁵⁴³ Vidi više u Charpenel *et al.* 2012

⁵⁴⁴ *Ibid.*

hoteli, taksiji, promidžba, mediji, informatički stručnjaci za izradu mrežnih stranica, i drugi.⁵⁴⁵ Tako da je, u konačnici, potreba za komercijalnim seksom neizbjegna, te će seksualna industrija vjerojatno nastaviti širenje i procvat i u 21. stoljeću.⁵⁴⁶ Ne samo da muška potražnja za seksualnom aktivnošću uvelike nadmašuje nekomercijalnu žensku opskrbu, gospodarski rast, globalizacija i internet olakšavaju pristup „najstarijoj svjetskoj profesiji“.⁵⁴⁷ Nekoliko čimbenika ukazuje na to da muški spolni deficit neće nestati, a možda čak i raste u 21. stoljeću.⁵⁴⁸

Kritika se istraživanjima provedenim do sada može uputiti, prije svega, stoga što se većina njih oslanjala na saznanja o uličnoj prostituciji ženskih osoba (koje imaju udio do najviše 30 % tržišta), pri tome zanemarujući druge tipove prostitucije, kao i muške i transrodne pružatelje seksualnih usluga, zatim kupce i organizatore. U svakom slučaju, potrebno je provesti cjelovito istraživanje prostitucije i osoba koje se time bave, kako bi se dobila prava slika o stanju, rizicima i ostalome, te kako bi se trenutno dominantno viktimološko i feminističko gledište na prostituciju oplemenilo egzaktnim podacima.

⁵⁴⁵ *Ibid.*

⁵⁴⁶ Hakim 2015, 6.

⁵⁴⁷ *Ibid.*

⁵⁴⁸ *Ibid.*

ČETVRTO POGLAVLJE: PROSTITUCIJA U RH – POVIJESNI PRIKAZ HRVATSKOGA KAZNENOG ZAKONODAVSTVA I AKTUALNO STANJE

4.1. POVIJESNI PRIKAZ POZITIVNOPRAVNOG HRVATSKOGA KAZNENOG ZAKONODAVSTVA

Istraživanje povijesnog razvoja inkriminiranja prostitucije (ponašanja koja su imala izravnu ili neizravnu vezu s prostitucijom) je iznimno zanimljivo jer samo po sebi prikazuje i odnos društva prema fenomenu prostitucije. U povijesti hrvatskoga kaznenog prava do nastanka Republike Hrvatske istraživanje je obuhvatilo statute odabralih gradova. Povijesnim prikazom su obuhvaćeni propisi odabralih hrvatskih srednjovjekovnih kodifikacija, i to Vinodolskog zakona, Korčulanskog statuta, Dubrovačkog statuta, Splitskog statuta, Motovunskog statuta, *Constitutio Criminalis Caroline* (u Hrvatskoj i Slavoniji primjenjivana kao supsidijarno vrelo), Iločkog statuta, Riječkog statuta, Mošćeničkog i Trsatskog statuta. Pored srednjovjekovnih kodifikacija, prikazano je i uređenje prostitucije (odnosno ponašanja povezanih s prostitucijom) u odredbama: Kaznenog zakona o zločinstvih, prestupcima i prekršajima od 27. svibnja 1852., Osnove novoga kaznenoga zakona o zločinstvih i prestupcima za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju iz 1879., Krivičnog zakonika za Kraljevinu Jugoslaviju iz 1929., Krivičnog zakonika iz 1951., Krivičnog zakona Socijalističke Republike Hrvatske iz 1977., Osnove krivičnog zakona Republike Hrvatske i Krivičnog zakona Republike Hrvatske.

4.1.1. Hrvatsko srednjovjekovno kazneno pravo

Najuočljivije opće obilježje srednjovjekovnoga kaznenog prava u cijeloj Europi, pa i u nas, bio je izostanak načela zakonitosti, prema kojem kazneno djelo i kazna za to djelo moraju prethodno biti utvrđeni u pravu (nužna prepostavka). Zbog toga su u srednjem vijeku lista i opisi kaznenih djela, kao i propisane kazne, služili tek kao orientacija u kaznenom progonu i donošenju kazne.⁵⁴⁹ Subjektivni element kaznenog djela u ranijem je razdoblju srednjega vijeka slabo prisutan, iako se ipak nazire. Kazna se odmjeravala za objektivno djelovanje, te je imala, u prvom redu, retributivno značenje odmazde za počinjenu štetu.⁵⁵⁰ Glavne značajke hrvatskog srednjovjekovnoga kaznenog prava su bile njegova izvornost i jedinstvenost. Radilo se, prije

⁵⁴⁹ Čepulo 2012, 125.

⁵⁵⁰ Ibid., 126.

svega, o običajnom pravu, osobito u ranijem razdoblju srednjeg vijeka; postojala je pravna nesigurnost, arbitarnost, kazuističnost, nejednakost s obzirom na staleže, povezanost s kršćanskim vjerskim načelima i strogost.⁵⁵¹ U razdoblju od početka 12. stoljeća pa sve do prve trećine 16. stoljeća dolazi do političkih promjena, ali i do prvih važnijih kodifikacija kaznenog prava. Iz tog razdoblja datira i značajan broj pisanih pravnih izvora, a riječ je o statutima gradskih općina u Dalmaciji, Primorju i Istri. Oni su, objedinjujući postojeće pravne običaje, ali i neke imperativom vremena uvjetovane novonastale pravne institute, nezaobilazan izvor za proučavanje hrvatskog srednjovjekovnoga kaznenog prava.⁵⁵²

4.1.2. Prikaz odredaba o prostituciji u statutima odabralih srednjovjekovnih hrvatskih gradova

U hrvatskom su srednjovjekovlju žene, naspram muškaraca, bile u apsolutno zavisnom položaju i smatrane su inferiornijim spolom.⁵⁵³ Bilo je i iznimki, pa je tako žena u Gradecu imala punu, ničim ograničenu poslovnu sposobnost. Pored činjenice kako su joj bila uskraćena politička prava, bila je u svim poslovima ravnopravni sudionik i član gradske zajednice.⁵⁵⁴ U statutarnom pravu obalnih gradova je uočljiva neuravnoteženost u odnosu propisanih kazni za pojedine vrste djela jer su imovinski delikti bili iznimno oštro kažnjavani.⁵⁵⁵ Kaznene su odredbe u obalnim gradovima u osnovi bile sadržane u pisanim pravu, bile su dio statutarnog poretku, dok su na hrvatsko - slavonskom području u 17. i 18. stoljeću norme koje su uređivale kazneno i kazneno procesno pravo bile sadržane u većem broju izvora, među kojima su najvažnije bile norme običajnog prava.⁵⁵⁶

U ovo vrijeme se o prostitutkama javno govorilo (crkveni nauk) kao o nakaznim, neobuzdanim, delikventnim i opasnim osobama koje šire spolne bolesti i, ujedno, ugrožavaju općeprihvaćene društvene i, prije svega, kršćanske vrednote.⁵⁵⁷ Prostitutke i svodnice su predstavljale jednu od postojećih marginalnih skupina protiv kojih je društvo poduzimalo razne mjere opreza te ih neprestano stavljalo u podređeni položaj.⁵⁵⁸ Položaj prostitutki je znatno

⁵⁵¹ Horvatić 2003, 108 - 111.

⁵⁵² Derenčinović 1997, 200.

⁵⁵³ Željko 2014, 24.

⁵⁵⁴ Margetić & Apostola Maršavelska 1990, 105 - 106.

⁵⁵⁵ Čepulo 2012, 126.

⁵⁵⁶ *Ibid.*, 127.

⁵⁵⁷ Ravancić 2008, 85.

⁵⁵⁸ Karbić 1991, 53 - 55.

pogoršan nakon pojave sifilisa, dok su svodnice oštije kažnjavane, s obzirom na to da ne zarađuju vlastitim, nego tuđim tijelom.⁵⁵⁹

Vinodolski zakon (1288.) najstariji je zakonski tekst na hrvatskom jeziku (pisan starohrvatskim jezikom i glagoljicom). U statutima i zakonskim zbornicima onoga doba (ni kod nas, ni u svijetu) ne postoji toliko zakonskih odredaba s toliko zakonskih članaka posvećenih ženama (njihovoј osobnoј i moralnoј zaštiti i integritetu).⁵⁶⁰ S druge strane, ne postoje odredbe koje bi se odnosile na prostituciju, kako na bavljenje prostituticom (bludničenjem), tako ni podvođenje. U kontekstu delikata povezanih sa spolnim slobodama i čudoređem, postojali su propisi o silovanju, pa je tako u članku 56. propisano „ako bi tko silovao neku ženu, ili je pokušao silovati, mora platiti knezu 50 libara, a toj ženi isto toliko, ako se ne bude mogao s njom na neki drugi način nagoditi“.⁵⁶¹ Iz navedene odredbe jasno je kako Vinodolski zakon nije pravio razliku između staleža žene, dok se sam pokušaj kažnjavao kao i dovršeno djelo. Kako nisu postojale odredbe koje bi se odnosile na samu prostituciju, moglo bi se prepostaviti da se u smislu tadašnjeg odnosa društva prema prostituciji, ista prešutno prihvaćala.

Korčulanski statut (1265.) je naš najstariji pravni zbornik.⁵⁶² Tako je u glavi 11., naziva O silovanju žene, propisano kažnjavanje za delikt silovanja,⁵⁶³ u kojem se propisane kazne mijenjanju ovisno o statusu i položaju žene i počinitelja. U reformacijama korčulanske komune u glavi 13., naziva O bludnicama koje vrijeđaju poštene žene, propisano je kažnjavanje u slučaju ako kakva svećenička priležnica, ili (priležnica) kakve druge osobe, ili javna bludnica, uputi pogrdne riječi kakvoj ženi dobra glasa, mora se postaviti (tj. vezati) uz stup sramote i tu stajati čitav dan (statutarnom izmjenom od 1397. zamijenjeno kaznom šibanja).⁵⁶⁴ Navedena odredba nedvojbeno govori o postojanju prostitucije (bludnica), kao i negativnom gledanju na njih (s obzirom na to da je postojao izričit propis koji vrijedi za iste), dok sama prostitucija nije

⁵⁵⁹ *Ibid.*

⁵⁶⁰ Bratulić 1988, 1.

⁵⁶¹ Milušić 1998, 99.

⁵⁶² Iako je godina proglašenja statuta uzeta za godinu nastanka, postoje dokazi da je isti nastao i primjenjivao se i ranije, točnije od 1214. godine. (Cvitanić 2002, 11 - 12.)

⁵⁶³ Ako tko siluje slobodnu ženu, a jednak joj je po rodu, neka je uzme za suprugu ili neka joj isplati trideset perpera na ime njezina miraza. A ako je zaručena, redovnica ili udana, neka joj za nanesenu nepravdu isplati 30 perpera. A ako joj nije jednak po rodu, pa seljak siluje neku ženu plemenitiju od sebe, neka mu se odsječe nogu i neka gubi lijevo oko. A ako udari u bijeg, neka sva (njegova) imovina pripadne Komuni, pa neka Komuna priskrbi ženi koja je pretrpjela nepravdu sve do trideset perpera, ako njegova imovina bude tolike vrijednosti, a ako ne bude, neka joj priskrbi prema vrijednosti njegove imovine. (*Ibid.*, 69 - 70.)

⁵⁶⁴ *Ibid.*, 153.

bila izrijekom inkriminirana, pa bi se mogao izvesti zaključak kako se ona i ovdje prešutno prihvaćala.

U statutu grada Dubrovnika iz 1272. postoji samo jedna odredba koja se može povezati s prostitucijom. Prema toj odredbi problem prostitucije ženskog člana obitelji treba rješavati unutar same obitelji, tj. ako koja djevojka počini takav „zločin“, njezin otac i braća trebaju nesretnicu kazniti prema njihovoj vlastitoj želji.⁵⁶⁵ Štoviše, u statutu nema nikakvih odredbi glede odijevanja prostitutki ili nošenja nekog posebnog znakovlja (poput remena ili kapuljače), što možemo naći u nekim drugim europskim gradovima.⁵⁶⁶ I u ovome slučaju bi se moglo raditi o prešutnom prihvaćanju prostitucije od strane vlasti, a sama činjenica da je problem prostitucije prepušten obiteljskoj brizi moguće ukazuje na društveni odnos toga vremena prema prostituciji i značaju negativnosti pojave u društvu, obzirom da nije bilo propisano sankcioniranje u javnom interesu.

Splitski statut (1312.) je u knjizi trećoj, glavi 37., naziva O ženi koja se odaje bludu nakon muževe smrti, propisivao da udovici koja se služi muževim dobrima, a odaje se bludu, budu oduzete sve pogodnosti koje je imala od dobara pokojnog muža, i neka pripadnu potomcima ili srodnicima pokojnika.⁵⁶⁷ U četvrtoj je knjizi, glavi 37., naziva O preljubima i silovateljima žena, propisano kažnjavanje za silovanje žene, gdje su kazne bile propisane ovisno o njezinom statusu, pa je tako za silovanje javne bludnice kazna bila samo 10 solida.⁵⁶⁸ U istoj je knjizi, glavi 39., naziva Žene na zlu glasu ne smiju stanovati u blizini poštenih gospođa, propisano i naređeno da se strane žene na zlu glasu i loša načina života, koje sramotno i razuzdano žive, nipošto ne smiju nastaniti u blizini dobrih gospođa u gradu Splitu. A ako bi se nastanile, pa u povodu toga bude podignuta tužba načelniku, odnosno upravitelju i službenicima ovoga grada, neka se uz kazne i osude potjeraju, da nikako ne smiju obitavati uz dobre gospođe i uz dobre i poštene žene, jer življenje s lošim ženama kvari moral.⁵⁶⁹ Iako i ovdje nema izravnih

⁵⁶⁵ Ravancić 1998, 124.

⁵⁶⁶ *Ibid.*

⁵⁶⁷ Statut grada Splita 1998, 499 - 500.

⁵⁶⁸ Isto tako, određeno je i naređeno, ako tko oskvrne ili obljubi koju djevicu, ili opaticu, ili udatu ženu, ili udovicu, a ta je žena na dobru glasu i poštena, neka se kazni s 200 libara. A smatra se da se radi oskvrnjenju ako netko siluje koju od žena ili supruga koje se spominju u ovoj statutarnoj odredbi. Ako se, pak, radi o nekoj drugoj ženi koja poštено živi ali nije djevica, ni opatica, niti udana, niti udovica, (silovatelj) neka se kazni s 50 libara. Ako je pak poznato da je takva žena na zlu glasu, tada zločinka treba kazniti s 10 libara. Ali ako tko siluje javnu bludnicu, neka se kazni (samo) sa 100 solida. A osim toga, onaj tko siluje neku djevicu, uz rečenu kaznu, dužan ju je uzeti za ženu. A ako je ne bi htio uzeti za ženu, dužan ju je bogato opremiti s tolikim iznosom (novca) koliko je vjerojatno da bi joj otac bio dao u miraz, tako da se može primjereno udati vodeći računa o društvenom položaju oca te žene i o vrijednosti njegovih dobara. (*Ibid.*, 637.)

⁵⁶⁹ *Ibid.*, 639.

sankcija za samu prostitutuciju, negativan stav i odnos prema prostitutuciji se ogleda kroz navedene odredbe kojima se ova pojava pokušava izmjestiti, odnosno izolirati na marginu društva.

Položaj žene u srednjovjekovnom motovunskom društvu bio je, ponajprije, određen njezinom ulogom u obitelji i, u tom smislu, relativno siguran.⁵⁷⁰ Ako je sklopila brak na istarski način, žena je u njemu bila gotovo ravnopravna partnerica mužu, samo ako se držala općeprihvaćenih društveni normi.⁵⁷¹ Prema Motovunskom statutu (nastao od 1317. do 1507.) ako bi se dokazalo da je žena svodnica, bivala je kažnjena odsijecanjem nosa i trajnim protjerivanjem s motovanskog područja.⁵⁷² Pored činjenice postojanja prostitutucije, ovdje se nedvojbeno uvodi kažnjavanje žena koje organiziraju i eksploratiraju prostitutuciju (osobe koje se prostituiraju), čime se pruža jasna poruka da je prostitutucija nepoželjna i neprihvatljiva pojava u društvu.

Constitutio Criminalis Carolina je zakonik Svetoga Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti odobren 1532. u Državnom saboru za cara Karla V. Iako se *Carolina* trebala primjenjivati supsidijarno u odnosu prema lokalnim zakonodavstvima, tim je zakonom stvarno unificirano kaznenopravno zakonodavstvo Carstva, a njegov je utjecaj i na razvoj kaznenog materijalnoga i procesnog prava u srednjoj Europi bio vrlo važan.⁵⁷³ U Hrvatskoj i Slavoniji *Carolina* je primjenjivana kao supsidijarno vrelo.⁵⁷⁴ *Carolina* je predviđala mogućnost silovanja samo neporočne ženske osobe. Očito je zakonodavac smatrao da „poročnoj“ ženskoj osobi čast, kao zaštitni objekt, i ne može biti povrijeđena.⁵⁷⁵ *Carolina* je pravila razliku između težih i lakših oblika podvođenja. Počiniteljem težeg podvođenja smatran je onaj koji bi svoju suprugu ili djecu dao drugome na uporabu za nečasna i sramna djela. Takav se počinitelj kažnjavao smrtnom kaznom uz gubitak časti kao sporednom kaznom. Lakšim oblikom se smatralo podvođenje bilo koje druge osobe, izvan kruga navedenih bliskih srodnika, i kažnjavalo se tjelesnom kaznom.⁵⁷⁶ Iako su osobe koje se odaju prostitutuciji smatrane građanima drugog reda, samo odavanje prostitutuciji nije bilo sankcionirano. No kroz inkriminiranje podvođenja (lakših i težih oblika), slala se jasna poruka da je prostitutucija nepoželjna i neprihvatljiva pojava u društvu (kao i u Iločkom statutu).

⁵⁷⁰ Mogorović 2003, 210.

⁵⁷¹ *Ibid.*

⁵⁷² *Ibid.*, 209.

⁵⁷³ Čepulo 2006, 17.

⁵⁷⁴ *Ibid.*

⁵⁷⁵ Tomičić 2006, 95.

⁵⁷⁶ *Ibid.*

Iločki statut (1525.) je u skupini kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog čudoređa pored silovanja, preljuba, rodoskvrnuća, protuprirodnog bluda, propisivao i dvije vrste podvođenja.⁵⁷⁷ U glavi 15. treće knjige je, tako, propisana smrtna kazna spaljivanjem za ženu koja bi svoju kćer dala za novac u prostitutiju.⁵⁷⁸ Druga vrsta podvođenja, opisana u glavi 16., odnosi se na starije žene koje radi novca ili naklonosti navode djevojke ili mlade žene na blud ili preljub. Počiniteljice potonjeg oblika podvođenja trebalo je žive vezati i potopiti u jakim vodama.⁵⁷⁹ Usپoredbom propisanih kazni vidljivo je da se davanje kćeri u prostitutiju smatralo težim djelom, jer je za nj bila zapriječena najteža moguća kazna.⁵⁸⁰

U statutu grada Rijeke iz 1530. godine silovanje je bilo propisano u rubrici 36-lib. III., naslova O silovateljima žena i o onima koji drže tuđe žene, sluge ili momke, i o onima koji imaju dvije žene, i o ženama koje počine preljub.⁵⁸¹ Dok prostitutija i podvođenje izrijekom nisu spomenuti (iz čega bi se mogao izvući zaključak da se prostitutija prešutno prihvaćala), u četvrtoj knjizi članak 5., naziva O tome gdje bludnice mogu stanovati, precizno se regulira da „sve bludnice imadu stanovati izvan gradskih cesta, i da ne mogu stanovati u kućama, smještenim kraj samih cesta, nego imadu stanovati na udaljenim mjestima, kod zidova grada Rijeke.“⁵⁸² Navedena odredba ukazuje na negativno gledanje i odnos prema prostitutiji koja se pokušava izmjestiti, odnosno izolirati na margine društva.

U Mošćeničkom statutu (1637.) je propisano kažnjavanje držanja prostitutke u svojoj kući.⁵⁸³ Počinitelj je mogao biti svatko, radnja izvršenja se ogledala u držanju prostitutke u vlastitoj kući. Namjera se pretpostavljala, kao i posljedica (javna sablazan i grijeh). Djelo je smatrano teškim, što se vidi po oštrini propisane kazne u iznosu od 25 libara.⁵⁸⁴ Mošćenički statut nije sadržavao odredbe o silovanju i ostavljao je to djelo u sferi običajnog prava.⁵⁸⁵ Ovdje je moguće sankcionirano pomaganje, možda i organiziranje prostitutije, čime se pruža jasna poruka da je prostitutija nepoželjna i neprihvatljiva pojava u društvu, iako nije bilo izrijekom sankcionirano odavanje prostitutiji i podvođenje.

⁵⁷⁷ *Ibid.*, 93.

⁵⁷⁸ *Ibid.*

⁵⁷⁹ *Ibid.*

⁵⁸⁰ *Ibid.*

⁵⁸¹ „Pored toga hoćemo da se nijedna osoba, građanin ili stranac, ne usudi ili pomisli imati odnos s kakvom ženom, djevojkom, udovicom ili udatom, kojeg bilo položaja, i s njom nasilno tjelesno općiti pod kaznom glave“. (Milović 1970, 389.)

⁵⁸² Dmitrović 2003, 80.

⁵⁸³ Milović 1995, 193.

⁵⁸⁴ *Ibid.*

⁵⁸⁵ Tomićić 2006, 95.

U Trsatskom statutu (1640.), u člancima od 32. do 34. je inkriminirano silovanje na način da su razlikovali žene prema moralnom statusu (djevica, tuđa žena ili bludnica) te je ovisno o tome propisivana vrsta kazne i način kažnjavanja.⁵⁸⁶ Prostitucija, kao i navođenje na prostituciju, je bilo kažnjavano novčanom kaznom u iznosu 50 libara i tjelesnom kaznom bičevanja.⁵⁸⁷ Formulaciju „tamno delo od života“ treba shvatiti kao osobno sudjelovanje u prostituciji (eventualno i kakvom drugom obliku bludničenja) ili kao navođenje neke druge žene na prostituciju. Prema formulaciji propisa, počiniteljica djela je mogla biti samo ženska osoba.⁵⁸⁸ Ovdje se radi o nedvojbenom sankcioniranju prostitucije, kao i činjenici da su osobe koje su se odale prostituciji građani drugog reda.

Za Hrvatsku i Osijek najvažnije je kakvo je stanje bilo u Austro-Ugarskoj.⁵⁸⁹ Marija Terezija se polovicom 18. st. odlučila oštro obračunati s prostitucijom. Njezina zakonska reforma *Constitutio Criminalis Theresiana* uključivala je kazne, deportacije, bičevanje i druge oblike borbe protiv prostitucije. Bila je ustanovljena i Ćudoredna komisija koja je vodila tu borbu. Ipak, njezine je odredbe polako izbrisao Josip II.⁵⁹⁰

Temeljem prikaza izdvojenih statuta, nedvojbeno je da se na prostitutke (bludnice) u ovom razdoblju gledalo kao nečasnu (stigmatiziranu) pojavu u društvu, te se radilo o građanima drugog reda. Iako u većini odabranih statuta nije bilo izrijekom propisano kažnjavanje za prostituciju, osobe koje se time bave su prepoznate kao takve, stigmatizirane, ali uglavnom ne i inkriminirane za odavanje prostituciji. U većem broju izdvojenih statuta izražena je zakonska diskriminacija i s obzirom na stalež žene (kroz status žrtve seksualnih delikata), dok se podređen položaj žena prema muškarcima (inferiornost) ogleda u prikazanim odredbama koje su uređivale područje spolne slobode i čudoređa. Samo negativno gledište i odnos prema fenomenu prostitucije se ogleda u odredbama nekolicine statuta koji su propisivali izoliranje i segregaciju osoba koje se bave prostitucijom.

Pored statusa i ophođenja sa samim fenomenom prostitucije, koji u nekim statutima nije spomenut, a u nekim je prepušten privatnom pravu, na pomaganje, a naročito podvođenje se

⁵⁸⁶ Za silovanje djevice je bio propisan obavezan brak uz kaznu silovatelju koju su propisivale crkvene vlasti. Silovanje tuđe žene je bilo kažnjavano smrću (u određenim slučajevima kaznom od 50 libara), a bludnice kaznom od 50 libara od čega je pola išlo Crkvi, a pola sudu. (Margetić 2006, 174.)

⁵⁸⁷ „Ako bi ka žena ili sama sebe ili ku drugu napeljala na ko tamno delo od života, da plati L 50 i biti fruštana na priliku drugeh“. (*Ibid.*, 197.)

⁵⁸⁸ Željko 2015, 49.

⁵⁸⁹ M. Galbraith 1920. Prema Filipović 2014, 14.

⁵⁹⁰ *Ibid.*

uglavnom gledalo krajnje rigorozno te su propisivane iznimno oštре kazne (naročito za kvalificirane oblike). Sve navedeno ukazuje da je društvo toga vremena očito poznavalo fenomen prostitucije, prostitucija je postojala, nije bilo časno zanimanje, u skladu s čime je i negativna stigma i diskriminatoryni status, a činjenica da ju se pokušalo izolirati izvan uređenih sredina govori u prilog kako je već tada prostitucija bila prepoznata kao pojava koja ima štetne učinke za uređenu društvenu zajednicu.

4.1.3. Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih od 27. svibnja 1852.

Patentom od 27. svibnja 1852. uveden je u Hrvatsku i Slavoniju austrijski Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima (Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih), a prestali su se primjenjivati različiti propisi i običajno pravo, koji su stavljeni izvan snage.⁵⁹¹ Zakon se sastojao od dva dijela, od kojih je prvi uređivao zločine, a drugi prijestupe i prekršaje, pri čemu su zločini definirani kao djela koja su izvršena sa „zлом nakanom“, dok su prijestupi i prekršaji bili određeni kao djela koja su po općem razumijevanju nedopuštena.⁵⁹² I nakon osnivanja Države Slovenaca, Hrvata i Srba 1918., navedeni zakon je ostao na snazi sve do 1. siječnja 1930., kada je u Kraljevini Jugoslaviji stupio na snagu cjeloviti Krivični zakonik.⁵⁹³

U drugom dijelu zakona, u člancima od 500. do 525., u glavi 13. koja je nosila naziv O prestupcih i prekršajih suprot javnoj čudorednosti, zakonski su normirana djela koja se dovode u vezu s prostitutijom.

Tako je u članku 500. propisano da se, između ostalih, slučajevi bludnosti imaju kazniti kao prekršaj suprotan javnom čudoređu.⁵⁹⁴ U članku 509. je propisan prekršaj Bludnost kao obrt, iz kojega proizlazi da se bludnicama (prostitutkama) smatraju ženske osobe koje trguju svojim tijelom, što je bilo kažnjivo zatvorom od jednog do tri mjeseca, a čije kažnjavanje je bilo prepusteno lokalnom redarstvu (vlastima).⁵⁹⁵ Članak 510. pod nazivom Bludni obrт žene udate uređuje slučaj kao i prethodni članak, s tim da se okolnost što je bludnica udata, ima

⁵⁹¹ Čepulo 2012, 158.

⁵⁹² *Ibid.*

⁵⁹³ Novoselec 2007, 48.

⁵⁹⁴ Tu su još izrijekom spomenuti kao prekršaji: gruba i javna sablazan koja uzrokuje povredu čudorednosti ili sramežljivosti; prosjačenje; zabranjene igre; pijanstvo; druge poveće nečudorednosti. (Šilović 1901, 336.)

⁵⁹⁵ Kažnjavanje bludnice je bilo moguće: ako je izazvala veliku sablazan; ako zavodi mladiće; ako usprkos spolnoj bolesti nastavi obavljati svoj занат. (*Ibid.*, 340.)

smatrati otegtnom okolnošću (muž je kao povrijeđena strana mogao podići privatnu tužbu protiv zakonite žene zbog bavljenja prostituticom).⁵⁹⁶ Ako je muž naveo svoju ženu na bavljenje prostituticom te sudjelovao u tome, ili na neki drugi način vukao korist iz supruginog prostituiranja, prema članku 511., propisana je kazna strogog zatvora od tri do šest mjeseci, koja se, ovisno o okolnostima, mogla i pooštiti.⁵⁹⁷

U člancima od 512. do 514. je inkriminirano „svodstvo“,⁵⁹⁸ za što je bila predviđena kazna strogog zatvora od tri do šest mjeseci, uz mogućnost pooštrenja za slučajevе recidivizma i nastavka „obrta“ kroz dulje vrijeme.⁵⁹⁹ U vezi s pitanjem razgraničenja zločina „svodstva“ od zločina zavođenja na bludnost, koji je propisan u članku 132. točki 3. KZ-a 1852., bitna razlika sastojala se u tome što je potonji zločin bio usmјeren na zadovoljavanje seksualnih potreba počinitelja, dok je kod „svodstva“ riječ bila o navođenju na seksualno zadovoljavanje trećih osoba.⁶⁰⁰

Članak 515. je predvio posebni propis za gostoničare, krčmare i njihovu poslugu koji su se bavili svodništvom izvan ranije opisanih slučajeva, odnosno, kada su omogućavali prostituticu u svojim lokalima.⁶⁰¹ Za prekršaj je propisana novčana kazna od 25 do 200 forinti, uz mogućnost gubitka obrta i nemogućnosti dobivanja obrtnice za ponovno otvaranje krčme (gostonice), ako bi osuđenik i dalje nastavio s takvim ponašanjem. Ukoliko bi sluge ili sluškinje počinile prekršaj bez znanja vlasnika objekta, utoliko je propisana kazna zatvora u trajanju od 8 do 30 dana.⁶⁰² Temeljem ovoga zakona nedvojbeno je uvedeno sankcioniranje kako samog prostituiranja, tako i poticanja, omogućavanja (i podvođenja), odnosno organiziranja prostituticije, čime se pruža jasna poruka da je prostitutacija nepoželjna i neprihvatljiva pojava u društvu.

⁵⁹⁶ *Ibid.*

⁵⁹⁷ *Ibid.*, 340.

⁵⁹⁸ „Svodstvo“ je bilo kažnjivo i kao zločin, u članku 132. („Zavedenje na bludnost“) propisani su slučajevi „svodstva“ osobe koja je spolno nevina i podvođenje koje čine roditelji, tutori, hraničari ili učitelji prema svojoj djeci, svojim štićenicima ili onima koji su povjereni njihovom održavanju i podučavanju, pa makar podvedeni i više nisu spolno nevini. Predviđena kazna za navedeni zločin „svodstva“ bila je teška tamnica od jedne do pet godina. (*Ibid.*, 113 - 115.)

⁵⁹⁹ Samo djelo je bilo propisano u tri pojavnna oblika: „koji bludnicama za tjeranje nedopuštena obrta njihova u sebe daje redovito boravište ili imi zaklon; koji se zanima dovodenjem takove čeljadi; koji se drugčije da upotrebit, kao posrednik, u takovih nedopuštenih sporazumljenjih“. (*Ibid.*, 340 - 341.)

⁶⁰⁰ Pastović & Željko 2016, 38.

⁶⁰¹ Šilović 1901, 341.

⁶⁰² *Ibid.*

4.1.4. Osnova novoga kaznenog zakona o zločinstvih i prestupcih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju iz 1879.

U razdoblju kada je u čitavoj Hrvatskoj bio na snazi austrijski Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih, Marijan Derenčin, Predstojnik kraljevskog Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatinskog vladinog Odjela za pravosuđe je izradio Osnovu koja je bila, zapravo, pokušaj donošenja hrvatskoga kaznenog zakona. Iako Osnova nije zaživjela kao zakon, radilo se o prijedlogu zakona ispred svog vremena.⁶⁰³ U Osnovi su na najbolji mogući način uvažena dostignuća kaznenopravnih znanosti onog vremena, a jednostavnošću, obradom temeljnih instituta, katalogom inkriminacija, te izvornošću hrvatskog nazivlja, i danas, nakon proteka preko sto dvadeset godina, djeluju posve suvremeno (utemeljena je na načelu zakonitosti, jednakosti svih pred zakonom, ograničenju državnopravne prisile, humanizma u kažnjavanju i izvršenju kazne i dr.).⁶⁰⁴

Tako je u glavi 10., naziva Zločinstva i prestupci proti čudorednosti, u člancima od 219. do 223. propisano kažnjavanje za djela svodništva različitih pojavnih oblika. Kaznom zatvora od jedne do pet godina je predviđeno kažnjavanje zločina podvođenja kćerke, koje čine roditelji, zatim tutori, sututori, skrbnici i odgojitelji svojim štićenicama, skrbnicama, koje nastoje navesti ili navedu, da svojim tijelom provode „bludni obrt“, ili da s drugom osobom počine bludno djelo. Ista kazna je propisana i u slučaju zločina kada djevojka nije napunila četrnaest godina (članak 219.). Kaznom zatvora od jedne do tri godine je predviđeno posredovanje i pomaganje u prethodno opisanim zločinima (članak 220.).⁶⁰⁵ U komentaru zakona je istaknuto kako navedena dva članka čine kvalificirani oblik djela, za koji je i propisana teža kazna, u odnosu na preostala dva članka koja uređuju svodništvo.⁶⁰⁶

U članku 221. je propisano kažnjavanje za „prestupak svodstva“, i to za osobe koje nastoje navesti ili navedu neporočnu žensku glavu da svojim tijelom tjera bludni obrt, kao i one koji neporočnu žensku glavu nastoje navesti ili navedu na bludno djelo s drugom osobom, kaznom zatvora od tri mjeseca i novčanom globom do 500 forinti.⁶⁰⁷ U članku 223. je propisano da se protiv osuđenika može odrediti i „redarstvena paska“, radi se o djelu preventivnog karaktera, i mogućnosti obavljanja nadzora nad osuđenikom u cilju suzbijanja daljnje prakse.⁶⁰⁸

⁶⁰³ Brkić 2002.

⁶⁰⁴ *Ibid.*

⁶⁰⁵ Derenčin 1977, 59 - 60.

⁶⁰⁶ *Ibid.*, 287.

⁶⁰⁷ U članku 222. je tako propisana ista kazna i za pomagatelje kao u članku 221. (*Ibid.*, 60.)

⁶⁰⁸ *Ibid.*, 288.

U Osnovi je bila ideja da se prekršaji „svodstva“ iz prethodnog zakona, iz 1852., koji nisu bili u suglasju sa stvarnim stanjem, urede redarstvenim propisima (kao i „ćeranje bludnog obrta“, odnosno prostituiranje), te se kazneno djelo „svodstva“ uredi precizno, kako je predloženo u Osnovi.

4.1.5. Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju

Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije i nakon Prvoga svjetskog rata Hrvatska se našla u sastavu Jugoslavije u kojoj je prestao biti na snazi Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih od 27. svibnja 1852., a umjesto njega je donesen Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju od 27. siječnja 1929.; cjelovito je na snagu stupio 1. siječnja 1930.

Krivični zakonik razlikovao je zločinstvo i prijestup, a i jedna i druga kategorija su smatrane kaznenim djelima. Razlikovali su se prema propisanoj kazni, pa je tako za zločinstvo bila propisana smrtna kazna, robija ili zatočenje, dok su za prijestup propisane kazne strogog zatvora, zatvora ili novčane kazne.

U posebnom dijelu u glavi 24. su propisana krivična djela protiv javnog morala, dok je u člancima od 280. do 283. propisano kažnjavanje za podvođenje.⁶⁰⁹ Tako je u članku 280. propisano kažnjavanje strogim zatvorom do dvije godine, u najtežim slučajevima do pet godina, za onoga tko iz navike ili iz koristoljublja ide na ruku vršenju bluda. Za iskorištavanje ženskog lica koje blud provodi u vidu zanata, propisano je novčano kažnjavanje i strogi zatvor (članak 281.).⁶¹⁰ Iz samog opisa djela proizlazi da za kažnjavanje nije bilo potrebno izvršenje bludne radnje, nego je bilo dovoljno omogućiti da se ista učini. Kaznom zatvora do deset godina je predviđeno kažnjavanje osobe koja podvede osobu mlađu od osamnaest godina, svoju ženu, kćer, sestruru, unuku ili osobu povjerenu na staranje, zatim drugu osobu radi bluda odvede iz njegova zavičaja ili prebivališta u drugo mjesto i tamo ga ostavi ili drugome preda (članak 282.). U članku 283. je propisano kažnjavanje do petnaest godina onomu koji drugu osobu radi bluda odvede u inozemstvo ili se radi toga s kim udruži.⁶¹¹

⁶⁰⁹ Ilić 1930, 111 - 112.

⁶¹⁰ *Ibid.*, 111.

⁶¹¹ *Ibid.*, 111.-112.

Prema opisima kaznenih djela u zakonu se vide obrisi aktualne problematike trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, dok je podvođenje bilo strogo zabranjeno (kao i pomaganje, te iskorištavanje), dok su kvalifikatorne okolnosti istaknute u člancima 282. i 283.

U pogledu prostitucije bitno je navesti i članke 52. i 158., kojima je zakonodavac kažnjavao bludničenje kaznom zatvora do jedne godine (članak 158.)⁶¹² te nastojao, između ostalog, spriječiti bludnice (recidiviste) da čine daljnja kaznena djela (za koja se progona poduzima po službenoj dužnosti), te ih je po izvršenju kazne smještao u zavod za rad gdje su ostajale od jedne do pet godina, uz mogućnost prijevremenog otpusta nakon šest mjeseci i potpunog nakon godine dana (članak 52.).⁶¹³

Pored navedenih, u člancima 254. i 256. je uređeno kažnjavanje počinitelja s ciljem sprječavanja širenja zaraznih bolesti (najčešće bludnica, koje su bile prijenosnici spolno prenosivih bolesti). Člankom 254. je bilo propisano kažnjavanje onih koji izbjegavanjem propisanih zdravstvenih pregleda prenesu zaraznu bolest, za što je propisana kazna robije do dvije godine, ili strogog zatvora, a ukoliko je prouzročena smrt zaražene osobe, teška povreda ili mu je zdravlje znatno narušeno, utoliko je propisana kazna robije do deset godina. Ako je djelo počinjeno iz nehaja, propisana je kazna zatvora do godine dana, ili novčana do 10.000 dinara.⁶¹⁴ Bitniji članak u vezi prostitucije je 256., a propisivao je kažnjavanje onoga koji spolno zaražen „vrši obljudbu“ i drugoga zarazi, ili na drugi način izloži opasnosti te zaraze, za što je propisana kazna zatvora i novčana kazna do 50.000 dinara.⁶¹⁵ Ovim zakonom je neprihvatljivost prostitucije u društvu izražena kroz sankcioniranje samog odavanja prostituciji, tako i kroz diferencijaciju i sankcioniranje više kvalificiranih oblika podvodenja.

⁶¹² „Glava XV. Krivična dela protiv javnog mira i poredka. Članak 158. Ko iz odvratnosti prema poslu u skitnji, bludničenju, prosjačenju ili u profesionalnoj kocki provodi vreme, kaznit će se zatvorom do godine dana (čl. 52.“. (*Ibid.*, 66.)

⁶¹³ „Glava IV. Mere bezbednosti. Članak 52. Za lice koje je u skitničenju, prosjačenju ili bludničenju učinilo u povratu ma koje krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti, sud će presudom izreći da se posle izdržavanja izrečene mu kazne ima uputiti u zavod za rad kao opasno za javnu bezbednost, ako nađe da je skljono vršenju krivičnih dela a sposobno za rad. Zadržavanje traje najmanje jednu godinu a najduže pet godina. Uslovnom otpustu ima mesta posle šest meseci, a opozivanju otpusta posle godinu dana. Uslovni otpust daje i opoziva sud, po predlogu uprave zavoda a po saslušanju državnog tužioca“. (*Ibid.*, 24 - 25.)

⁶¹⁴ *Ibid.*, 102.

⁶¹⁵ Ako je počinjeno djelo između bračnih sudružnika, progona se poduzima povodom prijedloga. (*Ibid.*, 103.)

4.1.6. Krivični zakonik

Dana 2. ožujka 1951. je proglašen Krivični zakonik, koji je stupio na snagu 1. srpnja 1951.⁶¹⁶ Za navedeni Krivični zakonik bilo je karakteristično da se radilo o jedinstvenom Krivičnom zakonu koji je kroz povijest u nekoliko navrata noveliran sve do stupanja na snagu Krivičnog zakonika Socijalističke Republike Hrvatske.⁶¹⁷

Krivični zakonik je u glavi 16., naziva Kaznena djela protiv dostojanstva ličnosti i morala, propisivao kaznena djela koja se odnose na prostituciju. Tako je u članku 184., naziva Javno vršenje bludne radnje, bilo propisano kažnjavanje osobe koja učini bludnu radnju ili drugi akt kojim se vrijeda stid, novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.⁶¹⁸

Članak 187., naziva Podvođenje, je propisivao kažnjavanje osobe koja podvede maloljetnu osobu, i to kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina. U drugom stavku je bilo propisano kažnjavanje osobe „koja za nagradu podvede žensku osobu, ili za nagradu, ili obrtimice omogućava vršenje bluda, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do dvije godine“.⁶¹⁹

Isto tako, u glavi 18., Kaznena djela protiv zdravlja ljudi⁶²⁰, propisano je u članku 199., naziva Prenošenje zarazne bolesti,⁶²¹ a u članku 201., naziva Prenošenje spolne bolesti, kažnjavanje za ponašanja koja imaju veze s prostitutuiranjem (prostitutke su se najčešće spominjale kao prenositelji spolnih bolesti). Članak 201. je propisivao tko drugoga zarazi, znajući da je spolno zaražen, vršenjem obljube ili na drugi način, kaznit će se zatvorom do jedne godine, dok se progon poduzima na prijedlog. Uz kontinuitet kažnjavanja podvođenja, odnosno organiziranja i eksploracije prostitucije, samo sankcioniranje odavanja prostituciji (osim ako

⁶¹⁶ Nakon Drugoga svjetskog rata stjecajem političkih prilika Hrvatska se ponovno našla u sastavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije te je Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ br. 332. proglašen Kazneni zakon.

⁶¹⁷ Isto tako je važno napomenuti kako je uz Krivični zakon donesen i Uvodni zakon za Krivični zakonik proglašen Ukazom Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ br. 328 od 28. veljače 1951. Njegova svrha je bila uskladivanje kaznenopravnih odredbi iz postojećih zakona te osiguravanje primjene blažeg zakona prema počiniteljima kaznenih djela.

⁶¹⁸ Krivični zakonik s uvodnim zakonom 1951, 82.

⁶¹⁹ *Ibid.*, 83.

⁶²⁰ *Ibid.*, 87 - 88.

⁶²¹ „1. Tko ne postupajući po propisima ili naredbama kojim nadležni državni organ određuje pregled, dezinfekciju, odjeljivanje bolesnika ili neke druge mjere za suzbijanje ili sprečavanje zaraznih bolesti kod ljudi prouzrokuje prenošenje zarazne bolesti, kaznit će se zatvorom do jedne godine. 2. Tko djelo iz stava 1. ovoga člana učini iz nehata, kaznit će se novčanom kaznom ili zatvorom do šest mjeseci.“

je javno, članak 184.) izostavljeno je u ovome zakonu, odnosno, isto je vjerojatno prepušteno uređenju redarstvenim (lokalnim) i zdravstvenim propisima toga vremena.

4.1.7. Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske

Ustavom SFRJ iz 1974. podijeljena je kaznenopravna nadležnost tako da je federaciji pripao najveći dio materije općeg dijela i određena kaznena djela od interesa za federaciju, dok su republike i autonomne pokrajine dobile ovlast urediti veći dio posebnog dijela, a opći dio samo u neznatnoj mjeri.⁶²² Sabor Socijalističke Republike Hrvatske na sjednici Društvenopolitičkog vijeća 16. lipnja 1977. donio je Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske (KZ SRH), koji je stupio na snagu 1. srpnja 1977. Proglašen je Ukazom o proglašenju Krivičnog zakona Socijalističke Republike Hrvatske, koji je zajedno s Krivičnim zakonom objavljen u *Narodnim novinama* broj 25. od 20. lipnja 1977. Isti dan stupio je na snagu i Krivični zakon SFRJ, te su oba zakona predstavljala cjelinu i jedan se bez drugoga nisu mogli primjenjivati.

Krivični zakonik je u glavi 10., naziva Kaznena djela protiv dostojanstva ličnosti i morala, propisivao kaznena djela koja se odnose na prostituciju. Tako je člankom 91., naziva Podvođenje, propisano kažnjavanje osobe koja podvede maloljetnu osobu, i to kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine. U drugom stavku je propisano kažnjavanje istom kaznom osobe koja se radi nagrade bavi podvođenjem ženskih osoba, ili za nagradu omogućava vršenje bluda.⁶²³

Isto tako, u glavi 16., naziva Kaznena djela protiv zdravlja ljudi⁶²⁴, propisano je kažnjavanje za ponašanja koja imaju veze s vršenjem prostitucije, i to, u članku 171. Prenošenje zarazne bolesti,⁶²⁵ te članku 172. Prenošenje spolne bolesti (prijašnji članak 201.; kao novo je istaknuto u odredbi da se radi o kaznenom djelu ako ono ne predstavlja tešku tjelesnu povredu, što znači teško narušavanje zdravlja).⁶²⁶ Stoga bi se ovdje mogao izvesti zaključak da je ovim zakonom zadržan određeni kontinuitet (u odnosu na prethodno važeći zakon) u zakonodavnom tretiranju fenomena prostitucije.

⁶²² Novoselec 2007, 49.

⁶²³ Vouk 1982, 63.

⁶²⁴ *Ibid.*, 110.

⁶²⁵ Prijašnji članak 199., djelo se može počiniti samo s umišljajem u pogledu ne postupanja po propisima i naredbama, dok je posljedica vezana uz nehaj.

⁶²⁶ Vouk 1982, 112.

4.1.8. Osnovni Krivični zakon Republike Hrvatske i Krivični Zakon Republike Hrvatske

Još u vrijeme dok se nalazila u sastavu Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije Republika Hrvatska je dana 22. prosinca 1990. donijela svoj Ustav, što je bilo vrlo važno i za hrvatsko kazneno pravo, jer je ukinuta smrtna kazna. Naziv zakona KZ SRH je Zakonom o izmjenama i dopunama KZ SRH od 22. veljače 1991. (NN 9/91) promijenjen u Krivični zakon Republike Hrvatske. Osnovni krivični zakon Republike Hrvatske je novi naziv zakona kojim je, temeljem odredbe članka 2. Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Hrvatske (NN 91/92), zamijenjen naziv Zakon o preuzimanju Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (NN 53/91). Time je u pravni sustav Republike Hrvatske unijet Krivični zakon SFRJ, kao republički zakon koji se u Republici Hrvatskoj primjenjuje u cijelosti, osim u dijelu u kojem je samim Zakonom o preuzimanju izmijenjen. Pročišćeni tekst Krivičnog zakona Republike Hrvatske objavljen je u *Narodnim novinama* broj 32. od 17. travnja 1993.⁶²⁷

Većina odredbi Osnovnoga krivičnog zakona Republike Hrvatske odnosila se na opći dio, dok je posebni dio sadržavao odredbe o kaznenim djelima od interesa za Republiku Hrvatsku. Sva ostala kaznena djela, kao i sankcije za njihovo počinjenje, bila su regulirana Krivičnim zakonom Republike Hrvatske.⁶²⁸

U Osnovnom krivičnom zakonu Republike Hrvatske je u glavi 20. naziva Krivična djela protiv drugih društvenih vrijednosti, propisano kazneno djelo Posredovanje u obavljanju prostitucije (članak 205.),⁶²⁹ u kojem je određeno kažnjavanje zatvorom od tri mjeseca do pet godina onomu tko vrbuje, navodi, potiče ili namamljuje ženske osobe na prostituciju, ili tko na bilo koji način sudjeluje u predaji ženske osobe drugome radi obavljanja prostitucije. U 2. stavku je propisano kažnjavanje za kvalificirani oblik, kaznom od jedne do deset godina, ako je djelo iz stavka 1. počinjeno prema maloljetnoj ženskoj osobi, ili silom, prijetnjom ili prevarom.

Krivični zakon je u glavi 9., naziva Kaznena djela protiv dostojanstva ličnosti i morala, propisivao kaznena djela koja se odnose na prostituciju.⁶³⁰ Tako je u članku 87., naziva

⁶²⁷ Stoga su tada u Republici Hrvatskoj na snazi istovremeno bila dva krivična zakona. Mini kaznenom reformom, odnosno novelama od 29. ožujka 1996. izmijenjena su oba hrvatska krivična zakona, a izmjene su se odnosile na njihove posebne dijelove.

⁶²⁸ Vidi više u Vojnović *et al.* 1993.

⁶²⁹ *Ibid.*, 71.

⁶³⁰ *Ibid.*, 120.

Podvođenje, propisano kažnjavanje kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine onoga tko podvede maloljetnu osobu, kao i onoga tko se radi nagrade bavi podvođenjem ženskih osoba, ili za nagradu omogućava vršenje bluda.⁶³¹

Isto tako su u glavi 15. naziva Kaznena djela protiv zdravlja ljudi⁶³², propisane odredbe o kažnjavanju za ponašanja koja imaju veze s prostituticom, i to u člancima 164. Prenošenje zarazne bolesti,⁶³³ i 165. Prenošenje spolne bolesti.⁶³⁴

Iz povjesnog pozitivno-pravnoga prikaza hrvatskog zakonodavstva nedvojbeno proizlazi da je pogled na bludnice (prostitutke) bio negativan (bile su marginalna i stigmatizirana društvena skupina), iako se preko pojave prostitutice značajan dio vremena prešutno prelazilo te se ista tolerirala u društvu. Kažnjavanje i sankcioniranje prostitutice se odnosilo primarno na podvođenje (pomaganje, poticanje, organiziranje i eksploraciju), dok je samo odavanje prostitutici rjeđe bilo propisano kaznenim zakonom, a češće je bilo prepusteno uređenju redarstvenim (lokalnim vlastima) te zdravstvenim propisima.⁶³⁵ Zaštitno dobro koje se štilo propisivanjem i inkriminiranjem takvih ponašanja je bilo u domeni čudoređa, javnog morala i dostojanstva ličnosti. Na podvođenje i organiziranje se gledalo znatno oštije (kao iskorištavanje drugoga), zbog čega su i propisivane znatno oštije kazne. Kvalificirani oblici djela se odnose na specifičnost odnosa počinitelj – žrtva (kao i samog statusa/stanja žrtve), kao i iskorištavanja takvih okolnosti. S obzirom na to da se u kontekstu prostitutice uvijek govori i o riziku spolno prenosivih bolesti, u zakonima je kontinuirano postojala kaznena odredba o istome (osim zakona iz 1852.), što je zadržano do današnjeg vremena.

4.1.9. Ostali propisi koji su se odnosili na prostituciju tijekom reglementacije

Za većinu europskih država u 19. i na početku 20. stoljeća karakteristična je reglementacija prostitutice (propisani regulirani policijski nadzor nad javnom prostituticom).

⁶³¹ Pored toga, u članku 97. (Zapuštanje i zlostavljanje maloljetnika) je bilo propisano kažnjavanje kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina roditelja, usvojitelja, staratelja utoliko, ukoliko bi se uslijed zanemarivanja odgoja i dužnosti zbrinjavanja, maloljetnik odao prostitutici. (*Ibid.*, 123 - 125.)

⁶³² *Ibid.*, 144.

⁶³³ Tko ne postupi po propisima ili naredbama kojima nadležno tijelo određuje pregled, dezinfekciju, izdvajanje bolesnika, ili drugu mjeru za suzbijanje ili sprečavanje zaraznih bolesti kod ljudi, i time iz nehata izazove prenošenje zarazne bolesti, kaznit će se zatvorom do jedne godine.

⁶³⁴ Tko zna da je spolno zaražen, vršenjem obljube ili na drugi način drugoga zarazi, ukoliko to djelo ne predstavlja tešku tjelesnu povredu, kaznit će se zatvorom do jedne godine. 2. Gonjenje se poduzima privatnom tužbom.

⁶³⁵ Ovdje je potrebno istaknuti da je sama prostitutica, odnosno bavljenje prostituticom nakon 1977. prestalo biti predmet kaznenog zakonodavstva te je prešlo isključivo u domenu prekršajnog zakonodavstva.

To je vrijedilo i za Austro-Ugarsku Monarhiju, a, samim time, i za naše područje. Stoga je potrebno istaknuti redarstvene i zdravstvene propise koji su za vrijeme reglementacije uređivali zakonito bavljenje prostitucijom na području Republike Hrvatske. U navedenom razdoblju je kažnjavanje prostitucije bilo prepušteno nadležnosti lokalnih redarstvenih vlasti, sukladno čemu je redarstvo izdavalо propise o ponašanju bludnica (te provodilo evidentiranje i nadzor nad prostitutkama).⁶³⁶ Temeljno gledište reglementacije je bilo da je prostitucija pravno nedopuštena, ali redarstvene vlasti ipak neće kažnjavati one prostitutke koje se podvrgnu redarstvenom nadzoru (takvima je zauzvrat bila zajamčena nekažnjivost).⁶³⁷

Prvi bludilišni pravilnici doneseni su već krajem 19. stoljeća pa je poznato kako je prvi bludilišni pravilnik za Zagreb donesen 16. travnja 1899. (iako su javne kuće postojale i prije donošenja pravilnika),⁶³⁸ dok je Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije u slobodnom i kraljevskom gradu Osijeku nastao prije, još 1. prosinca 1896.⁶³⁹

Odjel za unutarnje poslove hrvatske zemaljske vlade je 19. svibnja 1911. izdao naputak za sastavljanje Pravilnika za bludilišta, prema kojem su gradovi trebali sastaviti svoje vlastite bludilišne pravilnike.⁶⁴⁰ Na temelju Naputka za izradu bludilišnih pravilnika gradovi Zagreb, Osijek, Slavonski Brod, Bjelovar i Križevci su usvojili svoje pravilnike (minimalno modificirane).⁶⁴¹ Riječ je bilo o odredbama koje reguliraju smještaj javnih kuća, njihov izvanjski i unutarnji izgled, međusobne odnose bludnica i vlasnica te kontrolu izvršavanja reda. Međutim, svaki od spomenutih gradskih pravilnika imao je i svoje specifičnosti, zbog diskrecijskih ovlasti koje je Naputak za sastavljanje bludilišnih pravilnika davao redarstvenim vlastima gradova.⁶⁴²

Važna promjena u regulaciji prostitucije u gradu Zagrebu nastupila je uvođenjem Odredbe o nadzoru nad prostitucijom na području grada Zagreba (1922.). Ovom Odredbom ukinute su javne kuće u Zagrebu, i time prestaje razdoblje tolerirane prostitucije u javnim

⁶³⁶ Pastović & Željko 2016, 1.

⁶³⁷ *Ibid.*

⁶³⁸ Zorko 2013, 35.

⁶³⁹ Filipović 2014, 145.

⁶⁴⁰ Naputak je imao 22 članka, podijeljena u 6 odjeljaka (od A do F) nazvanih redom: Opće ustanove, Očevidnost bludnica, Odnošaj vlastnice bludilišta prema bludnicama, Liečničko pregledavanje bludnica, Zaglavne ustanove. (Katičić 1912, 51 - 60.)

⁶⁴¹ Pastović & Željko 2016, 41.

⁶⁴² Budući da se prostitucija smatrala jednim od glavnih uzroka širenja spolnih bolesti, posebna pozornost u Naputku bila je posvećena zdravstvenim odredbama. (*Ibid.*, 40 - 42.)

kućama ili bludilištima, a započinje razdoblje tolerirane prostitucije u vidu djelatnosti javno toleriranih prostitutki.⁶⁴³

Među temeljnim zdravstvenim problemima onoga vremena bile su i spolne bolesti zbog visokog rizika njihova širenja i dugotrajnog te skupog liječenja.⁶⁴⁴ Organizacija zdravstva na suvremenim načelima u Hrvatskoj je započela 1874. donošenjem Zakona o uređenju zdravstvene službe u Hrvatskoj i Slavoniji. Znatniji napredak donio je Zakon o uređenju zdravstvene službe u Hrvatskoj i Slavoniji od 24. siječnja 1894. Veliko poboljšanje predstavljalo je usvajanje Zakona o zdravstvu od 25. ožujka 1906. Usporedo s donošenjem Zakona o zdravstvenoj zaštiti, izdavali su se i brojni pravilnici te drugi podzakonski akti o zdravstvu.⁶⁴⁵ Svi navedeni propisi su imali isti cilj, a to je stati na kraj širenju spolnih bolesti, čiji su negativni utjecaji u društvu bili značajni.

Na kraju se može zaključiti kako je prostitucija kroz hrvatsku (kazneno) pravnu povijest bila poznata i negativno prepoznata pojava, dok su same prostitutke (bludnice) bile stigmatizirane, u podređenom položaju te na marginama društva. Organiziranje i podvođenje (omogućavanje, poticanje i pomaganje) te eksploracijacija prostitucije su rano prepoznati kao jako štetni i bili su najčešće strogo kažnjavani. Kada se u cjelini sagleda analizirano vremensko razdoblje te važeći pravni propisi toga vremena vezano uz samo odavanje prostituciji (prostituiranje), mogao bi se izvesti zaključak da je duže vrijeme na snazi vrijedilo prešutno prihvaćanje pojave te regulacija (uz napomenu da se radilo o pravno nedopuštenoj pojavi) nego inkriminiranje iste.

⁶⁴³ *Ibid.*, 50.

⁶⁴⁴ Vidi više u Zorko 2013; Pastović & Željko 2016; Filipović 2014.

⁶⁴⁵ Pastović & Željko 2016, 45 - 46.

4.2. PREGLED NACIONALNOGA PRAVNOG OKVIRA

U okviru aktualnog nacionalnoga pravnog okvira prikazan je razvoj nacionalne zakonodavne regulative vezano uz prostituticiju, odnosno njezine promjene, kako u prekršajnom, tako i u kaznenom zakonodavstvu. U okviru prekršajne regulative napravljen je i prikaz prijedloga Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira (s obzirom na iskorak u odnosu na stari, još važeći zakon), koji nikada nije konačno usvojen u Hrvatskom saboru (prihvaćen na sjednici Vlade RH 1. veljače 2013.).

Primarno je prikazana zakonska regulativa, odnosno zakonski opisi kaznenih djela u odnosu na prostituticiju, propisani Kaznenim zakonom iz 1997., ali i novi zakonski opisi tih kaznenih djela propisani novim (važećim) Kaznenim zakonom iz 2011. Pri tome su obrađena isključivo kaznena djela koja predstavljaju fenomen u kontekstu organiziranja i bavljenja prostitutijom te podvođenja, dok je prikaz inkriminacije gdje se prostitutacija javlja sekundarno (ratni zločini i sl.) izostavljen zbog zanemarive pojavnosti. Bitno je istaknuti da se aktualnim kaznenim zakonodavstvom kao kazneno djelo propisuje prostitutacija i podvođenje (te još neka djela gdje je prostitutacija sekundarno zastupljena), kao rezultat prisilnog djelovanja, dok se u prekršajnom zakonodavstvu sankcionira aktivnost koja je dobrovoljna (zbog činjenice da se radi o negativnoj društvenoj pojavi).⁶⁴⁶

4.2.1. Kazneni zakon iz 1997.

Nakon dugotrajnih priprema prvi cijeloviti Kazneni zakon Republike Hrvatske stupio je na snagu 1. siječnja 1998.⁶⁴⁷ Kazneni zakon je izmjenjivan i dopunjavan,⁶⁴⁸ a do najopsežnijih izmjena je došlo 2003., međutim ta novela nikada nije stupila na snagu.⁶⁴⁹ Kazneni zakon iz 1997. prestao je vrijediti 1. siječnja 2013. stupanjem na snagu novoga Kaznenog zakona iz 2011.

U novom su Kaznenom zakonu iz 1997., u odnosu na inkriminiranje prostituticije, propisana kaznena djela Međunarodna prostitutacija u članku 178. i Podvođenje u članku 195. Kazneno djelo međunarodne prostituticije je smješteno u glavu 13., naziva Kaznena djela protiv

⁶⁴⁶ Milivojević Antoliš *et al.* 2013, 287.

⁶⁴⁷ NN 110/97.

⁶⁴⁸ NN 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12.

⁶⁴⁹ Novelu je Ustavni sud Republike Hrvatske u cijelosti ukinuo, jer je kao „organski“ zakon bila izglasana većinom prisutnih zastupnika, a ne većinom svih zastupnika. Vidi Odluku Ustavnog suda RH broj U-I-2566/2003 i U-I-2892/2003. od 27. studenog 2003.

vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, zbog svoga značenja u međunarodnom kaznenom pravu („domaća prostitucija“ se kažnjava kroz druga kaznena djela, prvenstveno podvođenje).⁶⁵⁰ Tako se u obrazloženju zakona istaknulo da se ovo kazneno djelo u suvremenoj fenomenologiji kriminala vrlo često javlja kao jedan od načina djelovanja organiziranog međunarodnog kriminala, pa su njegova transnacionalna obilježja značajan doprinos našem kaznenom pravu u sprječavanju svih oblika organiziranog kriminala.⁶⁵¹ U komentaru zakona je navedeno da se više ne radi o prostituciji samo ženskih osoba, već o osobama bilo kojeg spola (prostitucijom treba smatrati pružanje seksualnih usluga uz naknadu koja je glavni ili jedini izvor prihoda osobi koja pruža takvu uslugu).⁶⁵² Pri tome je moguće da ženska osoba pruža takve usluge muškim i/ili ženskim osobama, a isto tako i muška osoba može pružati usluge muškim ili ženskim osobama.⁶⁵³

Kazneno djelo podvođenja⁶⁵⁴ se definiralo kao organiziranje ili omogućavanje drugoj osobi pružanja seksualnih usluga radi zarade te je inkriminirano kao samostalno kazneno djelo, bez obzira na to o kakvim se seksualnim uslugama radi (spolnom odnošaju ili, s njim izjednačenim, spolnim radnjama ili samo bludnim radnjama).⁶⁵⁵ Pri tome je za postojanje ovoga kaznenog djela nevažno ima li sama osoba koja pruža seksualne usluge uopće od toga neke imovinske koristi. Za postojanje ovoga kaznenog djela tražilo se da počinitelj, dakle osoba koja organizira ili omogući drugoj osobi pružanje seksualnih usluga, to čini radi svoje zarade. Ona je, dakle, posrednik u svoju korist. U ostalim stavcima su propisani kvalificirani oblici, ovisno o načinu izvršenja i stanju žrtve.⁶⁵⁶ Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona od

⁶⁵⁰ (1) Tko drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje seksualnih usluga radi zarade u državi izvan one u kojoj ta osoba ima prebivalište ili čiji je državljanin, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine. (2) Tko drugu osobu silom ili prijetnjom uporabe sile, ili obmanom prisili, ili navede da se uputi u državu u kojoj nema prebivalište ili nije njezin državljanin radi pružanja seksualnih usluga uz naplatu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. (3) Ako je kazneno djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka počinjeno prema djetetu ili maloljetnoj osobi, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina. (4) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz ovoga članka okolnost je li se osoba koju se namamljuje, vrbuje, potiče, prisiljava ili obmanom navodi na prostituciju već time bavila ili ne.

⁶⁵¹ Horvatić 1997, 396 - 397.

⁶⁵² *Ibid.*, 396.

⁶⁵³ *Ibid.*.

⁶⁵⁴ (1) Tko radi zarade organizira ili omogući drugoj osobi pružanje seksualnih usluga, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine. (2) Tko drugu osobu radi zarade silom, ili prijetnjom uporabe sile, ili obmanom, prisili ili navede na pružanje seksualnih usluga, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. (3) Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ili 2. ovoga članka počinjeno s maloljetnom osobom, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. (4) Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ili 2. ovoga članka počinjeno s djetetom, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina. (5) Bez utjecaja je za počinjenje kaznenog djela iz ovoga članka je li se osoba koja se podvodi već ranije bavila prostitucijom ili ne.

⁶⁵⁵ *Ibid.*, 419.

⁶⁵⁶ *Ibid.*

20.12.2000. (i 28.6.2006.),⁶⁵⁷ kazneno djelo podvođenja je nomotehnički uređeno te su pooštrene propisane kazne za počinitelje.

U Kaznenom zakonu iz 1997. su postojaće u formulacijama odredbi koje su inkriminirale prostituciju (članak 195. i članak 178.), jer su se u velikom dijelu ove odredbe preklapale, a u praksi je većina kaznenih djela, koja po činjeničnom opisu odgovaraju kaznenom djelu trgovanja ljudima ili međunarodnoj prostituciji, označena kao podvođenje iz članka 195. Kaznenog zakona.⁶⁵⁸

Pored toga, u glavi 18., naziva Kaznena djela protiv zdravlja ljudi, nastavljen je kontinuitet inkriminacije koja se najčešće dovodi u vezu s prostitucijom kroz kazneno djelo Prenošenje spolne bolesti iz članka 239.⁶⁵⁹ Za pokretanje kaznenog postupka je bio potreban prijedlog oštećenika, za razliku od dotadašnjeg uređenja, tj. privatne tužbe, čime se inicijativa ostavlja u sferi intime i volje oštećenika (isključivo punoljetne osobe).⁶⁶⁰

Može se zaključiti kako je Kaznenim zakonom iz 1997. zastupljeno opće stajalište o smanjenju kaznenopravne represije, iako je u kontekstu prostitucije kroz više izmjena došlo do pooštrenja kaznenih sankcija. I nadalje je jasno inkriminirano podvođenje, dok su spomenuta preklapanja inkriminacija i praktične teškoće u vezi formulacija otklonjene u novom kaznenom zakonu.

⁶⁵⁷ (1) Tko podvede dijete ili maloljetnu osobu, kaznit će se zatvorom od tri mjeseca do tri godine (jedne do pet godina). (2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko radi zarade organizira ili omogući drugoj osobi pružanje seksualnih usluga (»kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se« brišu se, umjesto točke stavlja se zarez i dodaju riječi: »kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do tri godine«). (3) Tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom uporabe sile ili obmanom prisili ili navede na pružanje seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od 6 mjeseci (od jedne godine) do pet godina. (4) Ako je kazneno djelo iz stavka 2. i 3. ovoga članka počinjeno s maloljetnom osobom, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina (najmanje tri godine). (5) Tko djetetu organizira ili omogući pružanje seksualnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine (od jedne do pet godina). (6) Ako je kazneno djelo iz stavka 2. ili 3. ovoga članka počinjeno s djetetom, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina (najmanje pet godina). (7) Bez utjecaja je za počinjenje kaznenog djela iz ovoga članka je li se osoba koja se podvodi već ranije bavila prostitucijom ili ne.

⁶⁵⁸ Kurtović Mišić & Garačić 2010, 604.

⁶⁵⁹ (1) Tko znaajući da je zaražen spolnom bolešću, spolnim odnošajem, s njim izjednačenom spolnom radnjom, ili na drugi način drugoga spolno zarazi, ako time nije počinjeno kazneno djelo teške tjelesne ozljede, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine. (2) Kazneni postupak za kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka pokreće se povodom prijedloga, osim ako kazneno djelo nije počinjeno na štetu maloljetne osobe.

⁶⁶⁰ Horvatić 1997, 476.

4.2.2. Kazneni zakon iz 2011.

Kako je Ministarstvo pravosuđa u proteklom razdoblju zaprimilo niz osnovanih primjedbi (sudova, državnog odvjetništva, tijela državne uprave, nevladinih organizacija te europskih i međunarodnih organizacija) na pojedine odredbe Kaznenog zakona iz 1997., započeta je sustavna izmjena kaznenog materijalnog zakonodavstva kako bi Republika Hrvatska dobila novi, suvremeni i europski kazneni zakon koji će pružiti učinkovitu osnovu za borbu protiv recentnih oblika kriminala.⁶⁶¹ Tako je u Republici Hrvatskoj, tijekom reforme kaznenopravnog zakonodavstva, pored ostalih zakona, usvojen i novi Kazneni zakon (KZ), koji je stupio na snagu 1. siječnja 2013.⁶⁶²

Uređenje prostitucije kao kaznenog djela zakonska je novina, radi se o kaznenom djelu Prostitucija iz članka 157. Kaznenog zakona,⁶⁶³ koje se nalazi u glavi 16. pod nazivom Kaznena djela protiv spolne slobode. Iako je navedeno kazneno djelo naslovljeno s „prostitucija“, uvelike se zapravo radi o inkriminiranju podvođenja te, pod određenim uvjetima, korištenja takvih usluga, dok sama prostitucija u užem smislu riječi, odnosno odavanje prostituciji, nije inkriminirano kroz navedeno kazneno djelo. Osnovni oblik djela, za koji je propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina, čini osoba koja radi zarade ili neke druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga, ili organizira, ili omogući drugoj osobi pružanje spolnih usluga. Ovim člankom se, između ostalih, po prvi put u hrvatskome kaznenom zakonodavstvu u zonu kažnjivosti stavljuju i korisnici spolnih usluga uz naplatu, ali uz navedeni uvjet znanja o okolnostima pod kojima je došlo do pružanja takvih usluga.⁶⁶⁴ Za ovaj kvalificirani oblik propisana je kazna zatvora od jedne do deset godina. No, s druge strane, stječe se dojam da je u praksi mogućnost dokazivanja činjenice da je kupac/korisnik znao kako je osoba koja pruža seksualne usluge prisiljena na to iznimno teško, zbog čega se državno odvjetništvo rijetko upušta u inkriminiranje počinitelja po toj osnovi. Pored toga, u trećem stavku je bilo inkriminirano oglašavanje prostitucije u sredstvima javnog

⁶⁶¹ Ministarstvo pravosuđa 2011.

⁶⁶² NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.

⁶⁶³(1) Tko radi zarade ili druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga ili organizira ili omogući drugoj osobi pružanje spolnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina. (2) Tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, prisili ili navede na pružanje spolnih usluga, ili tko koristi spolne usluge takve osobe uz naplatu, a znao je ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina. (3) Tko putem sredstava javnog informiranja i drugih sličnih sredstava oglašava prostituciju, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine. (4) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz ovoga članka okolnost je li osoba koju se namamljuje, vrbuje, potiče ili iskorištava za prostituciju na to pristala i je li se već time bavila.

⁶⁶⁴ Vidi više u Ministarstvo pravosuđa 2015.

informiranja i drugim sličnim sredstvima, za što je propisano kažnjavanje kaznom zatvora do tri godine, koje je korigirano izmjenama od 22.5.2015. na način da je prestalo biti inkriminirano samooglašavanje prostitucije (inkriminira se oglašavanje druge osobe).⁶⁶⁵ Pored toga je okolnost pristanka osobe na bavljenje prostituticom i prethodno bavljenje prostituticom bez značaja za postojanje kaznenog djela. U obrazloženju prijedloga zakona, zakonodavac je naveo kako su ovim člankom inkriminirane aktivnosti vezane uz korištenje spolnih usluga uz naknadu bez obzira ima li ona međunarodni karakter, ili ne.⁶⁶⁶ Istom prilikom je dana definicija prostitucije kao „korištenje spolnih usluga osobe uz davanje ili obećanje novčane ili druge vrste naknade, bez obzira je li ta naknada dana ili obećana samoj osobi koja se prostituirala, ili nekoj drugoj osobi“.⁶⁶⁷

Pored toga je u obrazloženju prijedloga zakona navedeno kako se razmatralo uvođenje inkriminiranja klijenata novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine i kad ne postoje posebni kvalificirani oblici prostitucije. No, ipak je na kraju zaključeno da se klijente u takvim slučajevima inkriminira prekršajno („tko koristi spolne usluge druge osobe uz naplatu“),⁶⁶⁸ a da se iz prekršajnog zakonodavstva (članak 12. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, NN 5/90, 30/90, 47/90) isključi prekršajno kažnjavanje osoba koje pružaju seksualne usluge za novac, osim ako to čine u blizini škole ili drugog mjesta kojeg redovito posjećuju djeca, ili u domu u kojem žive djeca (osobe mlađe od 18 godina).⁶⁶⁹ Od kaznenih djela koja se neposredno povezuju s prostituticom, potrebno je spomenuti i članak 106. KZ-a, Trgovanje ljudima, kao i članak 162. KZ-a, Podvođenje djeteta,⁶⁷⁰ čiji se detaljniji prikaz nije radio zbog fokusa istraživanja (u cijelom radu, tako i u komparativnom prikazu odabranih pravnih sustava) na suštinu onoga što čini prostituciju te dominantna kaznena djela koja obuhvaćaju kažnjavanje organiziranja, podvođenja te, eventualno, profesionalnog bavljenja prostituticom. Zaključno valja istaknuti kako je Kaznenim zakonom iz 2011. u odnosu na prostituticu došlo do pooštrenja

⁶⁶⁵ Ministarstvo pravosuđa 2015.

⁶⁶⁶ Ministarstvo pravosuđa 2011.

⁶⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁶⁹ Ovo se inkriminira u članku 184f. njemačkog Kaznenog zakona. (*Ibid.*)

⁶⁷⁰ Prostitucija se periferno spominje i u okviru pojedinih drugih kaznenih djela, poput zločina protiv čovječnosti i ratnog zločina, te zanemarivanja i zlouporabe djetetovih prava. Pored toga, u kontekstu ranije prikazanih propisa koji se najčešće odnose na kažnjavanje prostitucije, u članku 180. Širenje i prenošenje zarazne bolesti, u stavku 2. je propisano kažnjavanje onoga tko, ne pridržavajući se mjera zaštite, drugoga zarazi opasnom zaraznom bolešću, kaznom zatvora do tri godine. Dok je u stavku 4. propisano kad se radi o spolno prenosivoj bolesti, kazneni progon se poduzima po prijedlogu oštećenika, osim ako je kazneno djelo počinjeno na štetu djeteta.

kazni, uz značajnu novinu da je sada inkriminirano korištenja usluga takve osobe pod okolnostima propisanim u 2. stavku.

4.2.3. Prostitucija u prekršajnom zakonodavstvu

Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira donijet je i objavljen još 1977.,⁶⁷¹ a značajnije je izmijenjen tek 1989.⁶⁷² Međutim, tek nakon demokratskih promjena uslijedile su izmjene i dopune koje su u znatnoj mjeri ublažile ovaj zakon.⁶⁷³ Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira⁶⁷⁴ kazna zatvora je propisana uvijek alternativno uz novčanu kaznu, a njezino je trajanje ograničeno do najviše trideset dana.⁶⁷⁵ U praksi, na jednog kažnjenog u kaznenom postupku pred sudom dolazi oko deset kažnjenih pred sucima za prekršaje.⁶⁷⁶ Pravna priroda prekršaja oduvijek je sporna, dok prevladavaju teorije koje se temelje na kvantitativnoj razlici.⁶⁷⁷ O razlici između kaznenog djela i prekršaja može se zaključiti kako su to, u biti, dva samo po težini različita stupnja neprava, „lakši“ i „teži“ kažnjivi delikt, koji se razlikuju samo u intenzitetu.⁶⁷⁸

Prema važećem Zakonu o prekršajima protiv javnog reda i mira,⁶⁷⁹ prostitucija je regulirana člancima 7. i 12. Počinitelj prekršaja iz članka 7. može biti svaka osoba, vlasnik ili korisnik stana ili drugih prostorija.⁶⁸⁰ Radnja se sastoji u dopuštanju vršenja bluda u stanu i drugim prostorijama, tj. u davanju na raspolaganje stana ili drugih prostorija osobama radi obavljanja bluda. Za postojanje prekršaja je irelevantno je li počinitelj za ustupanje prostorija primio nagradu. Razmatrani prekršaj ima niz sličnosti s kaznenim djelom iz članka 195. Kaznenog zakona Podvođenje.⁶⁸¹

⁶⁷¹ NN 041/1977.

⁶⁷² NN 055/1989.

⁶⁷³ Veić 1998, V.

⁶⁷⁴ NN 47/90.

⁶⁷⁵ Veić 1998, 1.

⁶⁷⁶ Vidi više u DZS 2019, Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018.

⁶⁷⁷ Veić 1998, 1.

⁶⁷⁸ *Ibid.*

⁶⁷⁹ NN 41/77, 55/89, 5/90, 30/90, 47/90, 29/94.

⁶⁸⁰ Tko dopušta da se u njegovim prostorijama vrši bludničenje, ili tko omogućuje ili na drugi način pomaže vršenju prostitucije, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u protuvrijednosti domaće valute od 50 do 350 DEM ili kaznom zatvora do 30 dana.

⁶⁸¹ Veić 1998, 19.

Prostitucijom valja smatrati pružanje seksualnih usluga uz naknadu.⁶⁸² U seksualne usluge treba ubrojiti, pored spолног odnošaja, i radnje koje su izjednačene sa spолнim odnošajem. Odavanje se ogleda u ponavljanom obavljanju (u vidu „zanata“) s namjerom stjecanja sredstava za život.⁶⁸³ Za postojanje prekršaja irelevantno je ima li počinitelj koji se odaje prostituciji redovito zanimanje, jer se i zaposlene osobe mogu baviti prostitucijom.⁶⁸⁴ Nadalje, spолнi odnošaj, ili s njime izjednačena spолнa radnja, počinitelja s jednom osobom određeno vrijeme nije prekršaj, čak i u slučaju ako je počinitelj za tu uslugu primio novac ili druge vrijedne stvari. To je stoga što je za pojam prostitucije ključno da počinitelj ostvaruje spолнe odnose sa svakim (ili barem pretežitim) brojem osoba koje mu se nude u tu svrhu.⁶⁸⁵ Počinitelju prekršaja mogu se, pored novčane kazne i kazne zatvora, izreći obje za Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira specifične zaštitne mjere, obaveznog liječenja od spолне bolesti ili AIDS-a (članak 34.), i zaštitna mjera udaljenja s područja općine gdje je prekršaj izvršen (članak 36.).⁶⁸⁶ U svezi s izloženim prekršajem jest kazneno djelo Međunarodna prostitucija.⁶⁸⁷ Ovim zakonom koji je evidentno zastario (novčane kazne su iskazane u njemačkim markama koje više ne vrijede i dr.), prostitucija je prepoznata kao društveni i zdravstveni problem koji je potrebno sankcionirati, dok je sankcioniranje nepravedno predviđeno isključivo za pružatelje usluga prostitucije.

Pored važećeg zakona, radi usklađivanja, odnosno da bi se adekvatno popratili zahtjevi vremena i potrebe prakse, promjene u društvenim odnosima, zahtjevi struke, kao i promjene nastale donošenjem Prekršajnog zakona, Ministarstvo unutarnjih poslova je, kao primarno nadležno tijelo, 2012. dalo u proceduru prijedlog novoga Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira.⁶⁸⁸ Umjesto prekršaja odavanja prostituciji uređenog člankom 12. važećeg Zakona, kao novina se u članku 12. stavku 1. Prijedloga zakona propisuje sankcioniranje osobe koja na javnom mjestu ponudi spолнne usluge za novčanu ili drugu korist, ali i osobe koja u svojstvu korisnika od te osobe zatraži spолнne usluge nudeći novčanu ili drugu korist.⁶⁸⁹ U stavku 2. istog

⁶⁸² Tko se odaje prostituciji, kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom od 50 do 200 DEM ili kaznom zatvora do 30 dana.

⁶⁸³ Veić 1998, 27.

⁶⁸⁴ *Ibid.*, 28.

⁶⁸⁵ *Ibid.*

⁶⁸⁶ *Ibid.*

⁶⁸⁷ *Ibid.*

⁶⁸⁸ Ministarstvo unutarnjih poslova 2012.

⁶⁸⁹ (1) Tko na javnom mjestu ponudi spолнne usluge za novčanu ili drugu korist, ili na javnom mjestu zatraži spолнne usluge, nudeći novčanu ili drugu korist, kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 do 5.000,00 kuna ili kaznom zatvora u trajanju do 30 dana. (2) Tko pruži spолнne usluge za novčanu ili drugu korist, ili koristi spолнne usluge takve osobe za novčanu ili drugu korist, kaznit će se novčanom kaznom u iznosu od 4.000,00 do 10.000,00 kuna ili kaznom zatvora u trajanju do 60 dana.

članka sankcionira se osoba koja pruži spolne usluge za novčanu ili drugu korist, kao i osoba koja te usluge koristi i plaća. Pritom za počinjenje prekršaja iz stavka 2. nije bitno je li počinjen na javnom mjestu. Pored navedenog, osnovno obilježje ovoga prekršaja više nije odavanje prostituciji, u smislu ponavljanja pružanja spolnih usluga uz naplatu, što je u praksi bilo teško dokazivo, nego je za počinjenje prekršaja dovoljno jednokratno pružanje spolnih usluga uz naplatu, što se odgovarajuće odnosi i na korisnika tih usluga. Jednako kao što je teško dokazivo odavanje prostituciji, teško će biti dokazivo i istovremeno pružanje i korištenje usluga prostitucije, jer su obje vrste počinitelja (i pružatelj i korisnik) najčešće jedini svjedoci prostitucije, i oba okriviljenika imaju zajednički interes da nijekanjem ili poricanjem novčane naknade izbjegnu kažnjavanje.⁶⁹⁰ Na ovaj način se nastojalo ispuniti pravne praznine u smislu inkriminacije osnovnog oblika tzv. „neprasilne prostitucije“, kako pružatelja, tako i korisnika usluga. Intencija je bila preventivno djelovanje, u smislu odvraćanja korisnika od traženja i konzumiranja usluga prostitucije uslijed svijesti o inkriminiranosti te vrste ponašanja i s time povezanih zakonskih sankcija, no i slanje jasne poruke kako odgovornost za ovu vrstu društveno neprihvatljivog ponašanja nije samo na osobama koje pružaju usluge prostitucije, već i na ključnim sudionicima prostitucije, korisnicima koji te usluge traže, konzumiraju i plaćaju.⁶⁹¹

Sumirajući sve prethodne spoznaje o povijesnom nastanku i razvoju ključnih normativnih akata kojima se uređuje i omeđuje prostitucija u Hrvatskoj, mogao bi se izvesti zaključak da je duže vrijeme na snazi bilo prešutno prihvaćanje pojave te regulacija (uz napomenu da se radilo o pravno nedopuštenoj pojavi) nego inkriminiranje iste (gledući statute),⁶⁹² no uspostavom i primjenom zakona, prostitucija (bavljenje prostituticom, organiziranje i podvođenje) je kontinuirano inkriminirano, kao što je sažeto i prikazano u sljedećoj tablici.

⁶⁹⁰ E-savjetovanje 2015.

⁶⁹¹ Na predloženi način korisnik se prekršajno sankcionira za osnovni oblik djela, odnosno za korištenje spolnih usluga pruženih od druge osobe uz naplatu, dok se u kaznenom zakonodavstvu, primjerice u članku 157. stavku 2. Kaznenog zakona sankcionira kvalificirani oblik ovoga djela, odnosno korištenje spolnih usluga osobe koja je silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, prisiljena ili navedena na pružanje spolnih odnosa uz naplatu, a da je korisnik znao, ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti. (Vidi više *Ibid.*)

⁶⁹² Na prostitutke (bludnice) se u ovom razdoblju gledalo kao nečasnu (stigmatiziranu) pojavu u društvu, te se radilo o građanima drugog reda (osobe koje se time bave su prepoznate i stigmatizirane te često i segregirane). Pored statusa i ophođenja sa samim fenomenom prostitucije, prema pomaganju, naročito podvođenju se uglavnom odnosilo rigorozno te su propisivane oštре kazne (naročito za kvalificirane oblike).

Tablica 2. Prikaz analiziranih izvora u odnosu na prostituciju

<i>Vrijeme</i>	<i>Izvor</i>	<i>Odavanje prostituciji</i>	<i>Organiziranje - Podvođenje</i>	<i>Drugo</i>
1214.-	Korčulanski statut	Nije inkriminirano	Nije inkriminirano	Propisana kazna za bludnice/priležnice koje vrijedaju žene dobra glasa.
1272.-	Statut grada Dubrovnika	Nije inkriminirano	Nije inkriminirano	Sankcioniranje bludnica prepušteno vlastitoj obitelji.
1288.-	Vinodolski zakon	Nije inkriminirano	Nije inkriminirano	
1312.-	Splitski statut	Nije inkriminirano	Nije inkriminirano	Gubitak imovinskih prava udovice ako čini blud. Segregacija bludnica te niže kazne za njihovo silovanje.
1317.-	Motovunski statut	Nije inkriminirano	Inkriminirano	
1525.-	Iločki statut	Nije inkriminirano	Inkriminirano	
1530.-	Statut grada Rijeke	Nije inkriminirano	Nije inkriminirano	Propisana segregacija bludnica.
1637.-	Mošćenički statut	Nije inkriminirano	Nije inkriminirano	Sankcionirano držanje prostitutke u vlastitoj kući.
1640.-	Trsatski statut	Inkriminirano	Inkriminirano	Niže kazne za silovanje bludnica.
1852.-	Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih	Inkriminirano	Inkriminirano	
1930.-	Krivični zakonik za Kraljevinu Jugoslaviju	Inkriminirano	Inkriminirano	
1951.-	Krivični zakonik	Inkriminirano	Inkriminirano	
1977.-	Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira ⁶⁹³	Inkriminirano	Nije inkriminirano	
1977.-	Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske	Nije inkriminirano	Inkriminirano	
1991.-	Osnovni Krivični zakon Republike Hrvatske i Krivični Zakon Republike Hrvatske	Nije inkriminirano	Inkriminirano	
1998.-	Kazneni zakon	Nije inkriminirano	Inkriminirano	
2013.-	Kazneni zakon	Nije inkriminirano	Inkriminirano	

⁶⁹³ Odredbe u odnosu na prostituciju vrijede i trenutno, nisu se mijenjale od donošenja samog Zakona. (NN 41/77, 55/89, 5/90, 30/90, 47/90, 29/94)

Rezimirajući sve prethodne spoznaje i ključne normativne akte kojima se uređuje prostitucija u RH razvidno je kako postojeće zakonodavno uređenje prostitucije u RH (kazneno i prekršajno) odražava sliku društva u kojemu prostitucija nije prihvatljiva, a novim Kaznenim zakonom iz 2011. i prijedlogom Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira iz 2012., šalje se jasna poruka o neprihvatljivosti iste, bez obzira je li u pitanju kupac takve usluge, ili pružatelj (pristup je široko kritiziran od udruga koje se bave pravima žena, kao i znanstvenika feminističkog rakursa). S druge strane, postoje problemi koji se javljaju i u drugim europskim državama koje su legalizirale prostituciju, poput stigmatizacije osoba koje se bave ili su se bavile prostitucijom, problema organizirane i adekvatne zdravstvene i socijalne zaštite tih osoba, a da se ne spominje mogućnost izlaska iz „svijeta prostitucije“ jednom kada se uđe u njega (primarno u onaj niže i srednje razine), i to su područja koja iziskuju promišljeno i plansko djelovanje. Zbog velikog profita koji donosi ova ilegalna aktivnost, utjecaj organiziranih kriminalnih skupina je značajan te, na određeni način, dodatno određuje pojavu prostitucije (kako onu bez prisile, tako i prisilnu). Stoga je razumljivo kako je organiziranje i podvođenje (uz prateću eksploraciju) predmet kaznenog zakonodavstva, kako u svijetu, tako i kod nas.

PETO POGLAVLJE: UREĐENJE PROSTITUCIJE U DRUGIM ZEMLJAMA - KOMPARATIVNI PRIKAZ

5.1. UREĐENJE PROSTITUCIJE U ŠVEDSKOJ

Dugo je vremena službeni stav švedske vlade prema prostitutici bio da se radi o neprihvatljivom društvenom fenomenu protiv kojega je nužno djelovati.⁶⁹⁴ No, unatoč tome je sve do 1999. prostitucija bila legalna, a kupovina seksualnih usluga nije bila kriminalizirana (rad bordela je bio zabranjen, kao i podvođenje).⁶⁹⁵ Od siječnja 1999. nastupaju promjene u Švedskoj, kojima se zabranjuje kupovina seksualnih usluga, a osoba koja primi seksualnu uslugu u zamjenu za određenu kompenzaciju može biti osuđena za kazneno djelo kupovine seksualnih usluga na novčanu ili zatvorsku kaznu u trajanju do 6 mjeseci.⁶⁹⁶ Prijedlog za kriminalizaciju kupovine seksualnih usluga bio je dio vladinog Prijedloga zakona o sprječavanju nasilja nad ženama, a nacrtom je predložen velik broj mjera u različitim društvenim sektorima za borbu protiv nasilja nad ženama, prostitucije i seksualnog uzinemiravanja u radnom okruženju.⁶⁹⁷

Prema švedskom zakonu (odredbi koja zabranjuje kupovinu seksualnih usluga) iz 1999. na prostituciju se gleda kao oblik muškog seksualnog nasilja prema ženama i djeci jer je kupovina žena i djevojaka radi seksualne eksploracije i u svrhu prostitucije protivna osnovnim načelima politike jednakosti spolova.⁶⁹⁸ Tako se na prostituciju gleda ne kao na kupovinu seksualne usluge, nego na kupovinu onoga tko pruža te usluge (uglavnom žene i djevojke), a što nikada ne može biti dobrovoljno.⁶⁹⁹ Ovdje je bitno istaknuti da je 2001. Vrhovni sud pravde u Švedskoj presudio da je kupovina seksualnih usluga prijestup protiv javnog reda, a ne protiv osobe,⁷⁰⁰ što je u opreci s prethodno navedenom proklamiranom politikom.

Prvi zakon po kojemu je prostitucija postala kazneno djelo je u Švedskoj donesen 1734. te je kažnjavao prostitutke, a donesen je radi sprječavanja širenja spolno prenosivih bolesti i

⁶⁹⁴ Swedish Institute 2010, 2.

⁶⁹⁵ *Ibid.*

⁶⁹⁶ šved. Sexköpslagen, Brotsbalk 6.11.

⁶⁹⁷ Kvinnofrid, 1997/98:55, Swedish Institute 2010, 4.

⁶⁹⁸ Ekberg 2004, 1208.

⁶⁹⁹ *Ibid.*

⁷⁰⁰ Östergren 2018, 170.

zbog vjerskih utjecaja, odnosno utjecaja religije.⁷⁰¹ U 19. st. je prostitucija legalizirana te su izgrađeni bordeli koji su bili pod kontrolom lokalnih vlasti, što je potrajalo do početka 20. st. (kao i u većem dijelu Europe).⁷⁰² Godine 1919. je prostitucija ponovno postala kazneno djelo na temelju Zakona o spolno prenosivim bolestima i Zakona o skitnji.⁷⁰³ Prostitutke su se kažnjavale zbog narušavanja javnog reda i mira te prenošenja spolnih bolesti, a kažnjavale su se uglavnom slanjem u kaznionice i popravne domove.⁷⁰⁴ Od 1920. do 1940. oko 1.200 žena je bilo upućeno na prisilni rad, uglavnom na temelju optužbi za pružanje komercijalnog seksa.⁷⁰⁵ U narednom razdoblju pa do 60-ih godina je osnovano više državnih povjerenstava koja nisu imala jedinstvene zaključke o prostituciji i kažnjavanju, dok su prostitutke primarno smatrane osobama s poremećajima (psihopati, sociopati i sl.).⁷⁰⁶ Unatoč različitim pokušajima uređenja i regulacije prostitucije, prostitutke su sve do kraja 90-ih ostale kriminalizirane.

Kad govorimo o švedskom modelu tretiranja prostitucije kroz odredbu koja zabranjuje kupovinu seksualnih usluga (inkorporirana je u kazneni zakon),⁷⁰⁷ važno je istaknuti da se prostitucija sama po sebi ne smatra kaznenim djelom (niti je protuzakonita), pri čemu se osobe koje prodaju seksualne usluge ne kažnjava.⁷⁰⁸ Međutim, iako se ne kažnjava pružatelj usluge, kažnjava se konzument usluge, a kupovina seksualnih usluga je kazneno djelo.⁷⁰⁹ Iz navedenoga je evidentno da se radi o rješenju koje prebacuje fokus s inkriminacije ponude (odnosno s osobama koje se bave prostitucijom) na inkriminaciju potražnje (one koji kupuju seksualne usluge ili iskorištavaju osobe koje se bave prodajom seksualnih usluga), pri čemu se ne radi distinkcija između dobrovoljne i prisilne prostitucije.⁷¹⁰ Glavni argumenti ovakvog zakonskog uređenja počivaju na tvrdnjama da je prostitucija nasilje prema ženi i povreda njezinih prava, i da je ponuda seksualnih usluga uvjetovanja potražnjom, pa bi se kriminalizacijom klijenta ukinula potražnja, što bi posljedično dovelo do nestanka prostitucije.⁷¹¹ Od uvođenja odredbe o zabrani kupovine seksualnih usluga i učincima ovakvog tretiranja fenomena prostitucije, vodi se intenzivna rasprava ne samo u Švedskoj, već i na međunarodnoj razini, dok se predmetna polemika u mnogim svojim aspektima podudara s raspravama o (de)kriminalizaciji i

⁷⁰¹ Vidi više u World Heritage Encyclopedia 2018.

⁷⁰² Svanström 2006, 144 - 148.

⁷⁰³ *Ibid.*

⁷⁰⁴ *Ibid.*

⁷⁰⁵ Östergren 2018, 169.

⁷⁰⁶ Vidi više u World Heritage Encyclopedia 2018.

⁷⁰⁷ šved. Sexköpslagen, Brotsbalk 6.11.

⁷⁰⁸ Florin 2012, 270 - 271.

⁷⁰⁹ *Ibid.*

⁷¹⁰ Peršak 2012, 229.

⁷¹¹ *Ibid.*

liberalizaciji korištenja (lakih) droga. I u jednom i u drugom slučaju je zamjetan izostanak znanstveno utemeljene argumentacije te međunarodno usporedivih evaluacijskih studija koje bi jedine mogle dati odgovor na pitanje o (ne)opravdanosti ili (ne)svrsishodnosti jednog naspram drugog rješenja.⁷¹²

Ovdje je važno istaknuti i činjenicu kako je odredba o zabrani kupovine seksualnih usluga donesena pod jakim utjecajem feminističkih zagovornika čiji je stav bio da je prostitucija oblik muškog nasilja nad ženama, kako prodaja seksualnih usluga ostavlja psihološke i fizičke posljedice te kako ne postoje žene koje se prostitucijom bave dobrovoljno.⁷¹³

5.1.1. Zakonodavni okvir

Takozvani „švedski model“ uređenja prostitucije se sastoji od nekoliko različitih zakona, odnosno zakonskih odredbi. Tri glavna zakona/odredbe koji kriminaliziraju, odnosno zabranjuju prostituciju su propisi koji se odnose na podvođenje, sprječavanje najma stanova i prostorija u kojima bi se odvijala prostitucija te zakonske odredbe koje se odnose na kupovanje seksualnih usluga. U kaznenom zakonu je propisana zabrana podvođenja, pa je tako za podvođenje osoba s ciljem prostitucije propisana novčana kazna i kazna zatvora u trajanju od najviše 4 godine, odnosno 8 godina ukoliko se radi o ozbilnjom djelu.⁷¹⁴ Djelo se utoliko klasificira kao ozbiljno ukoliko se radi o aktivnostima velikih razmjera koje uključuju značajnu finansijsku dobit ili ukoliko se radi o izrazito beščutnom iskorištavanju druge osobe.⁷¹⁵

Kazneni zakon, Zakon o stanovanju i Zakon o zemljištu⁷¹⁶ sadržavaju nekolicinu odredbi koje zabranjuju upotrebu stanova i drugih prostora za prostituciju i podvođenje, a koje kao posljedicu navedenih radnji predviđaju kazneno sankcioniranje i konfiskaciju nekretnine. Navedeni zakoni trebali bi rezultirati sustavom u kojemu je nemoguće voditi bordel, unajmiti

⁷¹² Opširnije o (ne)opravdanosti liberalizacije korištenja lakih droga vidi u Derenčinović, D. & Getoš Kalac, A.M. 2020.

⁷¹³ Dodillet & Östergren 2011, 1 - 2.

⁷¹⁴ *The Swedish penal code* 1962:700, Chapter 6, Section 12.

⁷¹⁵ 3) Ako je osoba koja je imala pravo na upotrebu prostora, dodijelila pravo na korištenje prostora drugoj osobi, naknadno saznala da se prostor u potpunosti ili u značajnoj mjeri koristi za povremene seksualne odnose u zamjenu za novac, pa nije zatražila ukinanje dodijeljenog prava, smatrati će se kako (ako je aktivnost nastavljena) promovira te aktivnosti te će biti kazneno odgovorna u skladu s 1. stavkom (novčana kazna i kazna zatvora u trajanju od najviše 4 godine). (*Ibid.*)

⁷¹⁶ Land Code 1970: 994 Chapter 12, 42.1.9; Condominium Act 1991: 614, Chapter 7, 18.8 2003: 31.

prostor s ciljem bavljenja prostitucijom, posredovati u pronalaženju klijenata ili na bio koji način oglašavati prostituciju.⁷¹⁷

Sam seksualni odnos podrazumijeva čin i djela osobe koja dodiruje genitalije druge osobe ili tijelo druge osobe vlastitim genitalijama.⁷¹⁸ Najpoznatija odredba, ona o zabrani kupovanja seksualnih usluga, svojim stupanjem na snagu 1999. kriminalizirala je stjecanje ili pokušaj stjecanja seksualnih usluga u zamjenu za određenu kompenzaciju.⁷¹⁹ Inkorporiranjem u kazneni zakon i izmjenama za kupca seksualnih usluga je propisana novčana kazna ili zatvor od najviše jedne godine. Ova odredba se primjenjuje također ako je plaćanje obećala ili dala druga osoba.⁷²⁰ Kompenzacija, pritom, ne mora nužno i isključivo biti novčana, već može uključivati alkohol, drogu ili darove oko kojih je unaprijed postignut dogovor.⁷²¹ Namjera kupnje seksa je pokušaj počinjenja kaznenog djela, za koji je maksimalna kazna jednaka kao i za dovršeno kazneno djelo.⁷²²

Odredba o krijumčarenju iz 2002. propisuje da onaj tko putem prisile ili drugih nedoličnih načina djelovanja sudjeluje u prekograničnom transportu, transferu, zadržavanju ili prihvatu druge osobe u svrhu seksualne eksploracije, može biti kažnen zatvorskom kaznom u trajanju od 2 do 10 godina.⁷²³ Ako je žrtva krijumčarenja mlađa od 18 godina, dokazivanje primjene prisile ili drugih nedoličnih načina djelovanja nije nužno za osuđujuću presudu.⁷²⁴

Prostitucija mladeži spominje se u dvije odredbe, a radi se o Kaznenom zakonu i odredbi o zavođenju maloljetnih osoba te Zakonu o skrbi za maloljetne osobe. Osoba koja potakne/navede dijete mlađe od 18 godina na izvršenje ili podnošenje seksualnog čina uz plaćanje, osuđuje se za kupnju seksualnog čina od djeteta na novčanu kaznu ili zatvor najviše do dvije godine (za slučajeve koji nisu opisani u ostalim odredbama glave 6.).⁷²⁵ Odredba 1. stavka primjenjuje se također ako je plaćanje obećala ili dala druga osoba.⁷²⁶ Zakon o skrbi za maloljetne osobe omogućava smještanje osoba mlađih od 20 godina u domove za odgoj i

⁷¹⁷ Dodillet & Östergren 2011, 4.

⁷¹⁸ Östergren 2018, 171.

⁷¹⁹ The Swedish penal code, Chapter 4, Section 11.

⁷²⁰ *Ibid.*

⁷²¹ Dodillet & Östergren 2011, 4.

⁷²² Östergren 2018, 171.

⁷²³ The Swedish penal code, Chapter 4, Section 3.

⁷²⁴ *Ibid.*

⁷²⁵ The Swedish penal code, Chapter 6, Section 9.

⁷²⁶ *Ibid.*

obrazovanje u slučaju manifestiranja društveno destruktivnog, odnosno neprihvatljivog ponašanja koje uključuje kriminalno ponašanje, konzumaciju droga i prostituciju.⁷²⁷

Prema Zakonu o strancima, državljanima koji nemaju boravišne dozvole može se uskratiti ulazak u Švedsku ako se može prepostaviti kako se neće vladati s poštenim namjerama, u što je uključena i prostitucija.⁷²⁸ Zakon o javnom redu brani pornografski performans, odnosno prikazivanje stvarnog spolnog odnosa na pozornici. Striptiz predstave su dozvoljene u seks klubovima, ali nije dozvoljen fizički kontakt gostiju i plesača.⁷²⁹

Osim navedenoga zakonodavnog okvira, važno je spomenuti i Nacionalni akcijski plan za suzbijanje prostitucije i trgovanja ljudima koji sadrži 36 mjera, a one uključuju podršku osobama u rizičnim skupinama, stavljaju naglasak na prevenciju i učinkovitost pravosudnog sustava te se također odnose na podizanje svijesti i znanja o problemu trgovanja ljudima.⁷³⁰

Zakonom o porezu na dohodak nisu izuzeti prihodi od komercijalnog seksa. Ako se zarada oporezuje kroz tvrtku, ona se mora registrirati nekom drugom djelatnošću, u suprotnom se zarada može utvrditi bez da se navede njihova uzročnost ili se može oporezovati slobodnom procjenom ovlaštenog tijela (svatko tko plaća porez na dohodak ima pravo na mirovinu i može zatražiti naknadu za bolovanje i skrb o djeci od Nacionalne agencije za socijalno osiguranje).⁷³¹ Zakonodavstvo o socijalnim uslugama i zdravstvenoj skrbi se ne bavi posebno komercijalnim seksom.⁷³² Život s roditeljem koji se bavi pružanjem seksualnih usluga ne zahtijeva sam po sebi socijalnu intervenciju u ime djeteta.⁷³³

Švedski kazneni zakon je univerzalan i odnosi se na sve švedske državljane koji kupuju seksualne usluge u bilo kojoj zemlji u kojoj je to nezakonito, tj. za isto mogu biti procesuirani u Švedskoj.⁷³⁴ U razdoblju od 1999. do 2014. u prosjeku je oko 14 osoba godišnje osuđeno za nabavu, dok su prosječno 4 osobe godišnje osuđene za trgovanje ljudima radi seksualnog rada

⁷²⁷ Swedish Care of Young Persons (Special Provisions) Act (1990:52).

⁷²⁸ Östergren 2018, 171.

⁷²⁹ Public Order Act 1993:1617.

⁷³⁰ Dodillet & Östergren 2011, 6 - 7.

⁷³¹ Östergren 2018, 171 - 173.

⁷³² *Ibid.*

⁷³³ *Ibid.*

⁷³⁴ Aronowitz 2014, 233.

od 2002.⁷³⁵ Presude za kupovinu seksualnih usluga su se povećale posljednjih godina, u odnosu na 11 osuđenih muškaraca u 1999., u 2014. je taj broj porastao na 254 muškarca.⁷³⁶

5.1.2. Afirmativni pogledi na „švedski“ model uređenja prostitucije

Švedska vlada je u svojoj analizi izrađenoj pod ingerencijom Ministarstva pravosuđa 2010., koristeći pritom analize institucija zaduženih za evaluaciju zakona, Nacionalnog odbora za zdravstvo (vladino tijelo u sklopu Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi), Nacionalnog odbora za prevenciju kriminala (vladino tijelo unutar pravosudnog sustava) i Nacionalnog odbora za policiju, odredbe/zakon o zabrani kupovanja seksualnih usluga proglašila uspješnim te konstatirala da je ispunio svrhu radi koje je donesen.⁷³⁷

Argumenti u prilog stavu kako je zakon imao pozitivan učinak su što je ulična prostitucija smanjena upola, a to se može pripisati izravno kriminalizaciji kupovine seksualnih usluga.⁷³⁸ U analizi je također navedeno kako se u posljednjih pet godina stopa prostitucije internetom povećala u Švedskoj, Danskoj i Norveškoj. Međutim, razmjeri ovog oblika prostitucije su puno veći u Danskoj i Norveškoj te prema analizi nema nikakvih pokazatelja koji bi upućivali na zaključak da je u Švedskoj, u odnosu na ostale skandinavske zemlje, došlo do većeg porasta u stopi prostitucije internetom.⁷³⁹

Nadalje, nema dokaza o porastu stope prostitucije u Švedskoj, niti postoje bilo kakve informacije koje bi upućivale na to da su osobe prethodno uključene u ulični oblik prostitucije svoje aktivnosti preselile u zatvorene prostore.⁷⁴⁰ Zabранa kupovine seksualnih usluga negativno se odražava na organizirani kriminal.⁷⁴¹ Porastao je udio javnosti koji podupire

⁷³⁵ Östergren 2018, 177.

⁷³⁶ *Ibid.*

⁷³⁷ Swedish Institute 2010, 7 - 10.

⁷³⁸ Stopa ulične prostitucije prije uvođenja zakona u Švedskoj je bila otprilike podjednaka u glavnim gradovima Norveške, Danske i Švedske. Međutim, 2008. procijenjeni broj osoba koje se bave uličnom prostitucijom u Norveškoj i Danskoj bio je tri puta veći nego u Švedskoj. S obzirom na ekonomске i društvene sličnosti među zemljama, zaključak je da je uzrok smanjenja ulične prostitucije u Švedskoj upravo Zakon o zabrani kupovine seksualnih usluga. (*Ibid.*)

⁷³⁹ *Ibid.*

⁷⁴⁰ U analizi se konstatira da se stopa prostitucije povećala u susjednim skandinavskim zemljama, ali ne i u Švedskoj. Uzimajući u obzir sličnosti među zemljama vjerojatno bi do povećanja stope prostitucije došlo i u Švedskoj da nije bila na snazi zabrana kupovine seksualnih usluga. (*Ibid.*)

⁷⁴¹ Stopa organiziranog kriminala je manja u Švedskoj u odnosu na ostale zemlje u susjedstvu, što švedska policija objašnjava tvrdnjom kako zabrana kupovine seksualnih usluga predstavlja prepreku za trgovinu ljudima te osobe koje se bave ovim oblikom kriminala zato izbjegavaju ovakvu vrstu aktivnosti u Švedskoj. (*Ibid.*)

zabranu kupovine seksualnih usluga,⁷⁴² te je smanjena i potražnja.⁷⁴³ Prema istraživanjima koja su u Švedskoj provedena nakon uvođenja Zakona, udio muškaraca koji priznaju da su kupili seksualnu uslugu se smanjio te se čini da u Švedskoj manje muškaraca kupuje takvu vrstu usluga u odnosu na ostale skandinavske zemlje.⁷⁴⁴ No, svakako valja napomenuti kako jedan od mogućih uzroka smanjenja udjela muškaraca koji priznaju kupnju seksualne usluge može biti i strah od samoinkriminacije uslijed navedene zakonske izmjene.

5.1.3. Argumenti oponenata „švedskog“ modela uređenja prostitucije

Kritike na račun zakona i njegovih odredbi, odnosno tvrdnji prema kojima je zakon rezultirao smanjenjem prostitucije također su značajne. Kriminalizaciju klijenta se kritizira jer dovodi do razmještanja prostitucije, a ono rezultira nepovoljnijim uvjetima za žene, tjera ih u izolaciju pa time izlaže i većim rizicima od nasilja i eksploracije.⁷⁴⁵ Uzročno - posljedična veza zakona i smanjenja ulične prostitucije u Švedskoj nije dokazana. Isto može biti rezultat pojačanog postupanja policije, nadzora i slično, promjene načina pružanja usluga, preseljenja u zatvorene prostorije, tako da je zaključak o dokazanoj uspješnosti zakona pod upitnikom.⁷⁴⁶

Jedan od prigovora je kako za valjano zaključivanje o tome je li stopa prostitucije u Švedskoj manja u odnosu na razdoblje prije uvođenja zakona, kako je potrebno poznavati stopu prostitucije prije stupanja zakona na snagu.⁷⁴⁷ Najčešće se spominje brojka od oko 650 žena uključenih u uličnu prostituciju u tri najveća grada (Stockholm, Malmö, Göteborg) te se procjenjuje da još dva do tri puta više osoba seksualne usluge nudi i prodaje u zatvorenom prostoru.⁷⁴⁸ Prema tome, procijenjeni ukupni broj osoba koje se bave prostitucijom prije uvođenja zakona je bio između 1.850 i 2.500, iako se ponekad spominje i brojka od 3.000 osoba.⁷⁴⁹ Međutim, s navedenim brojkama postoji nekoliko poteškoća. Prvenstveno, nepoznat

⁷⁴² Rezultati istraživanja javnoga mnijenja o kupovanju seksualnih usluga provedeni prije i nakon uvođenja zakona pokazali su da više od 70 % ispitanika zabranu smatra pozitivnom, na temelju čega se zaključuje kako je Zakon imao normativni učinak koji će, s obzirom na to da zabranu podupire uglavnom mlađa populacija, imati dugoročan pozitivni efekt. (*Ibid.*)

⁷⁴³ Policijski službenici i socijalni radnici smatraju da su kupci seksualnih usluga postali oprezniji te da je zabrana rezultirala smanjenjem potražnje, barem u pogledu ulične prostitucije. Policija smatra da se kupci boje da će biti uhvaćeni, ali ih zapravo više brine kako će za njihovo ponašanje saznati obitelj i prijatelji, nego što postoji strah od kazne. (*Ibid.*)

⁷⁴⁴ *Ibid.*

⁷⁴⁵ Della Guista 2009, 7.

⁷⁴⁶ Peršak 2014, 2.

⁷⁴⁷ Dodillet & Östergren 2011, 8 - 11.

⁷⁴⁸ *Ibid.*

⁷⁴⁹ *Ibid.*

je izvor procjene kako „dva do tri puta više osoba seksualne usluge nudi i prodaje u zatvorenome prostoru“.⁷⁵⁰ Također, navedeni brojevi se odnose samo na žene, dok muškarci i transrodne osobe nisu uključene u statistiku. Ipak, u Švedskoj je i dalje prisutan konsenzus kako je stopa ulične prostitucije smanjena za otprilike polovicu nakon uvođenja zakona.⁷⁵¹ Međutim, pitanje je radi li se smanjenju doista uzrokovanim zakonom ili nekim drugim čimbenicima.⁷⁵²

Nadalje, ističe se kako su procijenjene vrijednosti ulične prostitucije u kontinuiranom padu od 1970-ih, što bi moglo značiti da je bilo kakav pad u stopi ulične prostitucije od uvođenja zakona zapravo dio puno dugotrajnijih trendova.⁷⁵³ Također, socijalni radnici smatraju kako je postalo teže odrediti broj osoba koje se bave prostitucijom s obzirom na to da se radi o populaciji koja je nakon kriminalizacije prostitucije prisiljena svoje djelovanje „preseliti“ u zabačenje ulice i područja.⁷⁵⁴ Dio izvora također navodi kako brojevi pojavnosti ulične prostitucije više ovise o opširnosti policijskog nadzora nego o samome zakonu.⁷⁵⁵

Pored toga, činjenica kako manje osoba nudi seksualne usluge na ulici, ne mora nužno značiti da je došlo do stvarnog smanjenja stope prostitucije.⁷⁵⁶ Eventualni pomak od ulične prostitucije prema prostituciji u zatvorenim prostorima ne mora biti uzrokovan isključivo zakonom, već to može biti dio šireg trenda smanjenja pojavnosti ulične prostitucije.⁷⁵⁷ Što se tiče interneta, procijenjeni broj osoba koje seksualne usluge oglašavaju *on-line* kreće se od 300 do 500 osoba.⁷⁵⁸

Prema nekim izvorima, zbog tehnološki naprednih mogućnosti, „skrivena“, odnosno prostitucija u zatvorenim prostorima sada čini čak 80 % ukupne stope prostitucije, dok je prije stupanja zakona na snagu taj postotak iznosio oko 67 %, što bi značilo da je ukupan broj osoba koje se bave prostitucijom sličan prije i poslije uvođenja zakona, a kreće se oko 1.500 osoba.⁷⁵⁹

⁷⁵⁰ *Ibid.*

⁷⁵¹ *Ibid.*

⁷⁵² *Ibid.*

⁷⁵³ *Ibid.*

⁷⁵⁴ *Ibid.*

⁷⁵⁵ *Ibid.*

⁷⁵⁶ Sasvim je moguće da je dio osoba koje se bave prostitucijom počeo koristiti druge metode pronalaženja klijenata, kao što su i klijenti počeli seksualne usluge pronaći drugim kanalima umjesto na ulici - osim internetom, mogući su susreti u barovima, klubovima i hotelima te drugim mjestima.

⁷⁵⁷ Dodillet & Östergren 2011, 11.

⁷⁵⁸ *Ibid.*

⁷⁵⁹ *Ibid.*

Uzimajući sve navedeno u obzir, zaključak Nacionalnog odbora za zdravstvo i socijalnu skrb: „Nemoguće je sa sigurnošću odgovoriti na pitanje je li došlo do povećanja ili smanjenja stope prostitucije. U najboljem slučaju možemo reći kako se ulična prostitucija polako vraća, nakon što je u vrlo kratkom vremenu gotovo u potpunosti nestala neposredno nakon uvođenja zakona. Međutim, navedeno se odnosi na uličnu prostituciju, koja predstavlja najočitiju manifestaciju fenomena. Što se tiče porasta ili pada u stopi pojavnosti drugih oblika tzv. 'skrivenе prostitucije', još je manje zahvalno iznositi bilo kakve zaključke.“⁷⁶⁰ se čini opravdan.

Isto tako, jedan od zaključaka istraživanja iz ovog područja je kako zabrana kupovine seksualnih usluga ne odbija klijente prostitucije.⁷⁶¹ U istraživanju koje je proveo Nacionalni odbor za zdravstvo, većina muških ispitanika navodi kako zakonska zabrana njima nije donijela nikakve posebne promjene.⁷⁶² Jedan od uzroka je što većina intervjuiranih ispitanika seksualne usluge kupuje u inozemstvu. Istoga stava kao klijenti su i osobe koje se bave prostitutijom, a koje navode da zabrana nije utjecala na potražnju, odnosno da zabrana ne djeluje odbijajuće na njihove klijente.⁷⁶³

Službene procjene švedske vlade o povećanju podrške zabrani kupovanja seksualnih usluga u javnom mnjenju zbog pozitivnih učinaka zakona, nema uporište u rezultatima provedenog istraživanja Odbora za pitanja mladih iz 2009.⁷⁶⁴ Tako je u provedenom istraživanju među mladima, njih 1,7 %, odnosno čak 20.000 izjavilo da su primili novac za seksualne usluge. Također, četvero od deset ispitanika smatralo je prihvatljivim uzeti novac za seksualne usluge ako su obje uključene strane suglasne. Još je indikativnije što je čak 11,4 % ispitanika izjavilo da poznaje nekoga tko je primio novac za seksualne usluge.⁷⁶⁵ Suprotstave li se ove brojke službenim tvrdnjama, moglo bi se zaključiti kako se zapravo radi o relativno liberalnim pogledima na prostitutiju, nikako o podržavanju bilo kakvih zabrana u tom području.⁷⁶⁶

Što se tiče osoba koje se bave prostitutijom, njihovo stav je kako ih zakon stigmatizira te potiče stereotipe, osobito zato što kreće od prepostavke kako su žene koje prodaju seksualne

⁷⁶⁰ Vidi više u The National Board of Health and Welfare 2008.

⁷⁶¹ Dodillet & Östergren 2011, 14.

⁷⁶² Vidi više u Holmström & Skilbrei 2008.

⁷⁶³ *Ibid.*

⁷⁶⁴ Dodillet & Östergren 2011, 18.

⁷⁶⁵ *Ibid.*

⁷⁶⁶ *Ibid.*

usluge žrtve koje su slabe i koje se iskorištava.⁷⁶⁷ Također, s obzirom na to da sada teže stupaju u kontakt s klijentima, dio njih ovisi o svodnicima čija je uloga pronalazak klijenata.⁷⁶⁸ Važno je također istaknuti kako se klijenti osoba koje se bave prostitucijom rjeđe odlučuju na svjedočenje u slučajevima kaznenih progona onih koji eksplotiraju seksualni rad drugih osoba, baš zato jer su sada zbog postojećih zakonskih odredbi o zabrani kupovine seksualnih usluga i sami krivi za kršenje zakona.⁷⁶⁹ Premda je preventivni učinak zabrane kupnje seksa u velikoj mjeri nepoznat, u istraživanjima provedenim 2011. i 2014. manje od 10 % onih koji su priznali da su kupili seks prijavilo je kako se njihovo ponašanje promijenilo zbog zabrane.⁷⁷⁰ Bitan argument protiv kriminalizacije korisnika je i veliko oslanjanje zakonodavca na generalno preventivnu svrhu zakona, za što postoje negativna iskustva kroz povijest (npr. prohibicija alkohola). U potpunosti pojednostavljeni, bezrezervnim podržavanjem ovakvog oblika kriminalizacije kupca seksualne usluge, sam kupac postaje „žrtveni jarac“ svih zala koja proizlaze iz trgovanja ljudima, povijesnog i modernog iskorištavanja siromašnih i ranjivih žena.⁷⁷¹ Unatoč službenim izvorima koji ističu dobre rezultate u primjeni zakona, nedvojbeno je kako postoji značajan dio opće i stručne javnosti koji takve analize smatra preoptimističnima, ističući kako je prostitucija neadekvatno regulirana te postojeći zakon predstavlja neučinkovit pokušaj (pre)jednostavnog rješenja izrazito kompleksnog fenomena.⁷⁷²

⁷⁶⁷ *Ibid.*, 21.

⁷⁶⁸ *Ibid.*

⁷⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁷⁰ Östergren 2018, 178.

⁷⁷¹ Peršak 2012, 236.

⁷⁷² Vidi više u Florin 2012, 269 - 278.

5.2. UREĐENJE PROSTITUCIJE U NJEMAČKOJ

U prvom njemačkom kaznenom zakonu iz 1871. prostitucija nije bila predmet kaznenog gonjenja, ali se smatrala nemoralnom,⁷⁷³ dok su ugovori u građanskom pravu bili nedjelotvorni u odnosu na prostituciju.⁷⁷⁴ Kako bi dobili licencu, upravitelji bordela su morali podnijeti zahtjev za odobrenje svog poslovanja i nakon primitka takvog ovlaštenja podvrgnuti se posebnim pravilima, dok je pružanje seksualnih usluga izvan bordela s licencom smatrano kaznenim djelom.⁷⁷⁵

Dokazi o bordelima u Njemačkoj datiraju još iz srednjeg vijeka.⁷⁷⁶ Početkom 19. stoljeća strah od spolnih bolesti je bio presudan kada je riječ o donošenju zakona koji se odnose na prostituciju.⁷⁷⁷ Zakon o sprječavanju spolnih bolesti je stupio na snagu 1927. te je dokinuo upravljanje i kontrolu seksualnih radnica, dok je 1953. stupio na snagu novi Zakon o socijalnoj bolesti koji je bio ograničen na zdravstveno-političke mјere, dok se svakodnevica seksualnih radnica gotovo nije promijenila do donošenja Zakona o prostituciji 2002. (*Prostitutionsgesetz - ProstG*).⁷⁷⁸ Provedbom Zakona o zaštiti od infekcija iz 2001. (zamijenio Zakon o spolno prenosivim bolestima) ukinuti su obvezni zdravstveni pregledi seksualnim radnicama u cijeloj zemlji, a dan je naglasak na prevenciju i obrazovanje građanstva, s ciljem stvaranja temelja pružanju informacija o zdravlju široj javnosti i zaštite što većeg broja ljudi od zaraznih bolesti ili bolesti svojstvenih njihovim specifičnim okolnostima.⁷⁷⁹

Njemačka je 2002. legalizirala prostituciju donošenjem Zakona o prostituciji (*ProstG*), čime je slijedila jedan od najliberalnijih regulativnih pristupa do danas.⁷⁸⁰ Prije stupanja na snagu ovog zakona prostitucija nije bila zabranjena, kao ni vođenje bordela i slične djelatnosti, no na temelju prethodnih odluka vrhovnog suda te su se aktivnosti smatrane nemoralnim i antisocijalnim, a prostitutke praktično nisu imale prava.⁷⁸¹

Prema članku 12. njemačkog ustava, prostitucija je profesija zaštićena slobodom izbora zanimanja, i kada je u pitanju njezin pravni status i definicija, prostitucija je redovna

⁷⁷³ Hunecke 2018, 107.

⁷⁷⁴ Prema članku 138 I Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), Ugovori povezani s prostitucijom su nemoralni, pa su zbog toga ništavni te bez pravnog učinka.

⁷⁷⁵ Hunecke 2018, 107.

⁷⁷⁶ Vidi više u Heberer 2014.

⁷⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁷⁸ Hunecke 2018, 108.

⁷⁷⁹ *Ibid.*, 109.

⁷⁸⁰ Vidi više u Danielsson 2017.

⁷⁸¹ Kavemann *et al.* 2007, 4.

profesija.⁷⁸² Međutim, mnogi ljudi nisu promijenili svoje viđenje prostitucije i društvena stigma profesije je i dalje prisutna.⁷⁸³ Njemačka je jedna od rijetkih zemalja koja je odlučila urediti/provesti sustav izjednačavanja seksualnog sektora sa sektorom komercijalnih usluga.⁷⁸⁴

S druge strane, Ministarstvo za obiteljska pitanja razlikuje četiri različita viđenja prostitucije.⁷⁸⁵ Prvo, prostitucija se može promatrati kao kršenje ljudskog dostojanstva, zatim kao kršenje morala, kao profesija poput svake druge te četvrto stajalište koje je usvojio zakonodavac, a smatra kako je prostitucija autonomni izbor rizične profesije.⁷⁸⁶

Političari i mediji često navode brojke od 1.200.000 kupaca dnevno i 400.000 seksualnih radnika, te ukazuju na to da područje prostitucije ostvaruje godišnji promet od 14,5 milijardi eura.⁷⁸⁷ Međutim, ti se brojevi temelje na procjenama iz 1980-ih, i samo su spekulativni, te ne odražavaju adekvatno sadašnju situaciju. Ozbiljnije procjene ukazuju na to kako tržište komercijalnog seksa u Njemačkoj ima godišnji promet od 6,4 milijarde eura.⁷⁸⁸ Pouzdane procjene navode da 200.000 žena radi u prostituciji u Njemačkoj.⁷⁸⁹

5.2.1. Zakonodavni okvir

Dobrovoljna prostitucija je od 2002. legalna u Njemačkoj, što znači da seksualne radnice imaju ista prava i dužnosti kao i svi drugi zaposlenici. One mogu ući u njemački sustav socijalnog osiguranja, kao i sustav mirovinskoga i zdravstvenog osiguranja. Štoviše, imaju pravo na ugovore o radu s vlasnicima bordela i mogu primati naknade za nezaposlene nakon otkaza poslodavca.⁷⁹⁰

Prema zakonu, prostitucija podrazumijeva pružanje seksualnih usluga, tj. seksualne radnje koje se obavljuju za novac kada je prisutna barem jedna druga osoba, te se još naziva i „seksualni rad“.⁷⁹¹ Njemački Bundestag je 7. srpnja 2016. donio novi savezni Zakon o reguliranju prostitucije i zaštite osoba (*Prostituierenschutzgesetz*) koji je stupio na snagu u 1.

⁷⁸² Heberer 2014, 19.

⁷⁸³ *Ibid.*

⁷⁸⁴ *Ibid.*

⁷⁸⁵ Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend 2007, 5 - 6.

⁷⁸⁶ Müller 2008, 12.

⁷⁸⁷ Hunecke 2018, 114.

⁷⁸⁸ Deutscher Bundestag 1990, 5.

⁷⁸⁹ Domentat 2003, 45.

⁷⁹⁰ Heberer 2014, 29.

⁷⁹¹ Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth 2017, 3.

srpnja 2017. Zakon o prostituciji i novi Zakon o zaštiti prostitutki primjenjuju se u cijeloj Njemačkoj na sve prostitutke, njihove klijente i vlasnike ustanova koje se koriste za prostituciju. Međutim, neka područja, npr. porezno i trgovačko pravo su regulirani različito unutar federalnih država.⁷⁹²

Dobrovoljna prostitucija općenito je dopuštena u Njemačkoj, dok je najmanja zakonska dob za prostituciju 18 godina, zabranjeno je svodništvo i eksploracija, prisilna prostitucija, trgovanje ljudima i seksualno zlostavljanje maloljetnika.⁷⁹³ Prostitutke imaju pravo odbiti pružiti seksualnu uslugu ili prestati pružati takvu uslugu, čak i ako je ona unaprijed dogovorena, dok klijent ne može zahtijevati da se usluga pruži, ali ne mora platiti ako nije pružena.⁷⁹⁴

Potvrda o registraciji vrijedi u cijeloj Njemačkoj.⁷⁹⁵ Savezne države mogu, međutim, izdati vlastita dodatna pravila o tome gdje je potvrda o registraciji valjana, dok potvrda o registraciji vrijedi dvije godine za osobe starije od 21 godine, a za one mlađe od 21 samo jednu godinu.⁷⁹⁶ Kondom se mora koristiti tijekom svih spolnih radnji (oralnih, analnih i vaginalnih), a prostitutke imaju pravo odbiti seksualne radnje bez kondoma (objekti za prostituciju moraju postaviti obavijest o obvezi korištenja kondoma), dok klijenti koji ne koriste kondom mogu biti kažnjeni.⁷⁹⁷ Vlasnici ustanova (objekata) i prostitutke ne smiju promicati nezaštićeni spolni odnos.⁷⁹⁸

Prostitutke mogu biti samozaposlene ili zaposlene kod poslodavaca (većina prostitutki je samozaposlena).⁷⁹⁹ Ako su prostitutke zaposlenici, imaju ista prava i obveze kao i ostali zaposlenici (primjenjuju se opće odredbe radnog prava i zaštite na radu, npr. isplate plaće u slučaju bolesti, porodiljskog dopusta, reguliranje radnog vremena i blagdana, otkazni rokovi itd.).⁸⁰⁰ Prostitutke moraju plaćati poreze, bez obzira na to jesu li samozaposlene ili zaposlene, dok dohodak od seksualnih usluga podliježe porezu na dohodak (u slučaju samozaposlenja) ili porezu na plaću (u slučaju zaposlenika).⁸⁰¹ Prije nego što zaposlenici započnu posao, poslodavac ih mora registrirati kod poreznih vlasti (poslodavac zadržava porez na plaću i plaća

⁷⁹² Hunecke 2018, 115.

⁷⁹³ Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth 2017, 3.

⁷⁹⁴ *Ibid.*, 4.

⁷⁹⁵ *Ibid.*, 5.

⁷⁹⁶ *Ibid.*

⁷⁹⁷ *Ibid.*, 6.

⁷⁹⁸ *Ibid.*

⁷⁹⁹ *Ibid.*, 8.

⁸⁰⁰ *Ibid.*

⁸⁰¹ *Ibid.*, 12.

ga poreznom uredju), a na kraju kalendarske godine, i kada radni odnos prestane, zaposlenik dobiva potvrdu o porezu na plaću.⁸⁰² Ako osoba radi kao samozaposlena prostitutka, mora platiti porez na svoje prihode, to se naziva prihodom od komercijalnog djelovanja (vrijede pravila kao i za sve druge komercijalne poslove), dok je u nekim gradovima i općinama za prostituciju potrebno platiti porez na zabavu.⁸⁰³

Postoje različite regulacije u pogledu oporezivanja u uličnoj prostituciji. Iznos poreza određuju lokalne vlasti i prikupljaju se na različite načine.⁸⁰⁴ Porezi mogu biti plaćeni prijenosom, u gotovini ili pomoću automata (slično parkirnom stroju, kod ovih automata može se generirati „dnevna porezna karta“ umetanjem određene količine novca, cijena je otprilike 6 eura), te ispis iz aparata služi kao dokaz seksualnoj radnici da je platila porez (ova vrsta plaćanja je anonimna).⁸⁰⁵ Porezni ured izrađuje predujam poreza na dohodak i poslovni porez na temelju očekivane ili prethodne zarade koji se plaća svaka tri mjeseca (porez na dodanu vrijednost također se može platiti unaprijed).⁸⁰⁶

U stambenom pravu glavni problem je klasifikacija bordela - stanova, i time pitanje njegove dopuštenosti u čistim stambenim područjima ili mješovitim područjima.⁸⁰⁷ Iako je novim zakonom vlada dobila zakonsku mogućnost zoniranja kako bi zaštitala mlade i pristojnost, lokalnim naredbama je to moguće ograničiti, na što novi zakon nema utjecaja.⁸⁰⁸

Pored navedene regulative (*Prostitutionsgesetz/Prostituiertenschutzgesetz*), u odnosu na prostituciju je potrebno navesti i određene odredbe njemačkog kaznenog zakona.⁸⁰⁹ U članku 180. je inkriminirano poticanje maloljetnika do 16 godina starosti na pružanje seksualnih usluga, kao i stvaranje okolnosti za pružanje takvih usluga, za što je propisana kazna zatvora do tri godine.⁸¹⁰ Ako se radi o prisiljavanju na pružanje seksualnih usluga maloljetnika starosti do 18 godina, propisana je kazna do pet godina zatvora ili novčana kazna. Jednako je i u slučaju poticanja na takve aktivnosti ako se radi o posebnoj vrsti odnosa (skrbnik, odgajatelj i dr.), te je u navedenim slučajevima propisano kažnjavanje i za pokušaj.⁸¹¹ Zatim je zabranjena

⁸⁰² *Ibid.*

⁸⁰³ *Ibid.*, 13.

⁸⁰⁴ Hunecke 2018, 115.

⁸⁰⁵ *Ibid.*

⁸⁰⁶ Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth 2017, 13.

⁸⁰⁷ Hunecke 2018, 116.

⁸⁰⁸ *Ibid.*

⁸⁰⁹ Pored navedenih članaka u tekstu, na prostitucije se odnose i članci 232. i 233. o trgovini ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja. (German criminal code 2013)

⁸¹⁰ German criminal code, Section 180. *Causing minors to engage in sexual activity.*

⁸¹¹ *Ibid.*

eksploatacija seksualnih djelatnika i stvaranje ekonomske ovisnosti seksualnih djelatnika o operaterima (organizatorima pružanja usluga), kao i pružanje smještaja maloljetnicima za obavljanje prostitucije (i poticanje drugih na isto), za što je propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna (180a).⁸¹²

U članku 181a je propisano kažnjavanje iskorištavanja drugih koji se bave prostitutijom, nadziranje, kontroliranje i održavanje prostitucije drugoga za svoj interes, za što je propisana kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.⁸¹³ Isto tako i ugrožavanje osobne ili finansijske neovisnosti druge osobe, promovirajući njezin angažman u prostituciji, kupnjom seksualnih usluga na komercijalnoj osnovi, za što je propisana kazna zatvora do tri godine ili novčana kazna. Ista kazna je propisana ako se kazneno djelo počini na štetu supružnika.⁸¹⁴

U članku 184e je propisano kažnjavanje osoba koje obavljaju prostituciju na način i na mjestu protivno propisima kojima je uređeno obavljanje prostitucije, i to kaznom zatvora do šest mjeseci ili novčanom kaznom do 180 dnevnih dohodaka.⁸¹⁵ Isto tako je propisana kazna zatvora do jedne godine ili novčana kazna za bavljenje prostitucijom u blizini mjesta u kojima se nalaze maloljetnici (škole i dr. objekti), zbog opasnosti od negativnog moralnog utjecaja (kvarenja).⁸¹⁶

5.2.2. Učinci legalizacije prostitucije u Njemačkoj

Gledajući na upravljanje i kontrolu prostitucije tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, postoji konsenzus kako očekivani ciljevi, tj. ograničavanje prostitucije i bolje javno zdravlje, nisu postignuti.⁸¹⁷ Oprečne rasprave su se vodile s pozicija etičko - religioznog pogleda koji je bio protiv abolicije prostitucije zbog svojih uvjerenja (zalagali su se za daljnju suradnju s policijom i medicinskim sestrama), dok je s druge strane postojalo mišljenje kako je potrebno ukloniti dvostrukе standarde i ukinuti dotadašnji način upravljanja i kontrole prostitucije.⁸¹⁸

Mogućnost sklapanja ugovora o radu koji podliježe doprinosima za socijalno osiguranje ne koristi se u velikoj mjeri. To je stoga što se upravitelji bordela boje visokih finansijskih

⁸¹² German criminal code, Section 180a. *Exploitation of prostitutes.*

⁸¹³ German criminal code, Section 181a. *Controlling prostitution.*

⁸¹⁴ *Ibid.*

⁸¹⁵ German criminal code, Section 184e. *Unlawful prostitution.*

⁸¹⁶ German criminal code, Section 184f. *Prostitution likely to corrupt juveniles.*

⁸¹⁷ Hunecke 2018, 108.

⁸¹⁸ *Ibid.*

izdataka i birokratskih nedostataka jer seksualne radnice obično ostaju jako kratko u ustanovi (od dva do osam tjedana).⁸¹⁹ Seksualni radnici također često ne žele imati ugovore o zapošljavanju, jer većina njih želi ostati mobilna, neovisna i anonimna.⁸²⁰ Mogućnost prikladnih plaća nije donijela nikakve promjene, jer je plaćanje unaprijed uobičajeno u trgovini seksom.⁸²¹ Na temelju tih činjenica može se zaključiti da je Zakon o prostituciji (*ProstG*) imao ograničen učinak.⁸²² Zahtjevi upravitelja bordela i seksualnih radnika ne podudaraju se u velikoj mjeri s onima drugih dionika.⁸²³

U medijima i službenim izvješćima su zastupljene slojevite rasprave i pogledi o prostituciji. One se kreću od zagovaranja da se seksualni rad promatra kao zanimanje kao i bilo koje drugo, do zahtjeva da se seksualni rad u cijelosti zabrani.⁸²⁴ Argumenti za potonje uključuju, na primjer, kako ne može biti dobrovoljnosti pri odabiru ove aktivnosti i da je prostitucija, u konačnici, podrška patrijarhatu.⁸²⁵ Pokušaji bolje regulacije ili zabrane prostitucije bili su pod značajnim utjecajem švedskog modela. Medijske prezentacije obično izjednačavaju prostituciju sa siromaštvom, prisilom i seksualnim zlostavljanjem, a seksualne radnike nazivaju žrtvama trgovanja ljudima.⁸²⁶

Postoje policijske statistike o kriminalnim kaznenim djelima u vezi s prostitucijom, ali one obuhvaćaju samo vidljivo polje.⁸²⁷ Međutim, uzete zajedno, ove statistike ne odražavaju sveobuhvatno stvarnost prostitucije te se može zaključiti kako postoji nedostatak značajnih statističkih podataka u ovom području.⁸²⁸ U 2007. je napravljena evaluacija zakona (*ProstG*), pri čemu su stručnjaci došli do zaključka kako velik dio njegovih ciljeva još uvijek nije postignut i kako je nedovoljno proveden.⁸²⁹ S druge strane, samo će službena procjena zakona (*Prostituertenschutzgesetz*), predviđena za 2022., moći odgovoriti na pitanja učinkovitosti i otklanjanja manjkavosti prvobitnog uređenja.⁸³⁰ S obzirom na to da je industrija seksa u

⁸¹⁹ Kavemann *et al.* 2007, 17 - 18.

⁸²⁰ Hunecke 2018, 111.

⁸²¹ *Ibid.*

⁸²² *Ibid.*

⁸²³ *Ibid.*

⁸²⁴ *Ibid.*, 112.

⁸²⁵ *Ibid.*

⁸²⁶ *Ibid.*

⁸²⁷ *Ibid.*, 114 - 115.

⁸²⁸ *Ibid.*

⁸²⁹ Vidi više u Kavemann *et al.* 2007.

⁸³⁰ Charpenel *et al.* 2017, 257.

Njemačkoj tako napredna i moćna, pitanje mogućnosti njezine modifikacije/promjene ostaje otvoreno.

5.2.3. Specifičnosti prostitucije u Njemačkoj: tržište prostitucije i vrste prostitucije

Najčešće pojavnosti prostitucije su u bordelima, uslugama eskorta, u apartmanima, prostitucija u izlogu/prozoru i ulična, koje na sličan način postoje u mnogim drugim europskim zemljama.⁸³¹ Tijekom 2016. procjena kriminalističke policije u Njemačkoj (BKA) o odvijanju prostitucije su bile da se 29 % odvija u hotelima, 26 % u apartmanima, 41 % u barovima i bordelima te 12 % na ulicama.⁸³²

Četvrti *Red Light districts* u njemačkim gradovima sada su atrakcije u koje se ide u turističke obilaske s vodičima.⁸³³ U studiji o seksualnom životu njemačkih državljanina, 8 % ispitanih muškaraca tvrdilo je da su imali seksualne odnose s barem jednom prostitutkom, dok se reklame za bordele vide na autobusima, taksijima i gradskim zidinama, pa je prostitucija jednostavno postala još jedan potrošački proizvod.⁸³⁴

U takozvanim „paušalnim bordelima“ podnositelj plaća „ulaznu naknadu“ (otprilike 65 - 120 eura) koja mu obećava „sveobuhvatnost“ usluge (jelo, piće, seks sa seksualnim radnicima onoliko puta koliko želi).⁸³⁵ Obično seksualni radnici primaju „osnovnu plaću“ i dodatak za svakog gosta kojem su pružili usluge.⁸³⁶

Takozvani *FKK klubovi* također su vrlo česti u Njemačkoj,⁸³⁷ a promiču kulturu slobodnog tijela, što znači da se u prostorijama kluba ne smije nositi odjeća. Svi (gosti/konzumenti i seksualni radnici) moraju platiti ulaz. O uslugama se raspravlja izravno sa seksualnim radnikom, a pružaju se u posebnim prostorijama unutar kluba. Ponekad dio pristojbe mora biti predan upravitelju kluba.⁸³⁸ Takozvane *run house* nisu poznate u cijeloj Europi, i opet su uobičajene u Njemačkoj. Seksualni radnici iznajmljuju (uglavnom od 80 do 130 eura za 24

⁸³¹ Hunecke 2018, 113.

⁸³² Charpenel *et al.* 2017, 252.

⁸³³ Vidi više u *Ibid.*, 249 - 258.

⁸³⁴ *Ibid.*

⁸³⁵ Hunecke 2018, 113.

⁸³⁶ *Ibid.*

⁸³⁷ Freikörperkultur (FKK) je njemački pokret koji podržava naturistički pristup sportu i životu u zajednici. Iza toga je radost doživljaja prirode ili samo biti gol, bez izravnog odnosa prema seksualnosti.

⁸³⁸ Hunecke 2018, 113.

sata) sobu. S otvorenim vratima, oni čekaju klijente koji šetaju kroz prostor, a zatim pružaju seksualne usluge u ovoj sobi.⁸³⁹

Kao i u mnogim drugim zemljama, internet također igra sve značajniju ulogu u seksualnoj industriji u Njemačkoj. Klijenti mogu kupovati seksualne usluge na dražbi (npr. www.gesext.de) ili izravno uz fiksne naknade (npr. www.kaufmich.de).⁸⁴⁰ Usluga je tada uglavnom pružena u hotelskoj sobi. Trenutno u Njemačkoj raste i područje *Sugardaddy/Sugarbabes*. U tom slučaju seksualne usluge nisu uvijek pružene za novac, već i za nenovčane nagrade, odnosno poklone.⁸⁴¹

Prema istraživanju *TAMPEP International Foundation*, 80 % seksualnog rada u Njemačkoj odvija se u zatvorenom prostoru. Prema podacima iz 2006. udio prema spolu iznosi: 93 % žene, 4 % muškarci, 3 % transrodne osobe, pri čemu 60 % udjela u pojavi imaju migrantice.⁸⁴² Premda su istraživanja o ovoj vrsti oskudna, doista se može primijetiti dramatičan pad cijena na tržištu seksualnih usluga u odnosu na prethodne godine (moguće uslijed povećanog priljeva seksualnih radnica, uglavnom iz istočnoeuropskih zemalja), pa nevladine organizacije upozoravaju kako zbog pogoršanja izvora dohotka seksualni radnici često više ne mogu plaćati najamninu za svoje sobe.⁸⁴³

Pravni ciljevi koje je trebao ostvariti Zakon o prostituciji su olakšavanje pristupa zdravstvenom osiguranju i socijalnoj sigurnosti za seksualne radnike, mogućnost tužbe klijenata, mogućnost sklapanja ugovora o radu.⁸⁴⁴ Sociopolitički ciljevi koje je trebao postići su poboljšanje izlaznih mogućnosti za seksualne radnike, prevencija pratećih kriminalnih aktivnosti, stvaranje boljih uvjeta rada.⁸⁴⁵ Koliko je sve navedeno učinkovito i zaživjelo, iz svega prethodno navedenog evidentno je kako nema konsenzusa. Seksualni sektor u Njemačkoj iz dana u dan pokazuje tendenciju rasta, kako po broju uključenih osoba, tako i po ukupno ostvarenom prihodu od poslovanja.

⁸³⁹ *Ibid.*

⁸⁴⁰ *Ibid.*, 114.

⁸⁴¹ *Ibid.*

⁸⁴² Vidi više u Brussa *et al.* 2009.

⁸⁴³ *Ibid.*

⁸⁴⁴ Hunecke 2018, 114.

⁸⁴⁵ *Ibid.*, 111.

5.3. UREĐENJE PROSTITUCIJE U SLOVENIJI

U Sloveniji je prostitucija dopuštena i tolerirana (nije zabranjena i ne predstavlja kazneno djelo), dok je inkriminirano sudjelovanje u prostituciji u svrhu eksploracije.

Nadzor prostitucije u Sloveniji je bio najrašireniji početkom 20. stoljeća, kada je u nekoliko gradova (Celje, Ljubljana, Maribor) prostitucija postala regulirana djelatnost. Ta je promjena bila u skladu s kretanjima koja su se događala u drugim gradovima u regiji i Austro-Ugarskoj Monarhiji općenito, pri čemu je glavni cilj bio da se sva prostitucija dovede pod medicinsku i policijsku kontrolu.⁸⁴⁶ Tako su se u Ljubljani, nakon usvajanja odgovarajućeg zakona 1905., žene u prostituciji bile obvezne registrirati i redovito obavljati liječničke preglede.⁸⁴⁷ U praksi, propisima je nametnuta njihova socijalna izolacija, jer su područja za traženje klijenata isključivala većinu javnih prostora u središtu grada.⁸⁴⁸

Nakon Prvog svjetskog rata je slovenska vlada (Povereništvo za notranje zadeve, 1. 3. 1919.) proglašila da se prostitucija više neće tolerirati, zbog zabrinutosti za javno zdravlje (spolne infekcije), čime je zapravo uvedena prohibicija te su aktivnosti u vezi prostitucije postale ilegalne (zatvoreni su objekti gdje se odvijala prostitucija, dok su osobe uključene u prostituciju procesuirane, uz provođenje stalnih policijskih racija na tim područjima).⁸⁴⁹ Ovaj model se održao do početka Drugoga svjetskog rata, kada su ponovno zaživjele javne kuće u velikim gradovima i na nekim okupiranim područjima, dok su nakon završetka rata ponovno uvedene zabrane i represija koje su karakterizirale razdoblje prije rata.⁸⁵⁰ Unatoč policijskoj represiji, prostitucija se još uvijek potajno odvijala u hotelima i motelima, naseljima u kojima su živjeli sezonski radnici, privatnim stanovima i slično.⁸⁵¹

Rezultat zabrane je bio porast nezakonite ulične prostitucije, te općenito pogoršanje radnih uvjeta za prostitutke.⁸⁵² U prvom desetljeću nakon osamostaljenja Slovenije 1991., iako je pravni okvir o prostituciji ostao nepromijenjen, sektor prostitucije je doživio značajnu reorganizaciju.⁸⁵³ Početkom 1990-ih godina prostitucija je uglavnom organizirana u salonima za masažu, koje su kasnije zamijenile agencije za pratnju (značajan dio i u noćnim klubovima),

⁸⁴⁶ Vidi više u Cvelfar 1994, 11 - 29.

⁸⁴⁷ Šori & Pajnik 2018, 228.

⁸⁴⁸ *Ibid.*

⁸⁴⁹ Radulović 1986, 176 - 178.

⁸⁵⁰ *Ibid.*, 182.

⁸⁵¹ *Ibid.*

⁸⁵² Šori & Pajnik 2018, 229.

⁸⁵³ Vidi više u Šori 2005, 61 - 80.

dok je od početka 2000-ih, masovna uporaba mobitela općenito utjecala na organizaciju prostitucije, a osobito u privatnim stanovima.⁸⁵⁴

Zakonskim izmjenama iz 2003. prostitucija je izbrisana s popisa prekršaja, a 2004. u Kaznenom zakonu kriminalizacija ponude zamijenjena je kriminalizacijom eksploracije prostitucije.⁸⁵⁵ Od tada seksualni radnici mogu obavljati svoj posao bez straha da će biti procesuirani, međutim nije moguće registrirati seksualni rad kao pravni posao (kao ostale vrste zanimanja/poslova).⁸⁵⁶

5.3.1. Zakonodavni okvir

Nakon osamostaljenja Slovenije nije postojao sveobuhvatni zakon o prostituciji. Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira iz 1974. koji je prostituciju tretirao kao prekršaj, još je bio na snazi te je onaj tko sudjeluje, dopušta ili podržava prostituciju mogao biti kažnjen kaznom zatvora do 60 dana, a pravna osoba i odgovorna osoba u pravnoj osobi novčanom kaznom.⁸⁵⁷ Prodaja seksa dekriminalizirana je 2003. Zakon o zaštiti javnog reda (članak 7.) kažnjava pružanje seksualnih usluga u javnim prostorima samo ako se radi na nametljiv način i ako netko ometa, izaziva nemir ili ogorčenje ljudi.⁸⁵⁸

Pravno gledano, dekriminalizacija prodaje seksualnih usluga preusmjerila je pozornost s osoba koje rade u prostituciji na njihovo zlostavljanje, tj. dekriminalizacija je donijela jačanje zakona koji se bave iskorištanjem, zlostavljanjem, obmanom i prisilom na prostituciju.⁸⁵⁹ Politika o prostituciji je zapravo ograničena na borbu protiv eksploracije, porobljavanja i trgovanja ljudima, a ne rješava sve potrebe seksualnih radnika.⁸⁶⁰

Za zloupotrebu prostitucije (Zloraba prostitucije 175. člen KZ-1E) odgovoran je „svatko tko u svrhu iskorištanja sudjeluje u prostituciji druge osobe ili tko silom, prijetnjom ili obmanom izaziva, nabavlja ili potiče drugu osobu na prostituciju“, za što je propisana kazna od tri mjeseca do pet godina zatvora.⁸⁶¹ Ako se radi o iskorištanju maloljetnika, kazna je od 1

⁸⁵⁴ *Ibid.*

⁸⁵⁵ Šori & Pajnik 2018, 229.

⁸⁵⁶ *Ibid.*

⁸⁵⁷ Zakon o prekrških zoper javni red in mir 110/03.

⁸⁵⁸ Zakon o varstvu javnega reda in miru 70/06.

⁸⁵⁹ Radančić & Pajnik 2017, 113.

⁸⁶⁰ Šori & Pajnik 2018, 237.

⁸⁶¹ Kazenski zakonik 50/12, 6/16, 54/15, 38/16, 27/17.

do 10 godina, a ako se radi o više osoba ili u okviru zločinačkog udruženja kazna je od 1 do 12 godina.⁸⁶² Korištenje seksualnih usluga u Sloveniji se ne smatra kaznenim djelom, osim u slučajevima kada klijent koristi usluge žrtava trgovanja ljudima ili maloljetnika, u slučajevima kada znaju za takve okolnosti, za što je propisana novčana kazna i zatvorska do 3 godine (članak 113.).⁸⁶³ Kažnjavanje za prostituciju se također spominje (kažnjava) i u zločinima protiv čovječnosti (članak 101.) i ratnim zločinima (članak 102.) gdje se u sklopu tih djela osobe prisiljavaju na prostituciju.⁸⁶⁴

Dostupni podaci o broju žena koje rade u prostituciji, njihovim radnim uvjetima, društvenom i ekonomskom položaju se uglavnom izvode iz policijskih evidencija. Prema podacima koji se često reproduciraju u medijima i službenim institucijama (bez navođenja referenci ili korištenih metoda), najmanje 3.000 žena se bavi prostitucijom u Sloveniji.⁸⁶⁵ Prema Ministarstvu unutarnjih poslova 1996. je zabilježeno oko 100 žena koje rade u prostituciji, dok je ta brojka, odnosno procjene su bile kako je u sivoj zoni 1.800 žena uključeno u prostituciju.⁸⁶⁶ Prilikom pokretanja procedure za dekriminalizaciju prostitucije 2001. raspolagalo se brojkom od 1.400 prostitutki, uz napomenu da je taj broj sigurno veći i da iznosi od 3 do 4 tisuće prostitutki (također bez navođenja referenci ili korištenih metoda).⁸⁶⁷

5.3.2. Učinci dekriminalizacije prostitucije u Sloveniji

Država tolerira seksualni rad samo tako dugo dok je javno nevidljiv, stoga seksualni radnici ostaju segregirana, stigmatizirana i nevidljiva skupina.⁸⁶⁸ Nedavno je Financijska uprava Republike Slovenije navela da osobe koje prodaju seksualne usluge mogu prijaviti svoj posao kao zanimanje pod „ostale osobne uslužne djelatnosti“ u Standardnoj klasifikaciji zanimanja, te kao poduzetničku aktivnost prema standardu Klasifikacije djelatnosti iz 2008.⁸⁶⁹ U 2015. Ministarstvo za gospodarski razvoj i tehnologiju razvrstalo je prostituciju u „aktivnosti koje pogoduju tjelesnom stanju“, među kojima su i kupke, saune, saloni za smanjenje tjelesne težine, saloni za masažu i slično.⁸⁷⁰ Prvi put je spomenuto da se prostitucija može provoditi kao

⁸⁶² *Ibid.*

⁸⁶³ *Ibid.*

⁸⁶⁴ *Ibid.*

⁸⁶⁵ Šori & Pajnik 2018, 234.

⁸⁶⁶ Vidi više u Hrženjak 2005.

⁸⁶⁷ Radančić & Pajnik 2017, 120 - 121.

⁸⁶⁸ Šori & Pajnik 2018, 239.

⁸⁶⁹ Radančić & Pajnik 2017, 119.

⁸⁷⁰ *Ibid.*

registrirana (i oporeziva) djelatnost uz pretpostavku da će se obavljati kao mala trgovачka djelatnost (iako propisi nisu eksplicitno koristili riječ prostitucija ili seksualni rad, već su na njega upućivali posredno, „prikrivajući“ je pod „drugim uslugama“).⁸⁷¹

Nakon dekriminalizacije prostitucije civilno društvo je predložilo referendum protiv, ali njihov poticaj nije uspio dobiti dovoljnu podršku.⁸⁷² Pomalo iznenađujuće, poziv na potporu referendumu protiv dekriminalizacije prostitucije nije dobio nikakav odgovor Katoličke crkve (iako su predlagatelji referenduma uputili javni poziv Crkvi na potporu), što je možda razlog zašto nije uspio.⁸⁷³ Neki stručnjaci (iz policije i tužiteljstva) prepoznaju potrebu za reguliranjem prostitucije. Tvrđilo se da okvir pravne politike treba napredovati u tom smjeru, uglavnom osiguravajući društveno blagostanje i zdravlje ljudi u neovisnoj prostituciji odraslih.⁸⁷⁴ U Sloveniji sada egzistira čudna situacija u kojoj prostitucija nije zabranjena, ali nije regulirana. Kada bi se provela regulacija, zaključivanje zaposlenja ili drugog ugovornog odnosa, to bi koristilo seksualnim radnicama koje bi imale socijalno i zdravstveno osiguranje i druga prava iz radnog odnosa.⁸⁷⁵ Međutim, regulacija i oporezivanje seksualnog rada trebalo bi biti pod uvjetom i na način koji ne bi dodatno stigmatizirao prostitutke.⁸⁷⁶ Složena realnost prostitucije, a prije svega potrebe seksualnih radnica, još se moraju riješiti.⁸⁷⁷ Buduće politike trebale bi uključivati njihova vlastita iskustva i mišljenja (seksualnih radnika) i trebale bi odgovarati njihovim potrebama.⁸⁷⁸

5.3.3. Specifičnosti prostitucije u Sloveniji

Prostitucija u privatnim stanovima i noćnim klubovima su danas dva najčešća oblika.⁸⁷⁹ Prostitucija je također organizirana u nekim hotelima, određenim vrstama pansiona i agencijama te je uglavnom koncentrirana u većim urbanim područjima.⁸⁸⁰ Vezano za prostituciju u privatnim stanovima, seksualne djelatnice oglašavaju svoje usluge u tiskovnim i

⁸⁷¹ *Ibid.*

⁸⁷² Hrženjak 2004, 3.

⁸⁷³ *Ibid.*

⁸⁷⁴ Radančić & Pajnik 2017, 120.

⁸⁷⁵ *Ibid.*

⁸⁷⁶ Problem je što se prostitucija smatra socijalno neželjenom aktivnosti koja ne stvara dodanu vrijednost, pa država očito nema interesa regulirati položaj prostitutke. (*Ibid.*)

⁸⁷⁷ *Ibid.*, 123.

⁸⁷⁸ *Ibid.*

⁸⁷⁹ Vidi više u Šori 2005, 61 - 80.

⁸⁸⁰ *Ibid.*

online medijima, te se kontakt uspostavlja najčešće mobilnim uređajima.⁸⁸¹ Trenutne tržišne cijene kreću se od 30 eura za polusatno druženje, do 150 eura za sat vremena te se neke usluge mogu dodatno naplatiti.⁸⁸² U usporedbi s prostitucijom u stanovima, cijene seksualnih usluga u noćnim klubovima su veće, klijenti dodatno troše novac na ulaznice, piće, striptiz, i slično.⁸⁸³

Ovdje je kao primjer zgodno spomenuti i recentni slučaj organizirane prostitucije u Sloveniji. Kriminalna je organizacija, koju su zajedno s više osumnjičenika iz Rumunjske vodila dvojica Slovenaca iz Maribora, zaradila najmanje 14 milijuna eura iskorištavanjem oko 300 osoba u okviru organizirane prostitucije (u lokalnu nedaleko Nove Gorice koji je predstavljan kao sauna i *wellness* klub bilo je organizirano mjesto za pružanje seksualnih usluga koje su nudile osobe iz Ukrajine, Rumunjske i Albanije, ali i s područja bivše Jugoslavije).⁸⁸⁴

U svome radu iz 2006. Pajnik i Kavčič navode kako gotovo nema službenih podataka o prostituciji u Sloveniji, te iznose neke opće primjedbe/karakteristike na temelju informacija dostupnih iz provedenih istraživanja i zapisa u javnim raspravama. Nakon osamostaljenja prostitucija je rasla (povećanje broja salona za masažu, noćnih barova, umjetničkih plesača od kojih je dio bio uključen u prostituciju), najrasprostranjeniji oblik je tzv. „mobilna prostitucija“, dok ostali oblici uključuju hotelsku i barsku prostituciju (često se radi i o „prostituciji u stanovima“), uglavnom se radi o ženama (često studenticama iz Slovenije), kao i onima iz inozemstva (Ukrajina, Rusija, Bugarska, Rumunjska i bivša Jugoslavija), dok nije zabilježeno postojanje ulične prostitucije.⁸⁸⁵

U svojoj analizi Hrženjak⁸⁸⁶ (2004.) na temelju informacija od tužitelja i kriminalista dostupnih u medijima navela je sljedeća obilježja prostitucije u Sloveniji. U razdoblju nakon 1991. je zabilježen značajan porast broja salona za masažu, noćnih barova i potražnje za određenim profesionalnim profilima (plesači, maserke, hostese, striptizete itd.). Većina prostitutki su žene i djevojčice u dobi od 18 do 45 godina (uglavnom iz Ukrajine, Rusije,

⁸⁸¹ Šori & Pajnik 2018, 235.

⁸⁸² *Ibid.*

⁸⁸³ *Ibid.*

⁸⁸⁴ „Prostitucija u Sloveniji: Pružanjem seksualnih usluga u wellnessu zaradili 14 milijuna eura“, Večernji list 25. siječnja 2019.

⁸⁸⁵ Malo je podataka o klijentima (jer se ne vode takve evidencije). Vlasnici noćnih barova, hotela i salona za masažu često djeluju kao posrednici i dobavljači koji privlače žene na rad u prostituciji. (Vidi više u Pajnik & Kavčič 2006)

⁸⁸⁶ Za Sloveniju je karakteristično da ulične prostitucije gotovo i nema, a relativno visoka razina prostitucije je značila da ih svodnici ne prisiljavaju „na ulice“. Svodnici su uglavnom vlasnici privatnih tvrtki, iznajmljivači noćnih barova i pojedincu. Klijenti dolaze iz različitih društvenih slojeva, u velikom broju su zastupljeni trgovci i poslovnih ljudi. (Vidi više u Hrženjak 2004)

Bugarske, Rumunjske i bivše Jugoslavije). Najrašireniji oblici prostitucije su hotelska i barska prostitucija, dok prostitutke iz Slovenije uglavnom djeluju na vrlo visokoj razini (oglašavanje i mobilni telefoni) i vrlo su neovisne (bez svodnika).

Prema istraživanju *TAMPEP International Foundation*, u bavljenju prostitutcijom slovenski državlјani čine udio od 70 %, dok preostali udio čine migranti.⁸⁸⁷ U odnosu na prostituciju, Slovenija je istovremeno i zemlja odredišta, tranzita i podrijetla. Seksualne radnice uglavnom dolaze iz istočne Europe izvan EU-a (uglavnom Ukrajine i Moldavije) i Balkana (posebno Albanije).⁸⁸⁸ S druge strane, slovenske seksualne radnice uglavnom odlaze u Italiju, Njemačku, Nizozemsku itd., pri čemu mijenjaju mjesto rada svakih nekoliko mjeseci.⁸⁸⁹

⁸⁸⁷ Vidi više u Brussa *et al.* 2009.

⁸⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁸⁹ *Ibid.*

5.4. UREĐENJE PROSTITUCIJE U NEVADI

U Sjedinjenim Američkim Državama prostitucija je, praktički, bila nekontrolirana sve dok 1910. nije donesen *Mann Act* koji je zabranio međudržavni prijevoz žena u nemoralne svrhe (prostituciju).⁸⁹⁰ Do 1915. gotovo su sve države donijele zakone o zabrani bordela. U većini velikih zapadnih gradova prostitucija se tolerirala, tijela za provedbu zakona (primarno policija) su se više bavila reguliranjem zločina povezanih s prostitucijom.⁸⁹¹

Kao i mnoge zapadne američke države, Nevada je imala povijest tolerancije prema prostituciji, bez posebnih zakona koji se bave tim fenomenom.⁸⁹² Bordeli sa svojim *madam* i bludnicama bili su jednako dio ranog Zapada kao i rudari, kauboji, gradski propovjednici i mali trgovci (gradovi s brzim razvojem imali su mali broj žena te je prostitucija bila neizbjegljiva).⁸⁹³

Prostitucija u bordelima u Nevadi se javlja primarno kao urbani fenomen, iako je Amerika bila dominantno ruralna do 1800.⁸⁹⁴ Povećana industrijalizacija i urbanizacija uzrokovala je i promjene u prostituciji, žene su dolazile sa sela u gradove, prostitucijom su zaradivale za život, umjesto rada u tvornici, koji je bio težak i loše plaćen.⁸⁹⁵ Prodaja seksualnih usluga u bordelima u Nevadi postala je prihvatljiva jer je postojala i prolazna radna snaga i turistička populacija te potreba za generiranjem prihoda, i zato što nije bilo moćnog vanjskog tijela poput savezne vlade koja se protivi legalnoj prostituciji.⁸⁹⁶

Kultura i politička ekonomija Zapada (SAD) je imala nekoliko značajki koje objašnjavaju uspon bordela, a to su ekonomska nestabilnost, migrantska ekonomija, libertarijanske seksualne vrijednosti, posebna politička kultura i početak turističkog gospodarstva.⁸⁹⁷ Moralna je čestitost morala čekati da stigne dovoljno žena i promijeni omjer ponude i potražnje, kao i do čvrstog utemeljenja Crkve na tim područjima.⁸⁹⁸ Nakon što je donesen zakon koji je zabranio sve oblike prostitucije u Rhode Islandu 2009.,⁸⁹⁹ Nevada je

⁸⁹⁰ Haveripeth 2013, 32.

⁸⁹¹ *Ibid.*

⁸⁹² Escoffier 2006, 321.

⁸⁹³ Symanski 1974, 358.

⁸⁹⁴ L. Bullough & Bullough 1987, 215 - 216.

⁸⁹⁵ *Ibid.*

⁸⁹⁶ Hausbeck & Brents 2010, 258.

⁸⁹⁷ *Ibid.*, 256.

⁸⁹⁸ Symanski 1974, 358.

⁸⁹⁹ U prilog kriminalizaciji prostitucije u SAD-u (kao i u Europi) najčešće su u javnom i stručnom diskursu spominjani zabrinutost zbog nasilja nad prostitutkama, širenje spolno prenosivih infekcija, kao i narušavanje javnog poretkta.

ostala jedina država u SAD-u gdje je prostitucija legalna.⁹⁰⁰ Za razliku od nekih drugih zemalja, gdje u većim gradovima postoje javne kuće, bordeli u Nevadi su zabranjeni u većim gradskim područjima.⁹⁰¹ Vidljiv utjecaj bordela u Nevadi je mali, ne samo zbog njihovog malog broja, općenito mjesta slabe vidljivosti, već i zbog brojnih ograničenja prostitutkama i prostituciji.⁹⁰² Državni statut određuje da je nezakonito oglašavanje prostitucije na javnom mjestu, na javnim ulicama bilo kojeg grada, ili na autocesti (odmaralištu), kao što je zabranjeno i pružanje seksualnih usluga na tim mjestima.⁹⁰³

Danas je prostitucija u Nevadi legalna i regulirana profesija, bordeli postoje u 10 od 17 okruga Nevade.⁹⁰⁴ Razmjena seksualnih aktivnosti uz naknadu dopuštena je samo u bordelima s dozvolom i samo u županijama s manje od 400.000 stanovnika.⁹⁰⁵ Svaki okrug koji ispunjava uvjete samostalno odlučuje hoće li dopustiti prostituciju.⁹⁰⁶ Broj bordela i prostitutki u Nevadi je mali i zakonski ograničen na ruralna područja i male gradove, a većina stanovništva prihvata ili je pozitivno naklonjena prostituciji u bordelima.⁹⁰⁷

Trideset i tri bordela su bila otvorena za poslovanje u Nevadi u srpnju 1973. u kojima je radilo između 225 i 250 prostitutki, pola u gradskim, pola u ruralnim područjima (kućama).⁹⁰⁸ Tijekom 2010. Nevada je bila dom 28 licenciranih bordela u 10 županija/okruga, (postoji 36 dozvola za bordele diljem Nevade,⁹⁰⁹ dok je 2018. operativan bio 21 bordel).⁹¹⁰ Pravni konteksti u kojima se bordel organiziraju znatno se razlikuju po županijama i blizini gradskih područja.⁹¹¹ Provedenim istraživanjem je utvrđeno da starost žena u bordelima varira od 19 do 55 godina, ali većina je u dvadesetim i ranim tridesetima.⁹¹² Prema istraživanju, radi se pretežno o bjelkinjama, koje su uglavnom (preko 50 %) u braku ili u dugoročnoj vezi, dok oko tri četvrtine imaju djecu, polovica je imala obrazovanje nakon srednje škole, dok su neke završile diplomski ili stručni studij.⁹¹³ Neke prostitutke u bordelima su se prethodno bavile istim poslom, neke su radile kao konobarice, tajnice, u prodaji, ili su bile studentice prije dolaska u

⁹⁰⁰ H. Rodgers 2010, 1.

⁹⁰¹ Hausbeck & Brents 2010, 255.

⁹⁰² Symanski 1974, 375.

⁹⁰³ *Ibid.*

⁹⁰⁴ FindLaw.com (2018.). Nevada Prostitution and Solicitation Laws, 3. 2. 2018.

⁹⁰⁵ *Ibid.*

⁹⁰⁶ Augustson & Alyssa 2015, 229.

⁹⁰⁷ Symanski 1974, 357.

⁹⁰⁸ *Ibid.*, 365.

⁹⁰⁹ Macfarlane *et al.* 2017, 9.

⁹¹⁰ Wixsite.com 2018, Nevada Brothel List, 7. 4. 2018.

⁹¹¹ Hausbeck & Brents 2010, 260.

⁹¹² *Ibid.*, 270 - 271.

⁹¹³ *Ibid.*

bordeli. Gdje je bilo moguće raspravljati o razlozima ulaska u kuće, novac ili brza finansijska dobit često su izražavani kao glavni motiv.⁹¹⁴ Vozači kamiona, mještani, turisti, trgovci, sportaši, srednjoškolci i studenti su glavni izvori poslovanja, tj. klijenti bordela (mještani uključuju poljoprivrednike i kauboje).⁹¹⁵

Bordeli uzimaju proviziju od 50 % ukupnog prihoda od prostitucije, tako da prostitutkama nakon što plate brojne obaveze prema bordelu i ostale troškove, preostaje iznos od 20 % u odnosu na cjelokupni promet koji generiraju (tako je 1995. prosječnoj prostitutki koja je radila u bordelu u Nevadi ostajalo 40.000 dolara godišnje prije poreza).⁹¹⁶ Naknade za izdavanje dozvola bordelima obično su veće u županijama bliže urbanim područjima nego u pograničnim županijama. Nove naknade za prijavu su obično skupe, često mnogo više od godišnjih naknada za licence.⁹¹⁷ Ured šerifa izdaje radne kartice prostitutkama (iste koje imaju i zaposlenici kasina) nakon što su provjerili prethodne optužnice za kazneno djelo. One predstavljaju značajan prihod nekim županijama, što iznosi do 100 dolara godišnje po radniku.⁹¹⁸

Prostitutke iz bordela smatraju se samozaposlenima i stoga ne primaju naknade zaposlenicima (svaka iznajmljuje sobu za vrijeme njezine smjene). One potpisuju ugovore s vlasnicima bordela koji propisuju vrijeme i uvjete njihovog rada.⁹¹⁹ Bordeli su otvoreni 24 sata dnevno, sedam dana u tjednu, dok neki nameću dnevne smjene od 12 ili 14 sati.⁹²⁰ Da bi se spriječilo potencijalno nasilje nad seksualnim radnicama, bordel mogu odbiti ulazak pijancima ili razbojnicima, kao i ženama koje nisu zaposlene u bordelu a za koje se smatra da su ljubomorne žene ili djevojke.⁹²¹ Kako bi se izbjeglo svodništvo, zakon iz Nevade čini nezakonitim da bilo tko živi od zarade seksualnog radnika, a mnoge županije zahtijevaju da vlasnici i upravitelji bordela budu žene.⁹²² Prema odredbama o fizičkoj sigurnosti žene mogu odbiti/odvratiti potencijalne klijente s kojima se ne osjećaju ugodno. U sobama u bordelima nalaze se gumbi za paniku, a kako su zakoniti, ne postoji averzija prema pozivanju policije kada je to potrebno.⁹²³

⁹¹⁴ Symanski 1974, 368.

⁹¹⁵ *Ibid.*, 373.

⁹¹⁶ Kuo 2006, 253.

⁹¹⁷ Hausbeck & Brents 2010, 267.

⁹¹⁸ *Ibid.*

⁹¹⁹ *Ibid.*, 267 - 268.

⁹²⁰ Kuo 2006, 253.

⁹²¹ A. Hough 2004, 114.

⁹²² *Ibid.*

⁹²³ Hausbeck & Brents 2010, 268 - 269.

Ukupni prihodi bordela u Nevadi su oko 35 - 50 milijuna dolara godišnje, dok takvi legalni bordeli opslužuju 400.000 klijenata godišnje.⁹²⁴ Najveći i najprofitabilniji bordeli nalaze se u prigradskim županijama koje su najbliže Renu i Las Vegasu - Storey, Lyon i Nye.⁹²⁵ Prema Udrudi bordela Nevada (predstavnik George Flint), industrija bordela u cijeloj zemlji zaradila je oko 45 milijuna dolara u 2008., ali osam najvećih bordela u tim prigradskim županijama čine otprilike tri četvrtine državnog prihoda u javnim kućama. Najveći broj zapošljava do 80 žena odjednom. Preostali granični bordeli donose daleko manje prihoda, a većina zapošljava od 2 do 10 žena u isto vrijeme.⁹²⁶

Prije nego što je zatvoren 1999., Mustang Ranch, udaljen 15 milja od Rena, bio je najveći, najpoznatiji i najprofitabilniji bordel koji je radio u Nevadi (sastojao se od dva bloka s ukupno 92 spavaće sobe). Na ranču je bilo zaposleno do 80 žena u isto vrijeme, s oko 200.000 posjetitelja godišnje i procijenjenim prihodima više od 20 milijuna dolara godišnje.⁹²⁷

Stopa uhićenja za prostituciju i korištenje poroka u Nevadi u 2008. od 1,78 osoba na 1.000 stanovnika bila je daleko najveća u zemlji. Zapravo, Nevada je bila jedina država sa stopom većom od jednog na 1.000 ljudi. Nadalje, unatoč činjenici da Nevada nije među najnaseljenijim državama, njezina ukupna brojka od 4.659 uhićenja bila je četvrta po visini u zemlji.⁹²⁸ Prema brojkama koje je prikupio Federalni istražni biro (FBI), 28.490 osoba uhićeno je 2017. zbog aktivnosti vezanih uz prostituciju (od čega 17.366 žena i 11.124 muškaraca). Uhićenja su se uglavnom izvršila u Kaliforniji, Teksasu, Floridi i Nevadi (podaci Ministarstva pravosuđa iz 2017.).⁹²⁹

5.4.1. Zakonodavni okvir

Nevada je jedina država u Sjedinjenim Američkim Državama koja je legalizirala prostituciju. Decentraliziran, slučajan i povjesno jedinstven skup zakona i normi stvorio je i održao industriju bordela u Nevadi. Ipak, taj sustav legalizirane prostitucije jest usađen u gospodarski i društveni sustav ruralne Nevade.⁹³⁰

⁹²⁴ Heineman *et al.* 2012, 1.

⁹²⁵ Hausbeck & Brents 2010, 260 - 263.

⁹²⁶ *Ibid.*

⁹²⁷ Escoffier 2006, 321.

⁹²⁸ H. Rodgers 2010, 21.

⁹²⁹ Charpenel *et al.* 2017, 441.

⁹³⁰ Vidi više u Brents & Hausbeck 2005, 270 - 295.

Iako je primarna odgovornost za prostituciju na državama, postoje određeni savezni propisi koji se odnose na prostituciju. Godine 1910. Kongres je donio *Mann Act*, poznat kao Zakon o prometu bijelim robljem, koji propisuje kao kazneno djelo trgovinu ljudima u cilju seksualne eksploracije, čak i u slučaju da se osoba transferira u zemlju gdje je prostitucija legalna.⁹³¹ Godine 1911. i 1913. država je donijela zakone koji ograničavaju prostituciju te je nakon toga prostitucija općenito proganjena zakonima o smanjenju štetnih posljedica.⁹³² Zakon je 1919. zabranio kupnju i prodaju seksualnih usluga.⁹³³ Zločin prostitucije općenito uključuje tri elementa: (1) određen stupanj spolne aktivnosti ili ponašanja, (2) naknadu i (3) namjeru bavljenja prostitucijom.⁹³⁴

Federalni pritisak doveo je do zatvaranja mnogih bordela tijekom Prvoga i Drugog svjetskog rata zbog zabrinutosti od širenja bolesti na pripadnike oružanih snaga stacioniranih u Nevadi. Međutim, nakon Drugog svjetskog rata ruralni bordeli su se ponovno otvorili.⁹³⁵ Godine 1949. državni vrhovni sud proglašio je bordele javnom smetnjom, ali županije koje su željele zadržati svoje bordele su to mogle učiniti donošenjem odgovarajućih županijskih uredbi.⁹³⁶

Zakon u Nevadi promijenio se na neizravan način kada je 1971. zakonodavac Nevade prihvatio amandman na statut u kojem se navodi kako „odbor za dozvolu ne smije licencirati nikoga da upravlja kućom loše reputacije ili ugleda u svrhu prostitucije (u oblastima iznad 250.000 stanovnika)“.⁹³⁷ Godine 1978. Vrhovni sud Nevade presudio je da je u Statutu iz 1971. zakonodavstvo, iako prešutno, dopuštalo licenciranje bordela u 16 od 17 okruga Nevade.⁹³⁸ Državni statut/zakon je dao ovlasti županijskim povjerenicima da izdaju dozvole za oporezivanje, reguliranje ili zabranu bordela u gradovima.⁹³⁹ Isto tako, državni statut je propisao da je bordel ilegalan unutar 400 metara od škole, zgrade, vjerske ustanove ili na glavnoj poslovnoj ulici.⁹⁴⁰ Kako bi se osiguralo da neće biti smetnji, zahtijevali su se podaci o

⁹³¹ Augustson & Alyssa 2015, 249.

⁹³² Kuo 2006, 252 - 253.

⁹³³ A. Hough 2004, 113.

⁹³⁴ Augustson & Alyssa 2015, 229.

⁹³⁵ Hausbeck & Brents 2010, 257.

⁹³⁶ *Ibid.*

⁹³⁷ Kuo 2006, 252 - 253.

⁹³⁸ *Ibid.*

⁹³⁹ Symanski 1974, 359.

⁹⁴⁰ *Ibid.*, 362.

financijskom stanju vlasnika, adresi vlasnika i prostitutki tijekom proteklih deset godina te potpune informacije o prethodnim osudama vlasnika.⁹⁴¹

Nevadski državni zakon je vrlo specifičan u smislu propisa o industriji bordela. Zakonska shema, kao i zakoni iz Nevade su postavili temelj dopuštenoga unutar navedene industrije, i što se zahtijeva od vlasnika, operatera i radnika.⁹⁴²

Glavni akt koji regulira prostituciju u Nevadi je *Nevada Revised Statutes* (NRS 201.295 - 201.440) koji sadrži dva odjeljka povezana s prostitucijom. Jedan zabranjuje licenciranje prostitucije i otvaranje bordela u općinama s populacijom većom od 400.000 ljudi.⁹⁴³ Drugi odjeljak zabranjuje posredništvo, podvođenje, svodništvo, zarazne bolesti, regulira zone dostupne za otvaranje bordela (na sigurnoj udaljenosti od škole, crkve i glavnih ulica), regulira reklamiranje i nasilje povezano s prostitucijom.⁹⁴⁴

U revidiranom statutu Nevade⁹⁴⁵ navodi se da se prostitucija sastoje od „sudjelovanja u seksualnom odnosu s drugom osobom uz nadoknadu, novčanu naknadu ili bilo koji drugi oblik vrijednosti, uključuje seksualni odnos, oralno - genitalni kontakt ili bilo kakav dodir spolnih organa ili drugih intimnih dijelova u svrhu pobuđivanja ili zadovoljavanja seksualne želje bilo koje osobe. Protuzakonito je baviti se prostitucijom izvan licenciranog bordela, imati bordel bez dozvole ili se oglašavati bez dozvole. Nuđenje/oglašavanje seksualnih usluga se definira kao stvaranje okolnosti za prostituciju, navođenje cijene i aktivnosti, bilo kupnje ili prodaje. Podvođenje uključuje poticanje bilo koga na prostituciju, ako je ta osoba odrasla osoba i ne koristi se sila ili prijetnja silom. Smatra se krijumčarenjem kada netko „potiče, uzrokuje, regrutira, pristaje, prevozi, osigurava, pribavlja ili održava“ osobu mlađu od 18 godina za prostituciju.“⁹⁴⁶

Tako je prema važećem zakonu u Nevadi bavljenje prostitucijom izvan licenciranih bordela i posredovanje prekršaj za koji je propisana kazna do najviše 6 mjeseci zatvora i najveća novčana kazna do 1.000 dolara. Posredovanje u prostituciji maloljetnika je kazneno djelo za koje je propisana kazna od 1 do 5 godina zatvora i novčana kazna od 5.000 do 10.000 dolara,

⁹⁴¹ *Ibid.*, 363.

⁹⁴² Goldman, David 2012, 9.

⁹⁴³ FindLaw.com (2018.). Nevada Prostitution and Solicitation Laws, 3. 2. 2018.

⁹⁴⁴ Vidi više u Brents & Hausbeck 2005, 270 - 295.

⁹⁴⁵ Nevada Revised Statutes, Chapter 201 - Crimes Against Public Decency and Good Morals, Pandering, Prostitution and Disorderly Houses, NRS 201.295 - 201.440.

⁹⁴⁶ *Ibid.*

ovisno radi li se o prvom počinjenju kaznenog djela ili o povratniku. Isto tako je nezakonito živjeti od eksploatacije seksualnog radnika te je za to kazneno djelo propisana kazna od 1 do 4 godine zatvora i novčana do 5.000 dolara. Podvođenje je kazneno djelo za koje je predviđena kazna od 1 do 5 godina te novčana kazna u iznosu od najviše 10.000 dolara. Za omogućavanje i olakšavanje trgovanja ljudima je propisana kazna zatvora od 1 do 6 godina (u slučaju maloljetnika od 3 do 10 godina) te novčana kazna od 10.000 dolara, uz upisivanje u registar počinitelja seksualnih kaznenih djela. Za trgovanje ljudima u svrhu seksualne eksploatacije je propisana kazna od 3 do 10 godina zatvora te novčana kazna od 10.000 dolara, a ako se radi o djetetu ili maloljetnoj osobi, zločin se tretira kao kazneno djelo više kategorije, gdje je propisana najviša kazna doživotni zatvor uz pravo na uvjetni otpust nakon što je izdržano najmanje 15 godina te novčana od 20.000 dolara (uz upisivanje u registar počinitelja seksualnih kaznenih djela).

Savezni zakon zabranjuje prijevoz maloljetnika za nezakonite seksualne aktivnosti. Nepoznavanje dobi okrivljenika nije obrana u tom prijestupu.⁹⁴⁷ Savezni zakon također zabranjuje uvoz bilo kojeg imigranta u svrhu prostitucije.⁹⁴⁸ Zakon o zaštiti žrtava trgovanja ljudima, koji je stupio na snagu u saveznom zakonu 1999., imao je cilj olakšati kazneni progon trgovaca ljudima i zaštitu žrtava, posebno stranih državljana, pružanjem posebnih viza onima za koje se utvrđi da su žrtve međunarodnog trgovanja ljudima.⁹⁴⁹

Najregulirаниji aspekt prostitucije u Nevadi je zdravlje seksualnih radnika. Ovi propisi zahtijevaju da prostitutke imaju državnu zdravstvenu iskaznicu kojom se potvrđuje da su se testirale na spolno prenosive bolesti prije podnošenja zahtjeva za rad u javnoj kući.⁹⁵⁰ Kako bi se izbjeglo širenje spolno prenosivih bolesti, zakon Nevade zahtijeva od seksualnih radnica da koriste kondome za svaki relevantni seksualni kontakt i da se podvrgnu tjednom testiranju seksualno prenosivih infekcija (STI) i mjesечно testiranju na HIV (u slučaju dijagnoze, plaćaju vlastite troškove liječenja). Osim toga, upravitelj bordela mora dati izvješće o zdravlju i obavijestiti zdravstvene vlasti kada bilo koji radnik ima/dobije zaraznu bolest.⁹⁵¹

⁹⁴⁷ Augustson & Alyssa 2015, 249.

⁹⁴⁸ *Ibid.*, 250.

⁹⁴⁹ Macfarlane *et al.* 2017, 20.

⁹⁵⁰ Hausbeck & Brents 2010, 266 - 267.

⁹⁵¹ Bingham 1998, 89 - 90.

5.4.2. Budućnost prostitucije u Nevadi i SAD-u

Duboke podjele po pitanju prostitucije u SAD-u dovele su i do sudskega procesa kojima je kao podloga za dekriminalizaciju prostitucije poslužio stav kako zabrana prostitucije krši prava i slobode prostitutki.⁹⁵² Pojedine tužbe povezane su s povredom slobode govora, prava na privatnost, slobodu odlučivanja, jednakost ljudi i slično.⁹⁵³

Ipak sudovi su zadržali postojeće zakone uz obrazloženje kako se sloboda govora ne štiti kad je sastavni dio počinjenja kaznenog djela.⁹⁵⁴ Sudska praksa jasno je naglasila kako zakoni koji zabranjuju prostituciju ipak ne zadiru suviše u privatni život odraslih osoba, jer nije riječ o dobrovoljnem spolnom odnošaju, već se zabrana samo odnosi na dobrovoljni spolni odnošaj uz naknadu.⁹⁵⁵ Što se tiče diskriminacije žena, sud se pozivao na tvrdnje da su svi propisi rođno neutralni.⁹⁵⁶

Gospodarski učinak legalizirane prostitucije je značajan i ne mogu ga negirati ni moralisti ni feministkinje koje se ne slažu s profesijom u cjelini. Nevada je primjer mjesta gdje legalizirana industrija prostitucije donosi značajne prihode županijskoj blagajni.⁹⁵⁷ U Nevadi bordeli ne stvaraju samo značajne prihode županijama, već su postali respektabilni i dobro integrirani dijelovi lokalnih zajednica. Na koncu, ako se ne može riješiti ovog poroka, a bilo je mnogo neuspješnih pokušaja, može ga se regulirati i oporezivati.⁹⁵⁸

Iako zakonski propisi nastoje zadržati prostituciju unutar bordela s dozvolom, a ne u privatnim kućama ili hotelima, ilegalna prostitucija nastavlja cvjetati u Nevadi, osobito u velikim gradovima poput Las Vegas-a.⁹⁵⁹ Prema nekim, sustav legalizacije u Nevadi pojačava stigmatizaciju prostitutki i uskraćuje im najosnovnija prava. To stvara radno okruženje i uvjete koji su neprivlačni, pa većina prostitutki u Nevadi radi u ilegalnim prostorima.⁹⁶⁰

U svome radu iz 2010. H. Rodgers⁹⁶¹ je, analizirajući provedena istraživanja prostitucije, došao do zaključka kako je regulacija učinkovitije i djelotvornije sredstvo kontrole

⁹⁵² Augustson & Alyssa 2015, 253 - 256.

⁹⁵³ *Ibid.*

⁹⁵⁴ *Ibid.*

⁹⁵⁵ *Ibid.*

⁹⁵⁶ *Ibid.*

⁹⁵⁷ Goldman 2012, 1.

⁹⁵⁸ *Ibid.*, 38 - 39.

⁹⁵⁹ Macfarlane *et al.* 2017, 13.

⁹⁶⁰ Kuo 2006, 253.

⁹⁶¹ H.Rodgers 2010, 10.

štetnih učinaka prostitucije od kriminalizacije. Iako je nasilje povezano sa svim oblicima prostitucije, postoje dokazi da je nasilje manje uobičajeno u prostituciji u zatvorenom prostoru i da bi ga bilo moguće kontrolirati legalizacijom. Pored toga, iako su neodgovorne seksualne prakse uobičajene u prostituciji, postoje ohrabrujuća istraživanja koja se tiču uporabe kondoma i daju razloga vjerovati kako legalizacija može djelovati na obvezne prakse sigurnog spolnog odnosa. Zaključio je kako bi vjerojatno i javnost bila spremna tolerirati legaliziranu prostituciju u zatvorenom prostoru, koja eliminira štetne učinke ulične prostitucije u društvenom poretku.

U svome radu iz 2011. godine Cunningham & Kendall⁹⁶² su u odnosu na suvremenu prostituciju u SAD-u istaknuli kako je došlo do značajne promjene u posljednjem desetljeću zahvaljujući uvođenju moderne tehnologije, uključujući mobilne telefone i internet. Ove su tehnologije značajno olakšale unutarnje tržište sekса u razvijenim zemljama, u kojima kupci internetom traže prostitutke, a one provjere klijenta prije „suradnje“ i izvršenja plaćanja usluga.

Iako je malo vjerojatno kako će sudska praksa doprinijeti dekriminalizaciji prostitucije u SAD-u, odluka Vrhovnog suda u predmetu *Lawrence vs. Texas* 2003. daje određene naznake kako bi stvari mogle krenuti u tom smjeru. Premda u navedenim predmetu nije bilo riječ o prostituciji, već o kažnjavanju homoseksualnih odnosa, stav Suda da na federalnoj razini zabrani sve zakone koji ulaze u područje dobrovoljnih seksualnih odnosa dvoje ljudi istog spola, moglo bi pružiti sasvim razuman temelj i za buduću argumentaciju legalizacije prostitucije (uz ipak oprezno stavljanje znaka različitosti između te dvije situacije).⁹⁶³

U ovom poglavlju je napravljen komparativni prikaz nekoliko različitih modela uređenja fenomena prostitucije, odnosno različitih pravnih sustava. Prvenstveno švedskog modela uređenja prostitucije (abolicije), koji je začetnik „nordijskog modela“ (koji ima sve više pristaša diljem EU-a), a radi se o pravnom sustavu koji je od donošenja zakona 1999. fokus s pružatelja seksualnih usluga (prostitutki) prebacio na kupce/konzumente, i na taj način pokušao dokinuti prostituciju u društvu. Ono što je prilično jasno, a do čega se došlo tijekom izučavanja ovoga modela, je kako se prostitucija, odnosno broj prostitutki značajno smanjio. S druge strane, nije jasno i nedvojbeno dokazana uzročno - posljedična veza izmjene i provođenja zakona te smanjenja prostitucije, pa različite interpretacije podataka opravdano dovode u sumnju isključive zasluge zakona u trenutnom stanju. Intencija prebacivanja fokusa samo na konzumenta/kupca seksualnih usluga (u redovnim odnosima) i njegovog inkriminiranja ni u

⁹⁶² Vidi više u Cunningham & D. Kendall 2011.

⁹⁶³ Augustson & Alyssa 2015, 260.

kojem slučaju ne može biti rješenje ovoga slojevitog problema, tim više što se prijašnja (nepravedna) jednostrana represija prema osobama koje pružaju ovu vrstu usluga, sada usmjerava isključivo prema kupcu. I dalje u društvu ostaje zastupljena pojava prostitucije, a o prihvatljivoj razini iste se može raspravljati. Ostaje i nedvojbenom činjenica kako prostitucija ostavlja negativne psihofizičke posljedice na osobe koje se njome bave, a time i nerješivi problem/pitanje švedskog modela uređenja fenomena prostitucije.

Njemačko zakonodavno rješenje je prikazano jer je prostitucija u Njemačkoj legalna od 2002. te je ona, uz Nizozemsku, simbol legalizacije prostitucije. Iako je prostitucija postala redovna profesija, slobodni izbor rizičnog zanimaњa, i dalje je prisutna stigmatizacija osoba koje se njome bave, uz upitnu uspješnost provođenja bitnih zacrtanih ciljeva (npr. poboljšanje izlaznih mogućnosti seksualnim radnicama, stvaranja njihovih boljih uvjeta rada i dr.). Iluzorno je reći kako nije došlo do poboljšanja socijalnog i zdravstvenog stanja osoba koje se bave prostitutijom (barem prilike za isto), dok je mogućnost izlaska iz svijeta prostitucije gotovo nemoguća. S druge strane, komercijalizacija „rizične djelatnosti“ je dovela do poslovne/trgovačke borbe za profitom i maksimaliziranjem zarade (zbog čega je zakon mijenjan 2017.), nauštrb brige za osobe koje se bave prostitutijom. Radi velikog novčanog prometa i profita organizirani kriminal se drži uz te aktivnosti, pa je tako od vremena legalizacije prostitucije omjer uključenih žena iz trećih zemalja u odnosu na domaće porastao na oko 60 - 80 % u njihovu korist. Sve su one trebale doći do Njemačke i uključiti se u prostituciju, a to sigurno nije bilo prepusteno slučaju, nego je riječ o dobro organiziranim i profitabilnim aktivnostima koje su najčešće nezakonite, pa ostaje pitanje mogućnosti promjene tako naprednog i moćnog tržišta kao onog, komercijalnog seksa u Njemačkoj.

Zbog čestih medijskih uspoređivanja i isticanja primjera Slovenije, napravljen je prikaz njihova zakonskog rješenja. Slovenija je 2003. izmijenila prekršajni zakon kojim se prostitutke mogu baviti svojim poslom samostalno ili međusobno organizirane, ali bez svodnika, dok je bilo koji oblik svodništva i dalje ostao kažnjiv. U Sloveniji sada egzistira čudna situacija u kojoj prostitucija nije zabranjena, ali nije regulirana. Regulacija bi vjerojatno koristila seksualnim radnicama (socijalno i zdravstveno osiguranje i druga prava iz radnog odnosa), no teško bi se izbjegla stigmatizacija prostitutki (kao i u drugim zemljama), tako da preostaje vidjeti što donosi novo doba i novi trendovi.

Isto tako je napravljen prikaz uređenja u Nevadi, kao predstavnika anglosaksonske pravne tradicije, gdje je prostitucija legalizirana i dopuštena pod određenim uvjetima. U većem broju velikih gradova ulična prostitucija (pored licenciranih bordela) je i dalje problem koji postoji usprkos brojnim pokušajima iskorjenjivanja. Sustav u Nevadi omogućuje visoko reguliran i ograničen oblik prostitucije. Budući da se prostitutke smatraju neovisnim ugovornim suradnicama, a ne zaposlenicama, one ne uživaju koristi kao drugi zaposleni radnici. Kako se prostitucija odvija u kapitalističkom društvu, gdje je eksploracija česta komponenta, tako se prostitutke i dalje suočavaju s maltretiranjem i nasiljem, uz prilično mizernu plaću. Pored svega, stigmatizacija je jako zastupljena, pa su brojni zagovaratelji (nevladine udruge) koji smatraju da je prikladniji smjer dekriminalizacija prostitucije.

Svi prikazani modeli uređenja prostitucije u ovom poglavlju pokazuju nastojanja društava/država da iznađu najprihvatljiviji model uređenja očito „neizbjegne pojave“ koja i uz opću estradizaciju seksualnih aktivnosti te „rastezanje“ granica društvenog morala, ukazuje na ozbiljne psihofizičke posljedice koje ostavlja na osobi koja se time neposredno bavi. Nadalje, kako se radi o iznimno profitabilnoj djelatnosti (bilo kao legalnoj ili ilegalnoj aktivnosti), osobi koja pruža seksualne usluge (i koja je najizloženija), prava su najčešće samo deklarativno zajamčena. Zbog svega navedenog, interesa za ovu „granu industrije“ ne nedostaje, no glas osoba koje pružaju seksualne usluge se slabo čuje prilikom donošenja državnih odluka i izmjena zakona. Trend abolicionista po „nordijskom modelu“ zasigurno je novina koju je progurala liberalna švedska vlada, pod velikim utjecajem feministica, no prilično je neizvjesno i nezahvalno prognozirati kako će se dalje razvijati taj trend.

Glavna obilježja, kao i prednosti te nedostaci pojedinih predstavljenih modela sažeto su analitički razrađeni u sljedećoj tablici s ciljem omogućavanja cjelovitog pregleda, posebno imajući u vidu predstojeće rasprave o fenomenologiji i etiologiji prostitucije u Hrvatskoj te nastojanju određivanja najadekvatnijeg modela koji bi se primjenjivao kod nas.

Tablica 3. Prikaz glavnih obilježja, prednosti i nedostataka predstavljenih modela

<i>Država (model)</i>	<i>Obilježja</i>	<i>Prednosti</i>	<i>Nedostaci</i>
<i>Švedska (abolicija)</i>	Prostitucija nije protuzakonita, osobe koje prodaju seksualne usluge se ne kažnjava (zabranjeno je svodništvo i eksploracija te prisilna prostitucija). Kupovina seksualnih usluga je kazneno djelo.	Ulična prostitucija je smanjena upola. Smanjena je potražnja za svim oblicima seksualnih usluga.	Dolazi do razmještanja prostitucije koje rezultira nepovoljnijim uvjetima za žene, tjera ih u izolaciju pa time izlaže i većim rizicima od nasilja i eksploracije.
<i>Slovenija (dekriminalizacija)</i>	Prostitucija nije zabranjena i ne predstavlja kazneno djelo. Zabranjeno je svodništvo i eksploracija te prisilna prostitucija.	Seksualni radnici mogu obavljati svoj posao bez straha da će biti procesuirani.	Seksualni radnici su i dalje segregirana, stigmatizirana i nevidljiva skupina.
<i>Njemačka (legalizacija)</i>	Prostitucija je profesija zaštićena slobodom izbora (seksualne radnice imaju ista prava i dužnosti kao i svi drugi zaposlenici). Zabranjeno je svodništvo i eksploracija te prisilna prostitucija.	Određena razina zaštite od nepovoljnih radnih uvjeta, pristup socijalnom osiguranju i slično.	Eksploracija seksualnih radnica (najčešće migranica), izrabljivačka praksa i slično.
<i>Nevada (legalizacija)</i>	Razmjena seksualnih usluga uz naknadu dopuštena je samo u bordelima (izvan bordela je prekršaj) s dozvolom i samo u županijama s manje od 400.000 stanovnika. Zabranjeno je svodništvo i eksploracija te prisilna prostitucija.	Detaljno propisana skrb i briga o zdravlju seksualnih radnika.	Eksploracija seksualnih radnika. Ilegalna prostitucija i dalje značajna, osobito u velikim gradovima poput Las Vegasa.

ŠESTO POGLAVLJE: KRIMINOLOŠKA I KAZNENOPRAVNA ANALIZA PROSTITUCIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

6.1. METODOLOŠKI OKVIR RADA

6.1.1. Cilj istraživanja

Cilj disertacije i provedenog istraživanja je provjeriti oslikavaju li dostupni statistički podaci realno stanje prostitucije u RH, postoje li posebnosti i određene zakonitosti ove ilegalne aktivnosti te, u tom kontekstu, je li potrebna (i kakva) promjena današnjega kaznenopravnog smjera. Sam cilj i hipoteze istraživanja su detaljno razrađene u prvom poglavlju, gdje je sažeto prikazana i kompozicija cijelog rada.

6.1.2. Metodologija: uzorak i instrumentarij

U istraživanju je korištena statistička i deskriptivna metoda obrade prikupljenih podataka temeljem čega se došlo do saznanja o nekim općim određenostima te zakonitostima promatranog fenomena prostitucije. Prikupljeni su, obrađeni i analizirani podaci statističkih godišnjih izvješća MUP-a u razdoblju 2000. - 2018., korišteni su podaci o broju prijavljenih - oštećenih osoba, kaznenih djela i prekršaja u RH u svezi s prostitucijom, po članku 178., 195. i 157. KZ-a te članku 12. i 7. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira u razdoblju od 2010. - 2018., zatim policijskih tzv. krim. obrazaca o kaznenom djelu i počinitelju te žrtvi s podacima o mjestu počinjenja, dobi, spolu i drugim varijablama za razdoblje od 2000. - 2014.⁹⁶⁴ U obradi i analizi navedenih podataka prikazanih dalje u tekstu evidentirani su tipovi prostitucije te zastupljenost iste u društvu (prevalencija), nakon čega su takva saznanja povezana s dosadašnjim procjenama tipova i raširenosti, spoznajama dobivenim od aktera koji sudjeluju u sprječavanju prostitucije, kao i onih koji u njoj sudjeluju. Također su prikupljeni podaci DZS-a za razdoblje 2009. - 2018. o pravomoćnim kaznenim i prekršajnim presudama istovrsnih djela povezanih s prostitucijom, izrečenim kaznama i drugim pojedinostima iz

⁹⁶⁴ Kako su podaci za istraživanje od MUP-a pribavljeni tijekom 2015. i 2020., u drugom navratu nakon stupanja na snagu i primjene Opće uredbe o zaštiti podataka (GDPR, EU 2016/679) kojom se regulira zaštita podataka i privatnost osoba, pribavljeni podaci za razdoblje 2015. - 2018. su značajno reducirani te su sažeto prikazani u fusnotama.

statističkih obrazaca. Pored pribavljenih službenih podataka, provedeni su intervjuji s osobama koje se bave prostitutijom, no, iako je bio fokus na njima, glavnina je slike o fenomenu u društvu dobivena od policijskih službenika koji se bave ovom problematikom, zahvaljujući njihovoj kooperativnosti i značaju njihova iskaza. Inicijalno je bilo zamišljeno intervjuiranje tužitelja koji se bave navedenom problematikom, te, u skladu s tim, pribavljeno odobrenje glavnoga državnog odvjetnika. No, nakon obavljenog razgovora s dvoje tužitelja u Rijeci i Zagrebu, od istoga se odustalo, jer su se podaci odnosili isključivo na stanja spisa koje su isti zastupali, te iz toga okvira nisu htjeli izlaziti, pa je zbog eksplorativne prirode rada donesena navedena odluka (iz istog razloga se odustalo i od sudaca). Korišteni su i određeni podaci (i saznanja) Radančić i Pajnik (*Prostitution in Croatia and Slovenia*) prikupljeni tijekom istraživanja 2016./2017. te u sklopu projekta „Regulacija prostitucije u Hrvatskoj“ iz 2020., odnosno analize prekršajnih i kaznenih spisa (inicijalno planirano), koje se značajnije konzultiralo u onom dijelu koji kod navedenih nije zastupljen (primarno policija), a u svrhu detaljnijih informacija.

U skladu s ciljem istraživanja, tehnikom polustrukturiranog intervjeta s elementima slobodnog iznošenja prikupljene su informacije policijskih službenika koji se bave problematikom prostitucije (ukupno 24, uz zastupljenost svih policijskih uprava te ravnateljstva policije), kao i triju uličnih prostitutki, triju prostitutki srednje razine te triju visoke razine (ukupno 9 na području grada Zagreba). U samom predlošku/nacrtu intervjeta (prilog 1.) obuhvaćena su područja: spol, dob, obiteljski status/situacija, stručna sprema, radno iskustvo, procjena stanja na terenu (učestalost i rasprostranjenost, trendovi, vrste, odnos službene statistike i realnog stanja), karakteristike osoba koje se bave prostitutijom, uzroci i motivi za bavljenje, materijalno - finansijska situacija prije/tijekom/nakon bavljenja, izloženost neugodnim seksualnim iskustvima u mladosti (zlostavljanje ili nešto drugo), iskustva sa spolno prenosivim bolestima, ranija prekršajna i kaznena osuđivanost, glavne karakteristike organizatora (ako ih je bilo), glavne karakteristike klijenata, način pronalaska klijenata, cijena i vrste usluge, mjesto provođenja aktivnosti, bračno/obiteljsko stanje, sklonost nasilju, motivi za korištenje takvih usluga, prijedlozi kako bi trebalo prostituciju tretirati, osobni stav prema prostituciji. Angažman i kooperativnost policijskih službenika je bila uvelike bolja, što se moglo i očekivati (s obzirom na pisano odobrenje nadležnih instanci koje je išlo svim policijskim upravama, pri čemu se velik dio intervjuiranih osoba s ispitivačem/voditeljem intervjeta poznavao od ranije - zahvaljujući radu/suradnji ili školovanju, te nije bilo otpora snimanju razgovora). Zbog skromnih saznanja i iskustava te zanemarive statističke pojavnosti

prostitucije, dalje u radu su korišteni intervjui s policijskim službenicima provedeni samo na području Zagreba (5), Rijeke (1), Pule (1), Zadra (1), Splita (1), Dubrovnika (1) i Osijeka (1). S druge strane, regrutiranje osoba koje se bave prostitutijom je išlo puno teže, a postignuto je dijelom izravnim pristupom (ulična prostitucija) uz zanemariv honorar, dijelom posredstvom odvjetnika koji ih zastupaju u nekim parnicama, kao i privatnih veza, pri čemu nije bilo dopušteno snimanje (nedostatak povjerenja). Klijente i organizatore, iz istog razloga, nije bilo moguće privoljeti na intervju.

6.1.3. Način provođenja istraživanja i obrade podataka

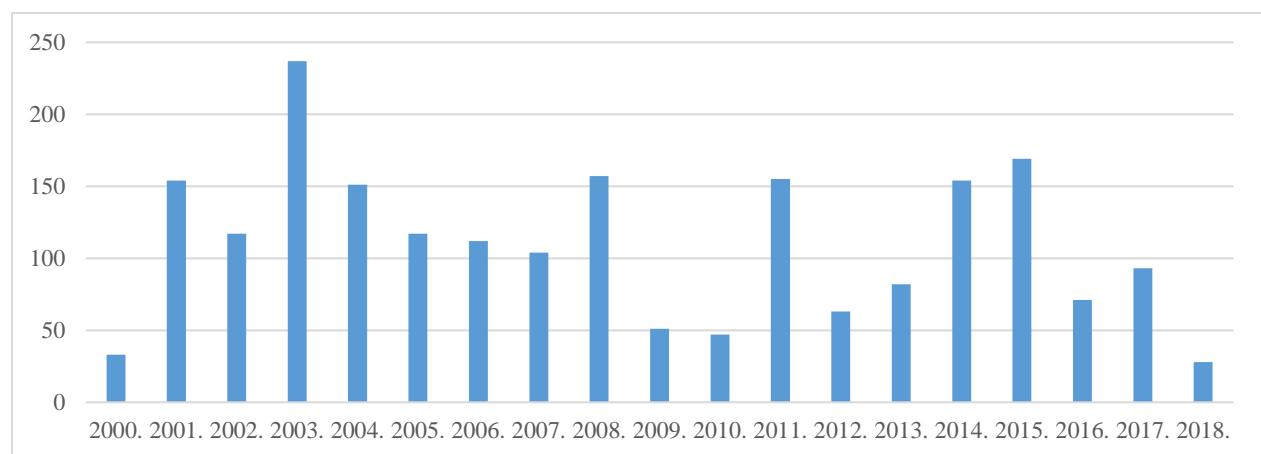
Na 5. sjednici Senata Sveučilišta u Zagrebu od 8. 12. 2015. donesena je Odluka o odobravanju pokretanja postupka stjecanja doktorata znanosti, odnosno odobrena je tema doktorske disertacije pod nazivom „Kriminološka i kaznenopravna analiza prostitucije u Republici Hrvatskoj“ te je od Ministarstva unutarnjih poslova dobivena suglasnost za provedbu istraživanja, ustupljeni su traženi podaci, kao i odobrenje za obavljanje intervjeta. U smislu generalnih etičkih principa u znanstvenim istraživanjima poštivana je anonimnost intervjuiranih osoba, identifikacijski podaci nisu traženi te je prije razgovora dobiven informirani pristanak (upoznati su svi s ciljem, svrhom i načinom korištenja podataka). Po dovršenom prikupljanju podataka, koristeći ujedno saznanja proizašla iz obavljenih intervjeta, isti su uneseni u bazu podataka u statističkom računalnom programu SPSS, nakon čega su obrađeni, odnosno izvršena je tematska analiza te su induktivnom/deduktivnom metodom izvedeni određeni zaključci. Sami razgovori i intervjeti s osobama koje se bave prostitutijom i policijskim službenicima koji se bave sprječavanjem prostitucije su radi preglednosti i sistematicnosti podijeljeni u razine, što je ranije u ovom radu detaljno izloženo (poglavlje 3.3.). Naime, za svaku od tri razine prostitucije (niska, srednja i visoka razina) je izvršena tematska podjela razgovora prema prethodno predstavljenom upitniku te je isto radi preglednosti prikazano tablično, nakon čega se analizom nastojalo doći do zaključka o eventualnim zakonitostima same pojave. Pored toga, na kraju istraživanja su u tablici prikazana opća saznanja policijskih službenika o fenomenu prostitucije, njihovi stavovi o samom fenomenu, kao i o važećem zakonodavnom okviru.

6.2. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA (OBRADA PODATAKA) I DISKUSIJA

Tablica 4. Broj kaznenih djela za koja su podnesene kaznene prijave u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2018. od strane MUP-a⁹⁶⁵

Godina počinjenja kaznenog djela	Frekvencija	Postotak
2000.	33	1,6
2001.	154	7,3
2002.	117	5,6
2003.	237	11,3
2004.	151	7,2
2005.	117	5,6
2006.	112	5,3
2007.	104	5,0
2008.	157	7,5
2009.	51	2,4
2010.	47	2,3
2011.	155	7,4
2012.	63	3,0
2013.	82	3,9
2014.	154	7,3
2015.	169	8,1
2016.	71	3,4
2017.	93	4,4
2018.	28	1,3
Ukupno	2095	100

Grafikon 1. Broj kaznenih djela za koji su podnesene kaznene prijave u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2018. od strane MUP-a⁹⁶⁶



⁹⁶⁵ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020. U Kaznenom zakonu iz 1997., u odnosu na inkriminiranje prostitucije su bila propisana kaznena djela „Međunarodna prostitucija“ u članku 178. i „Podvođenje“ u članku 195. (zbirno prikazana kaznena djela po godinama zaključno s 2012.) U Kaznenom zakonu iz 2011. (primjena od 2013.), prostitucija je inkriminirana kao istoimeno kazneno djelo „Prostitucija“ u članku 157. KZ-a.

⁹⁶⁶ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020.

Deskriptivnom metodom, tumačeći prikupljene podatke u razdoblju 2000.-2018., proizlazi srednja vrijednost od 110 prijavljenih kaznenih djela po godini, ako se uzme prosjek prikazanih godina (19) i broja prijavljenih kaznenih djela (2095). Sam podatak ne govori puno o prostituciji, no gledajući statistiku počinjenja drugih kaznenih djela, prostitucija se svrstava u ponašanja koja zauzimaju donji dio ljestvice kaznenih djela, iako je opći dojam, prateći medijsku eksponiranost takvih slučajeva, sasvim drugačiji. Gledajući oscilacije tijekom razmatranog razdoblja (min. 28 - max. 169), iz dostupnih podataka se ne može iščitati razlog tome s obzirom na to da nije bilo značajnije promjene zakonske regulative u odnosu na inkriminirana ponašanja (osim ukidanja samooglašavanja prostitucije), niti je poznato kako je u istome razdoblju bilo ciljanoga pojačanog postupanja prema fenomenu prostitucije.

Za to vrijeme se u stručnoj i nestručnoj javnosti uvriježila brojka od 3500 do 7000 osoba koje se povremeno ili trajno bave prostitucijom,⁹⁶⁷ pa se nameće zaključak o velikoj tamnoj brojci u odnosu na navedena inkriminirana ponašanja, kao i o skromnoj otkrivačkoj djelatnosti policije. Pri tome treba imati na umu da su stručne i javne procjene o broju prostitutki prilično slobodno postavljene.

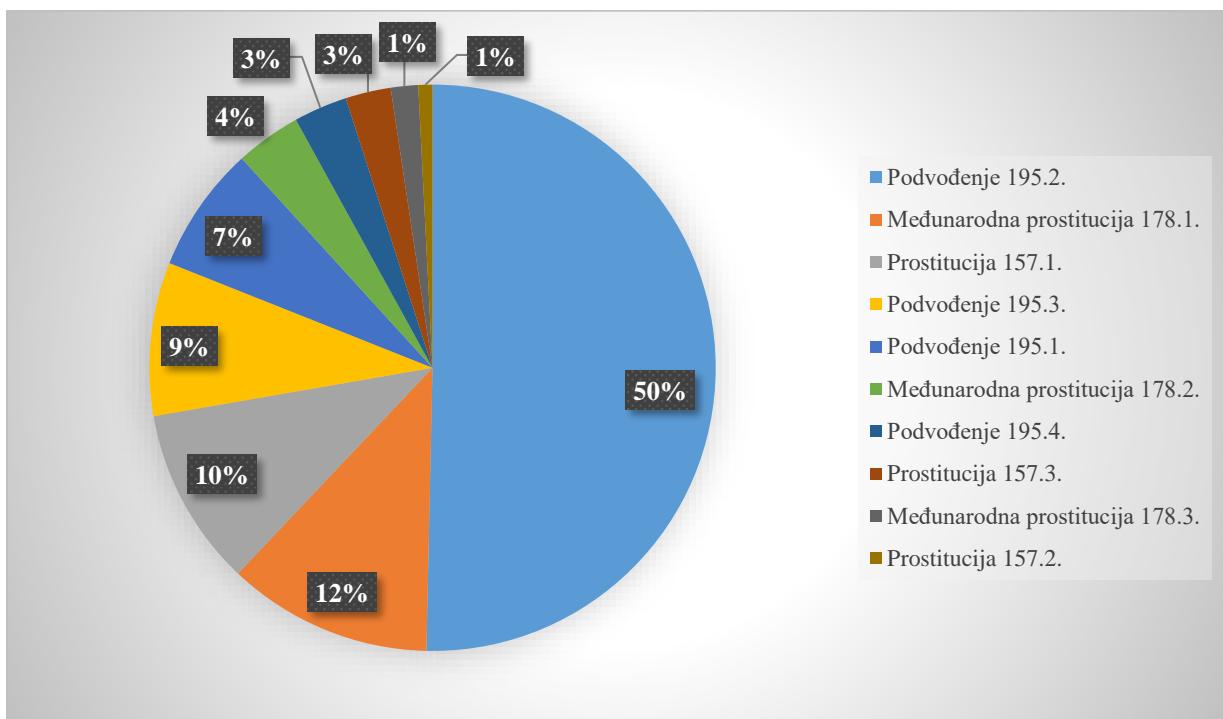
Tablica 5. Kaznena djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁶⁸

Kazneno djelo	Frekvencija	Postotak
Podvođenje 195.2.	872	50,3
Međunarodna prostitucija 178.1.	203	11,7
Prostitucija 157.1.	177	10,2
Podvođenje 195.3.	151	8,7
Podvođenje 195.1.	124	7,2
Međunarodna prostitucija 178.2.	65	3,7
Podvođenje 195.4.	53	3,1
Prostitucija 157.3.	45	2,6
Međunarodna prostitucija 178.3.	27	1,6
Prostitucija 157.2.	14	0,8
Podvođenje 195.6.	3	0,2
Ukupno	1734	100

⁹⁶⁷ Vidi Lovrinčević *et al.* 2015; Jurasić 2016, „Imamo 7000 prostitutki i 100.000 klijenata, a kažnjavaju se samo žene“, *Večernji list*, 21. 9. 2016.

⁹⁶⁸ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020. U razdoblju od 2015. - 2018. radi se o kaznenim prijavama za kazneno djelo Prostitucija iz članka 157. Kaznenog zakona (ukupno 361 kaznena prijava bez specificiranja stavka).

Grafikon 2. Kaznena djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁶⁹



Iz tablice 5. te grafikona 2. se iščitava kako značajan broj kaznenih djela čine slučajevi prostitucije/podvođenja punoljetnih ženskih osoba bez uporabe sile, ili prijetnje, ili obmane, no glavnina prijavljenih kaznenih djela (54,8 %) počinjena je silom, ili prijetnjom uporabe sile, ili obmanom, što ukazuje kako se najčešće ne radi o dogovorenoj „djelatnosti“.

Uzevši u obzir kaznena djela i počinitelje, bitan je element i recidivizam, zbog čega je potrebno istaknuti neopravdanu, iako uobičajenu, percepciju o jednakom broju počinitelja kao i samih kaznenih djela, što bi u konkretno promatranom razdoblju 2000. - 2014. iznosilo 1734 kaznena djela, a time i njihovih počinitelja. Analizom datuma rođenja počinitelja uočeno je da se radi, zapravo, o 446 identiteta,⁹⁷⁰ tj. prijavljene osobe, pa iz toga proizlazi da je visoka stopa povratka uobičajenim oblicima ponašanja, recidivizmu počinitelja u ovoj kategoriji kaznenih djela.

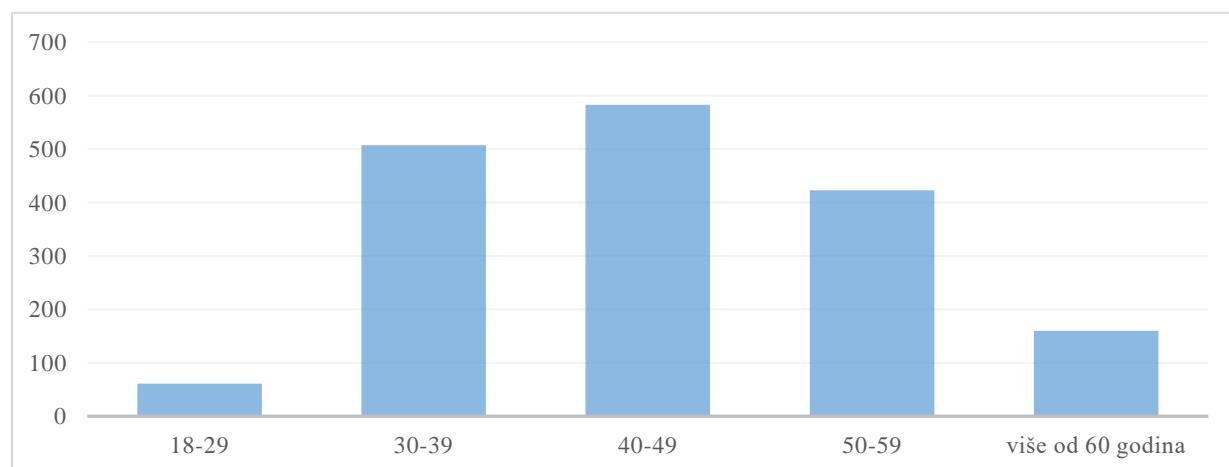
⁹⁶⁹ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015.

⁹⁷⁰ U odnosu na razdoblje 2015. - 2018., evidentirano je ukupno 78 počinitelja, no kako se više nisu mogli dobiti detaljniji osobni podaci, isti nisu povezani s gore navedenim (u ukupnom broju od 78 počinitelja moguće se nalazi značajan broj ranije evidentiranih osoba iz detaljno analiziranog razdoblja).

Tablica 6. Dob počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁷¹

Dob počinitelja	Frekvencija	Postotak
18 - 29	61	3,5
30 - 39	507	29,2
40 - 49	583	33,6
50 - 59	423	24,4
više od 60 godina	160	9,3
Ukupno	1734	100

Grafikon 3. Dob počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁷²



Analizirajući prikupljene podatke došlo se do zaključka kako je 87,2 % (1513) evidentiranih počinitelja (kaznenih djela) u rasponu od 30 do 59 godina starosti.

Podaci iz sljedeće tablice ukazuju na značajnu mušku prevalenciju među prijavljenim počiniteljima (67 %), čime se prati trend češćega muškog počinjenja kaznenih djela, ne ulazeći pri tome u razloge koji tomu vode, a koji su analizirani u prvom dijelu rada. No, svakako je zanimljivo kako je udio počinitelja ženskog spola ipak značajan, pogotovo u kontekstu muške dominacije u sferi seksualnih delikata i delikata povezanih sa seksualnim iskorištavanjem drugih osoba.

⁹⁷¹ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020. U odnosu na razdoblje 2015. - 2018. i ukupni broj počinitelja (78), distribucija po dobi je sljedeća: starost 18 – 29 / 19 počinitelja; 30 – 39 / 22; 40 – 49 / 22; 50 – 59 / 11; 60+ / 4 počinitelja.

⁹⁷² Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015.

Tablica 7. Spol počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁷³

Spol počinitelja	Frekvencija	Postotak
Muško	1161	67,0
Žensko	573	33,0
Ukupno	1734	100

Tablica 8. Bračni status počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁷⁴

Bračni status počinitelja	Frekvencija	Postotak
Neoženjen/neudana	720	41,5
Oženjen/udana	556	32,1
Razveden/a	277	16,0
Živi izvanbračno	85	4,9
Nepoznato	81	4,7
Udovac/ica	15	0,9
Ukupno	1734	100

Tablica 9. Stručna sprema počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁷⁵

Stručna sprema počinitelja	Frekvencija	Postotak
SSS	1066	61,5
Niža stručna sprema	310	17,9
Nepoznato	271	15,6
VŠ	35	2,0
VSS	29	1,7
Visokokvalificiran	14	0,8
Bez stručne spreme	9	0,5
Ukupno	1734	100

⁹⁷³ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020. U odnosu na razdoblje 2015. - 2018. i ukupni broj počinitelja (78), distribucija po spolu je: 39 muškaraca, 39 žena.

⁹⁷⁴ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015.

⁹⁷⁵ *Ibid.*

Analizom podataka o bračnom statusu i obrazovanju, odnosno stručnoj spremi počinitelja, proizlazi da više od polovice živi slobodno (samačkim životom), tj. nije u zajednici, te da su uglavnom nižeg stupnja obrazovanja (srednja i niža stručna spremi).

Tablica 10. Motiv počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁷⁶

Motiv počinitelja	Frekvencija	Postotak
Nepoznato	1215	70,1
Koristoljublje	501	28,9
Osobni cilj	9	0,5
Pribavljanje protupravne koristi za sebe	5	0,3
Druge pogodnosti	1	0,1
Bolesni nagon	1	0,1
Dobivanje sredstava	1	0,1
Nastrane seksualne sklonosti	1	0,1
Ukupno	1734	100

Osnovni navedeni motiv počinjenja ove vrste kaznenih djela je koristoljublje, pri čemu činjenica da u 70,1 % slučajeva motiv nije utvrđen, upućuje na indiferentnost policijskih istraga u tom pitanju, tj. prilikom ispunjavanja obrasca. Navedena indiferentnost nije specifična za promatrane oblike kažnjivog ponašanja, već reflektira opću indiferentnost/nevoljkost policijskih službenika u odnosu na ispunjavanje statističkih obrazaca. No, izvjesno je da je i u nepoznatim slučajevima stjecanje materijalne koristi glavni motiv, s obzirom na narav i vrstu kaznenog djela.

Iako je među iznesenim načinima izvršenja (tablica 11.) najzastupljenije prisiljavanje na seksualne aktivnosti (9,5 %), ostali načini izvršenja čine većinu (72 %). Ako bismo ove činjenice povezali s onima iz tablice 5., gdje je evidentno najviše prijavljenih kaznenih djela (54,8 %) počinjeno silom, ili prijetnjom uporabe sile, ili obmanom, nedvojbeno proizlazi da se pod „ostali načini izvršenja“ krije isto, odnosno način izvršenja uporabom sile, ili prijetnjom uporabe sile, ili obmanom. No bez pristupa konkretnim podacima, a čiji nedostatak se svakako

⁹⁷⁶ Ibid.

može ponovno pripisati indiferentnosti u odnosu na popunjavanje statističkih obrazaca, upravo iznesenu tezu nije moguće empirijski potkrijepiti. Iz tablice 12. je razvidno da se većina djela prostitucije (84,9 %) odvija u 4 županije (Zagrebačka, Splitsko-dalmatinska, Primorsko-goranska i Zadarska), što će biti korisno prilikom analize i obavljanja razgovora na tim područjima. S obzirom na gospodarsku aktivnost, turistički značaj i veliku fluktuaciju ljudi, logično je da je na tim područjima prostitucija najzastupljenija.

Tablica 11. Način izvršenja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁷⁷

Način počinjenja	Frekvencija	Postotak
Ostali načini izvršenja	1248	72,0
Prisiljavanje na seksualni akt	165	9,5
Sudjelovanje više osoba u seksualnom odnosu	156	9,0
Posredno	47	2,7
Neposredno	38	2,2
Obmanjivanje obećanjem „zaposlenja“	29	1,7
Prijetnja ubojstvom	17	1,0
Dogovaranje s izvršiteljima	9	0,5
Prijetnja nasilnim radnjama, tučnjavom	4	0,2
Davanje ili stavljanje u izgled neke prilike	4	0,2
Izrada pornografskih slika i predmeta	4	0,2
Prijetnja	3	0,2
Neovlaštena prodaja podataka	1	0,1
Odvođenje maloljetnika u inozemstvo	1	0,1
Davanje novca	1	0,1
Usmeno	1	0,1
Udaranje	1	0,1
Davanje opojnih droga na uživanje	1	0,1
Objavljivanje	1	0,1
Javno izlaganje pornografskih spisa	1	0,1
Uporaba sile (prijetnja, fizička)	1	0,1
Lažno predstavljanje	1	0,1
Ukupno	1734	100

⁹⁷⁷ Ibid.

Tablica 12. Nadležna policijska uprava prema mjestu počinjenja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁷⁸

Nadležna Policijska uprava	Frekvencija	Postotak
Zagrebačka	839	48,4
Splitsko-dalmatinska	256	14,8
Primorsko-goranska	234	13,5
Zadarska	143	8,2
Međimurska	55	3,2
Osječko-baranjska	50	2,9
Istarska	45	2,6
Šibensko-kninska	26	1,5
Koprivničko-križevačka	15	0,9
Vukovarsko-srijemska	16	0,9
Sisačko-moslavačka	15	0,9
Virovitičko-posavska	13	0,7
Karlovačka	7	0,4
Bjelovarsko-bilogorska	6	0,3
Dubrovačko-neretvanska	5	0,3
Brodsko-posavska	4	0,2
Varaždinska	2	0,1
Krapinsko-zagorska	1	0,1
Ličko-senjska	2	0,1
Ukupno	1734	100

Tablica 13. Državljanstvo počinitelja kaznenih djela u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁷⁹

Državljanstvo počinitelja	Frekvencija	Postotak
Hrvatska	1667	96,1
BiH	16	0,9
Ukrajina	14	0,8
Njemačka	8	0,5
Švicarska	7	0,4
Makedonija	5	0,3
Rusija	6	0,3
Tunis	3	0,2
Italija	4	0,2
Poljska	3	0,2
Češka	1	0,1
Ukupno	1734	100

⁹⁷⁸ Ibid.

⁹⁷⁹ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020. U odnosu na razdoblje 2015. - 2018. i ukupni broj počinitelja (78), evidentirano je ukupno 7 stranih državljana.

U odnosu na državljanstvo razvidno je da gotovo svi počinitelji imaju hrvatsko državljanstvo (96,1 %), stoga bi se mogao izvući zaključak kako je zastupljenost međunarodnih kriminalnih skupina u kontekstu ove vrste kriminala niska.

Gledajući evidentirane oštećene osobe kaznenim djelima prostitucije, ovdje je potrebno istaknuti kako se uglavnom radi o osobama koje su podvođene, odnosno koje se prostituiraju. One se uglavnom prekršajno ne gone u kaznenim spisima gdje se javljaju kao svjedoci, tj. oštećene osobe, čime se „osigurava“ njihova kooperativnost za daljnji postupak. Potrebno je također naglasiti činjenicu da je u analiziranom razdoblju 2000. - 2014. evidentirano ukupno 745 oštećenih, tj. osoba koje su prostituirane, dok je analizom datuma rođenja uočeno da se radi, zapravo, o 543 identiteta/osobe,⁹⁸⁰ što je značajan podatak prilikom eventualne procjene o broju osoba koje se time bave.

Tablica 14. Spol oštećenih osoba/prostitutki u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁸¹

Spol oštećene osobe	Frekvencija	Postotak
Žensko	731	98,1
Muško	11	1,5
Nepoznato	3	0,4
Ukupno	745	100

Tablica 15. Dob oštećenih osoba/prostitutki u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁸²

Dob oštećene osobe	Frekvencija	Postotak
ispod 18 godina	3	0,4
18 - 29	154	20,7
30 - 39	388	52,1
40 - 49	141	18,9
50 - 59	55	7,4
više od 60 godina	4	0,5
Ukupno	745	100

⁹⁸⁰ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020. U odnosu na razdoblje 2015. - 2018., evidentiran je ukupni broj od 342 oštećene osobe (ženske osobe koje su prostituirane), no kako se više nisu mogli dobiti detaljniji osobni podaci, isti nisu povezani s gore navedenim (u ukupnom broju od 342 oštećene osobe moguće se nalazi značajan broj ranije evidentiranih osoba iz detaljno analiziranog razdoblja).

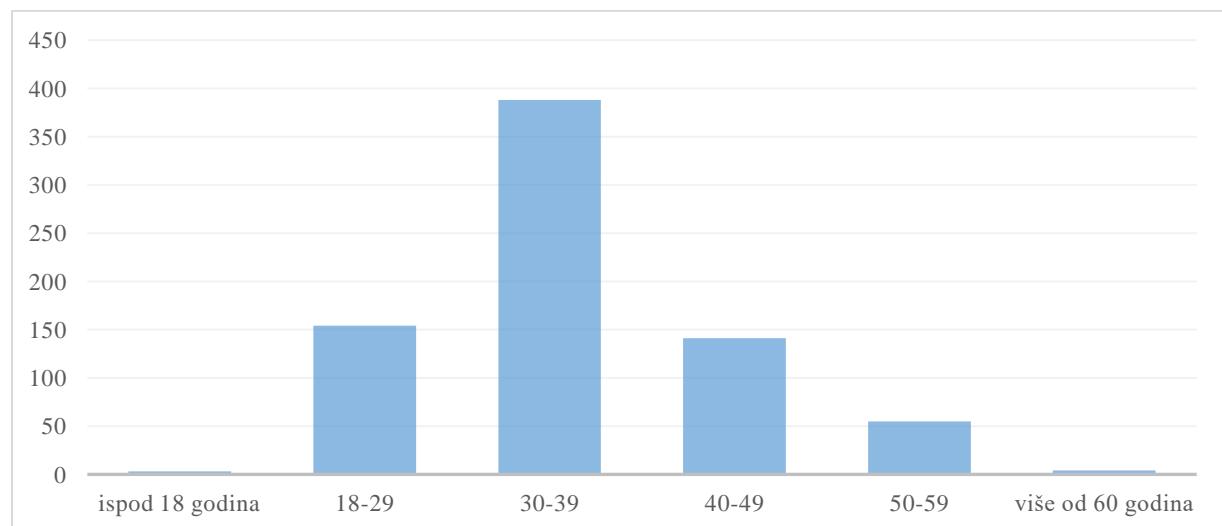
⁹⁸¹ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015.

⁹⁸² Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020. U odnosu na razdoblje 2015. - 2018. i ukupni broj oštećenih osoba (342), distribucija po dobi je sljedeća: starost 18 – 26 / 193; 26 – 30 / 69; 30 – 40 / 58; 40 – 50 / 17; 50 – 60 / 5 oštećenih osoba.

Iz tablice 14. je razvidno da se u RH radi o dominantno ženskoj prostituciji (98,1 %), bez obzira na veliku tamnu brojku ove vrste kriminala.

Dominantni raspon starosti (tablica 15. i grafikon 4.) osoba koje se bave prostitutijom ili su prostituirane je od 30 do 39 godina (52,1 %).⁹⁸³ Pri tome treba imati na umu da se oštećene osobe u promatranim slučajevima najčešće odnose na srednju te na visoku razinu prostitucije, s obzirom na to da su kaznena postupanja uglavnom tu zastupljena (v. tablica 5.), te s obzirom na saznanja iz provedenih intervjeta s policijskim službenicima i prostitutkama.

Grafikon 4. Dob oštećenih osoba/prostitutki u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000. - 2014.⁹⁸⁴



Iz sljedeće tablice (tablica 16.) proizlazi kako osobe koje se bave prostitutijom ili su podvođene dolaze uglavnom iz urbanih sredina te sredina u kojima je i prevalencija kaznenih djela povezanih s prostitutijom najveća (usporedi tablicu 12.), iako je za prepostaviti kako je u ruralnim sredinama puno teže doći do posla i bolje egzistencije, pa je stoga ovdje opravданo preispitati najčešće isticani uzrok/motivaciju za prostitutuciju kao „jedino zanimanje gdje je moguće ostvariti prihode“.

⁹⁸³ No tu ne treba zanemariti podatke iz analiziranog razdoblja 2015. - 2018. gdje je najveći broj oštećenih osoba, ukupno 193, evidentiran u dobnoj skupini od 18 do 26., što može govoriti o novom trendu.

⁹⁸⁴ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015.

Tablica 16. Prebivalište oštećenih osoba/prostitutki u odnosu na prostituciju u razdoblju 2000.-2014.⁹⁸⁵

Policijska uprava	Frekvencija	Postotak
Zagrebačka	402	54
Splitsko-dalmatinska	75	10,1
Zadarska	70	9,4
Međimurska	52	7
Primorsko-goranska	27	3,6
Osječko-baranjska	26	3,5
Istarska	19	2,5
Koprivničko-križevačka	13	1,7
Brodsko-posavska	11	1,5
Šibensko-kninska	11	1,5
Karlovačka	9	1,2
Dubrovačko-neretvanska	8	1,1
Sisačko-moslavačka	6	0,8
Vukovarsko-srijemska	5	0,7
Bjelovarsko-bilogorska	5	0,7
Virovitičko-posavska	4	0,5
Varaždinska	1	0,1
Krapinsko-zagorska	1	0,1
Ukupno	745	100

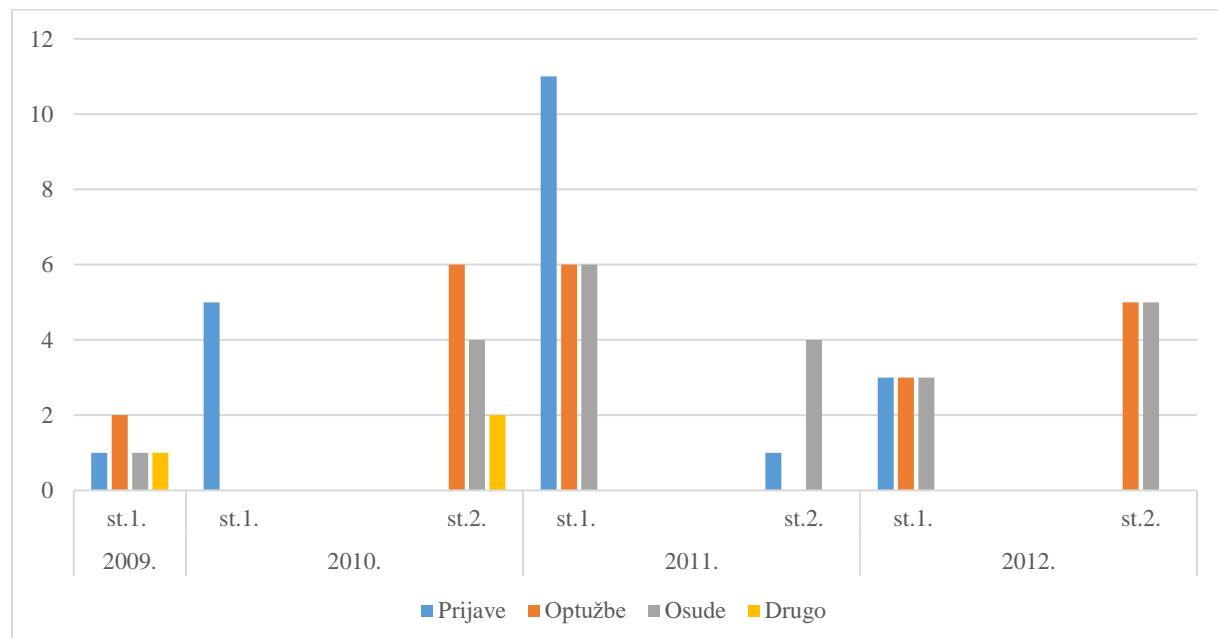
Pored evidencija MUP-a, DZS objavljuje statistička izvješća o prijavljenim, optuženima i osuđenim počiniteljima kaznenih djela i prekršaja, koja su važan instrument u proučavanju strukture kriminala i odluka tijela kaznenog postupka. U tome kontekstu se pružaju, između ostalog, informacije o kaznenom djelu, vrsti odluke, izrečenoj sankciji i drugo (temeljem statističkih izvještaja županijskih i općinskih državnih odvjetništava te županijskih i općinskih sudova koji sude u prvom stupnju, kad je postupak pravomoćno završen). Cilj istraživanja/rada nije bio uspoređivanje statičkih mjerena (koja se razlikuju s obzirom na drugačiju metodologiju i specifičnosti), nego sagledavanje ishoda cijelog postupka, izricanja kazne i drugih specifičnosti iz domene pravosudnog postupanja.

⁹⁸⁵ Ibid.

Tablica 17. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2009. - 2012. u odnosu na kazneno djelo Međunarodna prostitucija iz članka 178.⁹⁸⁶

<i>Godina</i>	<i>Međunarodna prostitucija iz članka 178.</i>	<i>Prijave</i>	<i>Optužbe</i>	<i>Osude</i>	<i>Drugo</i>	<i>Kazne</i>
2009.	st.1.	1	2	1	1	1 uvjetna
2010.	st.1.	5	-	-	-	-
	st.2.	-	6	4	2	4 (6 - 12 mj.)
2011.	st.1.	11	6	6	-	4 uvjetna, 2 (1 - 2 g.)
	st.2.	1	-	4	-	1 (1 - 2 g.), 2 (6 - 12. mj.), 1 (3 - 6 mj.)
2012.	st.1.	3	3	3	-	3 uvjetna
	st.2.	-	5	5	-	5 uvjetna

Grafikon 5. Prikaz prijava, optužbi, presuda i drugo iz statističkih izvješća u razdoblju 2009. - 2012. u odnosu na kazneno djelo Međunarodna prostitucija iz članka 178.⁹⁸⁷



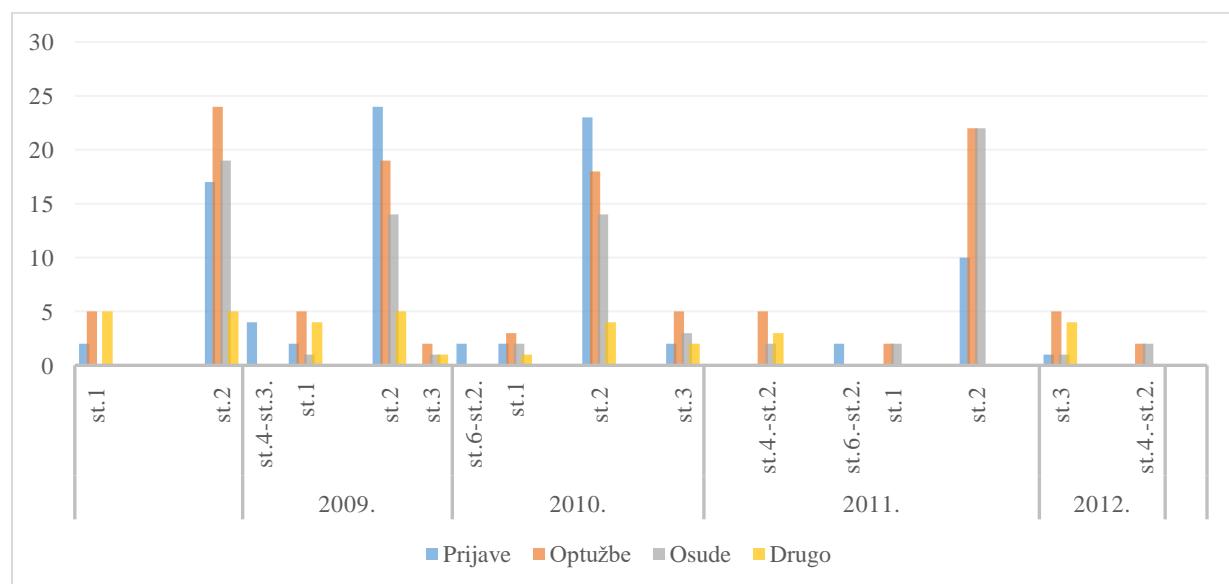
⁹⁸⁶ Tijekom 2015. su izrečene 2 osuđujuće presude za 2 osobe po članku 178. st.1. (1 uvjetna i 1 zatvorska kazna u trajanju od 1 - 2 godine). Izvor podataka DZS od 12. 3. 2018.

⁹⁸⁷ Ibid.

Tablica 18. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2009. - 2012. u odnosu na kazneno djelo Podvođenje iz članka 195.⁹⁸⁸

<i>Godina</i>	<i>Podvođenje iz članka 195.</i>	<i>Prijave</i>	<i>Optužbe</i>	<i>Osude</i>	<i>Drugo</i>	<i>Kazne</i>
2009.	st. 1.	2	5	-	5	-
	st. 2.	17	24	19	5	13 uvjetna, 1 (2 - 3 g.), 2 (1 - 2 g.), 3 (6 - 12 mj.)
2010.	st. 4. - st. 3.	4	-	-	-	-
	st. 1.	2	5	1	4	1 (2 - 3 g.)
2011.	st. 2.	24	19	14	5	7 uvjetna, 2 (1 - 2 g.), 1 (6 - 12 mj.), 4 (3 - 6 mj.)
	st. 3.	-	2	1	1	1 (2 - 3 g.)
2012.	st. 6. - st. 2.	2	-	-	-	-
	st. 1.	2	3	2	1	2 uvjetna
	st. 2.	23	18	14	4	11 uvjetna, 1 (1 - 2 g.), 2 (3 - 6 mj.)
	st. 3.	2	5	3	2	1 uvjetna, 2 (1 - 2 g.)
	st. 4. - st. 2.	-	5	2	3	1 uvjetna, 1 (6 - 12 mj.)
	st. 6. - st. 2.	2	-	-	-	-
	st. 1.	-	2	2	-	1 (2 - 3 g.), 1 (3 - 6 mj.)
	st. 2.	10	22	22	-	18 uvjetna, 1 (1 - 2 g.), 3 (6 - 12 mj.)
	st. 3.	1	5	1	4	1 uvjetna
	st. 4. - st. 2.	-	2	2	-	1 uvjetna, 1 (6 - 12 mj.)

Grafikon 6. Prikaz prijava, optužbi, presuda i drugo iz statističkih izvješća u razdoblju 2009. - 2012. u odnosu na kazneno djelo Podvođenje iz članka 195.⁹⁸⁹



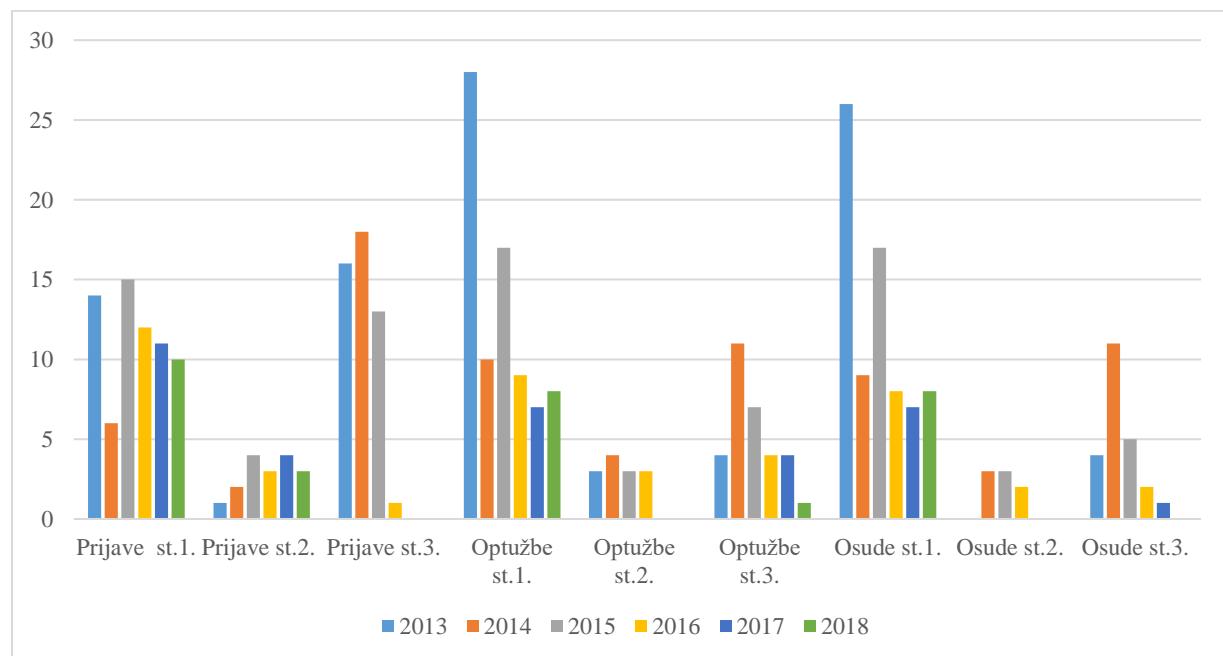
⁹⁸⁸ Tijekom 2015. je izrečeno ukupno 5 osuđujućih presuda po članku 195., i to 3 po st. 2. (uvjetna) te 2 po st. 3. (uvjetno); 2016. ukupno 4 osuđujuće presude, i to 3 po st. 2. (2 uvjetno, 1 zatvorska 3 – 5 godina) te 1 po st. 3. (uvjetna); 2017. ukupno 3 osuđujuće presude, i to po st. 2. (uvjetno). Izvor podataka DZS od 12. 3. 2018.

⁹⁸⁹ *Ibid.*

Tablica 19. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2013. - 2018. u odnosu na kazneno djelo Prostitucija iz članka 157.⁹⁹⁰

<i>Prostitucija iz čl. 157.</i>	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
<i>Prijave st.1.</i>	14	6	15	12	11	10
<i>st.2.</i>	1	2	4	3	4	3
<i>st.3.</i>	16	18	13	1	-	-
<i>Optužbe</i>	28	10	17	9	7	8
<i>st.1.</i>	3	4	3	3	-	-
<i>st.2.</i>	4	11	7	4	4	1
<i>st.3.</i>						
<i>Osude st.1.</i>	26	9	17	8	7	8
<i>st.2.</i>	-	3	3	2	-	-
<i>st.3.</i>	4	11	5	2	1	-
<i>Drugo st.1.</i>	2	1	-	1	-	-
<i>st.2.</i>	3	1	-	1	-	-
<i>st.3.</i>	-	-	2	2	3	-
<i>Kazne st.1.</i>	23 uvjetna 3 (6 - 12 mj.)	5 uvjetna, 1 (1 - 2 g.), 3 (6 - 12 mj.)	10 uvjetna, 1 (2 - 3 g.), 2 (1 - 2 g.), 3 (6 - 12 mj.), 1 (3 - 6 mj.)	7 uvjetna 1 (3 - 5 g.)	6 uvjetna 1(6-12mj.)	7 uvjetna 1 (2-3 mj.)
<i>st.2.</i>	-	1 uvjetna 2 (3 - 6 mj.)	3 uvjetna -	2 uvjetna	-	-
<i>st.3.</i>	3 uvjetna 1 novčana	11 uvjetna	4 uvjetna	2 uvjetna	1 uvjetna	-

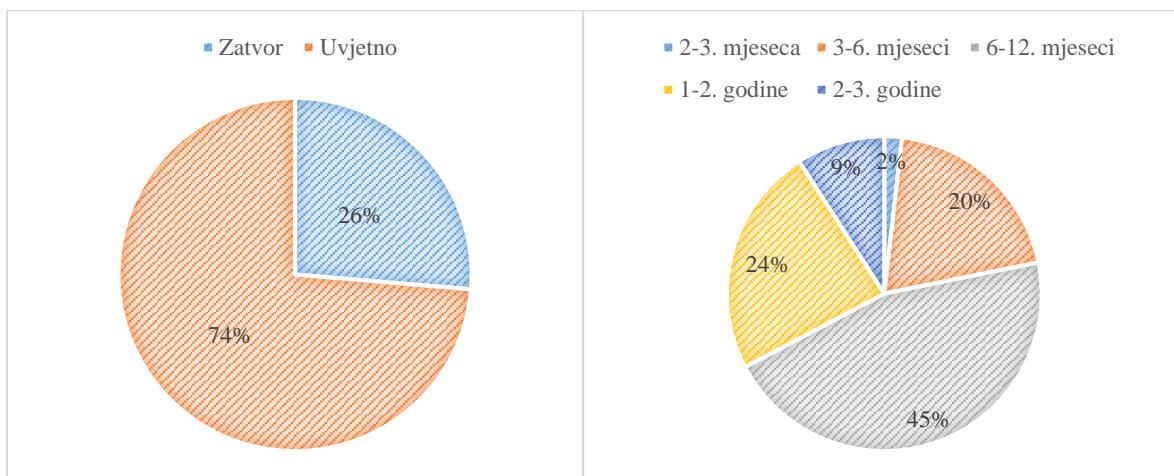
Grafikon 7. Prikaz prijava, optužbi, presuda i drugo iz statističkih izvješća u razdoblju 2013. - 2018. u odnosu na kazneno djelo Prostitucija iz članka 157.⁹⁹¹



⁹⁹⁰ Izvor podataka DZS od 3. 4. 2020.

⁹⁹¹ Ibid.

Grafikon 8. Prikaz izrečenih sankcija i vrsta iz statističkih izvješća u razdoblju 2009. - 2018. u odnosu na kaznena djela iz članka 178., članka 195. i 157. Kaznenog zakona.⁹⁹²



S obzirom na to da je u navedenom razdoblju (2009.-2018.) bilo ukupno 245 prijavljenih osoba, i 226 osuđenih osoba za promatrana kaznena djela u vezi s prostitucijom, od čega je izrečeno 166 uvjetnih zatvorskih kazni i tek 59 bezuvjetnih zatvorskih kazni te 1 novčana, uz činjenicu da prevladava kazna od 6 do 12 mjeseci zatvora (25), zatim od 1 do 2 godine (13), onda od 3 do 6 mjeseci (11), dobiva se dojam o prilično blagoj kaznenoj politici (iako nedostaje analiza spisa iz kojih bi se isto moglo potvrditi/opovrgnuti, a uzimajući u obzir sve okolnosti počinjenoga djela). Ostaje također nejasno zanemarivanje značajnijeg izricanja novčane kazne, osobito imajući u vidu učestalost koristoljublja kao motiva počinjenja promatranih kaznenih djela. No, navedenu „iznimnost“ izricanja novčanih kazni ne treba pripisati specifičnostima promatranih kaznenih djela, nego generalnoj „iznimnosti“ izricanja novčanih kazni u hrvatskoj sudskoj praksi.

Temeljem analiziranih podataka nedvojbeno je da se najznačajniji broj presuda i izrečenih uvjetnih zatvorskih kazni odnosi na podvođenje punoljetnih ženskih osoba bez uporabe sile ili prijetnje te obmane, zbog čega izrečene sankcije, odnosno spomenuta kaznena politika dobiva drugačiju, logičniju sliku.

S druge strane, prema policijskim evidencijama (tablica 11.), „prisiljavanje na seksualne aktivnosti“ kao način izvršenja je zastupljeno tek 9,5 %, dok ostali načini izvršenja čine većinu od 72 %. Ako se isto poveže s podacima iz tablice 5., gdje je razvidno kako je glavnina

⁹⁹² Ibid.

prijavljenih kaznenih djela (54,8 %) počinjena silom, ili prijetnjom uporabe sile, ili obmanom, osnovano se može pretpostaviti kako je pod „ostali načini izvršenja“ najznačajnije zastupljena usporediva situacija (prisiljavanja na seksualne aktivnosti). Ako se, pak, ti podaci povežu s pravomoćnim presudama za kazneno djelo Podvođenje iz članka 195. st.2. u razdoblju 2009. - 2012. (tablica 18.), gdje je razvidno kako je u većem broju slučajeva zastupljeno izvršenje djela uporabom sile, ili prijetnjom uporabe sile, ili obmanom, time prethodna pretpostavka dobiva potvrdu (iako je prema pravomoćnim presudama za kazneno djelo Prostitucija iz članka 157. st.2. u razdoblju 2013. - 2018. zabilježen značajan silazni trend takvog stanja). Uzimajući sve navedeno u obzir (naročito u razdoblju 2009.-2012.), spomenuti dojam o prilično blagoj kaznenoj politici se pojačava, kao i dojam potrebe dodatnog istraživanja i preispitivanja ovakve trenutne prakse.

U odnosu na kaznena djela i počinitelje, prema policijskim evidencijama se nedvojbeno radi o iznimno velikoj dimenziji recidivizma, dok kod presuda, zbog manjkavosti identifikacijskih podataka, isto nije bilo moguće utvrditi. U odnosu na ukupan broj pravomoćnih osuda, činjenica da je ukupno 69 žena pravomoćno osuđeno (samo 21 zbog samooglašavanja prostitucije), ukazuje na značajnu zastupljenost žena u kontekstu organiziranja i provođenja prostitucije. U odnosu na prijave, optužbe i osude (uz sve manjkavosti podataka), moglo bi se reći da je visoka razina osuđujućih presuda u odnosu na optužbe, dok se kod određenih inkriminacija pojavljuje i značajan broj postupaka koji nisu rezultirali presudom, no da bi se mogao donijeti ispravan zaključak o razlozima, potrebno bi bilo izvršiti analizu spisa. Bez obzira na netom navedeno, ovdje se radi o dobro poznatom fenomenu tzv. statističkog filtriranja.⁹⁹³

Značajno je spomenuti istraživanje spisa kaznenih sudova u Splitu i Zagrebu, koje su proveli ranije navedeni autori tijekom 2015. i 2016.⁹⁹⁴ Tom prilikom su na Općinskom kaznenom sudu u Splitu i Zagrebu bila presuđena samo 3 slučaja u odnosu na prostituciju, od čega su počinitelji bili dvije muške i jedna ženska osoba, a sve tri oštećene osobe su bile žene. Počinitelji su bili starosti u rasponu od 49 do 56 godina, oštećene osobe u rasponu od 19 do 55 godina starosti. U jednom slučaju su dvije ženske osobe oglašavale usluge masiranja, uz što su pružale i seksualne usluge, u drugom slučaju je muškarac podvodio žensku osobu koja je patila od depresije i podvojenosti, pri čemu nisu utvrđeni slučajevi nasilja i eksploracije, već se radilo

⁹⁹³ Derenčinović & Getoš 2008, 9.

⁹⁹⁴ Radančić & Pajnik 2017, 29 - 37.

o dogovoru. U trećem slučaju je stariji muškarac podvodio mlađu žensku osobu uz prijetnje i zastrašivanje, za što je osuđen na tri godine zatvora.

Nadalje, kako su tijekom provođenja projekta „Regulacija prostitucije u Hrvatskoj“,⁹⁹⁵ na sudovima u Zagrebu i Splitu u razdoblju od 1. 1. 2015. do 31. 12. 2019. bila dostupna samo četiri predmeta (koja su pravomoćno okončana tih godina, tri na splitskom, jedan na zagrebačkom sudu), istraživači su izveli zaključak kako je, prema navedenom, postupanje pravosudnih organa usmjereno više na osobe koje se bave prostitucijom nego na organizatore. Sva analizirana djela su se odnosila na osnovni oblik, organizaciju prostitucije uz pristanak, tj. bez prisile, s time da su u dvama okrivljene ženske osobe, a u dvama muške (u rasponu godina od 25 do 51 u vrijeme počinjenja), a sve su oštećene žene (u dobi od 19 do 50 godina). Nije bilo djela koja se odnose na kvalificirani oblik koji podrazumijeva bilo kakvu prisilu (što bi trebalo biti u fokusu pravosudnih organa), no u jednom je predmetu bilo elementa zloporabe teškog položaja ili odnosa zavisnosti. U jednom se predmetu optužba osim organiziranja (stavak 1.), odnosi i na oglašavanje (stavak 3.). Prostitucija se odvijala na različitim adresama u Splitu (stanovi, jahte), Zagrebu (stanovi, hoteli), a u jednom predmetu, i u drugim gradovima. Djela organiziranja/pomaganja prostitucije sastojala su se, prema činjeničnom opisu u presudi, od: 1. stupanja u kontakt, dogovora o pronalasku klijenata i stana; 2. dogovora o pronalasku klijenata, omogućavanja stupanja u kontakt s klijentima, pružanja usluga prijevoza; 3. dogovora o pružanju usluga, davanja savjeta o oglašavanju, pružanja usluga prijevoza i fizičke zaštite; 4. dogovora o pružanju usluga, javljanja na telefon, pružanja usluga prijevoza. Djela oglašavanja odnosila su se na stavljanje oglasa na određenoj internetskoj stranici. Sve su presude osuđujuće, a kazne su u rasponu od šest mjeseci uvjetno do 1,5 godina zatvora bezuvjetno. Kao olakotne okolnosti navedene su: priznanje, kajanje, ranija neosuđivanost, primjereno ponašanje na sudu, narušeno zdravlje, obiteljske prilike, roditeljstvo maloljetnog djeteta, priznanje i kritičnost prema vlastitim postupcima, zaposlenje, izražavanje namjere da više neće činiti kaznena djela. Kao otegotne navedene su: društvena opasnost djela te prethodna kažnjavanost.

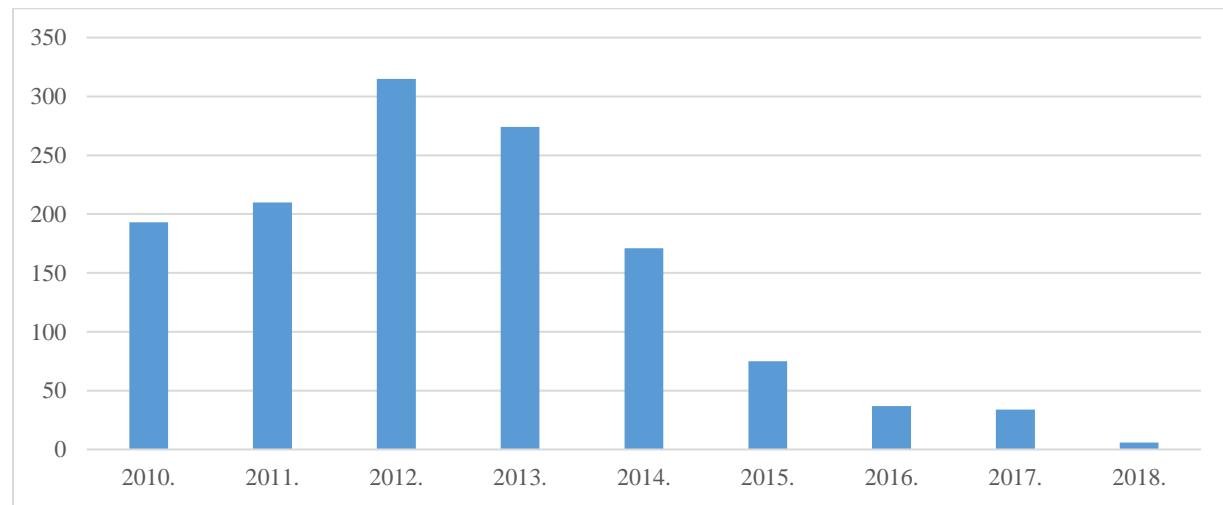
⁹⁹⁵ Institut Ivo Pilar 2020, Prva godina projekta Regulacija prostitucije u Hrvatskoj

Prekršajne evidencije MUP-a, u pogledu počinitelja, uglavnom se odnose na uličnu prostituciju te na prostitutke. Ovdje je potrebno istaknuti da je u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. - 2014. evidentirano ukupno 1163 prekršaja, od čega je analizom datuma rođenja počinitelja uočeno da se radi o 220 identiteta, tj. osobe (prostitutke),⁹⁹⁶ pa bi iz toga proizašlo da je u ovoj vrsti prekršaja visoka stopa sklonosti počinitelja povratku uobičajenim oblicima ponašanja - recidivizmu.

Tablica 20. Broj evidentiranih prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. - 2018.⁹⁹⁷

Godina počinjenja prekršaja	Frekvencija	Postotak
2010.	193	14,7
2011.	210	16,0
2012.	315	24,0
2013.	274	21,0
2014.	171	13,0
2015.	75	5,7
2016.	37	2,8
2017.	34	2,6
2018.	6	0,5
Ukupno	1315	100

Grafikon 9. Broj evidentiranih prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. - 2018.⁹⁹⁸



⁹⁹⁶ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020. U odnosu na razdoblje 2015. - 2018., evidentirano je ukupno 152 prekršaja, koje su počinile 136 ženske osobe i 16 muških osoba, no kako se više nisu mogli dobiti detaljniji osobni podaci, isti nisu povezani s podacima iz sljedećih tablica (u ukupnom se broju počinitelja moguće nalazi značajan broj ranije evidentiranih osoba iz detaljno analiziranog razdoblja).

⁹⁹⁷ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015. i 4. 3. 2020.

⁹⁹⁸ *Ibid.*

Tablica 21. Vrsta prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. - 2018.⁹⁹⁹

Vrsta prekršaja	Frekvencija	Postotak
Odavanje prostituciji čl. 12.	1286	97,8
Omogućavanje ili pružanje prostora za prostituciju čl. 7.	29	2,2
Ukupno	1315	100

Analizom prikupljenih podataka o prekršajnim prijavama u razdoblju od 2010.-2018., proizlazi srednja vrijednost od 146 prekršaja po godini, ako se uzme prosjek svih prikazanih godina (9) i ukupni broj prijavljenih prekršaja (1315). Iz tablice 21. proizlazi da se dominantno radi o prekršaju odavanja prostituciji (97,8 %), a za pretpostaviti je da se radi o, takozvanoj, uličnoj prostituciji, iako u obzir dolazi i prostitucija u stanovima (ako nije organizirana).

Tablica 22. Spol počinitelja prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. - 2014.¹⁰⁰⁰

Spol počinitelja	Frekvencija	Postotak
žensko	1138	97,9
muško	25	2,1
Ukupno	1163	100

Tablica 23. Dob počinitelja prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. - 2014.¹⁰⁰¹

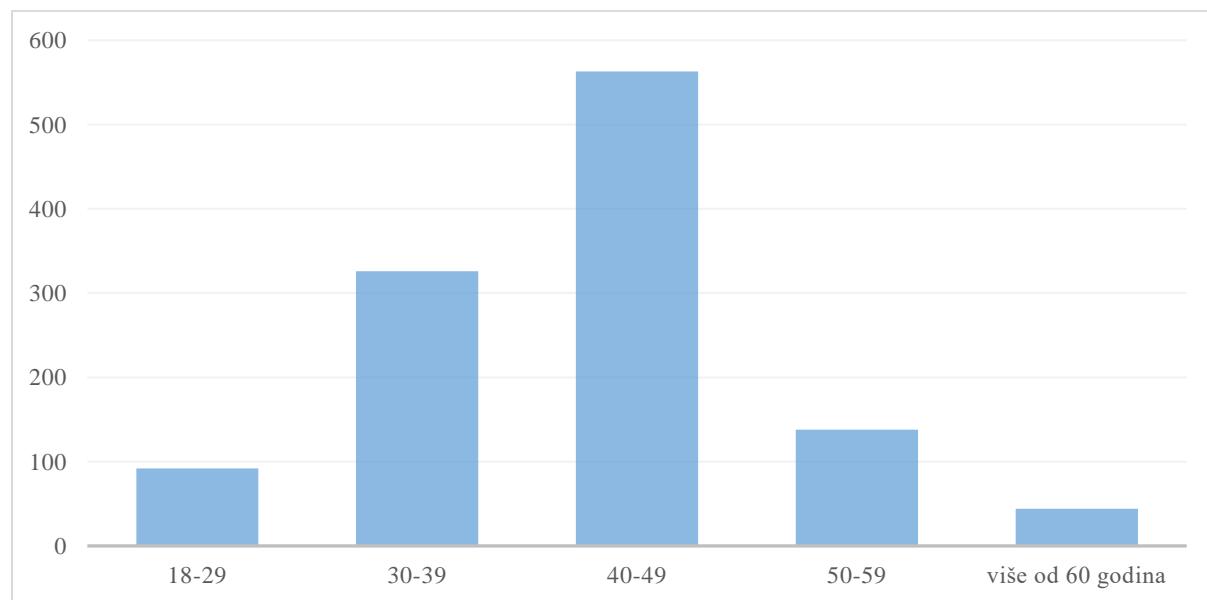
Dob počinitelja	Frekvencija	Postotak
18 - 29	92	7,9
30 - 39	326	28
40 - 49	563	48,4
50 - 59	138	11,9
više od 60 godina	44	3,8
Ukupno	1163	100

⁹⁹⁹ Izvor podataka MUP od 30. 9. 2015.

¹⁰⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰⁰¹ *Ibid.*

Grafikon 10. Dob počinitelja prekršaja u odnosu na prostituciju u razdoblju 2010. - 2014.¹⁰⁰²



Analizirajući prikupljene podatke došlo se do saznanja da je glavnina 48,4 % (563) evidentiranih počinitelja u rasponu od 40 do 49 godina starosti (što potkrepljuje prepostavku da se radi uglavnom o sankcioniranju ulične prostitucije, naročito u kontekstu saznanja pribavljenih iz intervjeta o starosti osoba koje se bave prostitucijom). Isto tako, podaci ukazuju na gotovo isključivo žensku prevalenciju među prijavljenim osobama (97,9 %).

Iz sljedeće tablice je razvidno kako je većina prekršaja (85,9 %), odnosno postupanja u vezi prostitucije bila na području PU Zagrebačke, što je indikator izraženosti fenomena u glavnom gradu (iako ne treba zanemariti ni činjenicu o različitom angažmanu policije diljem zemlje u odnosu na prostituciju), a korisno je za provođenje intervjeta na tome području. Navedeni se podatak također podudara s podacima iz prethodne dvije tablice u odnosu na prevalenciju prostitucije u glavnim hrvatskim urbanim središtima (usporedi tablicu 12. i 16.).

¹⁰⁰² Ibid.

Tablica 24. Nadležna policijska uprava u odnosu na prijavu prekršaja u vezi prostitucije u razdoblju 2010. - 2014.¹⁰⁰³

Polijska uprava	Frekvencija	Postotak
Zagrebačka	999	85,9
Splitsko-dalmatinska	57	4,9
Primorsko-goranska	44	3,8
Zadarska	25	2,1
Osječko-baranjska	14	1,2
Šibensko-kninska	7	0,6
Koprivničko-križevačka	5	0,4
Istarska	5	0,4
Bjelovarsko-bilogorska	3	0,3
Sisačko-moslavačka	3	0,3
Međimurska	1	0,1
Ukupno	1163	100

Tablica 25. Državljanstvo počinitelja prekršaja u vezi prostitucije u razdoblju 2010. - 2014.¹⁰⁰⁴

Državljanstvo počinitelja	Frekvencija	Postotak
Hrvatska	1153	99,1
BiH	4	0,3
Češka	2	0,2
Njemačka	1	0,1
Mađarska	1	0,1
Brazil	1	0,1
Nepoznato	1	0,1
Ukupno	1163	100

U odnosu na državljanstvo, gotovo potpuna pripadnost hrvatskih državljanki ide u prilog činjenici da je i mogućnost, i zastupljenost trgovine ljudima (međunarodni kontekst) radi prostitucije u RH gotovo beznačajna, iako trgovanje ljudima nužno ne mora imati međunarodni karakter.

¹⁰⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁰⁴ *Ibid.*

Kako pored evidencija MUP-a o podnesenim prekršajnim prijavama i počiniteljima, DZS također objavljuje statističke pokazatelje o prijavljenim, optuženim i osuđenim počiniteljima prekršaja u vezi prostitucije (članak 7. i članak 12. ZPPJRM), isti su također prikupljeni i obrađeni radi cjelovitog sagledavanja stanja te donošenja relevantnih zaključaka. Analiza podataka se odnosi na prikupljene informacije o počinitelju prekršaja, izrečenim sankcijama, primjeni zaštitnih mjera i drugo (temeljem statističkih izvještaja nadležnih prekršajnih sudova i nadležnih upravnih tijela koja vode prekršajni postupak: porezne uprave, carinarnice, lučke kapetanije, uprave zračnog prometa i finansijskog inspektorata). Ovdje je također bitno istaknuti kako se cilj istraživanja ne zadržava isključivo na usporedbi statičkih mjerena (koja se razlikuju s obzirom na drugačiju metodologiju i specifičnosti), nego ide ka sagledavanju cjelokupnog pravosudnog postupanja.

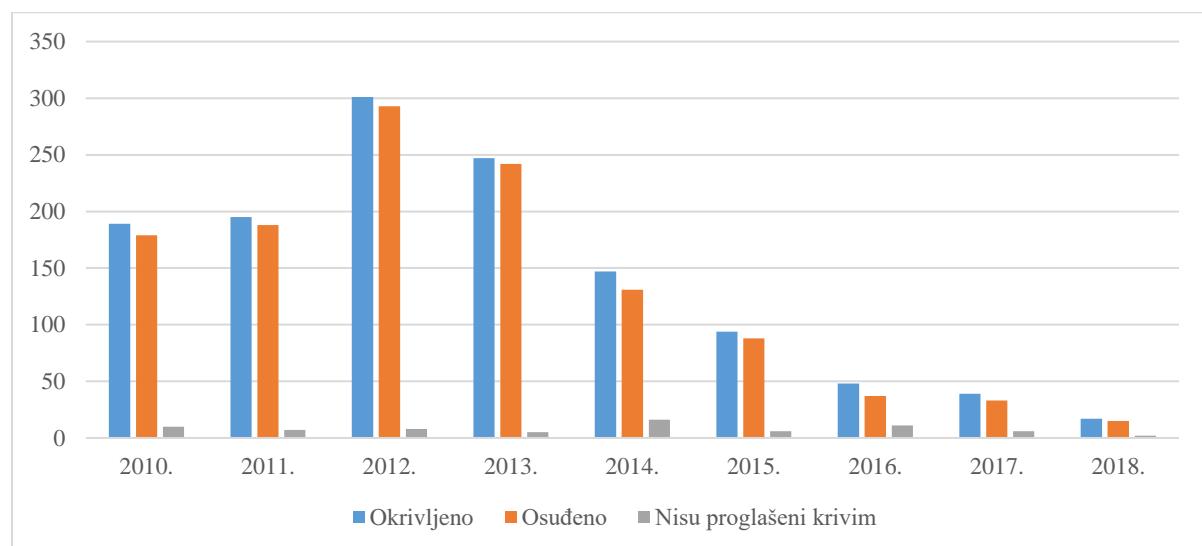
Tablica 26. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na prekršaje u vezi prostitucije (zajednički prikazani članak 7. i članak 12.)¹⁰⁰⁵

<i>Godine</i>	<i>2010.</i>	<i>2011.</i>	<i>2012.</i>	<i>2013.</i>	<i>2014.</i>	<i>2015.</i>	<i>2016.</i>	<i>2017.</i>	<i>2018.</i>
<i>Okrivljeno</i>	189	195	301	247	147	94	48	39	17
<i>Osuđeno</i>	179	188	293	242	131	88	37	33	15
<i>Nisu proglašeni krivim</i>	10	7	8	5	16	6	11	6	2
<i>Nema dokaza</i>	3	6	5	1	-	4	2	5	-
<i>Druge okolnosti</i>	7	1	3	4	16	2	9	1	-
<i>Žene</i>	177	165	280	239	142	88	48	37	14
<i>Muškarci</i>	12	30	21	8	5	6	-	2	1
<i>Ranija kažnjavanost DA</i>	-	-	-	4	5	10	14	15	7
<i>NE</i>	-	-	-	243	142	84	34	24	10
<i>Samostalno počiniteljstvo</i>	187	191	299	245	143	92	48	37	14
<i>Opomena</i>	1	-	-	1	-	-	-	-	-
<i>Novčana kazna</i>	134	166	275	232	125	83	35	31	15
<i>Uvjjetni zatvor</i>	35	20	14	8	4	4	2	1	-
<i>Bezuvjetni zatvor</i>	5	-	1	1	-	-	-	-	-
<i>Drugo</i>	4	2	3		2	1	-	1	-
<i>Oduzimanje predmeta</i>	29	13	14	3	-	8	8	8	-
<i>Druga zaštitna mjera</i>	9	7	6	1	3	2	-	3	-
<i>Prijave MUP-a</i>	177	191	299	247	147	93	45	-	-
<i>Ostali</i>	12	4	2	-	-	1	3	-	-
<i>Zagreb</i>	165	171	273	222	105	64	17	13	1

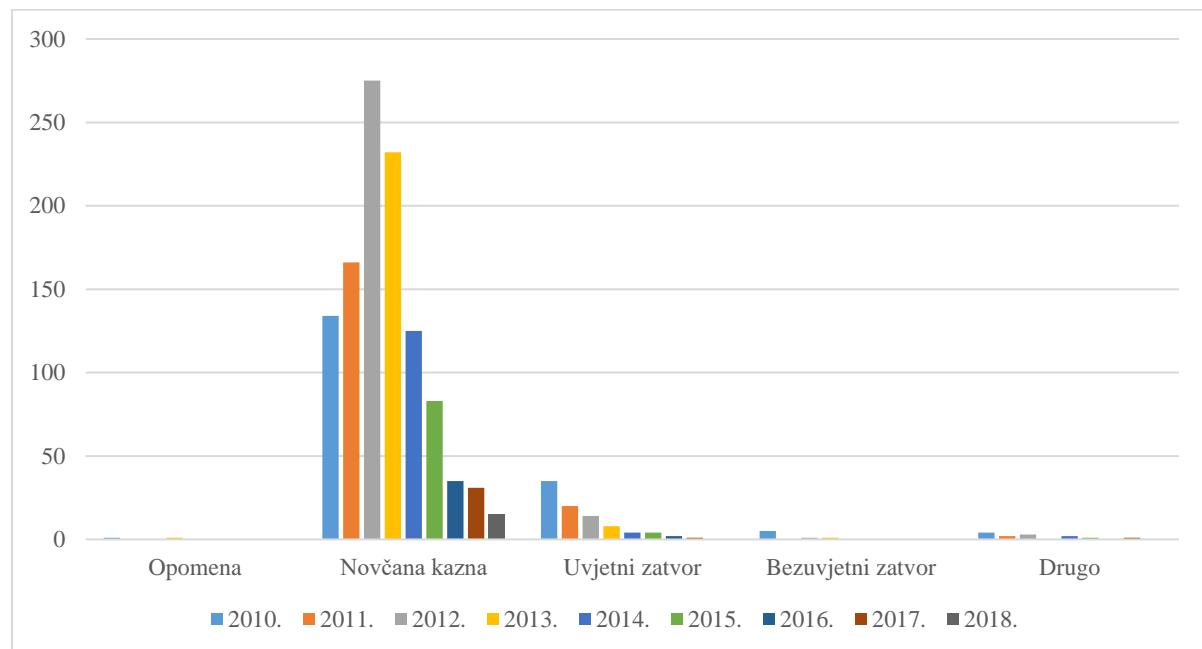
¹⁰⁰⁵ Izvor podataka DZS od 12. 3. 2018. i 3. 4. 2020.

Grafikon 11. Prikaz okrivljenih osuđenih i oslobođenih iz statističkih izvješća u razdoblju 2010.

- 2018. u odnosu na prekršaje u vezi prostitucije¹⁰⁰⁶



Grafikon 12. Prikaz sankcija iz statističkih izvješća u razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na prekršaje u vezi prostitucije¹⁰⁰⁷



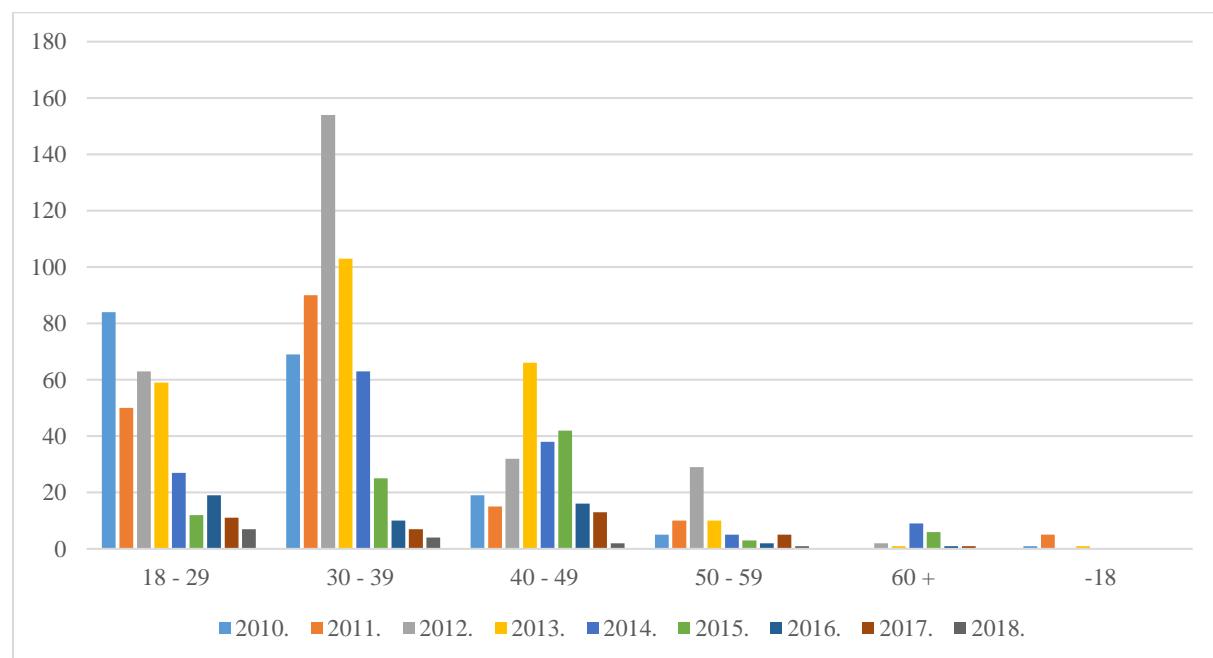
¹⁰⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁰⁷ Ibid.

Tablica 27. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na dob počinitelja prekršaja u vezi prostitucije (zajednički prikazani članak 7. i članak 12.)¹⁰⁰⁸

<i>Žene - Dob</i>	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
18 - 29	84	50	63	59	27	12	19	11	7
30 - 39	69	90	154	103	63	25	10	7	4
40 - 49	19	15	32	66	38	42	16	13	2
50 - 59	5	10	29	10	5	3	2	5	1
60 +	-	-	2	1	9	6	1	1	-
- 18	1	5	-	1	-	-	-	-	-

Grafikon 13. Prikaz podataka iz statističkih izvješća u razdoblju 2010. - 2018. u odnosu na dob počinitelja prekršaja u vezi prostitucije (zajednički prikazani članak 7. i članak 12.)¹⁰⁰⁹



¹⁰⁰⁸ Ibid.

¹⁰⁰⁹ Ibid.

U kontekstu prekršajnih prijava koje je podnijela policija (gotovo sve prijave), radi se o teritorijalnoj distribuciji koja je gotovo u potpunosti koncentrirana na području Zagrebačke županije. Premoćno prevladavaju osobe prijavljene za prekršaj odavanja prostituciji (97,8 %), dok je gledajući distribuciju po godinama (prosječno 146 prijavljenih osoba po godini) i oscilacije, teško izvesti relevantan zaključak, a uvezši u obzir da se propisi nisu mijenjali, niti je bilo pojačanog postupanja policije. Iz podataka MUP-a/DZS-a proizlazi kako se radi gotovo u potpunosti o ženskoj prostituciji, no dok je prema prijavama policije (prijavljenim osobama) najizraženije zastupljena populacija u rasponu od 40 do 49 godina, prema osuđenim osobama je to raspon od 30 do 39 godina, ali svakako se radi o ženama u srednjim do zrelijim godinama, uz nezanemarivu zastupljenost i onih od 18 do 29 godina. Prema policijskim evidencijama, nedvojbeno je prisutna visoka dimenzija recidivizma, dok kod presuda, zbog manjkavosti identifikacijskih podataka, isto nije bilo moguće utvrditi. Ne začuđuje činjenica što je veći broj počinitelja isticao svoju prethodnu nekažnjivost u postupku (konstatirano u spisu), no s obzirom da je u policijskim evidencijama utvrđeno kako je velik broj osoba imao i 20, 30, 40 prijava i slično, upitno je jesu li se prekršajni sudovi uopće upuštali u provjeravanje isticane činjenice prethodnog nekažnjavanja. Zaključno se može konstatirati visoka razina osuđujućih ishoda, što ne upućuje na nedoumice oko tumačenja propisa i kvalitete prikupljenih dokaza, tj. policijskog postupanja. Isto tako, s obzirom da su izricane uglavnom novčane sankcije, uz samo 7 zatvorskih kazni, može se prepostaviti da se radilo uglavnom o prosječnim/lakšim oblicima inkriminacija.

Ovdje je također značajno spomenuti istraživanje spisa prekršajnih sudova u Splitu i Zagrebu koje su proveli ranije navedeni autori tijekom 2015. i 2016.¹⁰¹⁰ Tako je analizom na Prekršajnom sudu u Zagrebu (27 slučajeva) i Splitu (25 slučajeva), gdje su sve osobe bile procesuirane po članku 12. (odavanje prostituciji), utvrđeno da je u Zagrebu (ukupno 21 optužena ženska osoba) raspon godina bio od 23 do 64 godine, dok je većina osoba bila u rasponu od 40 do 50 godina. U Splitu je bilo optuženo ukupno 26 žena i 1 muškarac (radio sa suprugom), gdje je raspon godina bio od 25 do 65, dok je većina bila u rasponu od 30 do 40 godina starosti. No, imajući u vidu mali broj analiziranih predmeta te visok raspon dobnih skupina (između 23/25 i 64/65 godina) gotovo je nemoguće iz navedenih podataka izvući opći zaključak o dobi ili prevladavajućem tipu prostitucije u usporedbi oba grada. Stupanj obrazovanja je prema spomenutom istraživanju kod počinitelja u oba promatrana grada bio niži;

¹⁰¹⁰ Radančić & Pajnik 2017, 29 - 37.

u Zagrebu je tako zabilježeno kako je 10 osoba završilo srednju školu, 8 osnovnu, dok su 3 bile bez naobrazbe. U Splitu je 18 imalo završenu srednju školu, 3 osnovnu, 2 su bile učenice, a 1 je bila studentica. U svim slučajevima je istaknuta teška ekonomska situacija kao razlog bavljenja prostituticom; dok su u Zagrebu sve osobe bile nezaposlene, u Splitu su 3, pored ovoga, imale i drugi izvor primanja, odnosno bile u radnom odnosu. Također prema navedenom istraživanju, sve analizirane osobe u Splitu žive izvan Splita, dok su u Zagrebu sve nastanjene i bave se prostituticom u istome gradu, i češće se javljaju kao recidivisti. Potrebno je istaknuti da su od svih spomenutih osoba u Zagrebu, samo se 3 osobe bavile prostituticom u stanovima, preostali slučajevi su ulična prostitucija, dok su u Splitu svi slučajevi prostitucije u stanovima. Izrečene novčane kazne su bile u rasponu od 115 kuna do 760 kuna, dok je u dva slučaja izrečena uvjetna, te u jednom bezuvjetna zatvorska kazna.

Nadalje, u sklopu projekta Regulacija prostitucije u Hrvatskoj,¹⁰¹¹ izvršena je analiza prekršajnih sudske spisa (analizu su provele dr. sc. Ivana Radačić i Marija Antić), i to ukupno 141 predmet (74 u Zagrebu i 67 u Splitu), koji su pravomoćno okončani u razdoblju od 1. 1. 2015. do 31. 12. 2019., od čega je 132, odnosno gotovo 94 % završilo osudom. Okrivljene su u 96 % slučajeva žene, lošijeg socio-ekonomskog položaja (posebno u zagrebačkim predmetima), većinom srednje ili niže stručne spreme: u zagrebačkom uzorku 35 % žena ima završenu samo osnovnu školu, a u Splitu 16 % završeno ili nepotpuno osnovno školovanje. Dobni raspon u zagrebačkom uzorku kreće se od 21 do 62 godine starosti, s time da je srednja dob uzorka 40 godina. U splitskom uzorku dob se kreće u sličnom rasponu, od 19 do 62 godine, ali je srednja dob nešto niža, 37 godina. Iako se uvidom u spise ne može u svim predmetima razabrati razlog bavljenja prostituticom, u onima u kojima je spomenut, odnosi se na lošu finansijsku situaciju, s time da se u dva splitska slučaja spominje uz to i potraga za seksualnim partnerom, te znatiželja i zabava. Različite su policijske prakse i u pogledu ograničavanja slobode: u Zagrebu su uhićenja češća (20 % predmeta) nego u Splitu (9 %), a najčešći razlog je bojazan od ponavljanja djela.

Analizom je utvrđeno (izdvojeni su neki od zaključaka) kako policija u Zagrebu i Splitu različito tumači djelo „odavanja“ prostitutici: u zagrebačkim predmetima se većina optužnih akata odnosi na opetovanje nuđenje seksualnih usluga (na javnome mjestu), na što upućuju fraze kao „otprije poznata policiji“, „već prijavljivana“, „višestruko upozoravana“. Međutim, postoje predmeti u kojima se u optužnom aktu ne navodi kako se osoba od ranije bavi prostituticom, a

¹⁰¹¹ Institut Ivo Pilar (2020), Prva godina projekta Regulacija prostitucije u Hrvatskoj.

nedostaju i podaci o prethodnoj kažnjavanosti. U splitskim predmetima većina optužnih akata navodi pružanje seksualnih usluga u određenom vremenskom periodu koji završava dolaskom policajca, dok početak nije uvijek konkretiziran (ne navodi se točan datum početka). Postoje i tri optužna akta u kojima se samo navodi „oglašavanje“ ili „prikriveno oglašavanje“ kao činjenični opis djela. U praksi suda u Zagrebu se obično zahtijevaju dva elementa: nuđenje usluga (na javnom mjestu) i trajnost/ponavljanje djela. U tri predmeta u kojima je sud smatrao da nema obilježja prekršajnog djela navedeno je kako je nužno da je okrivljena već kažnjavana ili zaticana u prekršaju, odnosno da se trajno odavala prostituciji. Međutim, postoji 10 osuđujućih presuda u kojima se u izreci presude ne navodi uobičajena sintagma koja upućuje na ponavljanje djela (jer toga nema ni u optužnom aktu), no u spisu su podaci iz prekršajne evidencije te jedna takva presuda u kojoj tih podataka nema. U praksi suda u Splitu obično se traži nuđenje seksualnih usluga u određenom, od policije procijenjenom, vremenskom periodu, no postoje tri predmeta u kojima su osobe osuđene i za samo oglašavanje. S druge strane, postoje dva predmeta u kojima pružanje seksualne usluge (u jednom predmetu stoji da je unajmila stan i barem jednom pružila seksualnu uslugu, a u drugom da se odavala u unajmljenom stanu i barem 15 puta pružila uslugu) nije bilo dovoljno za osudu jer je sud smatrao da nije dokazano kako osoba prostituciju obavlja kao „zanat“, „način života i stjecanja materijalne koristi“, što je smatrao obilježjem djela. Na oba suda obično djela nisu posve specificirana, ni u odnosu na vrijeme, ni broj usluga (u Splitu), a gotovo nikad se ne navode konkretni klijenti (osim u slučaju kada je klijent prijavio okrivljenu), već se koriste fraze kao „prolazeće muške osobe“ ili „nepoznate muške osobe“. Presude se najčešće temelje na priznanjima osoba: u zagrebačkim predmetima u 70 % slučajeva, a u splitskim predmetima 69 %.¹⁰¹²

¹⁰¹² Institut Ivo Pilar 2020, Prva godina projekta Regulacija prostitucije u Hrvatskoj.

6.3. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA (INTERVJUI S PROSTITUTKAMA I POLICIJSKIM SLUŽBENICIMA) I DISKUSIJA

Kako je prethodno u radu (poglavlje 3.3.) detaljno objašnjen i načinjen pregled prostitucije prema stratifikacijskim razinama, saznanja iz provedenih intervjuja su iz istih razloga jednako podijeljena/grupirana.

Tablica 28. Niska razina prostitucije – Odgovori na glavna pitanja

<i>PROSTITUCIJA NA OTVORENOM, ULIČNA (intervjui s 3 ženske osobe)</i>	<i>1.1. Starost - 51 godina Prostitucija – oko 25 godina</i>	<i>1.2. Starost – 41 godina Prostitucija – oko 10 godina</i>	<i>1.3. Starost – 37 godina Prostitucija – oko 15 godina</i>
<i>Obrazovanje</i>	SSS, tekstilna radnica	Bez SS, samo osnovna	Bez stručne spreme
<i>Bračni status</i>	Neudana	Razvedena	Neudana
<i>Djeca</i>	Nema	Dvoje maloljetne djece	Više oduzete djece u skrbi Centra za socijalnu RH/Hrvatica
<i>Državljanstvo/Nacionalnost</i>	RH/Hrvatica	RH/Hrvatica	Loša financijska situacija, put brzog pribavljanja novaca
<i>Razlog</i>	Loša financijska situacija, nemogućnost pronalaska stalnog zaposlenja	Loša financijska situacija, nemogućnost pronalaska stalnog zaposlenja	
<i>Način ulaska u prostituciju</i>	Samostalna odluka	Samostalna odluka	Samostalna odluka
<i>Stanovanje</i>	Podstanarka, jedna cimerica	Naslijedena starija obiteljska kuća u kojoj živi s djecom	Podstanarka, jedna cimerica
<i>Drugi izvori prihoda</i>	Nema	Socijalna pomoć	Nema
<i>Cijene usluga</i>	50 kuna oralni seks, 100 - 200 kuna klasični seks	Do 100 kuna oralni seks, do 300 kuna klasični seks	50 kuna oralni seks, 100-200 kuna klasični seks.
<i>Mjesečni prihodi</i>	Mjesečni prosječni prihod oko 5.000 kuna	Mjesečni prosječni prihod od 3.000 do 4.000 kuna	Mjesečni prosječni prihod oko 4.000 kuna
<i>Poroci</i>	Alkohol, Kocka	Nema	Alkohol, Droga
<i>Evidentiranost</i>	Prekršajna	Prekršajna	Prekršajna i Kaznena
<i>Način pribavljanja kljenata</i>	Ulica	Ulica	Ulica
<i>Klijenti</i>	Niskog socioekonomskog statusa, često alkoholičari, starije osobe, kao i udovci	Radnici nižeg socioekonomskog statusa, često alkoholičari i starije osobe	Radnici nižeg socioekonomskog statusa, često alkoholičari i starije osobe
<i>Iskustva</i>	Nije istaknula ništa negativno	Nije istaknula ništa negativno	Više puta bila izložena nasilju
<i>Odnos s policijom</i>	Negativan	Negativan	Negativan
<i>Osobni stav</i>	Legalizacija	Legalizacija	Legalizacija
<i>Procjena ulične prostitucije u Zagrebu</i>	Jako rijetka 10 do 15 ženskih osoba, 2 transvestita	10-ak ženskih osoba uz nekoliko transvestita	10-ak ženskih osoba uz nekoliko transvestita
<i>Spolno prenosive bolesti</i>	Da	Ne	Da

U tablici su iznesena glavna saznanja prikupljena tijekom razgovora s osobama koje se bave uličnom prostitucijom. Gledajući njihove osobne karakteristike, uglavnom se kod ovog oblika prostitucije radi o neobrazovanim i niže obrazovanim ženskim osobama koje potječu iz nižeg socioekonomskog okružja, pri čemu su nerijetko odrastale u disfunkcionalnim obiteljima, potvrđujući pri tome prethodne zaključke donesene temeljem analize policijskih evidencija za ovu razinu prostitucije (kao i saznanja proizašla iz intervjeta s policijskim službenicima).

- 1.1. Odrasla sam u obitelji bez bilo kakvog zlostavljanja ili trauma od roditelja, uz zamjerku da se o djeci nije ni vodilo računa, tako da bi se moglo govoriti o nekom obliku zanemarivanja.*
- 1.2. Odrasla sam u disfunkcionalnoj obitelji, otac je bio alkoholičar, dok je majka često znala bježati od kuće, kada bi brigu o obitelji/djeci preuzimala baka.*
- 1.3. Odrasla sam dijelom u disfunkcionalnoj obitelji (otac je bio nasilni alkoholičar), zatim kod bake, a dijelom (nakon smrti majke i bake u dobi od 8 godina) u dječjem domu, tako da sam tijekom odrastanja bila stalno suočena s nasiljem i zanemarivanjem.*

Razlog ulaska u svijet prostitucije je nedvojbeno financijske prirode, s mogućnošću relativno „lake“ i brze zarade uz skromne ili nikakve kompetencije za tržiste rada. Raspon starosti intervjuiranih osoba je od 37 do 51 godine, dok se tijekom razgovora došlo do saznanja kako se u uličnoj prostituciji češće nalaze osobe starije/zrelije životne dobi. Iz provedenih razgovora nedvojbeno proizlazi (s obzirom na dugogodišnje bavljenje prostitucijom) da jednom kada se uđe u „ovaj svijet“, izlaska nema sve dok to životne mogućnosti dopuštaju, prvenstveno zdravlje.

- 1.1. Uglavnom se radi o ženama iznad 35 ili 40 godina starosti, pa sve do 60 godina.*
- 1.2. Uglavnom se radi o ženama iznad 40 godina, najčešće oko 50 godina starosti.*
- 1.3. Uglavnom se radi o ženama iznad 30 godina starosti, pa sve do nekih 50, 60 godina.*

Što se tiče raširenosti prostitucije u društvu, iako skromnih neposrednih saznanja, intervjuirane osobe su navele kako je prostitucija prilično zastupljena, ali se o tome rijetko govori. Iako su složne da je ulična prostitucija skoro izumrla, nedvojbeno je da se tu više radi o „blagodatima“ tehnološkog doba i mogućnosti pronalaska osoba i naručivanja bilo kojih usluga *online*. Dok se ranije ulična prostitucija odvijala na više lokacija u gradu Zagrebu, posljednjih 10-ak godina je to svedeno na ulice oko Marulićeva trga do Botaničkog vrta (prethodno je Gajeva ulica bila najpoznatija, kao i dio oko Glavnog kolodvora).

- 1.1. Prostitucija je prilično zastupljena u društvu, puno više nego se o tome govori, naročito u slučaju salona za masažu i prostitucije po stanovima te „eskort prostitucije“, dok je na ulici to skoro skroz prestalo.*
- 1.2. Prostitucija je dosta zastupljena u društvu, samo je pitanje koliko se o tome priča i što se sve smatra prostitucijom. Gledajući samo televiziju i velik broj žena u javnom prostoru koje*

ništa ne rade, a stalno se promoviraju u skupoj odjeći i obući, jasno je da se u velikom broju slučajeva radi o prostitutici (iako nemam izravnih saznanja).

1.3. Prostitucija je prilično zastupljena u društvu, puno više nego se o tome govori, dok ulične gotovo nema više.

Kod ulične prostitucije se radi uglavnom o neorganiziranom bavljenju, odnosno o samoprostituiranju, pri čemu su rijetko zabilježeni nasilni ispadni ili slično, a kao glavne odrednice prostitucije (pored navedenih) moglo bi se izvesti sljedeće okolnosti: osobe su pod ingerencijom Centra za socijalnu skrb i nije izvjesno da bi moglo doći do promjene načina ponašanja, već sve upućuje kako su zatočenice negativne spirale događaja, koja vodi do potpune destrukcije ličnosti (odavanje alkoholu, drogi i drugim porocima). Iako su izrekle stav kako su za legalizaciju prostitucije (što je tema koja se često nameće i u medijima), promjena regulacije ili deregulacija sadašnje situacije ne znači da bi isto dovelo do bolje pozicije osoba koje su trenutno zatečene u uličnoj prostituciji.

U nastavku su prezentirani relevantni dijelovi intervjua s policijskim službenicima u odnosu na uličnu prostituciju.

Policija Zagreb. *U odnosu na uličnu prostituciju, zabilježeni su slučajevi isključivo u samom centru grada Zagreba. Najobičnija (ulična) prostitucija je prepustena temeljnoj policiji kroz prekršajno kažnjavanje. Na ulici se većinom radi o ženskim osobama koje često i ne žive na području Zagreba, već dolaze iz drugih mjeseta te se tijekom noći bave prostitucijom, i onda vraćaju u svoje mjesto prebivališta. Jako su rijetki slučajevi podvođenja, jer je tu i mala zarada, cijene su usluga daleko manje. Uglavnom se ženske osobe samostalno time bave bez posrednika (nekad su u ulozi posrednika muške osobe s kojima trenutno žive u nekakvoj vezi), i to na području ulica oko Marulićeva trga pa do Botaničkog vrta. Tu se prostitucija odvija uglavnom na otvorenom prostoru, po parkovima, haustorima, napuštenim zgradama. Većinom se radi o ženskim osobama niskog socioekonomskog statusa, s ruba društva, ovisnicama o alkoholu, drogi, kocki i slično, razvedenim ili samohranim majkama (višestruko evidentirane kaznenoprekršajno), uglavnom teška životna priča svake napose. Većinom se radi o niže obrazovanim osobama od 35 do 40, ali i 60 godina starosti. Uzroci su uglavnom loš socijalni status, obiteljsko nasilje i slično, dok je glavni motiv isključivo novac, iako su tu cijene seksualnih usluga male; oralni seks oko 50 kuna, klasični 100 - 200 kuna, a ukupni prihodi na mjesecnoj razini su jako skromni i ne prelaze nekoliko tisuća kuna (u godišnjem prosjeku). Uglavnom im je to jedini izvor prihoda, pored socijalne pomoći ili dječjih dodataka koje primaju, a radi se o manje - više istom broju osoba, njih 10 do 20, koje uz manje prekide obavljaju „posao“ na području centra na navedenim lokacijama, te, u većini slučajeva, obitelj zna čime se bave. Klijenti su također nižeg sloja, lošijih zanimanja, građevinari i sl., dakle s nižim primanjima i nižim obrazovanjem, koji ne razmišljaju o higijenskim uvjetima.*

Policija Zadar. *Trenutno je stanje u Zadru takvo da postoji mali dio ulične prostitucije, koji se prati kako se eventualno ne bi nešto krupnije dogodilo (organizirano), a nema ih smisla prijavljivati svaki put iznova. To su prostitutke najniže klase koje su jeftine, i nisu atraktivne, ali kako se kaže, svaka roba ima svoje kupce. Niskog su obrazovanja, završene osnovne ili maksimalno srednje škole, a njihov status u društvu je „nezaposlena s problemima“. Na ovaj način zarade nešto za pokrivanje osnovnih potreba, uglavnom cijene njihovih usluga su do 200*

ili 300 kuna. Prosječna dob, rekao bih, od 35 do 45 godina. Uglavnom su razvedene samohrane majke, u nekoliko slučajeva su to čak bili i bračni parovi, kad muž podvodi svoju ženu, dakle u nekakvom međusobnom dogovoru, isključivo radi plaćanja stanarine; uglavnom, iz socijalnih razloga.

Policija Split. *U odnosu na uličnu prostitutuciju, radi se nadzor, postoje određena saznanja kako se vrši prostitutucija i ide se u provjeru, međutim, ulične prostitutucije gotovo i nema.*

Policija Rijeka. *Što se tiče ulične prostitutucije, u zadnjih 7 - 8 godina u Rijeci je ona svedena na zanemarivu pojavu, čak možemo reći da je više gotovo uopće i nema, a to iz razloga što prostitutke, seksualne radnice, kako god ih nazvali, imaju drugačije i lakše mogućnosti doći do klijenata. Stancija na riječkoj rivi, gdje su nekad prostitutke šetale i svaka je imala svoj dio, više nema. U pravilu se radilo o starijim osobama koje su se u Rijeci odavale uličnoj prostitutuciji. Međutim, jedna od tih prostitutki, koja je radila na ulici, ima 50-ak godina, također se s ulice prebacila u stan i svoje usluge oglašava u tjednom oglasniku „Burza“. Lakše joj je tako doći do klijenata nego trpjeti vremenske prilike na otvorenom.*

Policija Pula. *Što se tiče ulične prostitutucije, bez obzira što je Istra turističko područje, možemo ju promatrati kao ruralnu sredinu, tu su mali gradovi, ljudi se uvelike poznaju i ne može se izgubiti u nekakvoj masi, tako da ulične prostitutucije nema (zbog stigmatizacije i slično).*

Policija Dubrovnik. *Što se tiče ulične prostitutucije, nema informacija da je uopće ima, a ako je ima, to je tako marginalno da do nas ne dopire.*

Analizom policijskih evidencija te razgovora s policijskim službenicima i prostitutkama, nedvojbeno je utvrđeno kako je ulična prostitutucija gotovo u potpunosti nestala, zahvaljujući prije svega tehnološkim mogućnostima (oglašavanje i dogovaranje internetom i slično) koje su svele uočljivost na minimalnu razinu, pa samim time i stigmatizaciju. Iz toga proizlazi da prekršajne evidencije zapravo prilično realno oslikavaju stanje pojave (u odnosu na uličnu prostitutuciju), jer su prekršajno evidentirane upravo prostitutke koje rade na ulici, a time i poznate policiji. No, što se tiče prekršajnog sankcioniranja samoorganizirane prostitutucije po stanovima i drugih oblika koji podliježu prekršajnom sankcioniranju, oni su gotovo u potpunosti u sferi tamne brojke.

Razvidno je da se u ovome obliku prostitutucije radi o osobama koje su nižeg socioekonomskog statusa, obitelji/zajednici je poznato čime se one bave, primanja su im niska i omogućuju tek golu egzistenciju, nemaju ambiciju ni viziju da se njihovo stanje može promijeniti i najčešće idu dalje ka dnu – u ovisnost i druge poroke.

Tablica 29. Srednja razina prostitucije – Odgovori na glavna pitanja

<i>PROSTITUCIJA U ZATVORENOM, STANOVIMA (intervjuj s 3 ženske osobe)</i>	<i>2.1.</i> <i>Starost - 36 godina</i> <i>Prostitucija – oko 10 godina</i>	<i>2.2.</i> <i>Starost - 42 godina</i> <i>Prostitucija -7 - 8 godina</i>	<i>2.3.</i> <i>Starost - 25 godina</i> <i>Prostitucija –3 - 4 godine</i>
<i>Obrazovanje</i>	SSS – kuharica	VŠS – medicinska sestra	Bez stručne spreme
<i>Bračni status</i>	Razvedena	Razvedena	Razvedena
<i>Djeca</i>	1 maloljetno dijete	1 punoljetno dijete	4 maloljetne djece (u skrbi Centra za soc.)
<i>Državljanstvo/Nacionalnost</i>	RH/Hrvatica	RH/Hrvatica	RH/Hrvatica
<i>Razlog</i>	Loša finansijska situacija	Loša finansijska situacija, uživanje u mijenjanju seksualnih partnera	Loša finansijska situacija
<i>Način ulaska u svijet prostitucije</i>	Samostalna odluka	Samostalna odluka	Samostalna odluka
<i>Stanovanje</i>	Podstanarka s djetetom	Podstanarka	Podstanarka
<i>Drugi izvori prihoda</i>	Redovno zaposlenje – konobarica	Redovno zaposlenje – u bolnici	Bez drugih prihoda
<i>Cijene usluga</i>	200 kuna oralni seks, od 500 do 700 kuna klasični seks	200 kuna oralni seks, od 400 klasični seks	150 kuna oralni seks, od 300 do 400 klasični seks
<i>Mjesečni prihodi</i>	U prosjeku do 10.000 kuna	U prosjeku do 7, 8.000 kuna	U prosjeku do 6, 7.000 kuna
<i>Poroci</i>	Alkohol, Droga	Nema	Nema
<i>Evidentiranost</i>	Kaznena zbog nasilja u obitelji	Ne	Kaznena i prekršajna (imovinski, obiteljski i nasilni delikti)
<i>Način pribavljanja klijenata</i>	Oglasnik, stalni klijenti, preporuka	Oglasnik, stalni klijenti, preporuka	Oglasnik, stalni klijenti, preporuka
<i>Klijenti</i>	Uglavnom radnici raznih zanimanja nižeg do srednjeg statusa	Uglavnom radnici raznih zanimanja nižeg do srednjeg statusa	Uglavnom radnici raznih zanimanja nižeg do srednjeg statusa
<i>Iskustva</i>	Nema negativnih	Nema negativnih	Nema negativnih
<i>Odnos s policijom</i>	Negativan	Nema	Negativan
<i>Osobni stav</i>	Legalizacija	Legalizacija	Legalizacija
<i>Procjena prostitucije u Zagrebu</i>	Prostitucija u zatvorenom (stanovi, saloni za masažu), kao i ona na visokoj razini je prilično zastupljena.	Nema saznanja	Nema saznanja
<i>Spolno prenosive bolesti</i>	Ne	Ne	Da

Navedena tablica prikazuje glavna saznanja koja su prikupljena tijekom razgovora s osobama koje se bave prostitucijom u zatvorenom, a odnosi se na srednju razinu prostitucije. Gledajući njihove osobne karakteristike, uglavnom se u ovome obliku prostitucije radi o ženskim osobama sa srednjom stručnom spremom, dok je jedna osoba imala i višu stručnu spremu, pored druge koja je bez stručne spreme. Radi se o osobama koje, zapravo, imaju neko

zanimanje, a prostituticom se bave povremeno ili stalno radi popravljanja imovinskog stanja (dok je jedna izjavila da uživa u seksualnim odnosima), pri čemu su odrastale u prosječnim obiteljima, iako je treći slučaj uvelike tragičan, jer osoba ostavlja dojam da nije u potpunosti intelektualno razvijena.

- 2.1. Odrasla sam u normalnoj radničkoj obitelji.*
- 2.2. Iz mladosti nemam nikakvih trauma, kako obiteljskih, tako i seksualnih.*
- 2.3. Tijekom odrastanja sam imala traumatična iskustva, kako seksualna, tako i nasilnička; od strane roditelja i od trećih osoba.*

Razlog ulaska u svijet prostitutije je nedvojbeno finansijske prirode - mogućnost popravljanja osobne finansijske situacije, omogućavanje „normalnog“ života svojoj obitelji, ili jer je to jedini izvor prihoda. Raspon starosti intervjuiranih osoba je od 25 do 42 godine starosti, dok se tijekom razgovora došlo do saznanja da se u ovom obliku prostitutije uglavnom nalaze osobe srednjih godina (25 - 40).

- 2.1. Samo jednom prilikom (2 mjeseca) sam pružala seksualne usluge kao dio organizirane grupe, a radilo se o ukupno 10-ak žena starosti od 25 do 40 godina.*
- 2.2. Nemam saznanja s obzirom na to da se ovim bavim kao dodatnim poslom, niti me zanima.*
- 2.3. Nemam saznanja, niti sam u kontaktu s drugim osobama koje se time bave.*

U odnosu na raširenost prostitutije u društvu, intervjuirane osobe nemaju saznanja o uličnoj prostitutici, a neposredna znanja skromna su i o onoj na srednjoj i visokoj razini, iako su stava kako je prostitutica tu prilično zastupljena. I u navedenim slučajevima se radi o samoorganiziranoj prostitutici, dok se „poslovanje“ odvija u stanovima koje imaju u najmu (povremene su neugodnosti s vlasnicima ili susjedima koji prijavljuju sumnjivo ponašanje zbog velikog broja muškaraca koji dolaze), a pribavljanje klijenata i dogовори su isključivo telefonski/internetom, kao što se i oglašavaju.

Kod ovog oblika prostitutije se radi uglavnom o neorganiziranom bavljenju, odnosno o samoprostituiranju, pri čemu su rijetko zabilježeni nasilni ispadni ili slično, već bi se kao glavne odrednice prostitutice (pored navedenih) moglo izvesti sljedeće okolnosti: radi se osobama koje pripadaju srednjem sloju društva, rade, i ne odudaraju od zajednice u kojoj žive, neudane ili samohrane majke koje su se zbog određenih finansijskih problema u jednom trenutku odlučile za ovaj izbor. S obzirom na to da rade i druge poslove uz prostituticiju, omogućavaju si pristojan život te im je moguće ostvariti i neke privatne ciljeve i ambicije. Sve su stava za legalizaciju prostitutije, što govori i o njihovom odnosu prema pojavi i prihvatljivosti iste.

U nastavku su prezentirani dijelovi intervjeta s policijskim službenicima u odnosu na prostituciju srednje razine.

Policija Zagreb. Iskustvo je pokazalo da su slučajevi tzv. srednje razine prostitucije najrašireniji (najčešće u Novom Zagrebu i na Trešnjevcu, s obzirom na to da su nova i velika naselja, s velikim zgradama i slabo se stanari između sebe poznaju), a pokazalo se kako su to najčešće osobe koje su socijalno i ekonomski ugrožene, obično žrtve obiteljskog nasilja, bilo da se radi o supruzi koja je bila žrtva obiteljskog nasilja, bilo o ženskom djetetu koje potječe iz takve obitelji. Uglavnom se radi o niže obrazovanim osobama, većinom su razvedene, pretežno samohrane majke, najčešće nezaposlene, ili zaposlene pod krinkom čišćenja stana, gdje dolaze na tri, četiri sata u prostor i dodatno na ovaj način zarađuju. Vrlo rijetko obitelj ili sredina u kojoj žive zna da se ta osoba bavi prostitucijom, govori se o „poslu“, prikriva se činjenica zbog srama, stida, pa ukoliko bi se prostitucija i legalizirala, i utoliko bi jako malo prostitutki legalno radilo ne želeteći se izvrnuti stigmatizaciji. Pored toga, ponegdje su zastupljeni i psihološki elementi. Uz spomenuto obiteljsko nasilje kao jedan od glavnih uzročnika prostitucije, interesantno je da je velik broj ženskih osoba mlađe životne dobi (od 16 do 22 godine) prethodno registriran u policijskim evidencijama zbog krađe u trgovačkim centrima (parfemi, garderoba i slično). Što se tiče prosječne dobi, tu su zastupljene osobe od studentica do otprilike 55 godina starosti (što, između ostalog, određuje i cijenu). Obično se naplaćuje vremensko razdoblje, pola sata je od 300 do 500 kuna, a sat vremena od 700 do 1000 kuna (za klasični spolni odnos u koji spada oralni i klasični seks, dok se za analni seks, fetiše, dominaciju, šibanje bićem, vezanje lancima i sl., posebno plaća). Na ovoj razini je zapaženo da se u posljednje vrijeme prostitucija nudi oglasima pod krinkom pružanja masaže, bilo u legalnim, bilo u ilegalnim salonima za masažu. Organizator je osoba koja ponudi, odnosno iznajmi stan u kojem se jednim dijelom pruža masaža, a jednim dijelom proširena usluga i prostitucija (cijene su nešto više nego u stanovima, a radi se o mlađim i atraktivnijim ženskim osobama). Organizatora, na srednjoj razini, ima i muških i ženskih osoba, s tim da pretežu muške, a koje su često već evidentirane za druga kaznena djela, osobito ona povezana s nekim oblikom nasilja, dok su ženske osobe uglavnom čiste, nisu evidentirane, osim što su prije možda i same bile prostitutke. Klijenti su u ovom vidu prostitucije najčešće poslovni ljudi (dok postoji i određeni broj građana srednjega i višeg statusa, raznih zanimanja). Vezano još uz zaradu, osoba je u stanju plaćati svoj podstanarski stan, najam stana u kojem se odvija prostitucija i zaraditi iznadprosječnu plaću, otprilike 10 - 15 000 kuna, s tim da ona prostitutka koja bolje radi, može zaraditi više.

Policija Rijeka. Najrašireniji oblik prostitucije u Rijeci, a ono što je policiji poznato, je tako da djevojke oglašavaju seksualne usluge u raznim tiskovinama (najčešće u tjednom oglasniku „Burza“), gdje se pod paravanom ponude zakonskih usluga masaže odvija prostitucija. U pravilu se oglašavaju: „pružam usluge masaže“, „djevojka bi se željela družiti s galantnim gospodinom“ i slično. Kad se nazove broj telefona, one otvoreno kažu da ne pružaju masažu, već druge usluge. Cijene su otprilike 400 kuna za pola sata pružanja seksualnih usluga do 700 kuna za sat vremena, ili ako se radi o cijeloj noći, tj. nekoliko (4, 5) sati, onda se cijena kreće od 1500 kuna na više, ovisno o tome je li djevojka atraktivna, kako izgleda, i tako dalje. Djevojke su većinom u dobi između 20 i 30 godina, a često nisu završile ni srednju školu. Što se tiče oglašavanja, većina njih su same organizatori, nemaju svodnika u vidu zaštitnika ili osobe koja bi im pronalazila klijente, a tom djelatnosti čine prekršaj protiv javnog reda i mira. U Rijeci je poznato 15-ak ženskih osoba koje se time bave.

Policija Zadar. Usluge se na ovoj razini pružaju uglavnom u vlastitim stanovima ili dolaze u kuću klijentata, a do njih se dolazi uglavnom javnim pogоворom. Kako policija prati oglase (što je poznato), jako ih je malo. U ljetnim mjesecima se otvaraju i striptiz barovi. Značajnijih

problema sa salonima za masažu nema kao u Zagrebu (javno oglašavanje i slično), postoje tek informacije da nekoliko njih pored usluge osnovne masaže, pružaju i oralne usluge, ali što se tiče tog dijela, postoji veliki oprez zahvaljujući policijskom nadzoru. Tijekom godine i nema registriranih salona za masažu, tek jedan tajlandska, ali zdravstvene prirode. U klubovima se, nažalost, događa da djevojke od 18 - 19 godina žele zadovoljiti neke svoje životne potrebe, kao što je odjeća i slično, u zamjenu za seksualne odnose, ali to je prostitucija koja se novčano ne naplaćuje, nego kroz poklone, i time je praktično neuhvatljiva i nevidljiva. Postoje informacije o pojedinim studenticama da se bave time, ali to je jako teško dokazati. Klijenti pripadaju uglavnom srednjem staležu, a kod kuće su uskraćeni za neke sitnice koje tako dobivaju. Ima slučajeva da se skupe trojica - četvorica te odu u Sloveniju, Austriju, u njihove klubove i тамо mogu dobiti prostitutku kakvu ovdje ne mogu naći. Plaća se ulaz, i potom radi što se želi. Takva je situaciju poznata jer je nekoliko Zadranki radilo u Austriji kao prostitutke. Čeka se dosta dugo na posao, odrade 20 - 25 dana, zatim čekaju dva mjeseca pa opet odu. To nisu javne kuće, već spa centri, one tamo po klijentu dobivaju 70 eura, prilikom odlaska imaju svog poreznog savjetnika i paze da ne ostanu dužne ni jedan cent poreza kako bi se opet mogle vratiti. Vlasnik ih ne prisiljava ni na što, on svoj dio dobiva od ulaznica u klub (70 - 90 eura), dok djevojke oko 70 eura, što je minimalna cijena za pola sata. Zarada je dobra, ali je problem što one većinu novaca potroše na neuredan i rastrošan život (drogu).

Policija Split. Prema dosadašnjem iskustvu, više je zastupljena organizirana prostitucija. Određene su osobe za javljanje na telefon, dogovaranje s klijentima mjesta, vremena pružanja seksualnih usluga i slično. Klijenti se nalaze najčešće putem oglasa, ali isto tako i preko poznanstava, preporuka, dok se zarada dijeli najčešće po polu (čak u jednom slučaju u omjeru 70:30 u korist organizatora koji plaća sve troškove). Najčešći oblik je klasični i oralni seks, a što se tiče cijene, otprilike do 1000 kuna klasični s oralnim u kombinaciji. A oralni od 300 do 500 kuna, ovisno kakva je žrtva, odnosno oštećena, prostitutka. Izgled je bitan. Prostitutke su, što se tiče dobi, od 20 do 30 godina, prosječne ženske osobe, najčešće sa završenom srednjom školom (često medicinskom), neke su čak i studirale. Uglavnom su razvedene, popraćeno nasiljem u obitelji, gdje je intervenirala policija. Glavni uzrok je nemogućnost pronalaska posla, nezaposlenost. Gotovo sve evidentirane prostitutke su recidivistice, uz opravdanje u nemogućnosti pronalaska redovnog posla, a kako su samohrane majke ili razvedene, moraju imati dovoljno vremena skrbiti se o svom djetetu i slično. Zarada je iznadprosječna, prostitutke koje su prekršajno kažnjavane zarade mjesечно oko 10 000 kuna, a organizator i više. Najčešće rade od podneva do otprilike 21 sat. Dakle, klijenti vrlo često koriste usluge nakon posla, tijekom marenje, ili prije odlaska kući. Klijenti su sa šireg splitskog područja, najčešće razvedeni ili neoženjeni, često redovne mušterije, dobi otprilike od 35 do 45 godina, i najčešće zaposleni, bez kriminalnog dosjeda (prosječan građanin). Organizatori su podjednako ženske i muške osobe, bivše prostitutke ili osobe iz kriminalnih skupina (konzumenti opojnih droga, često i kockari).

Policija Osijek. Što se tiče trenutnog stanja, imamo saznanja o jednoj ženi, starosti oko 45 godina, koja ima salon za masažu i često mijenja adresu salona, ali je teško dokazati prostituciju - korisnici ne žele govoriti o tome, a posebne dokazne radnje se ne mogu koristiti, tako da i nema načina dokazati prekršaj. Pored toga, bilo je saznanja o prostituciji u jednom ugostiteljskom obrtu u studentskom centru, koji je radio do prije nekih 10 mjeseci, no poduzetim provjerama isto nije utvrđeno, a navodno se radilo o djevojkama od 16 do 20 godina starosti. Cijene su, prema saznanjima, pola sata 400 kuna, sat 550 kuna, dok su u slučaju u studentskom centru navodno ti iznosi bili značajno manji. Navedena (samoorganizirano) je, prilikom obrade 2015., izjavila da joj je u najlošijem mjesecu zarada bila oko 6 500 kuna, dok je ljeti iznos bio oko 10 000 kuna. Ona je bila i udana, dok su u potonjem slučaju većinom neudane. Klijenti su dolazili iz svih mesta, čak ih je bilo i iz Vukovara (jedan sudac), a potječu iz svih društvenih sfera.

Policija Pula. Prema saznanjima, organizirane prostitucije, u smislu da neka muška osoba organizira djevojke pa ih podvodi i na taj način zarađuje, nema. Uglavnom se prostitucija svodi na djevojke nižeg društvenoga i ekonomskog statusa, gdje im je to osnovni ekonomski prihod ili se tom djelatnošću dopunjava budžet. Ako ima muškog participiranja u takvoj organizaciji prostitucije, to se svodi isključivo na nekakav oblik zaštite, odnosno sigurnosni aspekt. U ljetnom razdoblju, kada tu boravi pola milijuna stranaca (ili više), iz unutrašnjosti države i iz susjednih država dolaze osobe sklone tome, pa ovdje kroz mjesec - dva pokušavaju dodatno zaraditi. To funkcioniра na način da djevojke (njih 4, 5, 6) dođu iz Beograda, iznajme apartman u unutrašnjosti po pristupačnoj cijeni, a kako imaju auto, svaki su dan na plaži. U barovima uz plažu nađu eventualne klijente s kojima idu u hotel ili u svoj iznajmljeni stan, iako je to češće hotel, plaža, auto. Ljeti ima i organizirane prostitucije, međutim nisu s ovog područja, već Rijeke ili Zagreba. Djevojke su između 20 i 30 godina, neke su čak i starije, do 35 godina. Iznos od 100 eura je psihološka barijera, pa se zadržava ispod toga, oko 500, 600 kuna, međutim, teško je dobiti toliki novac tu i zato odlaze u veće gradove (osim ljeti). Klijente nalaze preko oglasnika, interneta, „Smokvice“ i u, kod nas sada popularnim, svinger klubovima, koji služe za razmjenu kontakata. Tamo je zabranjeno nuditi se na prodaju, ali se može reklamirati, pa poslije tko voli. Klijenti su široka populacija, bez iznimke.

Policija Dubrovnik. Prostitucija srednje razine po salonima za masaže je moguća ljeti, postojale su određene informacije, no, nije se uspjelo dokazati. Bilo je informacija o prostitutici u stanovima, međutim, ozbiljnijim provjerama se nikada nije došlo do potvrde. Bio je jedan slučaj trgovanja ljudima, u smislu radnog iskorištavanja, ali nije bila prostitucija u pitanju. Posljednji ozbiljan slučaj je bio prije devet godina, kada je lokalni diler podvodio djevojku iz BiH.

Analizom podataka iz policijskih evidencija te razgovora s policijskim službenicima i prostitutkama, nameće se zaključak kako je prostitucija u zatvorenom (stanovima) dominantni oblik prostitucije u RH, zahvaljujući prije svega tehnološkim mogućnostima koji su sveli uočljivost na minimalnu razinu, pa samim time i stigmatizaciju, naročito nakon izmjena zakona iz 2015. (kada je samooglašavanje prestalo biti kazneno djelo). Iz razgovora proizlazi kako su takve osobe jako rijetko zahvaćene prekršajnim evidencijama, dok su u organiziranim oblicima, prema policijskoj praksi, evidentirane kao žrtve (osobe koje pružaju seksualne usluge), tako da ih uglavnom nema ni u kakvim evidencijama. Službena statistika, stoga, ne govori puno o ovoj najzastupljenijoj razini prostitucije. Razvidno je kako je specifičnost i posebnost ovog oblika visok stupanj samoorganiziranosti, pa čak i visoki sigurnosni standardi koji omogućavaju mirno poslovanje, prilično dobri dodatni ili jedini prihodi, kao i mogućnost ostvarivanja funkcionalnog života u zajednici bez negativnih reperkusija.

Iz svega navedenog može se zaključiti kako je prostitucija srednje razine (primarno u stanovima i salonima za masažu) dominantni oblik koji egzistira u RH. No, kako se radi uglavnom o samoorganiziranom obavljanju prostitucije, što ne potпадa pod kazneno sankcioniranje, zbog svoje diskretnosti i neuočljivosti širem građanstvu, isto ponašanje nije u fokusu policijskog postupanja. Činjenica je ovdje postojanje velike tamne brojke, a kada bi isto

ponašanje i bilo u fokusu policije, teško je zamisliti kako bi se uspjelo rasvijetliti/otkriti ovaj oblik prostitucije. Kako je moguće proći bez policijskog evidentiranja (eventualno prekršajno sankcioniranje), kao i popratnih negativnih posljedica uslijed stigmatizacije, uz prihode koji su značajno iznad prosječne plaće u RH, zasigurno su to motivirajući čimbenici određenom broju osoba koje se nađu u finansijskoj neprilici.

Iako prilikom provođenja intervjeta sa ženskim osobama koje se bave prostitutijom to nije bio cilj, dojam koji se odnosi na crte ličnosti sugovornica (uz nužnu ogradu kako nije bilo moguće vršiti opsežna testiranja crta ličnosti zbog prirode razgovora i osjetljivosti situacije), ukazuje kako bi u tome dijelu bilo prostora za buduća istraživanja. I dok su sugovornice s ulične razine prilikom razgovora o samom „poslu“ izražavale stanoviti prijezir (i prema „poslu“, i prema klijentima), sugovornice sa srednje razine su bile razgovorljivije i indiferentnije prema tome. Sugovornice, pak, koje se prostitutijom bave na visokoj razini, i s kojima je razgovor obavljan u više navrata, su nakon stjecanja određenog povjerenja bile izrazito otvorene. Bez povjerenja, stečenog nakon nekoliko ponovljenih razgovora (s osobama visoke razine), te prethodne najave njima poznate osobe, pa i određene preporuke za obavljanje razgovora, činjenica je da bi saznanja bila skromna i neuporabljiva. Često su spominjale poznate klijente iz javne sfere života, njihove seksualne sklonosti i svoje „specijalnosti“ zbog kojih su imale i određen broj stalnih klijenata (pa i višu cijenu). Iz svega je proizišao dojam o prihvatljivosti i pozitivnom gledištu na prostitutiju, iako su sve na kraju izjavile kako bi se time prestale baviti čim prikupe ciljanu količinu finansijskih sredstava. Osjetio se puno prihvatljiviji pogled na pružanje seksualnih usluga na ovoj razini (srednjoj i visokoj), a moguće zahvaljujući mogućnosti kontroliranja izloženosti (dojam je kako mogućnost prihvatanja/odbijanja klijenata daje sigurnost, odnosno utječe na pogled prema pružanju seksualnih usluga).

Tablica 30. Visoka razina prostitucije – Odgovori na glavna pitanja

<i>PROSTITUCIJA VISOKE RAZINE (intervjuji s 3 ženske osobe)</i>	<i>3.1. Starost - 31 godina Prostitucija – oko 5 godina</i>	<i>3.2. Starost - 29 godina Prostitucija – 6 godina</i>	<i>3.3. Starost - 37 godina Prostitucija – 11 godina</i>
<i>Obrazovanje</i>	SSS	SSS	SSS
<i>Bračni status</i>	Neudana	Neudana	Razvedena
<i>Djeca</i>	Bez djece	Bez djece	Jedno dijete
<i>Državljanstvo/Nacionalnost</i>	RH/Hrvatica	RH/Hrvatica	RH/Hrvatica
<i>Razlog</i>	Loša finansijska situacija	Loša finansijska situacija	Loša finansijska situacija
<i>Način ulaska u svijet prostitucije</i>	Ljubavna veza s dečkom iz kriminalne sfere	Osobna odluka, u početku samostalno, kasnije organizirano	Uveo je prijatelj iz krim. miljea, također i organizator prostitucije
<i>Stanovanje</i>	Podstanar	Podstanar	Podstanar
<i>Drugi izvori prihoda Cijene usluga</i>	Nema Od 300 eura naviše za jednu seansu (cijena raste ovisno o drugim okolnostima)	Povrem. ugostiteljstvo Minimalno 1.500 kuna za druženje (dobije od organizatora koji još sebi uzme toliko)	Ugostiteljstvo Od 200 eura naviše za jedno druženje (cijena ovisno o okolnostima)
<i>Mjesečni prihodi Poroci</i>	Od 20 - 30 000 kuna	Nemoguće procijeniti	Oko 20.000 kuna
<i>Evidentiranost</i>	Nema Kaznena i prekršajna zbog podvođenja i prostitucije	Nema Nema evidencija	Kokain Nema evidencija
<i>Način pribavljanja klijenata</i>	Javni pogовор i preporuke klijenata	U početku preporuke, a kasnije organizator o tome vodi brigu	Organizator o tome vodi brigu
<i>Klijenti Iskustva</i>	Širok spektar ljudi Zanimljiva, rijetko neugodna	Raznoliko	Raznoliko
<i>Odnos s policijom Osobni stav</i>	Negativno iskustvo Legalizacija	Nema Legalizacija	Nema Legalizacija
<i>Procjena prostitucije u Zagrebu</i>	Prostitucija na srednjoj i visokoj razini je prilično zastupljena	Prostitucija na srednjoj i visokoj razini je prilično zastupljena	Prostitucija na srednjoj i visokoj razini je prilično zastupljena
<i>Spolno prenosive bolesti</i>	Ne	Ne	Ne

Navedena tablica prikazuje glavna saznanja koja su prikupljena tijekom razgovora s osobama koje se bave prostitucijom u zatvorenom, a odnose se na visoku razinu prostitucije. Gledajući osobne karakteristike ispitanica, uglavnom se u ovome obliku prostitucije radi o ženskim osobama sa srednjom stručnom spremom, dok su neke od njih bile i studentice u određenom trenutku. S obzirom na to da imaju neko zanimanje, prostitucijom se bave

povremeno ili stalno radi popravljanja imovinskog stanja, pri čemu su većinom odrastale u prosječnim obiteljima bez trauma.

3.1. Odrasla sam u mnogobrojnoj obitelji gdje su roditelji pripadali srednjem sloju društva, lošijeg finansijskog stanja, bez bilo kakvih zlostavljanja ili trauma od istih, iako sam kao najmlađe dijete bila zakinuta za puno materijalnih stvari.

3.2. Odrasla sam u „prosječnoj“ obitelji, nižeg finansijskog statusa, bez trauma tijekom odrastanja.

3.3. Odrasla sam u normalnoj, imovno skromnijoj obitelji.

Razlog ulaska u svijet prostitucije je nedvojbeno finansijske prirode - kao mogućnost popravljanja osobne finansijske situacije, omogućavanja „normalnog“ života svojoj obitelji, ili kao jedini izvor prihoda. Raspon starosti intervjuiranih osoba je od 29 do 37 godina, a tijekom razgovora se došlo do saznanja da se ovim oblikom prostitucije bave osobe srednjih godina (25 - 40).

3.1. Uglavnom je tu riječ o djevojkama starosti od 18 do 35 godina, srednje stručne spreme.

3.2. Na visokoj razini se radi o ženskim osobama u 30-im godinama, srednje stručne spreme, nezaposlenima.

3.3. Nekakva prosječna dob je 30 godina, a obrazovanje je najčešće srednja škola.

U odnosu na raširenost prostitucije u društvu, intervjuirane osobe nemaju saznanja o uličnoj prostituciji, no stava su da je prostitucija prilično zastupljena na srednjoj i visokoj razini (iako skromnih neposrednih saznanja). Podjednako se radi o samoorganiziranoj i organiziranoj prostituciji (kao u navedenim slučajevima), dok se „poslovanje“ odvija najčešće prema željama klijenata, ponekad u vlastitim stanovima, hotelima, na jahtama i slično, a samo pribavljanje klijenata i dogовори су uglavnom preporukama i javnim pogоворom.

Kod ovog oblika prostitucije rijetko su zabilježeni nasilni ispadi ili slično (iako ima slučajeva), već bi se kao glavne odrednice prostitucije (pored navedenih) moglo izvesti sljedeće okolnosti: osobe pripadaju uglavnom srednjem sloju društva, ne odudaraju od zajednice u kojoj žive (osim standardom života koji nije u skladu s poznatim i „realnim“ primanjima koja ostvaruju), srednje životne dobi, neudane/razvedene koje su se radi finansijskih prilika u jednom trenutku odlučile za ovaj izbor. Uglavnom imaju određene planove, a s obzirom na to da povremeno rade i druge poslove uz prostituciju, omogućavaju si pristojan život kroz koji je moguće ostvariti neke svoje ciljeve i ambicije. Sve su stava za legalizaciju prostitucije, što govori i o njihovom odnosu prema pojavi i prihvatljivosti iste.

U nastavku su prezentirani dijelovi intervjeta s policijskim službenicima u odnosu na prostituciju visoke razine.

Policija Zagreb. U odnosu na najvišu razinu prostitucije, taj dio je jako teško dokazati jer ni jedna strana neće o tome govoriti, a policija nije prisutna u tim društvenim krugovima.¹⁰¹³ Elitna prostitucija je prilično zastupljena, sudeći prema nekim izvorima i javnom pogовору, ali ostaje na razini priča. Zapaženi su i novi trendovi u vidu studentske prostitucije, gdje se studentice, da bi povećale svoj budžet, i na taj si način priskrbile markiranu robu, parfeme/kozmetiku, izlaske, telefone, povremeno prostituiraju. To se obavlja uglavnom u hotelima, motelima, u iznajmljenim stanovima, jahtama; cijene se u prosjeku kreću od nekoliko tisuća kuna (ovisno o klijentu i prostitutki, tj. dogovoru). Pozadina tih osoba je gotovo uvijek nesređena obiteljska situacija.

Policija Rijeka. U odnosu na elitnu prostituciju, postoje saznanja da toga ima, ali u pravilu se rijetko uspije kriminalistički obraditi, odnosno kazneno prijaviti. Ono što nam je poznato, djevojke dolaze uglavnom iz Zagreba u Rijeku, posebno u vrijeme turističke sezone u Opatiju, na jahte u marinu i Ičićima, ili dolaze izvan Hrvatske, u pravilu iz Slovenije, Srbije i tako dalje. Iznosi su minimalno 1000 eura za tjedan dana. Djevojke se ukrcavaju na jahte pod paravanom hostesa, soberica, domaćica i slično. Dokazivost je tu stvarno teška, jer čim jahta isplovi, policija više nije u mogućnosti prići brodu/jahti.

Policija Dubrovnik. Što se tiče elitne prostitucije, poznato je da postoji, međutim, uglavnom je na jahtama koje dolaze izvana i vraćaju se otkuda su došle. Najčešće se radi o organizaciji (organizator i djevojke) iz Zagreba, ili Srbije, Crne Gore, Ukrajine, Rusije, čak i Češke. Zbog specifičnosti organizacije na brodovima, jahtama, policiji je nedostupno, niti može otkrivati, niti procesuirati, niti dokazati. Prema nekim informacijama, često se radi o slučajevima „poznatih“ starleta, manekenki, kojima se ponekad i ne plaća u novcu (već poklonima i luksuznim provodima), a njima imponira biti viđene, ovisno kome pripada jahta, koja je klijentela i slično. Uglavnom su to inozemni klijenti i domaći imućniji gosti koji se ne zadržavaju duže vrijeme.

Policija Pula. Ovdje su marine, jahte i vlasnici jahti, koji uglavnom ne žive na području RH, te kad dolaze ovamo na godišnji odmor, unaprijed organiziraju djevojke. Saznanja ima i od kolega u Austriji o takvoj organizaciji na jahtama. Kontrola je, praktički, nemoguća, osim ako netko dojavi ili se obrati za pomoć. Dolazi se automobilima, ukrcu na brod, otisne na more 70-ak dana, i nema nikakvog uvida u to. Iako sjede u restoranima, nepoznato je tko je kome što. Može se pretpostaviti kad 45-godišnjak, ili 50-godišnjak, 60-godišnjak sjedi s nekim od 20 do 30 godina o čemu se radi, ali dokaza nema.

Policija Zadar. U ljetnim mjesecima je dominantna elitna prostitucija, djevojke dolaze iz Srbije, Bosne, Ukrajine, i to, u pravilu, ide preko organizatora iz Zagreba i domaćih (poznatih u krim. miljeu, zahvaljujući procesuiranju na području Dubrovnika, Splita, Rijeke itd.). Stranci s organizatorima stupe u kontakt, oni dovezu djevojke i, u pravilu, to se isprati u redovnom izvidu koliko je moguće, no ako se ne poduzimaju posebne dokazne radnje, teško je dokazati kazneno djelo. Profil osoba u ovom najvišem obliku prostitucije je porijeklo iz Zagrebačke županije, uglavnom iz manekenskog kruga, tobožnja elita, čak i osobe poznate u javnom društvenom životu. Ima ih i iz drugih država, Srbije itd., ali nisu toliko poznate u njihovoj javnosti, a privuku ih obećanja o zaradi. Zarade jako dobar novac jer, u pravilu, dobivaju 1000 eura po danu. Prosječna godina je od 18 do 28 godina, a ima svega, bilo je slučajeva i fakultetski obrazovnih djevojaka iz Srbije. Budući da je velik novac u pitanju, žele brzinski zaraditi, ne pozna ih ovdje

¹⁰¹³ U tome kontekstu treba spomenuti kako se ponekad policija i približi takvom obliku prostitucije te i započne istraživanje, koje zbog samih aktera i utjecaja iz viših društvenih krugova često bude kontaminirano. Vidi npr. *Jutarnji list* (2019), „Bivši policajac optužen za suradnju sa svodnicima pozvan na ispitivanje o probijanju mjera u istrazi elitne prostitucije“, 18. 3. 2019.

nitko, a kod kuće nisu čak ni evidentirane za prostituciju. Iz istočnih zemalja, Ukrajine, Rusije su uglavnom srednje stručne spreme, još se nisu snašle pa su se odlučile baviti time. Na jahtama su cijene od 1000 - 2000 eura. Međutim, ima i domaćih djevojaka koje se ne bave prostituticom, ali naslute ljeti dobru i laku zaradu, te uz pomoć kontakata u marinama, charter agencijama, dolaze do stranaca koji to traže. Oni koji su ih spojili budu također nešto sitno nagrađeni. Konzumenti usluga su uglavnom stranci, poslovni ljudi, u dosta slučajeva liječnici, apsolutno imućniji ljudi, koji to mogu platiti.

Analizom podataka iz policijskih evidencijskih dokumenata te razgovora s policijskim službenicima i prostitutkama, nedvojbeno je utvrđeno postojanje ovoga oblika prostitucije, no s obzirom na razinu i način odvijanja, saznanja su manjkava i teško je donositi određene zaključke ili adekvatne procjene o raširenosti pojave (iako bi se moglo reći da je za ovu razinu značajnije zastupljeno organiziranje i posredovanje, kako proizlazi iz razgovora s policijskim službenicima, a što onda otvara pitanje organiziranog kriminala, potencijalno i droga i slično). Iz razgovora proizlazi da su takve osobe jako rijetko zahvaćene prekršajnim evidencijama, dok su u organiziranim oblicima, prema policijskoj praksi, evidentirane najčešće kao žrtve (osim ako nisu i organizatori), tako da službena statistika ne govori ništa značajno o ovoj razini prostitucije. Neuočljivost ovoga vida prostitucije od strane građana (te policijskih službenika), omogućava osobama koje se ovakvom prostitucijom povremeno ili na duže vrijeme bave da si osiguraju odličnu zaradu bez klasičnih negativnih reperkusija u odvijanju realnog, tj. svakodnevnog života. Pored toga, ukoliko osoba nije razvila ovisnost o opijatima ili sličnim sredstvima, te nije javno poznata (ili kompromitirana), postoji velika vjerojatnost da ostvari sve zacrtane planove kojima teži (najčešće su to dovršetak školovanja, normalno zaposlenje i osnivanje obitelji). Zanimljivost je ovoga vida prostitucije (iako je na malom uzorku) obiteljska situacija, gdje za razliku od prethodna dva, u ovoj skupini nije toliko izraženo majčinstvo i problem većeg broja djece (ili samohranost).

Zaključno se još za ovu razinu prostitucije može dodati kako je izvjesno da će, uz sveopću komercijalizaciju i estradizaciju seksualnosti i spolnosti, značajan broj mladih i lijepih djevojaka, koje su se okušale u svijetu mode i izborima ljepote a nisu ostvarile svoja očekivanja, izvrsnu zaradu pokušati ostvariti i na ovaj način.

6.3.1. Prikaz općih saznanja policije (stav prema regulativi) te nekih specifičnosti u postupanju

U posljednjoj tablici su prikazana opća saznanja policijskih službenika o fenomenu prostitucije, njihovi stavovi o samom fenomenu kao i o važećem zakonodavnom okviru te neke specifičnosti u postupanju. U odnosu na načine saznanja o počinjenju kaznenih djela u vezi prostitucije, generalno je potvrđeno da se radi najčešće o anonimnim dojavama stanara/građana, te sporadično kroz kriminalistička istraživanja drugih kaznenih djela (kada se dođe do saznanja o postojanju prostitucije) te redovnim policijskim radom (pri čemu nisu prikupljeni podaci kako bi se radilo o planiranom i pojačanom postupanju po fenomenu prostitucije u određenim dijelovima godine). Pojava je većim dijelom u sferi tamne brojke te se samo manji dio zahvati službenim postupanjima, dok su slučajevi prostitucije muških osoba i homoseksualna prostitucija jako rijetki (malo je saznanja o istome). Ulična je prostitucija također jako rijetka i postoji još samo na području centara nekoliko većih gradova (uz visoku stopu recidivizma). Novi trendovi i modaliteti se očituju u angažiranju hostesa u noćnim klubovima, restoranima i dr., dio kojih se također bavi prostitucijom, dok nisu zabilježeni (nema saznanja) značajniji oblici organizirane prostitucije (osim u ljetnim mjesecima, no ista je teško dokaziva). Zabilježena je značajna mobilnost osoba koje se bave prostitucijom, naročito u ljetnim mjesecima (kako u veće gradove tijekom godine, tako i povezano s ljetovanjem i radom na moru); najznačajnije je zastupljena u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Zadru te se rijetko radi o slučajevima prisilne prostitucije/podvođenja. U odnosu na kazneni progon, prilikom prijavljivanja organizatori se evidentiraju za počinjenje kaznenog djela, dok se osobe koje se bave time prikazuju kao žrtve (podvođene osobe se ne prijavljuje prekršajno jer ih se želi pridobiti kao svjedočest protiv okrivljenika). Iako policija ne nadzire ciljano prostituciju na javnim mjestima, povremeno se provodi nadzor lokacija za koja postoje saznanja o odvijanju prostitucije, dok se ženske osobe povremeno prekršajno prijavljuju radi statističkih pokazatelja nadležne policijske postaje (uglavnom se prijavljuju iste osobe). Najvišu razinu prostitucije je gotovo nemoguće dokazati bez posebnih dokazni radnji. Promišljanja o zakonskom uređenju su različita, pored zadržavanja prekršajnog sankcioniranja uz uvođenje sankcioniranja i korisnika usluge, ima inicijativa za legalizaciju (i dekriminalizaciju), dok je većina za propisivanje oštrijih/težih kazni za organizatore.

Tablica 31. Opća saznanja policije, stav prema regulativi te specifičnosti u postupanju.

	<i>Opća iskustvena saznanja</i>	<i>Specifičnosti u postupanju / Regulativa / Stav o prostitutuciji</i>
Zagreb	<p>Načini saznanja za prostituciju su najčešće: anonimnim dojavama stanara/građana, te kriminalističkim istraživanjima drugih kaznenih djela. Što se tiče statistike pojave, iškustveno se samo do 10 % pojave otkrije i prijavi, ostatak je u zoni tamne brojke. Slučajevi prostitucije muških osoba i homoseksualna prostitucija je skoro zanemariva, odnosno zabilježeno je jako malo slučajeva. Što se tiče trendova, ulična prostitucija postoji još samo na području centra (kako su u centru grada stanovi jako skupi, rijetki su slučajevi prostitucije u stanovima a putem oglasnika ili slično); iako je na ovom području bilo nekoliko klubova u kojima su plesale „zabavljaciće“, kao i salona za masažu, odnosno spa centara, najčešće u sklopu hotela - nije bilo nikakvih konkretnih spoznaja o nekom obliku prostitucije. Dojam je da je trend u širenju kako srednje razine, tako i elitne prostitucije. Uz to se u zadnje vrijeme bilježi pojava usluge <i>Cam seksa</i>, gdje se za određeni novčani iznos tražitelju usluge ispunjavaju „želje“ i snima „uživo“, a uplate se često vrše ili u kriptovalutama, ili koristeći strane pružatelje usluge plaćanja (uplate se obično vrše elektronski). Novi trendovi se očituju i kroz angažiranje hostesa u noćnim klubovima, restoranima i dr., dio kojih se također bavi prostitucijom. Nisu zabilježeni značajniji oblici organizirane prostitucije (iako ima i takvih slučajeva), prvenstveno se radi o samoorganiziranom djelovanju ili više djevojaka zajedno. Najizraženije je to u Zagrebu, Splitu, Rijeci, Zadru, tj. većim centrima. U odnosu na nasilje kojeg je ranije bilo značajno, u posljednje vrijeme najčešće ženske osobe same dolaze organizatoru i traže da ih se primi/angažira.</p>	<p>Prilikom procesuiranja organizatori se evidentiraju za počinjenje kaznenog djela, dok se osobe koje se bave time prikazuju kao žrtve. Podvodene žene se ne prijavljuje jer ih se želi pridobiti kao svjedokinje protiv okrivljenika. U odnosu na „visoku“ prostituciju, bez odobrenih posebnih dokaznih radnji (PDR) ne može se ništa učiniti. A nijedna manekenka, glumica, pjevačica neće reći da je svoju karijeru gradila na tome. Čak i u slučajevima PDR-a je jako mali broj otkrivenih kd., iz razloga što se dogovara isključivo u nekom šifriranom obliku ili u osobnom kontaktu. Iako policija ne nadzire ciljano prostituciju na javnim mjestima, svaku se večer napravi krug tim lokacijama, ili autom ili pješice, dok se prekršajne prijave pišu samo radi udovoljavanja statistike, dok se manje - više pojavljuju iste osobe. Što se zakonskog uređenja tiče, četvero policijaca je mišljenja da bi ulični dio trebao i dalje ostati na razini prekršaja, zbog male društvene opasnosti, štete, dok bi trebalo postrožiti kazne za organizatore, kao i uvesti kažnjavanje osoba koje koriste spolne usluge.</p>
Split	<p>Mišljenja sam da je prostitucija u porastu, no sve je teže dokaziva. Gotovo svakodnevno se doznaće za nove prostitutke, čak i ulične, iako su najčešće takozvane <i>call girls</i> - one se oglašavaju u oglasniku (<i>Mala vrata i City</i>), odnosno na internetskim stranicama, te se navode i kontakt brojevi. Najčešće se navodi pružanje usluga masaže, međutim, kad se nazove, već prilikom prvog kontakta navodi se i cijena i vrsta seksualnih usluga (za policiju i postupanje je bitno da je bez poticanja). Pored toga, do informacija se dolazi i radom na terenu od informatora ili anonimne veze, a značajnu ulogu odraduje i policijska analitika (telefonskih izlista), koja se usmjerava na osobe gdje postoji sumnja u prostituciju, no problem je u dokazivanju iste. Prema iskazima počiniteljica prekršaja, veća je potražnja ljeti zahvaljujući strancima, dok je u statistici prisutna velika tamna brojka. Same prostitutke vrlo često i nisu s područja županije, dosta ih je s područja Slavonije, Zagreba, Zagrebačke županije.</p>	<p>U slučaju kaznenih djela u vezi prostitucije, podvedene osobe se ne kažnjavaju, niti prekršajno. Iškustvo je da su one u početku nesuradljive, i s njima treba vremena, razgovarati jedan na jedan, dosta empatično, obazrivo, da bi se postigla suradnja. Glede postupanja, organiziraju se akcije i racije u klubovima za koje postoje određena saznanja da se u njima odvija prostitucija, dakle to su izvanredne akcije, međutim s minornim rezultatima. Najvišu razinu prostitucije je gotovo nemoguće dokazati bez posebnih dokaznih radnji. Stav je da prostituciju treba legalizirati, omogućiti u ustanovama gdje će osobe koje to žele, i raditi, ali evidentirano i uz liječničku dokumentaciju.</p>
Osijek	<p>U ovoj županiji prostitucija nije toliko zastupljena kao što je bilo prije jer je kraj puno siromašniji od ostatka države. U posljednjih pet godina bila su samo dva velika predmeta (gdje se radilo o PDR-u): podvođenje iz 2013., gdje su dvije prostitutke i same obavljale prostituciju, i k tome podvodile dvije žene, te 2011. gdje su lovci iz Srbije i iz Mađarske doveli na područje Baranje djevojke i podvodili ih, što je bilo odrđeno u okviru međunarodne prostitucije. Osobe koje se time bave odlaze na more u vrijeme turističke sezone, gdje se dosta zarađuje prema informacijama koje pristižu, i to najviše na područje Dalmacije ali i Istre (nije organizirano). Kad se vrate nakon sezone, sve ostaje u sferi prekršaja, oglašavaju se, mijenjaju brojeve telefona i slično (no manji ih je broj). Ima tek jedna ženska osoba koju je teško pronaći jer ne stanuje na prijavljenoj adresi, ali i to je tek prekršaj. Zaključno se može reći da je prostitucija u opadanju zbog teške ekonomске situacije u Slavoniji, iako je imao, no u sferi je prekršaja.</p>	<p>Od kada je 2015. samooglašavanje prestalo biti kazneno djelo, značajno je opala i statistika. Do tada se pratilo oglašavanje i javni pogовор (oglasnik <i>Slavonska burza</i>), gdje se, prateći dnevni tisak i oglasnik, uočilo oglašavanje te išlo u procesuiranje (bilo 4 - 5 djela godišnje). Ozbiljna prostitucija se i ne može dokazati, osim PDR-om. Ja mislim da bi bilo bolje dekriminalizirati tu vrstu pojave, ili legalizirati, zbog ubiranja poreza i sprječavanja spolnih bolesti.</p>

Rijeka

U prostituciji je visoka stopa recidivizma, u pravilu to nisu stabilne obitelji; ili su roditelji rastavljeni, ili su to „domska“ djeca, i te djevojke su određenoga asocijalnog ponašanja od njihove najranije mладости. Konzumenti su najčešće srednji stalež, „normalni“ ljudi od nekakvih 18 godina pa do 60, 70, čak i više. Što se tiče njihovog zanimanja, i radnici na građevini, i doktori, i odvjetnici, različitih profila. U jeku turističke sezone ovamo uglavnom gravitiraju osobe iz Zagreba, Bosne i šire, a na pitanje tko bi bili organizatori, najčešći odgovor su lokalni pojedinci koji imaju veze i poznanstva (nisu nužno iz krim. miljea) te mogu doći do zainteresiranih klijenata. Stanje je prostitucije uglavnom (što se tiče tržišta i potražnje) isto, zasigurno se ne smanjuje.

Zadar

U Zadru nema organizirane prostitucije, osim u ljetnim mjesecima kada dolaze grupe sa strane, pojavljuju se svodnici iz Srbije i sjeverne Hrvatske, koji dovode prostitutke, uglavnom za „jahtaše“. Taj dio, odnosno te slučajeve, je teško dokazivati iz razloga što brod prije nego isplovi mora imati *crew listu*, listu putnika, i ako su one prijavljene kao putnici na brodu (a najčešće jesu), to je otežavajuća okolnost za dokazivanje. Što se tiče stranaca, oni rezerviraju brod ali automatizmom; agencija rezervira s brodom i 3 - 4 prostitutke koje dolaze iz Ukrajine, Rusije, tj. istočnih zemalja, stavlja ih na *crew listu* kao putnice, i tu je, u smislu kaznenopravnog dokazivanja, teško što dokazati (eventualno u slučaju priznanja). Uglavnom se radi o sporazumnoj prostituciji (bez prisile), ali to je, recimo tako, tranzitna prostitucija, nije domicilno stanovništvo. Informacije koje imamo s terena govore da je trenutno u Zadru jako teško doći do prostitutke. U pravilu, poslovni ljudi naručuju preko oglasnika prostitutke koje dolaze iz Zagreba. S obzirom na turizam, prostitucija je porasla, jer potražnja određuje i ponudu.

Pula

Prema nekim saznanjima koja dolaze do policije, prostitucija je u lagom porastu. Kod nas postoje sporadični slučajevi prostitucije, te se ne može definirati kao nekakva značajnija pojava, a jedan od razloga je što je državna granica udaljena 10 km, Trst 110 km, Venecija 150 km i onda djevojke koje žele raditi takve stvari, naravno kako neće raditi u Istri koja broji 250 tisuća stanovnika, nego će otići do Milana koji ima 4,5 milijuna, odraditi posao i vratiti se nazad, kao i kupci.

Dubrovnik

Stanje prostitucije je manje - više jednakost posljednjih 10-ak godina, osim što je elitna postala društveno prihvatljivija na određeni način. U zimskim mjesecima, kad je turizam slabiji, ponuda je prostitucije zanemariva, tako da sve, zapravo, ovisi o potražnji. Tek je jedan lokalni građanin pod nadzorom, jer je kao počinitelj u međunarodnoj prostituciji bio uhićen u Zagrebu, a ljeti boravi na području Dubrovnika. Povremeno postoje informacije iz hotela (s recepcije), o djevojkama koje kratko tu borave s nekim starijim osobama, no nije dokazano da bi se radilo o prostituciji.

Prema otkrivanju prostitucije se povremeno ide pojačano, ali u akcijama kriminalističkog istraživanja trgovanja ljudima, gdje je ženska osoba bila eventualno seksualno iskorištavana. Inače, prostitucija se uglavnom kažnjava prekršajno, više radi zadovoljavanja forme: djevojka bude uhićena nekoliko sati, ovisno koliko traje kriminalističko istraživanje, te Prekršajni sud izrekne u prosjeku 300 kuna kazne koju ona plati (žalibče postupanja i utrošenog vremena). U pravilu, akcija, postupanje podrazumijeva angažiranje najmanje tri policijska službenika. Statistika je manja zbog ukinuća kažnjavanja samooglašavanja iz 2015. Prostituciju bi trebalo legalizirati, država bi imala određene koristi u vidu plaćanja poreza i sl., a djevojke bi bile zaštićene. ZPPJRM ne prati duh vremena, kazne uopće nisu adekvatne.

Odjel organiziranog kriminala je preuzeo kompletno postupanje, pored kaznene, rade i prekršajne inkriminacije u odnosu na prostituciju. Pored kd. prostitucije, cilj je da se dokaže i eventualno trgovanje ljudima itd., odnosno uvijek se to promatra i istražuje povezano. U ljetnim mjesecima sigurno se ne uspijeva pokriti sve, već na jedno otkriveno djelo dolaze tri, prema našoj procjeni. Prostituciju bi trebalo legalizirati, da se urede stvari, plaćanja državi, i vodi evidencija. Prisila i trgovanje ljudima bi trebalo ostati kažnjivo.

U praksi je problem i identifikacija prostitucije; moraju se istraživati internetske stranice, ili stranice za kontakte pa istraživati oglase, pa onda locirati i opet istraživati, a na kraju se najčešće radi o djelima koja spadaju u prekršajnu domenu. Što se tiče legalizacije ili dekriminalizacije, apsolutno nisam za to, jer nema jasne svijesti koliki stoji kriminal i kriminalne organizacije u pozadini toga.

Otegotna okolnost za otkrivanje i dokazivanje djela je komunikacija internetskim platformama, *Whats'app-om*, *Snapchat-om*, *Viber-om*, i slično. Zakonska regulativa je prikladna i treba ju zadržati, no iskustvo je da je prostitucija često usko povezana s ostalim oblicima kriminala, pogotovo kriminala droga.

6.4. RASPRAVA REZULTATA

Nakon prikazanih i obrađenih službenih podataka MUP-a i DZS-a, prvenstveno kaznenih i prekršajnih prijava te presuda u odnosu na prostituciju (Međunarodna prostitucija iz članka 178. i Podvođenje iz članka 195. Kaznenog zakona,¹⁰¹⁴ Prostitucija iz članka 157. Kaznenog zakona¹⁰¹⁵ te članka 7. i 12. Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira¹⁰¹⁶), provedeni su razgovori (intervjui) s osobama koje se bave prostitucijom te policijskim službenicima koji su zaduženi za otkrivanje i prijavljivanje prostitucije. Tako pribavljena saznanja i spoznaje su uspoređena s recentnim istraživanjima provedenim u Republici Hrvatskoj,¹⁰¹⁷ kako bi se provjerilo postojanje određenih zakonitosti i pravilnosti fenomena. Radi preglednosti koncept istraživanja je baziran na podjeli prostitucije u tri razine, a dok je u dostupnoj literaturi i istraživanjima većinom bila zastupljena najniža razina prostitucije, tzv. ulična prostitucija. Budući da je temeljem službenih prijava i razgovora nedvojbeno utvrđeno kako je ulična prostitucija gotovo isčezla, saznanja o istoj su od strane osoba koje se bave prostitucijom prikupljana samo na području grada Zagreba, na koji je upućeno kao najrelevantniji za dobivanje jasnije slike o toj prostituciji (kao i drugim njezinim oblicima).

Temeljem svega istraženog, uličnu prostituciju karakterizira povlačenje u zatvorene prostore (stanove), a na ulici su preostale još osobe koje su u potpunosti doživjele raspad „funkcionalnog“ života uslijed raznih negativnih okolnosti, kako tijekom odrastanja, tako i tijekom života, ili razvijanjem ovisnosti o alkoholu ili drogi. Tako da se ovdje radi o ženskim osobama starije životne dobi, najčešće s većim brojem djece, samohranim majkama, na marginama društva, nižeg socioekonomskog statusa, s dna socioekonomske društvene kategorije te s minornim prihodima koji jedva omogućavaju golu egzistenciju. Ujedno se radi i o najrizičnijem obliku prostitucije, kako za osobe koje se time bave (zbog nasilja klijenata, građana, stigmatizacije i slično), tako i za klijente koji se izlažu zarazi spolno prenosivim bolestima. S obzirom na to da je zarada iznimno niska u ovom obliku prostitucije (uz sve prethodno navedeno), to upućuje na potrebu prepuštanja ovih slučajeva postupanju socijalne službe, prije nego postupanju represivnog sustava. Pored toga, sustav nema adekvatnu strategiju u tome pogledu, osim povremenoga prekršajnog kažnjavanja, tako da su osobe koje se bave ovim vidom prostitucije prepuštene same sebi. Jednom kada uđu u „spiralu propadanja“, iz nje

¹⁰¹⁴ NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12.

¹⁰¹⁵ NN 125/12, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.

¹⁰¹⁶ NN 41/77, 55/89, 5/90, 30/90, 47/90, 29/94.

¹⁰¹⁷ Vidi poglavljje 6.

se gotovo sigurno ne izvlače dok god im to zdravstvene mogućnosti pružaju, kao i mogućnost pribavljanja bilo kakve zarade od prostituiranja. Sukladno svim prikupljenim saznanjima i spoznajama, proizlazi kako prekršajne evidencije prilično realno oslikavaju stanje ulične prostitucije (uglavnom se prekršajno kažnjava ulična prostitucija, u manjem broju ima i slučajeva kažnjavanja prostitucije u stanovima ili slično), iako treba uzeti u obzir kako je prekršajno evidentiranje i ove pojave prije izuzetak negoli pravilo.

U odnosu na prostituciju srednje razine (prostitucija u stanovima, saloni za masažu i slično), može se zaključiti kako se radi o dominantnom obliku prostitucije, koji nudi znatno veću razinu zaštite i sigurnosti (kako fizičke, tako i od stigmatizacije). Kao i svugdje u svijetu, značajnu ulogu su ovdje odigrale i tehnološke mogućnosti, koje su svele uočljivost na minimalnu razinu (u načinu pribavljanja klijenata, provjere istih i slično), a nakon izmjena kaznenog zakona iz 2015., kada je samooglašavanje prestalo biti kazneno djelo, represivni rizik je znatno smanjen (ostaje prekršajno sankcioniranje). U ovom obliku je također zastupljena visoka razina samoorganiziranosti, dok ostvareni prihodi omogućuju prilično dobar život, uz činjenicu da su podjednako zastupljene osobe kojima je to dodatni, kao i jedini izvor zarade. Odrastanje u disfunkcionalnim obiteljima je rjeđe, dok je ulazak u „svijet prostitucije“ rezultat spleta negativnih okolnosti (izlaz je pronadjen u prostituciji), tako da se ovdje radi o osobama koje pripadaju srednjem sloju društva, nerijetko su i zaposlene, najčešće neudane ili samohrane majke. Zasigurno se određeni dio nakon izlaska iz finansijskih nedača prestaje baviti prostitucijom, osobito ako nije razvijena ovisnost o opijatima/alkoholu. Kako je izgledno da se radi o najzastupljenijem obliku, javljaju se i novi trendovi koji minoriziraju rizike, a maksimaliziraju dobit, pa je tako potrebno spomenuti usluge *cam. seksa*, gdje se za određeni novčani iznos pružaju seksualne usluge *online*, odnosno, na taj se način ispunjavaju želje klijenata – sve se kamerom prenosi „uživo“, a uplate se često vrše ili u kriptovalutama, ili na drugi način, izbjegavajući redovne finansijske tijekove. Novi trendovi se očituju i u okviru regularnih agencija za pružanje usluga iznajmljivanja „hostesa“ u noćnim klubovima, na zabavama, u restoranim i drugdje, gdje se, pored „domaćica zabave“ ili „promotorica proizvoda“, dio djevojaka također bavi prostitucijom i dogovara usluge izravno sa zainteresiranom osobom (dokazivost je praktično nemoguća jer se za prvi dio usluge ispostavljaju poslovni računi, dok se drugi dio izravno dogovara i neposredno naplaćuje).

Prostitucija visoke razine više je u fokusu novih komunikacijskih kanala i medija prepunih „uspješnih“ ljepotica koje žive „na visokoj nozi“, dok nije poznato čime se, zapravo,

bave i koji su im izvori prihoda (osim pokušaja eksploracije svoje ljepote i atraktivnosti), već se samo promovira rastrošan život, pun zabave i zanimljivih događanja. Tako da je suvremeno doba omogućilo prostituciji na visokoj razini izdašno reklamiranje, te se često postavlja pitanje radi li se u ovim slučajevima uopće o prostituciji kada su društveni razvoj i trendovi utrli put poimanju takvog ponašanja kao potpuno prihvatljivog. U ovome obliku prostitucije se najčešće radi o ženskim mlađim osobama do srednjih godina, uglavnom neudanima i bez djece, srednje stručne spreme (ili studenticama), najčešće imaju neko „zanimanje/profesiju“, a prostitucijom se bave povremeno (ili stalno) radi popravljanja imovinskog stanja, pri čemu su većinom odraštale u prosječnim obiteljima bez trauma.

Sukladno svemu navedenom, može se zaključiti kako je prostitucija zastupljena i u RH, no s obzirom na razinu i način odvijanja, saznanja su manjkava te je teško doći do podataka temeljem kojih bi se mogla napraviti kvalitetna procjena o raširenosti pojave. Saznanja se, zapravo, najviše crpe iz medija¹⁰¹⁸ i javnog pogovora, naročito kada poznate „starlete“ i osobe sličnih profila osvanu na internetskim portalima (ili u drugim medijima) u kompromitirajućim situacijama, koje ukazuju na stvarno stanje i pokazuju realnost koja egzistira iza „proizvoda“ koji se prezentira. Neuočljivost ovog oblika prostitucije među građanima i u sustavu omogućava osobama koje se time povremeno ili na duže vrijeme bave odličnu zaradu bez klasičnih negativnih reperkusija u odvijanju realnog, tj. svakodnevnog života. Pored toga, ako osoba nije razvila ovisnost o opijatima ili sličnim sredstvima, te nije javno poznata (ili kompromitirana), postoji velika vjerojatnost da ostvari sve zacrtane planove kojima teži (najčešće su to dovršetak školovanja, normalno zaposlenje i osnivanje obitelji). Ovdje se može postaviti pitanje i je li, i ako da u kojoj mjeri, ova najviša, elitna razina prostitucije u doticaju ili je čak dio tzv. kriminalnog miljea te predstavlja li u tom smislu područje dodatnog znanstveno - istraživačkoga ali i praktičnog policijskoga operativnog interesa.

¹⁰¹⁸ Tomislav Kukec 2020, „U Zagrebu pale 'erotske maserke' i njihov makro: Zaplijenili im utržak i 'službene mobitele'“, *Jutarnji list*, 27. 6. 2020.; Petra Kanić 2020, „Isplivao cjenik Tijane Ajfon: Stalne mušterije imaju popust“, *24 sata*, 30. 5. 2020.

6.5. ZAKLJUČAK S PRIJEDLOZIMA

U kontekstu provjeravanja/ispitivanja hipoteza postavljenih na samom početku rada i provedenog istraživanja, zaključno se može ustvrditi kako se radi o jako složenom i slojevitom fenomenu, kako na razini njegova teorijskog promišljanja, proučavanja uzroka i motiva koji navode određene osobe na prostituiranje, tako i u modalitetima u kojima se on javlja. Da bi se razumio sam fenomen najprije je bilo potrebno osvrnuti se na povijesni i pravni kontekst, koji se mijenjao sukladno promjenama društvenih uređenja, povremeno naglašavajući liberalne vrijednosti i opće slobode građana te državno izuzimanje iz toga područja, povremeno ulazeći u strogi regulacionizam koji je težio propisivanju i održavanju stanja društva prema tada uvriježenima „opće prihvaćenim pravilima“. Pored proučavanja uzroka i pojavnih oblika, fenomen prostitucije je sagledan u njegovoj raširenosti i ekonomskom značaju u samom društvu, te načinu uređenja u pojedinim zemljama, odabranima prema specifičnosti uređenja ili sličnosti (komparabilnosti) pravnog poretku.

Analiza službenih podataka MUP-a/DZS-a (bez obzira na njihovu manjkavost) te provedeni intervjuji s najbližim poznavateljima fenomena prostitucije, zasigurno su doprinijeli boljem sagledavanju stanja i donošenju relevantnih zaključaka. Za istaknuti je kako su sve tri razine prostitucije, od niske/ulične, preko srednje, pa sve do najviše/elitne zastupljene u Hrvatskoj, pri čemu su njihove glavne karakteristike prethodno opisane (v. poglavlje 6.4.).

Prva hipoteza kako dostupni službeni podaci o rasprostranjenosti prostitucije ne odgovaraju realnom stanju, potvrđena je. Naime, u odnosu na Zakon o prekršajima protiv javnoga reda i mira i inkriminacije iz članaka 7. i 12. (analizom njihova broja u promatranom razdoblju, kao i informacija pribavljenih tijekom intervjeta), proizlazi kako se službene statistike odnose gotovo isključivo na uličnu prostituciju te donekle realno oslikavaju u tom smislu situaciju na terenu. S druge strane, prekršajno prijavljivanje prostitucije u „zatvorenom“ (prostitucije srednje razine, prema istraživanju najčešće samoorganizirane aktivnosti, teško uočljive), zbog znatno složenijeg postupanja (potrebe angažiranja više službenika za utvrđivanje prekršaja), ne odražava pravo stanje. Vrlo je izvjesno kako je to najrasprostranjeniji oblik prostitucije (kako u stanovima, tako i u salonima za masažu i slično). Prekršajne prijave se tu podnose uglavnom kao rezultat kriminalističkih istraživanja mogućih kaznenih djela u vezi prostitucije (ranije članak 178. i članak 195., sada članak 157. Kaznenog zakona) ili drugih kaznenih dijela, te ako se isto ne utvrdi, prekršajna je prijava određena kompenzacija (opravdanje) utrošenom vremenu i resursima. U slučaju kaznenih prijava u odnosu na kaznena

djela u vezi prostitucije: Međunarodna prostitucija iz članka 178. i Podvođenje iz članka 195. Kaznenog zakona¹⁰¹⁹ te Prostitucija iz članka 157. Kaznenog zakona,¹⁰²⁰ odnosno njihova broja i počinitelja te oštećenih (i presuda), evidentna je visoka stopa recidivizma u tim slučajevima, kako počinitelja, tako i oštećenih. Stoga je izvjesno kako policija otkriva (vjerojatno jer povremeno i nadzire već registrirane počinitelje kaznenih djela) „stalne mušterije“, dok su kod prostitucije na visokoj razini otkrića tek povremena (kad organizacija naraste do razine uočljivosti i značajnosti na tržištu) ili prilikom provođenja drugih kriminalističkih istraživanja (trgovanje drogom, ljudima, gospodarski kriminal i slično) neovisno o ciljanome i strateškom praćenju ovog oblika kriminala. Time i za kaznene evidencije stoji zaključak kako ne odražavaju stvarno stanje fenomena prostitucije. To sve zbog specifičnosti fenomena, velike tamne brojke te „beznačajnosti“ djela i „oštećenih“ u odnosu na ostale oblike kriminala (gledući očima policijskih službenika - jer se iz intervjeta i presuda uočava trend nenasilne prostitucije, tj. „dogovorene suradnje“).

Hipoteza kako postoje određene zakonitosti pojavnosti prostitucije u RH, a koje su dio šireg makrosociološkog konteksta, dijelom je potvrđena. Kroz rad se provlači podjela prostitucije na razine (niska, srednja, visoka), s obzirom na to da članovi pojedine razine imaju zajednički identitet, slične interese i sličan životni stil, i jer se kroz tu podjelu mogu iščitati neki od najbitnijih parametara koji određuju pojavu prostitucije. U šestom je poglavlju prikazana po razinama analiza podataka i saznanja prikupljenih intervjuima, te su izdvojene posebnosti koje karakteriziraju pojedinu razinu, odnosno osobe koje se bave prostitucijom na određenoj razini. Zakonitosti i pravilnosti se ogledaju u osobnim karakteristikama uključenih osoba, obiteljskom statusu, obrazovanju, starosti, mjestima i načinima pružanja usluga, cijenama usluga, mogućnosti prelaska iz jedne razine u drugu (ili izlaska iz svijeta prostitucije), pa čak i načinu postupanja policije prema njima (v. poglavlje 6.3. i 6.4.).

Treća hipoteza rada kako prostitucija, kao dio ilegalnog tržišta, prati zakonitosti ponude i potražnje, potvrđena je uz jednu iznimku. U prvom dijelu rada su pojašnjene odrednice ilegalnih tržišta, kao i činjenica „ilegalnosti“, te njezin utjecaj na cijenu „proizvoda“. Pri tome je utvrđeno, temeljem provedenog istraživanja, kako je glavna karakteristika slobodnog tržišta koje se ogleda u zakonima ponude i potražnje, zastupljena i u ovoj ilegalnoj aktivnosti. Naime, potražnja je ultimativni čimbenik koji određuje pojavu i njezine oblike u Republici Hrvatskoj,

¹⁰¹⁹ NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12.

¹⁰²⁰ NN 125/12, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.

prije svega jer ponuda tražene „usluge“ nije legalna. No, samo tržišno gospodarstvo u ovom je slučaju djelomično transformirano te prati opći društveni razvoj / tehnološki napredak (mrežna komunikacija, oglašavanje, dogovaranje koje je teško nadzirati i pratiti; *data* aplikacije koje iziskuju članstvo kako bi se mogle koristiti i slično). To je omogućilo prostitutkama (ali i korisnicima, i organizatorima) odlazak s ulice u zatvorene prostore, gdje imaju veću sigurnost, zajamčeno bolju zaradu te smanjen rizik od detekcije i stigme. Na ulici je preostao minoran broj ženskih osoba koje su, najčešće, u „terminalnoj fazi“ životnog propadanja. Stoga, bez obzira na potražnju za uličnom prostitucijom (naročito tijekom turističke sezone), ona je zbog svih navedenih čimbenika preusmjerena i premještena u zatvorene prostore.

Četvrta hipoteza rada, kako je pojavnost i uzročnost prostitucije pod utjecajem raznovrsnih čimbenika ovisno o tipu prostitucije koji se promatra, uvelike je potvrđena. Kako iz prvog dijela rada, tako i provedenog istraživanja u drugom dijelu, umnogome proizlazi kako se u kontekstu prostitucije i njezine pojavnosti te uzročnosti, isprepliću mnogobrojni čimbenici. Teško je izvršiti procjenu koji od njih ima veći značaj, no zasigurno se može krenuti od pretpostavke kako osobne crte ličnosti igraju presudnu ulogu (kao rezultat endogenih i egzogenih procesa tijekom odrastanja), na što se onda nadovezuju ekonomski čimbenici, društveni, i drugi spomenuti u ovome radu. Provedeno istraživanje i podjela prostitucije po razinama je potvrdilo kako ima mnoštvo čimbenika specifičnih za svaku pojedinu razinu, uz one koji su zastupljeni na svima trima.

U kontekstu prikazanog aktualnoga zakonskog uređenja prostitucije u RH i komparativnog prikaza drugih rješenja, zaključuje se kako odabir određenoga modela i način uređenja fenomena prostitucije može imati ozbiljne reperkusije (a koje ne moraju nužno biti pozitivne) kako na javni red (i cijelokupno društvo), tako i na prava osoba (kvalitetu života) koje se time bave. Razvidno je kako optimalno rješenje nije samo u izboru određenog modela i načina uređenja, nego u kontinuiranoj i dosljednoj provedbi i primjeni zakona i mjera (kako postojećih, tako i onih koje treba unaprijediti). S obzirom na to da nije izvjesno kako bi potražnja za seksualnim uslugama mogla isčeznuti, jasno je kako će postojati i tržište koje će te usluge omogućiti (pružiti). Imajući pritom u vidu psihofizičke posljedice koje prostitucija ostavlja na osobe koje se time neposredno bave (prvenstveno na niskoj razini), i posljedice na javni red, društvo i država imaju obavezu intervenirati u ovome području.

Moguće intervencije (unaprjeđenja) bi se, prije svega, trebale odnositi na poboljšanje položaja osoba koje se bave pružanjem seksualnih usluga (primarno na najnižoj razini). S

obzirom na to da je istraživanje ukazalo kako se uličnom prostitucijom bavi mali broj osoba (najčešće teških životnih sudsudina, egzistencijalno ugroženih te da bavljenje uličnom prostitucijom ostavlja na njih značajne psihofizičke posljedice, tako da je razborito tvrditi da ih ulična prostitucija u konačnici osobno pogađa), njih bi trebalo dobro osmišljenim psihosocijalnim programima i mjerama pomoći skloniti s ulice (omogućiti im izlazak iz svijeta prostitucije i pomoći pri iznalaženju drugih načina zarađivanja za osnovne životne potrebe). Stoga bi u ovim slučajevima trebalo promisliti o rješenju po uzoru na dekriminalizaciju posjedovanja droge za osobnu uporabu, gdje bi se naglasak stavio na tretman, a ne na kažnjavanje (s obzirom da rezultati provedenog istraživanja upućuju na zaključak o kriminalno-političkoj neopravdanosti kažnjavanja ulične prostitucije). Odnosno, bilo bi prikladno založiti se za rješenje po kojemu bi MUP (Ravnateljstvo policije) izdalo naputak policajcima na terenu da mandatno odustaju od prijavljivanja ulične prostitucije. Takvo rješenje zasigurno ne bi dovelo do širenja ulične prostitucije, jer bi svaki organizirani oblik i dalje bio izložen kaznenom progonu, dok bi se za situacije ulične prostitucije gdje su utvrđene drugačije okolnosti nego iz istraživanja, dopuštala mogućnost odgovarajućeg sankcioniranja. U tom kontekstu, jednako zakonodavno tretiranje svih prezentiranih oblika prostitucije (imajući u vidu sve sličnosti i razlike osoba po razinama) ostaje tema za raspravu i prostor za eventualne promjene, imajući u vidu razloge kriminalne politike. U odnosu na prostituciju srednje i, primarno, visoke razine, uloga odgoja i obrazovanja u smislu prevencije upuštanja u prostituciju je krucijalna, za što je potrebno senzibilizirati društvo (osobito mlade) povremeno i kroz ciljane kampanje.

Postojeće zakonodavno uređenje prostitucije je potrebno unaprijediti i modernizirati usvajanjem novog (ili izmjenama) Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira, u kojem bi se, pored gore navedenih preporuka, sankcionirao i kupac seksualnih usluga (kao što je i predviđeno u postojećem Prijedlogu iz 2012.). Sankcioniranje korisnika usluga predstavlja trend u suvremenim zakonodavstvima i vođeno je kriminalno-političkim težnjama za suzbijanjem potražnje. Zaključno, analizirajući aktualno zakonsko uređenje prostitucije i moguće promjene koje zazivaju razni akteri koji se bave navedenim područjem, postojeće zakonodavno uređenje prostitucije u RH (uz prethodne prijedloge) odražava sliku društva u kojem prostitutacija nije prihvatljiva (dojam je da i u predstojećem desetljeću neće biti značajnih promjena, iako novi trendovi snažno zahvaćaju i naše društvo te se u ovome području zaziva „normalizacija“ i radno pravno uređenje pružanja seksualnih usluga). Istaknuti problemi koji se javljaju u drugim europskim državama koje se na različit način odnose spram fenomena prostitucije ukazuju kako ni približno nema jednostavnog i „uspješnog“ rješenja ovoga

slojevitog problema, i kako model kriminalizacije nipošto nije promašen, već predstavlja samo jedan (pored drugih aktualnih diljem svijeta) od mogućih načina iznalaženja optimalnog rješenja.

LITERATURA

- A Havocscope Report* (2015.) Black Market Crime. Prostitution: Prices and Statistics of the Global Sex Trade.
- A. Hough, N.* (2004.) Sodomy and Prostitution: Laws Protecting the "Fabric of Society," Pierce L. Rev., Vol.3 (1), 101.-124.
- Abraham, K.* (1942.) Manifestation of the female castration complex. Selected papers (361.-369.), Hogarth Press, London.
- Adair, P. & Nezhyvenko, O.* (2017.) Assessing how large is the market for prostitution in the European Union. Ethics and economics, 14 (2), 116.-136.
- Addington Symonds, J.* (1983.) Male Love: A Problem in Greek Ethics and Other Writings, Pagan Press.
- Agustin, L. M.* (2008.) Sex and the limits of enlightenment: The irrationality of legal regimes to control prostitution. Sexuality Research and Social Policy, 5, 73.-86.
- Aronowitz, A.*, To punish or not to punish: What works in the regulation of the prostitution market? (223.-251.) In *Peršak, N. & Vermeulen, G.* (2014.) Reframing Prostitution. From Discourse to Description, From Moralisation to Normalisation? Maklu, Antwerp.
- Atchison, C., Fraser, L. & Lowman, J.* (1998.) Men who buy sex: Preliminary findings on an exploratory study (172.-203.) In *Elias, J., L. Bullough, V., Elias, V. & Brewer, G.* (1998.) Prostitution: On Whores, Hustlers, and Johns, Prometheus, New York.
- Augustson, D. & George, A.* (2015.) Prostitution and Sex Work, 16 Geo. J. Gender & L, 229.
- Banach, L. & Metzenrath, S.* (2000.) Principles for model sex industry legislation, Sydney.
- Beckert, J. & Wehinger, F.* (2013.) In the shadow: Illegal markets and economic sociology, Socioecon Rev 11 (1), 5.-30.
- Bingham, N.* (1998.) Nevada sex trade: A gamble for the workers, 10 Yale J.L. & Feminism, 69-100.
- Bloch, I.* (1912.) Die Prostitution, Louis Marcus, Vol.1., Berlin.
- Boels, D.*, Prostitution and its relations with informal economies (71.-99.) In *Peršak, N. & Vermeulen, G.* (2014.) Reframing Prostitution. From Discourse to Description, From Moralisation to Normalisation? Maklu, Antwerp.
- Bolkovac, K. & Lynn, C.* (2011.) The whistleblower: sex trafficking, military contractors, and one woman's fight for justice, Palgrave Macmillan, New York.
- Bratulić, J.* (1988.) Vinodolski zakon 1288., Globus, Zagreb.

- Brents, B. & Hausbeck Korgan, K.* (2005.) “Violence and Legalized Brothel Prostitution in Nevada: Examining Safety, Risk, and Prostitution Policy,” *Journal of Interpersonal Violence* 20(3), 270.-295.
- Brents, B. & Hausbeck Korgan, K.*, Nevada’s legal brothels (255.-281.) In *Weitzer, R.* (2010.) *Sex for Sale: Prostitution, Pornography, and the Sex Industry* New York: Routledge.
- Brussa, L.* et al. (2009.) Sex work in Europe. A mapping of the prostitution scene in 25 European countries. European Network for HIV/STI Prevention and Health Promotion among Migrant Sex Workers.
- Bullough, B. & L. Bullough, V.* (1996) Female prostitution: Current research and changing interpretations. *Annual Review of Sex Research*. Vol. 7 Issue 1, 158.-180.
- Bundesministerium für Familie* (2007.) Bericht der Bundesregierung zu den Auswirkungen des Gesetzes zur Regelung der Rechtsverhältnisse der Prostituierten: *Prostitutionsgesetz - ProstG*. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, Berlin.
- Charpenel, Y.* et al. (2012.) 2nd Global Report: Sexual Exploitation - Prostitution and Organized Crime, *Economica* Ed., Fondation Scelles, France.
- Charpenel, Y.* et al. (2017.) 5th Global Report: Sexual Exploitation: New Challenges, New Answers, Fondation Scelles, France.
- Cho, S.-Y., Dreher, A. & Neumayer, E.* (2013.) Does legalized prostitution increase human trafficking? *World development*, 41, 67.-82.
- Choisy, M.* (1961.) *Psychoanalysis of the Prostitute*, Philosophical Library, New York.
- Church, S., Henderson, M., Barnard, M. & Hart, G.* (2001.) „Violence by clients towards female prostitutes in different work settings”, *British Medical Journal* (322.).
- Clement, E.*, Prostitution (206.-230.) In *Cooks, H. G. & Houlbrook, M.* (2006.). *The modern history of sexuality*, Palgrave Macmillan, New York.
- Cunningham, A. & Kendall, T.* (2009.) “Street Prostitution, Dislocation, and the Internet” Unpublished Manuscript.
- Cunningham, A. & Kendall, T.* (2011.) *Prostitution Technology and the Law: New Data and Directions*, Baylor University, 1.-81.
- Cvelfar, B.* (1994b) “No, zdaj ša če imaš denar, daj ga sem, potem se pa hitro z menoj spolsko združi“: k zgodovini tajne prostitucije v Ljubljani na začetku stoletja. *Zgodovina za vse: vse za zgodovino* 1(2):11.-29.
- Cvitanić, A.* (2002.) Statut Grada i Otoka Korčule, Korčula.
- Czarnecki, D., Engels, H., Kavemann, B., Schenk, W., Steffan, E. & Türnau, D.* (2014.) *Prostitution in Germany – A Comprehensive Analysis of Complex Challenges*, Berlin.

- Čepulo, D.* (2012.) Hrvatska pravna povijest u europskom kontekstu, Pravni fakultet, Zagreb.
- Danielsson, A.* (2017.) Competing ideas of regulationism ? What can be learnt from the German move to a more comprehensive regulation of prostitution. *Int. J. of Adv. Res.* 5 (3), 2149.-2166.
- Danna, D.* (2014.) Report on prostitution laws in the European Union, Milano.
- Davidson, J. O. C.* (1995.) The anatomy of “free choice” prostitution. *Gender, Work & Organization*, 2(1), 1.-10.
- De Schampheleire, D.* (1990.) MMPI Characteristics of Professional Prostitutes: A Cross-Cultural Replication, *Journal of Personality Assessment*, 54:1-2, 343.-350.
- Della Giusta, M., Di Tommaso M. L. & Strøm, S.* (2009.) Who is watching? The market for prostitution services, *S. J Popul Econ* (22: 501).
- Della Giusta, M.* (2010.) Simulating the impact of regulation changes on the market, *European Journal of Law and Economics*, Vol. 29, Issue 1, 1.-14.
- Derenčin, M.* (1977.) Osnova novog kaznenog zakona o zločinstvih i prestupcima za Kraljevine Hrvatsku i Slavoniju 1879., Croatiaprojekt, Zagreb.
- Derenčinović, D. & Getoš Kalac, A.M.* (2020.) Croatian Drug Policy: Penal Liberalisation, its Im-pact and Current Trends (preprint version). Forthcoming 2021 in *Festschrift für Hans-Jörg Albrecht*, Duncker & Humblodt: Berlin.
- Derenčinović, D.* (1997.) Temeljne značajke povijesti materijalnog kaznenog prava starog i srednjeg vijeka, magistarski rad, Zagreb.
- Derenčinović, D.* (2004.) Uvod u kriminologiju i socijalnu patologiju s osnovama kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Deutscher Bundestag*, Drucksache 11/7140 1990., Entwurf eines Gesetzes zur Beseitigung der rechtlichen Diskriminierung von Prostituierten: Antidiskriminierungsgesetz Teil III - ADG III. 11. Wahlperiode.
- Di Tommaso, M. L., Shima, I., Strøm, S. & Betti, F.* (2009.) As bad as it gets: Well-being deprivation of sexually exploited trafficked women. *European Journal of Political Economy*, 25, 143.-162.
- Dmitrović, S.* (2003.) Šporki stari grad, Kratka povijest prostitucije u Rijeci, Sušačka revija, br. 44, 79.-84.
- Dodillet, S. & Östergren, P.* (2011.) The Swedish Sex Purchase Act: Claimed Success and Documented Effects. Conference paper presented at the International Workshop: Decriminalizing Prostitution and Beyond: Practical Experiences and Challenges. The Hague.
- Domentat, T.* (2003.) „Laß Dich verwöhnen“ - Prostitution in Deutschland. Aufbau-Verlag, Berlin.

- Đorđe, M.* (1995.) Kazneno pravo Mošćeničkog statuta iz 1637. godine, Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka, Rijeka, 37, 147.-197.
- E. Exner Jr., J., Wylie, J., Laura, A. & Parrill, T.* (1977.) Some Psychological Characteristics of Prostitutes, Journal of Personality Assessment, 41:5, 474.-485.
- Edlund, L. & Korn, E.* (2002.) A Theory of Prostitution, Journal of Political Economy, vol.110, no.1, 181.-214.
- Ekberg, G.* (2004.) The Swedish law that prohibits the purchase of sexual services. Violence Against Women 10/10, 1187.-1218.
- Elias, J., L. Bullough, V., Elias, V. & Brewer, G.* (1998.) Prostitution: On Whores, Hustlers, and Johns, Prometheus, New York.
- Escoffier, J., Mustang ranch* (321.-322.) In *Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.
- Espinosa Narag, R. & Royo Maxwell, S.*, Prostitution (572.-580.) In *Miller, J. M.* (2009.) 21st Century Criminology: A Reference Handbook, Sage, California.
- Farley, M. & Barkan, H.* (1998.) Prostitution, violence and posttraumatic stress disorder. Women and Health, 27(23), 37.-49.
- Farley, M.* (2004.) "Bad for the body, bad for the heart": Prostitution harms women even if legalized or decriminalized. Violence Against Women, 10, 1087.-1125.
- Federal Ministry for Family Affairs, Senior Citizens, Women and Youth* (2017.) The new Prostitute Protection Act (Das neue Prostituiertenschutzgesetz).
- Filipović, S.* (2014.) Reguliranje prostitucije u Osijeku na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće: Pravilnik o uređenju i nadziranju prostitucije iz 1896. i Pravilnik za bludilišta iz 1911., ScriniaSlavonica, 14, 141.-158.
- Florin, O.* (2012.) A Particular Kind of Violence: Swedish Social Policy Puzzles of a Multipurpose Criminal Law. Sexuality Research and Social Policy, 9(3), 269.-278.
- Getoš Kalac, A.-M., Šprem, P.* (2020.) Kaznenopravno i kriminološko poimanje 'delinkventnog' nasilja u Hrvatskoj, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 2020.
- Gilhuly, C.* (1999.) Prostitution and the Polis in Classical Athenas, California.
- Goldman, D.* (2012.) You Can't Get Rid of It So You Might As Well Tax It: The Economic Impact of Nevada's Legalized Prostitution, Law School Student Scholarship, 1.-39.
- H. Masters, W., E. Johnson, V. & C. Kolodny, R.* (2006.) Ljudska seksualnost, Naklada Slap, Jastrebarsko.
- H. Rodgers, D.* (2010.) The Viability of Nevada's Legal Brothels as Models for Regulation and Harm Reduction in Prostitution, Electronic Theses, Treatises and Dissertations.

- Hakim, C.* (2015.) Supply and Desire: Sexuality and the sex industry in the 21st century, No.61. London.
- Harcourt, C. & Donovan, B.* (2005.) The many faces of sex work. Sexually Transmitted Infections, 81(3), 201.–206.
- Haveripeth, P.* (2013.) Prostitution and Its Impact on Society-A Criminological Perspective, International Research Journal of Social Sciences, Vol. 2(3), 31.-39.
- Heberer, E.-M.* (2014.) Prostitution, An Economic Perspective on its Past, Present, and Future, Springer, Berlin.
- Heineman, J., MacFarlane, R. & Brents, B.*, Sex Industry and Sex Workers in Nevada (1.-26.) In *N. Shalin, D.* (2012.) The Social Health of Nevada: Leading Indicators and Quality of Life in the Silver State, UNLV Center for Democratic Culture, Las Vegas.
- Henriques, F.* (1986.) Historija prostitucije I: Prostitucija primitivnih, klasičnih i istočnjačkih naroda, Epoha, Zagreb.
- Henriques, F.* (1986.) Historija prostitucije II: Prostitucija u Europi i Novom svijetu, Epoha, Zagreb.
- Heršak, G. B.* (1996.) Kratki pregled prostitucije kroz povijest, Pravnik, Zagreb, 111.- 124.
- Holmström, C. & Skilbrei, M.-L.* (2008.) Prostitution in the Nordic Countries, Conference report, Stockholm, 1.-43.
- Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.
- Hope Ditmore, M.*, Western Europe (536.-537.) In *Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.
- Horvatić, Ž.* (1997.) Novo hrvatsko kazneno pravo, Organizator, Zagreb.
- Horvatić, Ž.* (2003.) Kazneno pravo, Opći dio I, kazneno pravo, povijest kaznenog prava, kaznenopravne sankcije, Zagreb.
- Horvatić, Ž. (ur.)* (2002.) Rječnik kaznenog prava, Masmedia, Zagreb.
- Hrženjak, M.* (2004.) Framing prostitution and trafficking in Slovenia (The analyse was part of the project Policy frames and implementation problems: The case of gender mainstreaming.
- Hrženjak, M.* (2005.) “Voluntary vs. Involuntary Prostitution = Prostitution vs. Trafficking. Discussions on Prostitution and Trafficking in Slovenia”, Paper presented at the workshop Gendered Migration, Sex Work and Exploitation: Trafficking in Women and Prostitution, Zagreb.
- Hunecke, I.*, Germany (107.-121.) In *Synnove, O. J. & Wagenaar, H.* (2018.). Assesing Prostitution Policies in Europe. Routledge.

- Ilić, M.* (ur.) (1930.) Zbirka zakona, Krivični zakonik za kraljevinu Jugoslaviju, Beograd.
- Immordino, G. & Russo, F.F.* (2015.) Laws and stigma: the case of prostitution. European Journal of Law and Economics, Volume 40, Issue 2, 209.-223.
- International Labour Organization* (2005.) A global alliance against forced labor. Geneva.
- J. Gllfoyle, T.* (1992.) The City of Eros: New York City, prostitution, and the commercialization of sex, 1790.-1920., W. W. Norton, New York.
- Jakobsson, N. & Kotsadam, A.* (2013.) The law and economics of international sex slavery: Prostitution laws and trafficking for sexual exploitation. European Journal of Law and Economics,35(1), 87.-107.
- Jenness, V.* (1990.) From Sex as Sin to Sex as Work: COYOTE and the Reorganization of Prostitution as a Social Problem. Social Problems, 37(3), 403.–420.
- Kanduč, Z. & Grozdanić, V.* (1998.) Prostitucija (nepoželjna tema, kažnjiva radnja i stalna pojava), Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, v. 19., br. 1., 25.-47.
- Karbić, D.* (1991.) Marginalne grupe u hrvatskim srednjovjekovnim društvima od druge polovine XIII. do početka XVI. stoljeća, Historijski zbornik, god. XLIV (1), 43.-76.
- Katičić, V.* (ur.) (1912.) Sbirkazakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe, Dodatak V., Tisak kr. zemaljske tiskare, Zagreb.
- Kavemann, B. & Rabe, H.* (2007.) The Act Regulating the Legal Situation of Prostitutes - implementation, impact, current developments: Findings of a study on the impact of the German Prostitution Act, Berlin.
- Kavemann, B., Rabe, H., Fischer, C.* (2007.) Findings of a study on the impact of the German Prostitution Act. The Act Regulation the Legal Situation of Prosttitutes – Implementation, impact, current developments, Sozialwissenschaftliches FrauenForschungsInstitut an der Evangelischen Fachhochschule Freiburg, 2007., 1.-43.
- Kelly, L., Coy, M. & Davenport, R.* (2010.) Shifting Sands: A Comparison of Prostitution Regimes Across Nine Countries, Metropolitan University, Londony.
- Klaić, B.* (1988.) Rječnik stranih riječi, Matica Hrvatska, Zagreb.
- Koken, J.*, Pathology (344.-348.) In *Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.
- Koken, J., S. Bimbi, D. & T. Parsons, J.*, Male And Female Escorts: A Comparative Analysis (205.-232.). In *Weitzer, R.* (2010.) Sex for sale: prostitution, pornography, and the sex industry, 2nd ed., Routledge, New York.
- Kuo, L.*, Licensed Prostitution, Nevada (252.-255.) In *Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.

- Kuosmanen, J.* (2010.) Attitudes and perceptions about legislation prohibiting the purchase of sexual services in Sweden, European Journal of Social Work, Vol.14., 247.-263.
- Kurtović Mišić, A. & Garačić, A.* (2010.) Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog čudoređa, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Vol. 17 No. 2.
- L. Bullough, V. & Bullough, B.* (1987.) Women and prostitution: A social history, Prometheus Books, New York.
- L. Bullough, V. & Senz, L.* (1992.) Prostitution: A guide to sources 1970.-1990., Garland, New York.
- Leheny, D.* (1995.) A political economy of Asian sex tourism. Annals of Tourism Research, 22(2), 367.–384.
- Lerner, G.* (1986.) The Origin of Prostitution in Ancient Mesopotamia, Chicago Journals, 11(2).
- Lewis, D.* (1985.) The Prostitute and Her Clients: Your Pleasure Is Her Business, Springfield, Ill: Charles C. Thomas.
- Liemt, G. V.* (2004.) Human trafficking in Europe: An economic perspective, International Labour Organization.
- Ling, S., Umbach, R., & Raine, A.* (2019.) Biological explanations of criminal behavior. Psychology, crime & law : PC & L, 25(6), 626.–640.
- López-Ibor, R. A., Gomez, F. & Franco, Y.* (2007.) Regulating Prostitution: A Comparative Law and Economics Approach, Documento de trabajo, FEDEA.
- Lovrinčević, Ž, Mikulić, D. & Orlović, A.* (2015.) Ekonomski aspekti industrije poroka u Hrvatskoj, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, Vol. 24 No. 2, Zagreb.
- Lynn Budin, S.*, Ancient World (34.-39.) In *Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.
- M. Hughes, D.* (2004.) Women's Wrongs; National Review Online.
- M. Jaggar, A.*, Prostitucija (195.-238.) In *Primorac, I.* (2003.) Suvremena filozofija seksualnosti, KruZak, Zagreb.
- M. Wingfield, N.*, Habsburg Monarchy (194.-200.) In *Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.
- MacFarlane, R., Fuller, C., Wakefield, C. & Brents, B.*, Sex Industry and Sex Workers in Nevada (1.-38.) In *N. Shalin, D.* (2017.) The Social Health of Nevada: Leading Indicators and Quality of Life in the Silver State, UNLV Center for Democratic Culture, Las Vegas.
- Margetić, L. & Apostola Maršavelska, M.* (1990.) Hrvatsko srednjevjekovno pravo, vrela s komentarom, Narodne novine, Zagreb.

- Margetić, L.* (2006.) Srednjovjekovni zakoni i opći akti na Kvarneru (Veprinac, Kastav, Trsat), Knjiga druga, Adamić, Rijeka.
- Marković, T.* (1965.) Prostitution (skripta iz socijalne patologije), Visoka defektološka škola Sveučilišta u Zagrebu.
- Marshall Cavendish Corporation* (2010.) Sex and Society, New York.
- Martinjak, D., Odeljan, R.* (2016.) Etiološki i fenomenološki čimbenici maoljetničke delinkvencije. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
- Matak, Š. & Vargek, A.* (2012.) Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja – utječe li legalizacija prostitucije na smanjenje trgovanja ljudima?, *Pravnik*, br. 1. (92), 46, 60.-79.
- Matthews, R.* (2008) Prostitution, Politics and Policy, Routledge-Cavendish, United Kingdom.
- McCarthy, B., Benoit, C., Jansson, M. & Kolar, K.* (2012.) Regulating sex work: Heterogeneity in legal strategies. *Annual Review of Law and Social Science*, 8, 255.-271.
- McGinn, T.* (2004.) The economy of prostitution in the Roman world: A study of social history and the brothel, Michigan Press.
- McGinn, T.*, Ancient Rome (31.-34.) In *Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.
- McKeganey, N. & Barnard, M.* (1996.) Sex Work on the Streets, Open University Press, Buckingham.
- Meadowcroft, J.* et al. (2008.) Prohibitions, The Institute of Economic Affairs, London.
- Milivojević Antoliš, L., Mihajlović, P. & Štrk, D.* (2013.) Prostitution u hrvatskome prekršajnom i kaznenom pravu, *Policija i sigurnost*, Vol. 22 No. 2., 284.-296.
- Milović, Đ.* (1970.) Delikti protiv braka, porodice i javnog morala iz aspekta riječkog statutarnog prava XVI stoljeća, *Vjesnik historijskog arhiva u Rijeci* (svezak XIV.), 387.-404.
- Milušić, A.* (1998.) Vinodolski zakon 1288.godine, Pravni fakultet Sveučilišta J.J. Strossmayera, Osijek.
- Ministry of Justice and the police* (2004.) A Report by a Working Group on the legal regulation of the purchase of sexual services. Purchasing Sexual Services in Sweden and the Netherlands. Legal Regulation and Experiences, Netherlands.
- Modly, D. & Korajlić, N.* (2002.) Kriminalistički rječnik, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj.
- Moffatt, P.G. & Peters, S.A.* (2004.) “Pricing personal services: an empirical study of earnings in the UK prostitution industry”, *Scottish Journal of Political Economy*, Vol. 51 No. 5.
- Mogorović Crljeno, M.* (2003.) Žena u obitelji i društvu – prema odredbama Motovunskog statuta, *Vjesnik istarskog arhiva*, sv. 8.-10, Pazin, 203.-2012.

- Müller, A.* (2008.) Das Prostitutionsgesetz: Analyse von Intention und Auswirkungen. Jenaer Schriften zur Sozialwissenschaft, 1(2), Postfach, 1.-41.
- Naffine, N.* (2016.) Female crime: The construction of women in criminology. Routledge, Oxon.
- Newburn, T.* (2017.) Criminology, 3rd Edition, Routledge, New York.
- Novak, Z.* (2009.) Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu, Historijski zbornik, god.LXII, br. 2, Zagreb, 315.-343.
- Novoselec, P.* (2007.) Opći dio kaznenog prava, Drugo, izmijenjeno izdanje, Zagreb.
- Nussbaum, M.* (1999.) Sex and social justice. Oxford University Press, New York.
- Oberški, J.* (1940.) Socijalni položaj žene po Hamurabiju u odnosu prema Mojsijevu zakonu, Bogoslovska smotra, Vol. 28 No. 3.
- O'Connell Davidson, J.* (1998.) Prostitution, Power and Freedom, University of Michigan Press, Michigan.
- Östergren, P.*, Sweden (169.-184.) In *Synnove, O. J. & Wagenaar, H.* (2018.). Assesing Prostitution Policies in Europe. Routledge.
- Outshoorn, J.* (2005.) The political debates on prostitution and trafficking of women. Social Politics: International Studies in Gender, State and Society, 12(1), 141.-155.
- Padovan, I.* (ur.) (1992.) Medicinski leksikon, 1. izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- Pajnik, M. & Kavčič, U.* (2006.) The Demand Side of Sex: Perspectives on Trafficking and Prostitution (The Case of Slovenia), Peace Institute, Ljubljana.
- Parent-Duchâtelet, A.-J.-B.* (1857.) De la Prostitution dans la Ville de Paris.
- Pastović, D. & Željko, D.* (2016.) Zakonodavni okvir uređenja prostitucije na hrvatsko-slavonskom području 1852. – 1929., Pravni vjesnik god. 32 br. 1, 29.-53.
- Pattanaik, B. & Thorbek, S.* (2003.) Transnational Prostitution. Changig pattern in a global context. Zed Books.
- Pavlović, S. & Cvetinčanin Knežević, H.* (2018.) U ime muškog naroda - Analiza osuđujućih sudskih presuda za prekršajno delo prostitucija. Autonomni ženski centar, Beograd.
- Peršak, N. & Vermeulen, G.* (2014.) Reframing Prostitution. From Discourse to Description, From Moralisation to Normalisation? Maklu, Antwerp.
- Peršak, N.*, Prostitution, harm and the criminalisation of clients (229.-238.) In *Pauwels, L. & Vermeulen, G.* (2012.) Update in de Criminologie VI, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu.
- Phoenix, J.* (2000.) Prostitute Identities, The British Journal of Criminology, Volume 40, Issue 1, 37.-55.

- Prakash, H.* (2013.) Prostitution and Its Impact on Society. A Criminological Perspective, International Research Journal of Social Sciences, Vol. 2(3), 31.-39.
- Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007.
- Primorac, I.* (1991.) Da li je prostitucija nemoralna? Ogled iz primijenjene etike, Filozofska istraživanja, 113 (42).
- Radančić, I. & Pajnik, M.* (2017.) Prostitution in Croatia and Slovenia, Sex Workers' Experiences. Institute of Social Sciences Ivo Pilar and The Peace Institute, Zagreb.
- Radulović, D.* (1986.) Prostitucija u Jugoslaviji, Zavod za izdavačku djelatnost Filip Višnjić, Beograd.
- Ravančić, G.* (1998.) Prilog poznavanju prostitucije u Dubrovniku u kasnom srednjem vijeku, Zavod za hrvatsku povijest, Vol.31, Zagreb, 123.–131.
- Ravančić, G.* (2008.) Dubrovačke prostitutke na izmaku srednjeg vijeka, Matica hrvatska, Hrvatska revija 4, 84.-89.
- Raymond, J.* (1998.) Prostitution as violence against women: NGO stonewalling in Beijing and elsewhere, Women's Studies International Forum, 1.-9.
- Reynolds, H.* (1986.) The Economics of Prostitution. Springfield, IL USA: Charles C. Thomas Publishers.
- Ringdal, N. J.* (2004.) Love for sale: A world history of prostitution, Grove Press, New York.
- Rodriques Garcia, M.*, Prostitution in world cities 1600s-2000s (25.-53.) In *Peršak, N. & Vermeulen, G.* (2014.) Reframing Prostitution. From Discourse to Description, From Moralisation to Normalisation? Maklu, Antwerp.
- Ryley Scott, G.* (1940.) A History of Prostitution: From Antiquity to the Present day, Literary Licensing, London.
- Sachsida, A., Belchior, S. & Moreira, T.* (2010.) A Theory Of Prostitution, Economia e Desenvolvimento, Recife (PE), v.9, n.1, 50.-67.
- Salebi, G.* (2002.) Narodni zdravstveni list. Neograf, Rijeka.
- Sanders, T.* (2004.) "The Risks of Street Prostitution: Punters, Police, and Protesters," Urban Studies 41(9), 1703.-1717.
- Sanders, T.* (2008.) "Selling sex in the shadow economy", International Journal of Social Economics, Vol. 35 (10), 704.-716.
- Scambler, G. & Scambler, A.* (2005.) Rethinking prostitution: Purchasing sex in the 1990s, Rutledge, New York and London.
- Schleifer, R.*, Human Rights (217.-219.) In *Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.

- Schulze, E., Isabel, S., Canto, N., Mason, P. & Skalin, M.* (2014.) Sexual exploitation and prostitution and its impact on gender equality, European Parliament, Brussels.
- Seals, M.* (2015.) Worker Rights and Health Protection for Prostitutes: A Comparison of The Netherlands, Germany, and Nevada, *Health Care for Women International*, 36:7, 784.-796.
- Shutt, J.E., Barnes, J.C., Beaver, K.M., Higgins, G.E., Tewksbury, R.* (2011.) Does biology underlie the oldest profession? Prostitution and sex disparities in john behavior, *Biodemography Soc Biol.* 57(2),155.-170.
- Simowitz, A. D.* (2013.) How Criminal Law Shapes Institutional Structures. *American Criminal Law Review*, Vol. 50, No. 1, 417.-453.
- Singer, M.* (1996.) Kriminologija. Nakladni zavod Globus: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb.
- Siring, A.* (2008.) "Sexhandel, sexköpslagstiftning och myndighetsförståelse. Ett svenskt exempel". In *Holmström, C. & Skilbrei, M.-L.* (2008.) *Prostitution in Norden*. TemaNord 604.
- Svanström, Y.* (2006.) Prostitution as Vagrancy: Sweden 1923.–1964., *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 7:2, 142.-163.
- Swedish Institute* (2010.) Selected extracts of the Swedish government report SOU 2010:49: The Ban against the Purchase of Sexual Services. An evaluation 1999.-2008.
- Symanski, R.* (1974.) Prostitution in Nevada. *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 64, No. 3, 357.-377.
- Šarić, H. & Karić, N.* (2010.) Prostitucija u Praktikumu za socijalne radnike o pojavi i pojavnim oblicima radne eksploracije djece, trgovine ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, prostitucije, pornografije i pedofilije, Sarajevo.
- Šilović, J.* (ur.) (1901.) Kazneni zakon o zločinima, prijestupima i prekršajima od 27. svibnja 1852., Drugo izdanje, Tisak i naklada L. Hartmana, Zagreb.
- Šori, I. & Pajnik, M.*, Slovenia (228.-241.) In *Synnove, O. J. & Wagenaar, H.* (2018.) *Assesing Prostitution Policies in Europe*. Routledge.
- Šori, I.* (2005.) Prostitucija v Sloveniji: akterji, podoba, problemi in odnosi. Etnolog: glasnik slovenskega etnografskega muzeja 15(66): 61.-80.
- T. Davidson, J. & Chesney-Lind, M.* (76.-84) Gender And Crime. In *Miller, J. M.* (2009.) 21st Century Criminology: A Reference Handbook, Sage, California.
- Talleyrand, I.* (2000.) Military prostitution: How the authorities worldwide aid and abet international trafficking in women. *Syracuse Journal of International Law and Commerce*, 27(1), 151.-176.

Tanaka, Y. (2002.) Japan's comfort women: sexual slavery and prostitution during World War II and the U.S. occupation, Rutledge, New York.

The National Board of Health and Welfare (2008.) Prostitution in Sweden 2007., Socialstyrelsen.

Thukral, J., Crime (122.-124.) In *Hope Ditmore, M.* (2006.) Encyclopedia of Prostitution and Sex Work, Greenwood Press, London.

Tomičić, Z. (2006.) Iločki statut i njegova kaznenopravna regulacija, HUKZP, MUP, Policijska akademija (Kaznenopravno-kriminalistička biblioteka „Vladimir Bayer“), Zagreb.

Trafficking in Persons Report (2002.) Victims of Trafficking and Violence Protection Act 2000., U.S. Department of State, Washington, DC.

Trafficking in persons report (2010.) U.S. Department of State, Washington, DC.

Vanwesenbeeck, I. (2001.) Another decade of social scientific work on sex work: A review of research 1990.–2000. *Annual Review of Sex Research*, 12, 242.–289.

Veić, P. (1998.) Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira (bilješke, sudska praksa, literatura), MUP, Policijska akademija.

Vojnović, K., Šćirković, Z. & Vidaković-Mukić, V. (1993.) Zbirka zakona kaznenog prava Republike Hrvatske (pročišćeni tekstovi), Krivični zakon Republike Hrvatske, Drugo izdanje, Zagreb.

Vouk, V. (ur.) (1982.) Krivični zakon Socijalističke Republike Hrvatske, VI. izdanje, Zagreb.

W. Clark, J., Psychological Theories Of Crime (271.-278.) In *Miller, J. M.* (2009.) 21st Century Criminology: A Reference Handbook, Sage, California.

W. Sanger, W. (1858.) History of Prostitution. It's Extent, Causes, and Effects Troughout the World, Harper & Brothers, New York.

Wagenaar, H. & Altink, S. & Amesbergeret, H. (2013.) Final Report of the International Comparative Study of Prostitution Policy: Austria and the Netherlands, Platform 31, Den Haag.

Walsh, A. & Yun, I. (2014.) Epigenetics and allostasis: Implications for criminology. *Criminal Justice Review*, 39, 411.–431.

Weitzer, R. (2005.) New directions in research on prostitution, *Crime, Law & Social Change* 43.

Weitzer, R. (2010.) Sex for sale: prostitution, pornography, and the sex industry, 2nd ed., Routledge, New York.

Weitzer, R. (2012.) Legalizing Prostitution: From Illicit Vice to Lawful Business. New York University Press, New York.

Weitzer, R. (2017.) Legal Prostitution Systems in Europe. In *Nelen H., Siegel, D.* (eds) Contemporary Organized Crime. Studies of Organized Crime, vol 16. Springer, Cham, p.47.-64.

Weitzer, R., “The Politics of Prostitution in America“ (159.-180.) In *Weitzer, R.* (2000.) Sex for Sale: Prostitution, Pornography, and the Sex Industry, Routledge, New York.

Weitzer, R., Sex Work: Paradigms And Policies (1.-43.) In *Weitzer, R.* (2010.) Sex for sale: prostitution, pornography, and the sex industry, 2nd ed., Routledge, New York.

Zeno-Zencovich, V. (2015.) Seks and the Contract, Roma TrePRESS.

Zorko, T. (2013.) Prostitucija u Zagrebu u prvoj polovici XX. stoljeća (do početka Drugog svjetskog rata), Biakova, Zagreb, 223.-241.

Željko, D. (2014.) Obiteljsko pravni položaj žena u Hrvatskoj od 1914. do 2014. godine, Pravnik, 48, 1 (96), 24.-48.

Željko, D. (2015.) „Sestre bluda“: Zakonska regulacija ženske prostitucije na hrvatskom području u razdoblju od 1852. do 1934., s posebnim osvrtom na grad Karlovac i europsko okruženje, Diplomski rad, Pravni fakultet u Zagrebu.

PRAVNI IZVORI

E-savjetovanje (2015.) Prijedlog Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira. Dostupno na <https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=3219>. [1.7.2017.]

German criminal code. Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] I p. 3322, last amended by Article 1 of the Law of 24 September 2013, Federal Law Gazette I p. 3671 and with the text of Article 6(18) of the Law of 10 October 2013, Federal Law Gazette I p 3799.

Kazenski zakonik, Uradni list št. 50/12 – uradno prečišćeno besedilo, 6/16 – popr., 54/15, 38/16 in 27/17.

Kazneni zakon, Narodne novine 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12.

Kazneni zakon, Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19.

Krivični zakon SR Hrvatske (1977.) Narodne novine br. 25/77, 50/78, 25/84, 52/87, 43/89, 8/90 i 9/91.

Krivični zakonik sa uvodnim zakonom (1951.) Službeni list FNRJ, Zbirka zakona FNRJ br.100.

MP (2011.) Prijedlog Kaznenog zakona. Dostupno na <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/Arhiva//139%20-%202016.pdf>. [3.9.2017.]

MP (2015.) Konačni prijedlog Zakona o izmjenama i dopunama kaznenog zakona. Dostupno <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/2015/221%20sjednica%20Vlade//221%20-%20201.pdf>. [3.9.2017.]

MUP (2012.) Prijedlog Zakona o prekršajima protiv javnog reda i mira. Dostupno na <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages//2016/Sjednice/Arhiva//74155.%20-%203.pdf>. [1.7.2017.]

Nevada Criminal Laws, Nevada Revised Statutes. Dostupno na <https://www.leg.state.nv.us/NRS/NRS-201.html#NRS201Sec295>. [10.10.2018.]

Public Order Act (1993:1617). Dostupno na <https://open.karnovgroustr.se/ordning-och-sakerhet/ordningslagen>. [21.4.2018.]

Statut grada Splita (1998.) Splitsko srednjovjekovno pravo, III. izdanje, Književni krug, Split.

Sweden Land Code. Dostupno na <https://landwise.resourceequity.org/records/1138-sweden-land-code>, chapter 12. [26.4.2018.]

Swedish Care of Young Persons (Special Provisions) Act (1990:52). Dostupno na <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/resources/sweden/swedish-care-young-persons-special-provisions-act-199052>. [20.4.2018.]

The Swedish Penal Code, Ministry of Justice Sweden, Division for Criminal Law (2018). Dostupno na <https://www.government.se/4a95e7/contentassets/602a1b5a8d65426496402-d99e19325d5/chapter-6-of-the-swedish-penal-code-unofficial-translation-20181005>. [15.5.2019.]

The Swedish Penal Code. Dostupno na <https://www.government.se/government-policy/judicial-system/the-swedish-penal-code/>. [26.4.2019.]

Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, pročišćeni tekst, br. 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10.

Zakon o prekršajima protiv javnog reda i mira, Narodne novine, br. 5/90, 30/90, 47/90, 29/94.

Zakon o prekrškij zoper javni red in mir, Uradni list št. 110/03.

Zakon o varstvu javnega reda in miru, Uradni list št. 70/06.

INTERNETSKI IZVORI

Amnesty International usvojio Rezoluciju o potpunoj dekriminalizaciji prostitucije. Dostupno na <https://voxfeminae.net/vijesti/amnesty-international-usvojio-rezoluciju-o-potpunoj-dekriminalizaciji-prostitucije/> [12.8.2015.]

Biblija, Knjiga Izlaska, Izl 20, 1. Dostupno na: <https://biblija.ks.hr/search.aspx?k=2&p=20&r=1>. [13.7.2017.]

Biblija, Levitski zakonik, Lev 20. Dostupno na: <https://biblija.ks.hr/search.aspx?k=3&p=20&r=1>. [13.7.2017.]

Bivši inspektor progovorio o aferi koja je protresla zemlju: Usluge prostitutki koristio je vrh policije, sudstva i politike, Net.hr. Dostupno na <https://net.hr/danas/hrvatska/bivsi-inspektor-progovorio-o-aferi-koja-je-zatresla-hrvatsku-usluge-prostituki-koristio-je-vrh-policije-sudstva-i-politike/>. [6.3.2019.]

Bivši policajac optužen za suradnju sa svodnicima pozvan na ispitivanje o probijanju mjera u istrazi elitne prostitucije, Jutarnji list. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/bivsi-policajac-optuzen-za-suradnju-sa-svodnicima-pozvan-na-ispitivanje-o-probijanju-mjera-u-istrazi-elitne-prostitucije-8502584>. [18.3.2019.]

BroschuereProstGenglisch. Dostupno na <http://www.cahrv.uni-osnabrueck.de/reddot/BroschuereProst-Genglisch.pdf>. [3.11.2015.]

De la prostitution dans la ville de Paris - Internet Archive. Dostupno na <https://archive.org/details/delaprostitutio00poirgoog/page/n20>. [05.09.2018.]

Definition of promiscuous by The Free Dictionary. Dostupno na <https://www.thefreedictionary.com/promiscuous>. [24.8.2016.]

Definition of Prostitution by Merriam-Webster. Dostupno na <https://www.merriam-webster.com/dictionary/prostitution>. [10.12.2015.]

Domovinski rat. Dostupno na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=15884>. [18.5.2018.]

ESA 2010 Europski sustav nacionalnih i regionalnih računa. Dostupno na https://www.dzs.hr/Hrv/National%20Accounts/ESA2010/ESA_2010_H.htm. [10.11.2014.]

Eurostat. Dostupno na <https://ec.europa.eu/eurostat/home>. [10.11.2014.]

Godišnji bruto domaći proizvod za razdoblje 1995. – 2012. Dostupno na https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2014/12-01-05_01_2014.htm. [10.7.2015.]

Hrvatske sponzoruše, među njima i gomila mladića, u masovnoj potrazi za bogatašima: Ambiciozna sam i zabavna, zaposlena, ali nemam love za silikone, Jutarnji list. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-price/hrvatske-sponzoruse-medu-njima-i-gomila-mladica-u-masovnoj-potrazi-za-bogatasima-ambiciozna-sam-i-zabavna-zaposlena-ali-nemam-love-za-silikone/6141066/>. [28.5.2017.]

Hrvatski jezični portal. Dostupno na <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>. [3.4.2016.]

Imamo 7000 prostitutki i 100.000 klijenata, a kažnjavaju se samo žene, Večernji list. Dostupno na <https://www.vecernji.hr/vijesti/imamo-7000-prostitutki-i-100000-klijenata-a-kaznjavaju-se-samo-zene-1115370>. [21.9.2016.]

Institut Ivo Pilar, Prva godina projekta Regulacija prostitucije u Hrvatskoj (IP-2018-1-3878). Dostupno na <https://www.pilar.hr/2020/04/prva-godina-projekta-regulacija-prostitucije-u-hrvatskoj-30-4-2020/>. [29.4.2020.]

Isplivao cjenik Tijane Ajfon: Stalne mušterije imaju popust, 24 sata. Dostupno na <https://www.24sata.hr/show/isplivao-cjenik-tijane-ajfon-stalne-musterije-imaju-popust-696151>. [30.5.2020.]

Military prostitution of women, World Problems & Global Issues. Dostupno na <http://encyclopedia.uia.org/en/problem/134693>. [5.07.2018.]

Može li vagina biti svedena na alatku? Legalizirate li prostituciju, upropastit ćete cijelu jednu generaciju, Ingerborg Kraus. Dostupno na <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/moze-li-vagina-bitisvedena-na-alatku-legalizirate-li-prostituciju-upropastit-cete-cijelu-jednu-generaciju-foto-20181208>. [29.12.2018.]

Nevada Prostitution and Solicitation Laws. Dostupno na <https://statelaws.findlaw.com/nevada-law/nevada-prostitution-and-solicitation-laws.html>. [7.5.2017.]

Nisam našla posao, otišla sam u Zadar i tamo prodavala tijelo, 24 sata. Dostupno na <https://www.24sata.hr/news/nisam-nasla-posao-otisla-sam-u-zadar-i-tamo-prodavala-tijelo-605650>. [19.12.2018.]

NN 20/2019 (27.2.2019.), Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske, broj: U-I-4463/2013 i dr. od 29. siječnja 2019. i Izdvojeno mišljenje sudaca. Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzb-eni/full/2019_02_20_436.html. [30.1.2020.]

Novinari dežurali pred salonom za masažu: Ono što su otkrili doista je uznenimirujuće, stanari zgrade su s punim pravom uznenireni, Net.hr. Dostupno na <https://net.hr/danas/hrvatska/novinari>

dezurali-pred-salonom-za-masazu-ono-sto-su-otkrili-doista-je-uznemirujuce-stanari-zgrade-su-s-punim-pravom-uznemireni/. [17. 5. 2019.]

Okrutni Spiličani sredili im posao u Njemačkoj: Tri Hrvatice okrutno prevarene i prisiljene na prostituciju, Net.hr. Dostupno na <https://net.hr/danas/crna-kronika/okrutni-splicani-sredili-im-posao-u-njemackoj-tri-hrvatice-okrutno-prevarene-i-prisiljene-na-prostituciju/>. [2.2.2018.]

Prostitucija je u suprotnosti sa idejom o jednakosti između muškaraca i žena, Ingeborg Kraus. Dostupno na <https://ukinimoprostituciju.wordpress.com/2016/06/16/prostitucija-je-u-suprotnosti-sa-idejom-o-jednakosti-izmedu-muskaraca-i-zena-ingeborg-kraus/>. [29.7.2017.]

Prostitucija preselila s ulica: U dva dana otkrili smo više prostitutki nego policija u cijeloj godini, Rtl.hr. Dostupno na <https://vijesti rtl hr/potraga/3318559/prostitucija-preselila-s-ulica-u-dva-dana-otkrili-smo-vise-prostitutki-nego-policija-u-cijeloj-godini/>. [9.1.2019.]

Prostitucija. Dostupno na <http://www.zzzpgz.hr/nzl/18/prostitucija.htm>. [19.3.2019.]

Prostitution in Sweden. Dostupno na <http://www.self.gutenberg.org/articles/>. World Heritage Encyclopedia. Prostitution_in_Swed-en. [3.8.2017.]

Prostitution Nevada, Nevada Brothel List. Dostupno na <https://nevadabrothellist.wixsite.com/list>. [4.7.2016.]

Prostitution, Technology, and the Law: New Data and Directions. Dostupno na https://www.researchgate.net/publication/252498626_Prostitution_Technology_and_the_Law_New_Data_and_Directions. [25.5.2019.]

Punish the client not the prostitute, Press Releases. Dostupno na <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20140221IPR36644/punish-the-client-not-the-prostitute>. [26. 2. 2014.]

Rezolucija Amnesty International. Dostupno na: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/08/global-movement-votes-to-adopt-policy-to-protect-human-rights-of-sex-workers/>; <https://www.amnesty.org/en/policy-on-state-obligations-to-respect-protect-and-fulfil-the-human-rights-of-sex-workers/>. [11.8.2015.]

Seks i droga podigli BDP za 1,7 milijardi kuna, Slobodna Dalmacija. Dostupno na <https://www.slobodnadalmacija.hr/novosti/hrvatska/clanak/id/246175/seks-i-droga-podigli-bdp-za-17-milijardi-kuna>. [10. 9. 2014.]

Seksualne usluge nudili na jahtama i po apartmanima u okolini Zadra: Klijenti djevojkama plaćali i po šesto eura, Net.hr. Dostupno na <https://net.hr/danas/crna-kronika/seksualne-usluge-nudili-na-jahtama-i-po-apartmanima-u-okolini-zadra-klijenti-djevojkama-placali-i-po-sesto-eura-/>. [22.8.2017.]

Sexual Exploitation, Fondation Scelles. Dostupno na https://www.fondationscelles.org/pdf/rapport_mondial/sexual_exploitation_prostitution_Fondation_Scelles.pdf. [22.9.2018.]

Sexual Exploitation, Fondation Scelles. Dostupno na https://www.fondationscelles.org/pdf/RM5/5th_Global_Report_Fondation_SCELLES_2019_download.pdf. [10.10.2019.]

Sorry Amnesty, decriminalising sex work will not protect human rights, Dostupno na: <https://theconversation.com/sorry-amnesty-decriminalising-sex-work-will-not-protect-human-rights-46096>. [13.8.2015.]

Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018. Dostupno na <https://www.dzs.hr/>. [20.4.2019.]

Statistika MUP-a i Bilteni o sigurnosti cestovnog prometa 2016. Dostupno na <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>. [5.3.2016.]

Statistika MUP-a i Bilteni o sigurnosti cestovnog prometa 2020. Dostupno na <https://mup.gov.hr/pristup-informacijama-16/statistika-228/statistika-mup-a-i-bilteni-o-sigurnosti-cestovnog-prometa/283233>. [3.2.2020.]

Supply and Desire - Institute of Economic Affairs. Dostupno na <https://iea.org.uk/publications/research/supply-and-desire-sexuality-and-the-sex-industry-in-the-21st-century>. [8.1.2018.]

The Encyclopedia of World Problems and Human Potential. Dostupno na <https://uia.org/encyclopedia>. [28.5.2019.]

The Global Alliance Against Traffic in Women (GAATW). Dostupno na <https://www.gaatw.org/>. [6.11.2016.]

The Prostitute Protection Act – Prostituertenschutzgesetz. Dostupno na <https://www.prostituertenschutzgesetz.info/en/>. ProstSchG. 2017.-“The Prostitute Protection Act”. [29.5.2018.]

Trafficking in Human Beings in and through Southeast Europe – A Qualitative Analysis. Dostupno na <https://www.balkan-criminology.eu/projects/trafficking-in-human-beings-in-and-through-southeast-europe-a-qualitative-analysis/>. [7.2.2018.]

Trafficking in Human Beings, Corruption and Economic Crime. Dostupno na <http://transcrim.pravo.unizg.hr/index.php/about/>. [08.5. 2020.]

Trafficking in Human Beings, Crime areas, Europol. Dostupno na <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/trafficking-in-human-beings>. [19.6.2017.]

Trafficking in Human Beings, Crime areas. Dostupno na <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/trafficking-in-human-beings>. [19.6.2017.]

U Hrvatskoj u roku od pet minuta možete pronaći prostitutku. Oralni seks se plaća već od 200, a sve zajedno 500 kuna. Jedini tabu (barem preko telefona) jest analni seks, Jutarnji list. Dostupno na <https://100posto.hr/news/u-hrvatskoj-u-roku-od-pet-minuta-mozete-naruciti-prostitutku-oralni-seks-se-placa-vec-od-200-a-sve-zajedno-500-kuna-jedini-tabu-barem-preko-telefona-jest-analni-seks>. [13.5.2019.]

U Zagrebu pale erotske maserke i njihov makro: Zaplijenili im utržak i službene mobitele, Jutarnji list. Dostupno na <https://www.jutarnji.hr/vijesti/crna-kronika/u-zagrebu-pale-erotske-maserke-i-njihov-makro-zaplijenili-im-utrjak-i-sluzbene-mobitele-15004894>. [27.6.2020.]

Uz 123. godišnjicu osnova kaznenog zakona o zločinstvih i prijestupcih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, Hrvatska pravna revija, broj 1/2003. Dostupno na <http://www.vsrh.hr/EasyWeb.asp?pcpid=717>. [10.6.2018.]

Women's Wrongs, National Review. Dostupno na <https://www.nationalreview.com/2004/10/womens-wrongs-donna-m-hughes/>. [13.1.2018.]

World Health Organization. Dostupno na <https://www.who.int/>. [29.3.2016.]

World Report 2008, Human Rights Watch. Dostupno na <https://www.hrw.org/world-report/2008>. [14.4.2017.]

Za 100 kuna se nude tablete za potenciju, za 200 oralni seks, 400 je robovanje domini. Besplatan je tek voajerizam: Skinuo bi se pred tobom i masturbirao, bez ikakve obveze, Jutarnji list. Dostupno na <https://100posto.hr/news/za-100-kuna-se-nude-tablete-za-potenciju-za-200-oralni-seks-400-je>

robovanje-domini-besplatan-je-tek-voajerizam-skinuo-bi-se-pred-tobom-i-masturbirao-bez-ikakve-obveze.
[3.6.2019.]

ZG prostitucija: Za dan s tajkunima zaradim 1000 eura, Express. Dostupno na
<https://www.express.hr/life/zg-prostitucija-za-dan-s-tajkunima-zaradim-1000-eura-1159>. [19.8.2017.]

Živjeti u EU. Dostupno na https://europa.eu/european-union/about-eu/figures/living_hr#quality_of_life.
[1.3.2020.]

PRILOG 1. PREDLOŽAK, NACRT PITANJA ZA INTERVJUIRANJE

Datum:

Vrijeme:

Mjesto:

Lokacija:

Opaska (atmosfera, prekidi i sl.):

1. DIO – PODACI O ISPITANIKU

- Spol, Životna dob, Stručna sprema, Radno iskustvo
- Vrijeme bavljenja prostitucijom (rada u policiji)

2. DIO - PODACI VEZANI UZ PROSTITUCIJU

- Procjena stanja na terenu
 - učestalost i rasprostranjenost prostitucije u RH
 - vrste prostitucije (niska-ulična, srednja – saloni za masažu i stanovi, visoka - *escort* ili *VIP* prostitucija)
- Procjena stanja na terenu - u usporedbi sa zabilježenim slučajevima - oslikavaju li službeni podaci realno stanje na terenu
- Glavne karakteristike osoba koje se bave prostitucijom
 - prema vrstama prostitucije
 - prosječna dob, spol, obrazovanje
 - uzroci i motivi za bavljenje prostitucijom
 - materijalno-finansijska situacija prije/tijekom/nakon bavljenja prostitucijom
 - okolina/porodica zna čime se bave
 - način ulaska u ovaj posao, način pronađaska mušterija, cijena i vrste usluge, mjesto provođenja aktivnosti - ulica, saloni za masažu, *call girls*, bračno/obiteljsko stanje
 - izloženost neugodnim seksualnim iskustvima u mladosti, zlostavljanje ili nešto treće, iskustva sa spolno prenosivim bolestima, izloženost nasilju organizatora
 - ranija prekršajna i kaznena osuđivanost
- Glavne karakteristike organizatora
 - prema vrstama prostitucije

- prosječna dob, spol, obrazovanje
 - imovinsko i bračno/obiteljsko stanje
 - glavni motivi za organiziranje prostitutucije
 - način organizacije, pripadnost većoj skupini ili samostalni organizator, nasilje, bavljenje drugim kriminalnim aktivnostima, način pronalaska „radnica“, podjela novca
 - ranija prekršajna i kaznena osuđivanost
- Glavne karakteristike klijenata
 - prema vrstama prostitutucije
 - pripadnost određenom društvenom sloju
 - prosječna dob, spol, obrazovanje
 - način pronalaska osobe koja se bavi prostitutucijom, cijena i vrste usluge, mjesto provođenja aktivnosti
 - bračno/obiteljsko stanje, sklonost nasilju, motivi za korištenjem takvih usluga
- Osnovne odrednice tržišta (prema vrstama prostitutucije):
 - gdje se kupuje/dogovara
 - gdje se usluga obavlja
 - koje su cijene za koje usluge
 - uočeni trendovi posljednjih 10 godina
 - postoje li određene zakonitosti pojave
- Koji se problemi prilikom bavljenja prostitutucijom javljaju u praksi (policija, mušterije, konkurencija)
- Prostitucija je u porastu/stagnaciji/opadanju, policija podjednako otkriva prostitutuciju na svim razinama
- Što mislite o aktualnom zakonskom uređenju prostitutucije (prekršajnom i kaznenom)
- Prijedlozi što i kako bi trebalo regulirati prostitutuciju
- Kakav je vaš osobni stav prema prostitutuciji

Životopis

Pero Mihaljević rođen je 17. lipnja 1978. godine u Livnu (BiH). Nakon mature u gimnaziji Livno studirao je na Visokoj policijskoj školi u Zagrebu, gdje je diplomirao 2001. godine. Od 2006. godine polaznik je poslijediplomskog doktorskog studija iz Kaznenopravnih znanosti na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U razdoblju od 2001.-2006. je bio zaposlen u privatnom sektoru. Od 2007. godine zaposlen je u Ministarstvu unutarnjih poslova, na radno mjesto policijskog službenika za poslove općeg kriminaliteta u PU ličko-senjskoj. Nakon toga, od svibnja 2009. do svibnja 2010. je sporazumom između ministarstava raspoređen na radno mjesto načelnika odjela u Sektoru za suzbijanje korupcije, Ministarstva pravosuđa. Potom je do rujna 2013. raspoređen na radno mjesto policijskog službenika u Policijskom nacionalnom uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, nakon čega sporazumom između ministarstva i državnog odvjetništva prelazi na radno mjesto policijskog istražitelja u Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske. U svibnju 2018. sporazumno prekida radni odnos u ministarstvu i zapošljava se na radno mjesto višeg stručnog savjetnika u Uredu Vijeća za nacionalnu sigurnost. Od 2017. godine vanjski je suradnik iz predmeta Kazneno procesno pravo-praktikum i Posebne dokazne radnje na stručnom studiju Kriminalistike Visoke policijske škole u Zagrebu, dok je 2018. na Visokoj policijskoj školi izabran u naslovno nastavno zvanje predavača u znanstvenom području društvenih znanosti, znanstveno polje sigurnosne i obrambene znanosti. Od 2016. je član Max Planck partnerske mreže u RH, a od 2018. je član istraživačke grupe na HRZZ projektu Hrvatski monitor nasilja-istraživanje fenomenologije, etiologije i procesuiranja delinkventnog nasilja s fokusom na zaštiti posebno ranjivih skupina žrtava (CroViMo). Polaznik je više tečajeva i seminara iz domene poslova koje je do sada obavljao, kao i u sklopu poslijediplomskog obrazovanja.

Popis objavljenih radova:

- Esterajher, Josip; Mihaljević, Pero: Manipulacija informacijama kao ugroza demokracije, Zbornik radova VII. međunarodne znanstveno-stručne konferencije, Ministarstvo unutarnjih poslova, Zagreb (2020), 465-477. (predavanje, međunarodna recenzija, cjeloviti rad, ostalo).
- Vuletić, Igor; Mihaljević, Pero: Fight Against Corruption in Croatia in Times of Global Economic Crisis. The 1st Sino-Hungarian International Forum, Nanjing China (2014), 330-344.
- Getoš, Anna-Maria; Čupić, Zrinka; Mihaljević, Pero: Analiza koncepta edukacijom protiv korupcije na primjeru praktičnih iskustava s antikorupcijskog sata. Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, 2 (2011), 1, 99-119. (pregledni rad, znanstveni).
- Bratić, Vjekoslav; Mihaljević, Pero; Bratić, Mario: Transparentnost stranačkih financija u Hrvatskoj i Sloveniji. Pravni vjesnik, 27 (2011), 3-4, 233-257. (pregledni rad, znanstveni).